A354 10
2Σ .10

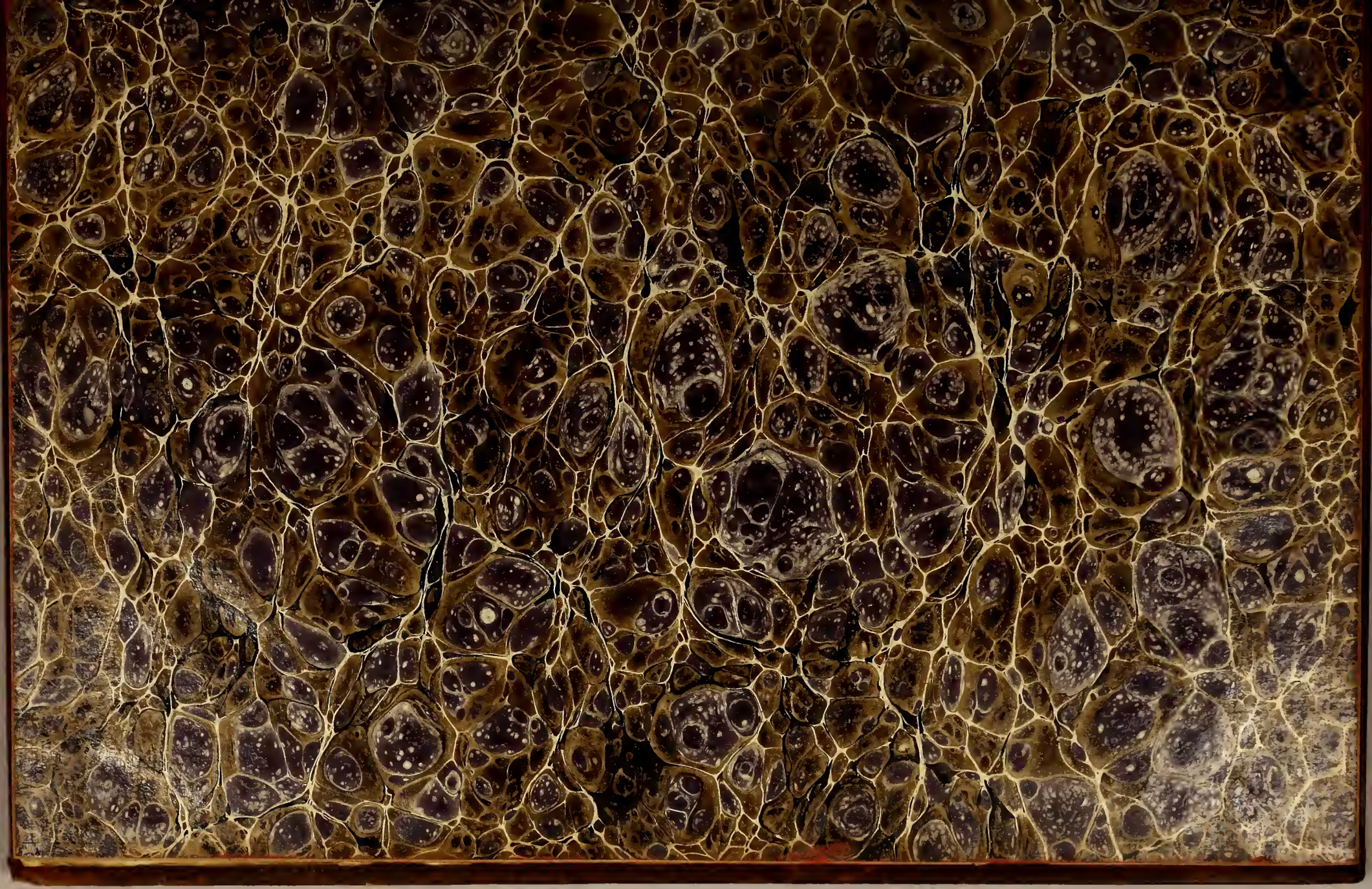

Plates V + VI are from the 1st German edition.
This is the 'second issue' of Church Catalogue, with reverse of Pl. LVII, blank.

J.C.B. wants this.

RHODE ISLAND
HISTORICAL
SOCIETY

n.º 223.

RHODE ISLAND HISTORICAL SOCIETY PROVIDENCE

TERTIA PARS INDIÆ ORIENTALIS:

Qua continentur

I. *Secunda pars nauigationum à* IOANNE HVGONE LINTSCHOTANO *Hollando in Orientem susceptarum; & maximè situs illarum regionum, & in his insularum, fluminum, riparum, portuum, &c. tum in transitu, tum ipsa* INDIA *sitorum: vbi iuxta etiam vniuersa, quæ autor illic, & postea in reditu versus Hollandiam vidit & notauit, diligenter designantur.*

II. *Nauigatio Hollandorum in insulas Orientales,* IAVAN *&* SVMATRAM: *vbi pariter de moribus, vita, & religione incolarum quædam haud iniucunda traduntur.*

III. *Tres nauigationes Hollandorum in modò dictam Indiam per Septentrionalem seu glacialem Oceanum, vbi mira quædam & stupenda denarrantur.*

FIDELI STVDIO ET OPERA DE GERMANICO in Latinum translata, & bono ordine disposita à

BILIBALDO STROBÆO SILESIO.

ADIECTÆ SVNT HVIC OPERI MVLTÆ EÆQVE ACcuratissimæ tabulæ seu mappæ chorographicæ, cum iconibus alijs quoque elegantissimis, exactæ industriæ in æs incisæ per IOAN. THEODOR. *&* IOAN. ISRAEL. *de* BRY *fratres: quorum sumptibus quoque hoc opus editum est.*

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI, AC DN. DOMINO FRIDERICO IV. Comiti Palatino ad Rhenum, S. Imp. Archidap. & Elect. &c. nuncupata.

FRANCOFVRTI excudebat Matthæus Beckerus,

Anno M. DCI.

BENEVOLO LECTORI, RERVM NOVARVM STVDIOSO. S.

LIBERALE sane & laudatissimum istud maiorum nostrorum institutum fuit, vt, si qui Rempubl. inuentis nouis meritisq; solennibus liberaliter excoluissent, aut fines patriæ gestis bellicis extendissent, eos non solum singulari laude & honore exornarent, verum etiam memoriæ ipsorũ Templa, Colossos, triumphos, & monumenta huius generis alia magnis sumptibus erigerent statuerentque: vt illis commonefacti posteri tam virtutem istorum admirabundi deprædicarent, quam ad facinora similia egregia feruidi excitarentur. Etsi vero multa eademque generosa & Heroica facinora priscis seculis, passim à diuersis diuersa designata sint: ex illis tamen omnibus nullum adeo sublime aut tanta commemoratione dignum, quam ars tentata & inuenta nauicularia est. Cuius quidẽ beneficio his postremis temporibus à parta humana salute non solum omnes terræ & regna rebus omnibus necessariis cumulatissime instruuntur, verum etiam indies nouæ regiones & tota recentia regna, antea incognita, gratia diuina latissime aperiuntur & deteguntur: adeo, vt iam sanctum Dei nomen in omnibus terrarum angulis latissime personet, & inter barbaras gentes quoque religiose colatur inuocetur q;. Pro quo immenso Dei bono nullæ laudes, nulli hymni, nulla erecta monumenta satis esse queant. Illustri huiusce rei documento inter cætera hæc quoque nauigatio est, quæ à nobili & experientissimo Heroe Joanne Hugone de Lindtschoten in Orientem instituta fuit. Cuius iam partem secundam,

quæ totius historiæ Orientalis pars in ordine tertia est, Lectori benevolo descriptam offerimus: vt ex ea non minus, quam prioribus duobus libris mundi mirabilia, adeoq; diuinæ maiestatis inexhaustam potentiam & sapientiam cognoscere liceat.

Cum verò in hac secunda Lindtscotani nauigatione edenda occupati essemus, eiusdem argumenti opuscula quoque alia sub manus nobis data sunt, nimirum quomodo Hollandi in insulas Jauam & Sumatram contenderint, & præterea discretis temporibus vias nouas in Chinam versus orientem per mare Tartaricum tentauerint, tam successu prospero, vt spes haud temeraria sit, futuris seculis posterorum simili ausu cursum illum seu viam plane & omnimodo compertum & cognitum iri. Quæ res non solum famam immortalem Hollandicæ nationi, verum etiam vniuerso terrarum orbi inæstimabile commodum, vtilitatemq; nullo dubio paritura esset.

Quod autem dictæ hæ nauigationes ab vna eademq; gente Hollandica, vt & ad scopum seu terminum eundem, nimirum in Orientem suscepta essent: ob id eadem discretas non tantum in vnum quasi corpus cogere, sed & si quæ deinceps aliæ eiusdem materiæ nobis occurrerent, addere, consultum & iustum visum est. Quo nos studio Lectori benevolo comprimis commodaturos arbitrati sumus: præcipue, cum & figuris artificiosis additis omnia summa diligentia illustrauerimus, & viuis iuxtà chorographijs sculptis desiderantium oculis expressissimè singula exposuerimus: plus interim publicæ vtilitati & Lectoris voluptati, quam nostromet commodo aut quæstui velificati.

Quod si fors quispiam sit, qui sublime, accuratum & fastuosum dicendi genus expectat: hic sciat, nos prototypum vertendo adeo phaleris istis studere noluisse, vt contrà potius nudæ veritati simpliciter absque verborum vllo lenocinio asserendæ vacare præsumpserimus: maximè, quod in ipso quoq; originali, tum ipsum systema aliquoties mirè interruptum esset, tum vocabula passim multa occurrerent, quæ pura & exquisita latinitate exprimi nullo modo potuerunt.

Cæterum nos originale aliàs fideliter secutos, & ob id huic historiæ fidem liberalem irrogandam esse, ex fusius percensita tragœdia Francisci Köningi, nostri cognati & amici æstimare licet.

licet. Cuius cum triſte fatum in hiſtoria caſu fortuito oblegeremus, rem ad amuſsim ſic eſſe geſtam, ex notitia priore facile recollegimus. Sed & autentico ſuo ſuffragio huic hiſtoriæ liberaliter aſtipulatur clariſsimus & ſummis meritis celeberrimus vir Bernhardus Paludanus Medicinarum Doctor, & Enckhuſæ poliatros digniſsimus, Lindtſchotaniq; vicinus & amicus certiſsimus: qui non verbis tantum, ſed & rebus ipſis, varijsq; documentis exoticis veritatem hanc ſollicitanti cuiuis illuſtriſsimè atteſtari poterit. Nam & à Lindtſchotano, innumera, eademq; varietate diuerſiſsima ex India allata monumenta dono accepit, & multo plura paſsim ab alijs, tum ex Jaua, tum China mirabilia apportata collegit & aſſeruauit, vt prolatis illis rerum omnium fidem ſtabilire certiſsimam poſsit. Et ſi verum fateri oportet, idem ille vir præſtantiſsimus ad editionem huius hiſtoriæ non frequens tantùm inſtigator & ſuaſor nobis fuit: verùm etiam prioris partis contextum tam fidis & planis annexis annotationibus illuſtrauit, vt de ſtudio eius erga nos tam propenſo ipſi perpetuam gratitudinem nos debere merito & liberè profiteamur. Cuius vel ex parte ſaltem minima hoc loco declarandæ cauſa de optimo illo viro iſtud atteſtari volumus, quod elapſis An. 98. nundinis Francofurtenſibus apud eum oſtenſarum rerum peregrinarum farraginem tantam conſpicati ſimus, vt nobis miraculum quoddam vidiſſe videremur. Quas ipſe poſtea tum illuſtriſsimo Principi VVirtembergico, tum Imperij proceribus alijs quoque publicè ſpectandas paſsim cum plerorumq; ingenti admiratione obtulit. Et tantum à nobis tum pro dicti viri celeberrimi elogio, tum pro hiſtoriæ noſtræ fide hactenus aſſertum ſit.

Cur vero tres diſtinctas iſtas nauigationes vno hoc volumine includere voluerimus, eius facti rationem ſatis firmam, ſuprà à nobis traditam arbitramur. Quod ſi tamen præterea quidam contenderint, ſub vnum titulum Indiæ orientalis iniquè & inconuenienter illas à nobis conferri aut contrudi, cum tamen illarum quædam non in orientem, ſed in Septentrionem inſtitutæ fuerint: his pro reſponſo hoc reponimus, quod in opere iſthoc non tam loca illa, per quæ curſum ſuum tenuerint, quam ad altera, ad quæ quaſi ad terminum ſibi præſtitutum penetra-

re aut nauigare voluerint, ſpectari & attendi velimus. Quæ ob id peregrinationes, cum in Oriẽtem vniuerſæ directæ fuerint, ſub ſcripti tituli ambitum redigi haud inepte poſſunt. Obiter autem & quaſi in tranſcurſu id quoque hic lectorem admonitum voluimus, quod in huius operis prima parte duas peculiares mappas ſeu tabulas Geographicas ediderimus, hoc fine vt Regni Africani longo & locorum finitimorum ſaltem ſitus naturaque paucis exprimeretur. Ideoque de locis cæteris maritimis intermediis addendis operam accuratam nobis tum temporis ſumere noluimus. Nunc vero in hac parte tertia in gratiam Lectoris defectum illum ita liberaliter ſuppleuimus, vt diſtinctis tabulis aliquot loca omnia & ſingula nauigationis in Orientem per Septentrionem quoque inſtitutæ explanata & percenſita iam curauerimus.

Præterea in Indiæ Orientalis parte ſecunda, quæ hiſtoriæ Lindtſchotanicæ pars prima numeratur, nos quoque promiſiſſe meminerimus, quod in hoc tertio tomo de exoticis aut Indicis aliquammultis ſimplicibus tractaturi ſimus. Cum vero hoc curaturis inſperato aliæ haud ingratæ aut omittendæ hiſtoriæ ſub manibus natæ eſſent: ideoque admonitum Lectorem hoc loco volumus, quod ſimplicium iſtam enarrationem libro hoc differentes, illam in tomum peculiarem proximum ſaltem diſtulerimus, non vero incuria aliqua aut ſupinitate penitus omiſerimus. Quæ omnia excuſatione decenti præmiſſa cãdidum Lectorem ita edocere voluimus: obnixe rogitantes, vt ſtudium hoc noſtrum & ſumptuoſiſſimũ laborem æqui boniq; conſulat, applauſuque ſuo ad alia quoque & maiora conatum noſtrum conſtimulet. Valeat beneuolus Lector.

Ioan. Theodorus & Ioan. Iſrael.
de Bry, Fratres.

TERTIA PARS INDIÆ ORIENTALIS,

QVA PARS ALTERA NAVIGATIONIS IOAN. HVGONIS DE LINDTSCHOTTEN, IN ORIENTEM INSTITVTÆ,

quid item tempore eius commorationis ibidem gestum sit; quæ illarum regionum, insularum, portuum, peregrinantibus passim occurrentium, conditio statusq; sit: tandem quæ in suo versus Hollandiam reditu autor viderit & tulerit, accuratè describitur.

Caput I.

De rebus quibusdam eo tempore gestis, quo Ioan. Hugo de Lindtschotten in Goâ Indica substitit.

MENSE Decembri An. 1583. in vrbe & insula Ormo quatuor Angli applicuerunt, Aleppo ex Syria traicientes, quo ex Anglia se primum receperant, nempe per Estrecho di Gibraltar versus Tripolim, quæ ciuitas maritima & portus est Syriæ, vbi merces omnes & deponuntur imponunturque, ac plaustris inde per continentem in Aleppo, (quod iter nouem dierum est,) transuehuntur. In Aleppo mercatores omnium nationum, vt Itali, Galli, Angli, Armeni, Turcæ, Aethiopes habitant, quolibet sua religione & legibus sub tributo & vectigali magni Turcæ gaudente. Ingens hoc loco mercatura exercetur: quod quotannis duæ Caffylæ siue Carauanæ, hoc est, numerosa populi multitudo, Camelorum grege exercitus instar stipata, hinc eo migrat: qui postmodum in Indiam, Persiam, Arabiam, & finitimas omnes terras negotiationis gratia, tum merces suas importando, tum permutatas auehendo sese dispergunt: sicut id & alio à nobis commemoratum loco est. Tres istorum Anglorum à societate reliqua, qui in Aleppo morabantur, selecti sunt, & missi spectatum, si fortè in Ormo curaturam (Iacturas vocant) pacisci aliquam possent, vt illis non minus, quã aliis in locis negotiari, mercesque suas venundare sibi liceret, ad exemplum Italorum seu Venetorum, qui in Ormo, Goa, Malacaque sub specie tituloque Curaturarum ampliſſimas negotiationes, cum gemmis, vnionibus & mercibus huiusmodi aliis aromatibusque illic nascentibus exercent, quæ inde postea comportari Venetias solent. Ex Anglis hisce vnus iam ante tempus aliud in Ormo vixerat, &

Angli 4. in Ormum venerunt.

Caffylæ annuatim ex Aleppo binæ abeunt.

omnium rerum ſtatum rationemque didicerat: cuius informatione etiam & inſtinctu reliqui eo ſeſe receperunt, & ingentem vim bonorum, vt pannos, crocum, omnis generis vitra, minores etiam merculas, vt ſpecilla, cultellos & huius generis alia, quæcunque ibi grata futura augurabantur, eo ſecum aduexerunt. Et quamq; iſtarum mercium valor per ſe grandem pecuniæ ſummam excederet: nihilo tamen minus illas pro velo ſaltem proferebant, ne inſtitutum ipſorum aliena ſuſpicione periclitaretur. Priuatim enim id ſibi præſtitutum habuerant, vt hoc ſucceſſu ingentem copiam gemmarum, Adamantum ſcilicet, Perlarum, Rubinorum &c. commercarentur: ad cuius rei opportunitatem quoque tam multo auri argentiue pondere (quamuis occultato & celato, ne quo res hæc ipſis fors damno aut periculo eſſet) ſeſe prouidi inſtruxerant.

Italorum in Anglos dolus malus.

Iam ergò in Ormum cum penetraſſent, bona ſua in publicum promentes, licitatoribus pro more vendere cœperunt. Quod animaduertentes, qui ſuas illic curaturas Itali habebant, iuxtaque veriti, ne, ſi ſua Anglis mercatura hac vice pro voto caderet, illi illîc loci ſeſe inſinuantes paulatim radices agerent, & numero ſuo quotidie inualeſcerent, qui euentus Italis notorio damno & probro futurus eſſet: collecto ad id inhibendum omni ingenio & aſſuto dolo, ad Ormi Capitaneum, Don Gonſalo de Meneſes conqueſti ſunt, q; in Ormũ Angli qdam adueniſſent, à ſuis regionẽ illã & ſimul perditũ miſſi, & præter id hæretici. Nulla itaq; committendũ præfecto ratione eſſe, qn quæſtioni, dũ adhuc calerent illico darentur, & in cautelã exemplumq; publicum meritas ſuæ audaciæ pœnas penderent, præfectus autẽ, q; iam ante à quibuſdã, alio tempore ibidẽ commoratis Anglis honorario munere adfectus eſſet, & ob id his illorũ popularib. ſummâ propenſione optimè cuperet, vt eos examini ſubderet, ratione commoueri nulla potuit: ſed alio apud ſe ſtatuto conſilio illos cum omni ſua merce ſub fideli additâ cuſtodiâ in Goam nauigio ad Viceregem ſiue præfectum ſummum miſit, vt iſte pro ſuo arbitratu in ipſos inquireret, & quod videretur, ſtatueret.

Angli vinciuntur.

Goam quam primum naui intraſſent, captiui illicò in vincula dati, & an boni Chriſtiani eſſent, ſeriò & rigidè rogati ſunt, quibus adeò inſcitè & mutilè portugallicum callentibus, etſi iſtis in regionibus aliquot annis commorati & negotiati eſſent, tandem Ieſuita quidam Brugis ex Flandria oriundus, qui in Ormo 30. circiter annos habitauerat, ſuper inductus eſt, qui ipſos in perſona (quod aiunt) inuiſebat cupidus, & fidei confeſſionem extorquebat. In quâ reddendâ Angli tam commodos ſe & induſtrios præſtare norant, vt pro genuinis Romanæ Eccleſiæ membris tunc haberentur quidem, ſed, quod extranei, nempe Angli eſſent, ſuſpicioni ſeſe omni non penitus eximerent. Interim nunquam non inſuſurrabant ipſis Ieſuitæ varia, vinctosque eos in Portugalliam miſſum iri, haud obſcurè minitabantur. Quod ſi verò Ieſuitis nomen dare eligerent, tum curaturos ſeſe, vt omnis tum carceris, tum accuſationis, tum politici magiſtratus iuris per omnia ſecuri eſſent, promittebant. Cauſa autem, cur Ieſuitæ tam ſerium & indefeſſum in ipſis perſuadendis Anglis laborem ponerent, hæc principaliter erat: quod ſupra dictus Ieſuita Germanus clanculum & in priuato ex illis elicuerat, quod ingentem pecuniæ vim eò ſecum aduexiſſent. Huic itaq; prædæ captandæ inhiantes, ac velut ex alto inſidiantes, ad rem ſuam faciendam augendamue hanc artem ſibi palmariam eſſe præſenſerant. Primum ſiquidem & maximum iſtorum hominum votum eſt, penſius habere nihil quicquam vſpiam, quam ordinis ſui ſalutem, commoda, & incrementa ſatagere. Quocunq; id verò vel modo vel arte fiat, parum ipſorum intereſt: modò rei certus prouentus fiat. Etſi verò Angli non ſemel huic illorum petitioni intrepidè refragarentur, conditionem ſuam inſtitutumque longè diuerſum eſſe atteſtantes: nihilo tamẽ minus durante eorum importunitate eò ventum eſt, vt Anglorum vnus,

Illectamenta Ieſuitarum.

Ieſuitici ordinis votũ.

pictor

pictor, qui tantum experiundæ suæ fortunæ gratia cœterorum Societati seſe addixerat, metu partim, partim necessitate compulsus persuaderetur, & conceptis verbis Iesuitam se profiteretur. Etsi verò Iesuitæ haud ignari essent, pictorem hunc paratæ promptęque pecuniæ habere haud multum: attamen quod artem pictoriã sciret, cuius professionis homines India daret rarissimos, illius operam in hoc sibi præcipuo vsui fore rati sunt, si pigmentis templum eorum gratis ornaret & illustraret. Ad quam rem aliâs curandam, si ex Portugallia artificem ex pacto accersèrent alium, pecunia haud modica sibi opus fore haud stupidi præolfecerant. De hoc ergò obiter sibi nunc oblato vt apprimè gaudebant: sic & de reliquis Anglis progressu temporis in nassam eandem coniiciendis, deque vniuersa ipsorum pecunia tandem occupanda, spem sibi faciebant haud frigidam. Et vt plane breuiterque dicam, pictor iste Iesuita factus, primis illicò diebus & operis parandis abundè cumulabatur, & honoris tractationisque bonæ à Iesuitis accipiebat quamplurimum: vt hoc exemplo deinde illicerentur etiã reliqui. Angli interim in carcere relinquebantur omninò deserti: &, quod illius loci idioma nescirent, multo solatio à quoquam firmabantur. Tandem tamen, cum Archiepiscopum quosdam apud se Belgas habere comperissent, pro quibus accersendis mittere liceret: occasione arrepta per Belgam alium ad visendos seſe nos officiosè inuitabant. Quod cum faceremus sine mora & tergiuersatione, ingressis nobis ad genarum vsque madorem iniurias illi nobis quiritabantur, & ab quo ad mala rem omnem distinctè percensentes, obnixè rogabant, si pacto fieri vllo possit, vt cõsilio & operâ nostrâ, præstito vadimonio, carcere isto liberarentur, velle se ad omnem accusationem aliam magistratus cognitionem ratam habere, suamq; causam ita limitare, vt si vnquam vspiam alij quam mercatores inuenirentur, qui rebus suis negotiando intenderent, pro meritò seuerè plecterẽtur. Ita ergo, nostram fidem & diligentiam prius spõdentes, ab illis receſſimus, & de pacto apud Archiepiscopũ rem hanc tã fideliter curauimus, vt is ad Viceregẽ se cõferens, libellũq; supplicem illi porrigens, liberationẽ ab illo captiuorũ facile impetraret, & iuxta bona illis omnia restitueret modo pro 2000. pardauis fideiussorẽ statuerent, & ante causæ cognitionem vlteriorem loco se non mouerent. De fideiussore itaq; dispicientes, haud magno labore vnum de ciuitatis primariis impetrauêre, qui pro dicta pecunia cautionem præstaret: cui vicissim Angli 1300 pardauos pecuniæ numeratæ illico tum appendebant. De reliquo, fidei ipsorum acquiescebat, postquam opulentum istum mercium apparatum, vnde pro omni euentu sibi satisfieri posset, apud eos conspexisset. His itaq; mediis Angli carcere emissi, conductis ædib. suas expedite tabernas pendebant: ita, vt magno numero merces suas distrahentes breui tempore passim omnib. innotescerent. Respectum enim comprimis nobilium, & eorũ qui in ciuitate primarij erant, habebãt: studebant apprime ciuilitati, reuerentiæ, largitionibus quo ingenio fidem sibi tam solidam aucupabantur, vt & ab omnib. promiscue amarentur, & omni tum fauoris tum officiorum delatione certatim onerarentur. Sed & nos ante omnia singulari humanitate sibi semper demerebant. Quare motus Archiepiscopus, vicissim multa in ipsos beneficia cumulare, & de iis optima queq; sibi polliceri haud dubitabat. Quã eius affectionẽ, vt Angli quidẽ industrie suis honorariis acuere sciebant: ad acceptanda tum illorũ munera ipsum persuadere nunquam poterant. Adhęc ipsi valde deuotos & religiosos se Catholicos gerere didicerant: nec dies vnica effulserat, qua cum corollis suis precariis in publico non conspicerentur, & missæ sacræ attenderent. Vt verbo vno dicam, & fama integra & bona existimatione breui momento apud omnes ita augescebant & inualescebant, vt siniſtri quid de ipsis suspicari aut vellet nemo, aut omnino posset. Quæ res etsi aduertendam Iesuitarum machinam operosè faceret: per Iesuitã tamen Germa-

Ex Anglis pictor Iesuita fit.

Angli liberantur.

Anglorum comitas.

nicum instare, & quotidie varia, præsertim ablegationem in Portugalliam, & si quæ alia præterea ad terrendos ipsos quid momenti haberent, minitari non desistebant. Veriti itaq; Angli, ne, si assensum suum simpliciter Iesuitis inficiarētur, res manifesto periculo sibi esset, certa moderatione adhibita, illos rogitabāt, patienter vt morulam saltem aliquā ferrent, dum apud se inito cōsilio certius quid statuere possent. Quo promisso Iesuitas iterum aliquo vsq; deliniuerant, importunius alias institutos. Tandem tamē, spe alluescente nulla meliore, vt se dubiæ fortunæ eximerent, spem (quod aiunt) omnem in pedibus habentes, per secretos amicos prius pecuniam suam gemmis permutantes, fuga salutem quærere consultius & tutius rati sunt. Itaque sub festum Pentecostes Goâ ad tria milliaria exspatiantes in Insulam quādam Bardees dictam, vt factum ingeniosius occulerent, tantum cibum potumq; secum auferebant, & conductitias ædes cum residuis merculis quibusdam puero cuidam germano, omnis huius consilij ignaro, commendatas relinquebant. Iam, cum in Bardees essent vbi ex conducto Batamar (ita vocant nuntios aut cursores Indicos qui per hyemē literas quoquouersum efferunt) cognouissent, intra Bardees & Continētem, exiguum saltem & ex dimidio resiccatum fluuium interlabi, illum traiicientes, terrestri porro itinere sese eripuerunt, & quasi disparuerunt, adeo, vt ab isto tempore de ipsis nullum nuntium quicquam certi atteſtaretur. Credi tamen potest, vt etiam paulo post dubia fama susurrabat, ipsos iter suum versus Aleppo deflexisse. Angli hi profugi salutis suæ proram puppimque in vno Ioanne Nhubers collocabant, qui inter ipsos primarius Arabicam linguam, toti illi regioni aut familiarem, aut ad minimum saltem intellectam, præ cæteris rectius callebat.

Angli ex Goâ clam profugiunt.

Facti huius rumor quamprimum Goæ percrebuit, & nobis admirandi, & hominum reliquorum multitudini, quasi consilio & instructione nostra informati id fecissent, suspicandi occasionem dedit haud leuem. Qui autem pro ipsis fideiusserat, taxatis, quæ post se Angli reliquerant bonis, & ad duos fere pardauos æstimatis, hanc, cum prius accepta, summā Viceregi illico denumerauit, & de residuis 500. pardauis ab eodē absolutus est. Iesuitas autē ante omnia hæc Anglorū fuga acriter mordebat, dolētes, è manibus sibi elapsos istos esse, quos tamen iam totos suos factos crediderant. Germanus comprimis Iesuita sollicite apud nos percontabatur, an cōsilij huius sui nō participes nos reddidissent: id addens, longe aliam se viam initurum fuisse, modo vel odorari quid de illorū animo vndecunque potuisset. Sed & hoc percensebat, quod cum captiui illi carcere olim detinerentur, sub manibus suis saccum 40. millia Venetianorum (Venetianus autem duos pardauos appendit) continentem habuisset: quem tam prompte illis nunquam restituisset, nisi de assensu suo spem fecissent tam plausibilem. Et omnem sermonem tādem ita claudebat, vt diceret, iam se expresse compertum habere, ipsos meros hæreticos & sycophantas putidos fuisse, nulla religione seria vnquam tinctos. Hic erat exitus illorum. Ille vero Anglus alter, qui Iesuitarū ordini se addixerat, cum paulatim à primis diebus sibi de tractatione demi quid sentiret, & insuper de fuga quoq; suorum sociorum edoctus esset iam facti pœnitudine tactus, cum ne tum temporis quidem solitum ordini votum præstitisset, adeoq; à complurimis, vt verbum dictum retractaret, incitaretur, neq; à Iesuitis quoquam pacto nolens retineri posset, sententiam mutans ordini valedixit, extraq; collegium de domo conducenda operatus est. Et licet Iesuitæ manibus pedibusq; anniterentur, vt ipsum in sententia priore continerent: nihilo tamē minus ipse societate illa deserta propriam officinam sibi constituit: & cum ex arte sua quæstum faceret quotidie vberrimū, tandem Mesticen quandam filiā inibi à parentibus Lusitanis progenitam, matrimonio sibi copulauit: vt omnes vitæ suæ annos illic exigere, statum decretum nunc præsumpserit.

Iesuita Anglorum fuga acriter admorsi.

Pictor Anglus ordinē iterum deserit.

Ab An-

Ab Anglis his, dum adhuc nobiscum essent, omnium viarum, transituum, negotiationumque intra Aleppo & Ormum, vt etiã morum, legum, & statutorum in peregrinationibus visitatorum, item vicorum & vrbium statum conditionemque exquisitè edoctus eram. A quorum discessione nemo Anglorum hactenus terrestri itinere in Ormum penetrauit, etsi Italorum quotidie multi negotiationis causa vltrò citroque commeent.

Sub idem rempus in comitatu Iesuitarum tres Principes, regio sanguine nati ex insula Iaponensi Goam appulerũt, vestitu Iesuitico amiciti, ætatis annum vix 15. aut 16. egressi: qui instinctu & persuasu Iesuitarum primò in Portugalliam nauigare, post inde Romanum Pontificem ad amplissima beneficia & immunitates Iesuitis emendicandas inuisere constituerant. Qui cùm in Goa ad an. vsq; 84. substitissent, illhinc in Portugalliam, & hinc rursũs in Hispaniam velificabantur: vbi à Rege Hispano, & omnibus eius satrapis honorib. & muneribus regalibus affecti amplissimè sunt. Quæ tamen omnis præda pòst pro more Iesuitis cesserat. Ex Hispania ad Papam deflectebant: à quo petitis latissimis priuilegiis & libertatibus, haud ægrè donati sunt, prout in descriptione insulæ Iaponicæ superius ex parte aliqua percensuimus. Porro hinc digressi vniuersam Italiam perlustrauerunt, & Venetias, Mantuam, Florentiam, cæterasque totius Italiæ nobiliores ciuitates peruidentes, vbiuis locorum & illustri gratulatione accepti, & donariis splendidissimis onerati sunt, quod tũ virtutes eorum eximias, tum imperiorum amplitudinem roburque apud omnes Iesuitæ de ijs spargerent, parili pompa, & triumpho simili, ijdem deinceps in Madrid reuersi sunt, vbi honoribus regiis à vice Rege ornati dimissique, omnibusque Capitaneis & prefectis Indicis singulariter commendati, Vlysbonam versus profecti sunt: & anno 86. nauem rursus conscenderunt, San Felippe dictam, qui reditu versus Portugalliam à Capitaneo Draco posteà intercepta est. Itinere & laborioso & periculoso pariter confecto magno, Mozambiquen intrauere, vbi nauem suam iis mercibus onerauerũt, quas alia inibi deposuerat S. Laurenzo nuncupata, quæ breui eò malo fracto, cùm ex India in Lusitaniam decurrisset, impulerat. Et quòd iam opportunitas in Indiam nauigandi vanuisset, S. Felippe nauis mercibus S. Laurenzo onerata, in medio cursu post ab Anglis capta & possessa est. Quæ nauis cum omnium prima ex Lusitanica India vnquam egressa occuparetur, Lusitanis varia omina & interpretationes præbuit, quia Philippi Hispaniarum Regis nomine inaugurata erat.

Indiri tres Principes Iesuitis socij per Goam Romã perueuerunt.

Dracus nauem S. Felippe capit.

Sed vt ad institutum nostrum, de Principibus Iaponensibus reuertamur, hoc suprà dicto anno, magno omnium applausu in Goam feliciter redierunt, cùm iam apud omnes extincti crederentur. Quilibet horum veste Attalica, aureo argenteoque filo intertexta, Italicoque habitu sarta insignis erat, Iesuitis valdè confidentibus & inflatis, quia per eos ista impetrata essent, stipati. In Goa substiterunt, vsque dum tempus in Chinam nauigandi esset, vbi pariter triumpho & apparatu solemni excipiebantur. Quæ res Iesuitas cumprimis apud omnes magnis honoribus & dignitatibus cumulabat, sicut ex isto videre libro est, qui Hispanica lingua de eorum itineribus, tum naualibus, tum terrestribus confectis, vt etiã, qua solemnitate vbiuis locorum excepti sint, prolixè scriptus prodiit.

Anno 1584. sub mensem Iunium in Goam variæ & diuersæ legationes impulêre, ex Persia, Cambaia, de Zamozino (Cæsare dicto) de Malabaris, de rege Cochin eò missæ, de quibus præcipuè ageretur, pax erat, quę decerneretur inter Zamozinum, Malabaros & Lusitanos, inter quos iam diu simultas capitalis & auita glisebat, vix vllo medio emendabilis.

Legati Goa conueniũt.

Interea autem ad omnem euentũ, Lusitani castrum seu propugnaculum Panane dictum ad littus Malabar situm, decem milliaria à Calecuto distans, ex-

Panane frustra extrui petitur.

truere iubebantur. Quod cum dictum factum accurarent, & impensis inæstimabilibus ædificare illicò occiperent: operas tamen inceptas, quod terra nimis sabulosa, & ad fundamentum firmandum plane inepta esset, remittere breui coacti sunt. Nam quæ extruebantur, pleraque corruebant, vt ab opere omnino desistendum esset, licet impensam iam dum 3. aut 4. auri tonnarum fecissent. Etsi vero sumptuum auctim superaddendorum nullum vsum præuiderent: videbatur tamen illud castrum ob hanc potissimum causam apprimè necessarium, vt si fors iterum Zamorinus, quod pro more solitabat, fidem datam falleret, ex eo præsidio ipsius in mare excursui resisti commodius posset. Et tamen cum mente simul agitarent, Zamorino portus etiam alios esse, ex quibus subditi plus damni, quàm ipse Zamorinus, peregrinantibus intentare possit (quamuis Zamorinus assiduò prætenderat, & se inscio ista fieri, & nulla facultate eadem à se posse reprimi, aut inhiberi, quod Pyratæ nulli magistratui, nulli iuri subditi isthæc talia perpetrarent) ideoque decretum est, vt porro & de Panane extruenda nulla cura esset, & Malabaris simul non fideretur nimium, cum, quos India ferret, nulli ceruicis durioris, aut peruicacioris scirentur, aut qui oppressis innumeris littus illud & mare magis intutum, minus nauigabile præstarent. Quam ob causam quotannis etiam classis in Goa Lusitanica instruitur, & ad maris liberum commeatum seruandum emittitur. Sed & aliàs Malabarorum, quoquouersum dispersorum innumerus numerus est, qui per mare non minus, quàm cõtinentem prædationibus & direptionibus omnibus infesti, certis quibusdam locis littoralibus velut in portubus suos receptus habent, & prædam partam illuc comportant, & occulunt. Aediculas ex stramine contextas, & in medias rupes, præcipites scopulos, montesque inaccessos extructas habitant, vt à nullo commodè subigi queant, Zamorinum vel ipsum floccifacientes. Pyratæ si portum quendam versus Austrum à Goa 12. milliaribus distantem possident, *Sanguiseo* vocatum, quo loco se magno numero agglomerãt, & excursionibus crebris adeo infesti sunt, vt illhac sine certo periculo nulli transitus sit. Quare ad Viceregem tunc præsidentem, *Don Franceſco Maſcharenhas*, comitem de *Villa Dorta* querelæ innumeræ indies delatæ sunt. Qui malo huic mederi volens, Zamorino nunciari curauit, vt de istorum supplicio tandem accogitaret. Cui tamen Zamorinus nihil aliud respondit, quam quod à se isti coerceri minime possent, cum nec imperium suum agnoscerent, nec ordinario alij cuiquam subditi essent. Se tamen pro sua parte Viceregi plenam potestatem facere, vt rapinas & iniurias illas seuere vindicet: ad quam rem nec ipse auxilio suo defuturus sit. Pensitato itaque à Vicerege instante periculo, classem 15. triremium instruxit, cui præfectum nobilem quendam *Don Iulianes Maſcharenhas* cognatum suũ addidit, cum serio mandato, vt ante omnia portum *Sanguiseo* inuaderet, oppugnaret, & si fieri posset, funditus excideret & vastaret. Hoc ergo animo ventis & fortunæ vela dantes portum egressi, cum ad *Sanguiseo* propius accessissent, vidissentq; tum exiguam illam insulam esse, tum in ipsum littus profundius intrusam, adeoque aquis circumquaque perfluam, & in aditu multis rupibus arenarumque aggestionibus periculosam: collato de hac re consilio statuerunt, vt Almirans cum classis parte media vno loco impelleret: altero vero latere *Ioannes Barriga*, Vice Almirans in hanc rem designatus, sese certatim immitteret.

Malabari Pyratæ.

Vicerex Goæ.

Classis Goa instructa ad vindicãdos Malabaros.

Almirans itaque cum pro felici auspicio ad prædestinatũ suum locum, primum insultum animo se fecisset, & ad ipsum vsque littus, sperans de cæteris quoque eandem virilitatem, vi penetrasset: accidit vt inter reliquos, qui plerique omnes nobiles & militiæ ignari erant, lis de prioritate concitaretur: vt defluo interea mari facto alter huic, alius alij scopulo arenarumque aceruo adhæresceret: ita vt nec Almiranti quisquam auxilio venire, nec ipsi sese porro retrove agere

Lusitanorũ arrogãtia.

defixi

defixi possent. Vice Almiranti autem alterum latus pro re statuta circumnauigaturo, Capitanei cæteri ideo parere recusabant, quod ipsi vt maxime nobiles essent, adeoque Capitaneo recenti multo meliores peritioresque sibi viderentur. Sic ergo funesta ambitio Lusitanorũ salutare hoc propositum turpi macula hac vice anteuerterat. Quod cum Sanguisei, qui desertis casulis iam in montes profugerant, ex alto despexissent, omnesq; naues hinc inde in arido defixas, Almirantemq; ipsum in littore immotũ hęrere attendissent: tunc animis & viribus recollectis, ingentibus copiis certatim Almirantis nauem impetentes, omnes ad vnũ, præter eos, qui enatando se eruebant, trucidarunt. Et quãuis Almirans, modo voluisset, se haud difficulter opera mancipij cuiusdã natando eum educturi, saluare potuisset: ratus tamen honestius in conflictu pro causa bona vitam perdi, quam fuga turpi cũ infamia eandem seruari: in medio agmine cõsistens, animosissime etiã post omnes iam suos stratos cum hostibus cõflixit. A quorum tamen copia tandẽ eneruatus oppressusq; cecidit. Cui Malabari agminatim tandem insultantes, caput spectantibus è classis altera parte omnibus amputarunt, eoq; hastæ acumini infixo ad trepidantes illos magna & alta voce, vt suũ præfectum vnà secum auferrent, cum Sarcasmo acclamarunt. Quod tamen ipsi negligentes, & cum maris æstu reciprocante retro conuersi, vt dispersa sine pastore oues Goam repetiuerunt. Quibus reuersis etsi Capitanei quidẽ in vincula illico darentur: speciose tamen sese excusantes, pedibus propediem restituti sunt. Interea Almirantem cæsum pleriq; lugebant, comprimis Vicerex, cui is cognatus, & ob generosas virtutes egregiaq́ue merita valde charus fuerat.

Malabari classem Goanam occupant.

Almiranti caput amputant, & hasta in cõtumeliam imponunt.

His ita transactis haud cunctanter noua classis instrui cœpta est: cui Almirans *Don Ieronymo Mascharenhas*, nuperrime cæsi *Don Iulianes* itidem cognatus præficiebatur, vt defuncti cognati mortem animosius vlcisceretur. Hi cum classe instructa rectà Sanguiseorum continentem impellentes, plenis copiis è nauibus exiliuerunt. Sed quod Sanguisei præmoniti, fuga se iterum in montes desertis suis casulis recepissent, quos propter solitudinem & loci vastitatem persequi nemo posset: ideo subdito igne crematis eoq́ue habitaculis, & arboribus in confinio quoquouersum cæsis deiectisq́ue, omnibusq́ue vastatis & protritis, nemine quoque hostium tum occiso, hac sola vindicta contentos eos illinc discedere oportuit.

Secunda classis instruitur.

Hoc ipso tempore commissarij Regis & Viceregis iussu in Cochino telonium, antea inibi non vsitatum, extruere cœperunt. Cui incepto cum se incolæ valde opponerent, mortem omnibus comminati sunt, qui ad id exequendum, vel votum suum vel operam conferrent. Ita ergo res ad noui Viceregis ex Portugallia missi, Don Duarte de Meneses aduentum dilata est. Quo tamen post suo tempore (vt dicetur) aduecto cum tum Vicerex conuenientibus & conciliatis omnibus imperium illi imponeret, actis agendis & moderatione debita adhibita id impetratum est, vt telonium ciuibus coacte quidem assentientibus & suffragantibus propediem ædificaretur. Ex quo quod crebræ ibi negotiationes exercentur, ad Regem prouentus redit quotannis vberrimus.

Telonium in Cochino.

Eodem anno mense Septembri nauis quæpiam ex Lusitania Goam incurrit, Bon Iesus de Carania indigetata, nuncians & alias quatuor naues, nouum Viceregem Don Duarte de Meneses aduehentes in via esse. Plaudentibus itaque & iubilantibus in ciuitate omnibus, impulsisq́ue pro more campanis, primæ è Portugallia nauis appellentis signum publicum datum est. In hac naui quidam erant sclopetarij, Belgæ, qui ex patria mea cognatorum mihi literas valde expectatas afferebant.

Paulo post eodem adhuc mense alia quoque ex priore societate nauis Boa Viagen dicta, superuenit, multis nobilibus & *Crucigeris* Regi Indico seruituris

onerata:

onerata: inter quos & Archiepiscopi, domini mei frater, Roderiques de Fonseca numerabatur. Primores reliqui erant Don Georgie Tubal de Meneses supremus Regij vexilli signifer, futurus Capitaneus in Soffola & Mozambique, ex isto merito, quod iam dudum Regi in India fidis officiis præstitis probatissimus esset. Ioan. Gomez de Silua, declaratus Capitaneus in Ormo. Don Francisco Mascharenhas, cæsi à Sanguiseis Don Iulianes frater.

Nouembri mense Cochinum ingressæ huius societatis tres reliquæ naues sunt, quæ cursum suum circa insulam S. Lorenzo circumflexerant, né in Mozambique appellendi necessitas foret. Nomina istarum erant Santa Maria, Arreliquias, As Chagas siue quinque vulnera. Hac naui nouus Vicerex Don Quarte de Meneses vehebatur, qui diutino ante tempore Capitaneus Tangerensis in Africa seu Barbaria fuerat: qua vna naui Chagas vltra 900. nobiles & milites (exceptis nautis & remigibus) claudebantur, quorum aliqui solius honoris gratia in comitatu Viceregis se deuouerant. Qui in Cochino erant, aduentantem Viceregem magno & apparatu & triumpho acceperūt. Is in Cochinum cum vix pedem extulisset, priori Viceregi nunciari curauit illicet, vt regimen sceptrumque ad Domini mei, Archiepiscopi manus haud cunctanter deponeret. Quo præstito, resignatus Vicerex Cochinum propere se contulit, vt eadem naui, qua successor appulerat, ipse in Portugalliam rediret, cum mos iste esset Viceregum ab antiquo, vt officio suo defuncti in India remanendi nullam licentiam haberent. Pòst Nouemb. 10. anno 84. Carania nauis Goa recedens, Cochinum vela expandit, piper & alias merces necessarias oneratum. Quo fere tempore factores seu curatores omnes Cochinum se conferunt, merces suas nauibus imponendi causa. Quibus è portu motis Goam redeunt, vbi pars maxima habitat. Ista naui vetus Vicerex Cochinum versus se recepit, vt inde in Lusitaniam vela faceret.

Februarij die 5. an. 85. Vicerex Don Duarte de Meneses Cochino in Goam venit, vbi ceremoniis & pompa singulari ei occursum est. Eiusdem anni mense Aprili collega & cōseruus mecum apud Archiepiscopum Bernhardus Burchardus Hamburgensis, Goia in Ormum profectus, hinc viam per Bassora, Babyloniam, Hierosolymam, Damascum, in Aleppum capessiuit. Ex quo loco geminas ad me literas dedit, quibus de successu itineris & sumptuum compendio, & periculi securitate, & comitum humanitate, medio & commeatu Caffylarum præstitis abunde me certiorem fecerat. Is Aleppo versus Tripolim in Syriam se contulit: vbi naues Anglicas offendens, cum illis Londinum, & hinc Hamburgum reuectus est, sicut ita omnia prospere sibi euenisse post ad me literis nunciari curauit.

Bernh. Burchard. Häburgens.

Sub Augustum mensem ad me Venetiis datis literis nunciatum est de latrocinio & obitu Principis Auraniæ, domini mei clementissimi, & Ducis item Alenconij siue de Aniou: vt etiam de nuptiis Ducis Sabaudiæ cum Hispaniarum Regis filia.

In Goa 20. Octob. ex Portugallia nauis quæpiam S. Francesco applicuit, in qua Belgæ quidam erant, qui ex patria mea literas de obitu patris mei Hugonis Ioost de Harlemo mihi tradebant.

Primo Nouemb. Cochinum nauis S. Alberto nuncupata intrauit.

Primo Decemb. Cananoram ad Malabarorum fines sitam nauis S. Lorenzo ingressa, inde in Goam pertendit. In ista qui erant comites, magna ex parte morbidi & languidi venerant, cum insuper vltra 90. homines prius in ea defuncti essent. Toto in itinere nullum vspiam littus attingentes, labores, famemque inæstimabilem sustinuerunt. Adhæc naues desiderabāt adhuc geminas, quas ex Vlyssona socias habebāt, nempe vnam S. Saluatoris, alteram prætoriam S. Iago de qui-

de quibus nihil hactenus nuncij comperiri potuit. Hoc ipso tẽpore terrestri itinere aliquot Itali veniebant, de Papæ Gregorij XIII. obitu, & in huius locum Sixti V. electione nunciantes. Naues quoque ex Goa iterum Cochinum se pro more colligebant, vt in littoribus Malabar oneratæ, rursus Cochinum, & hinc in Portugalliam contenderent.

Anni 86. mense Maio literis Goã perlatis, & à Capitaneo in Sofala Mozambique, Vicerege & Archiepiscopo perscriptis de desiderata & perdita naui prætoria S. Iago, quæ ex Portugallia superiore anno 85. soluerat. Interitus eius hæc occasio erat. Cum dicta nauis secundo vento angulum *De Buana Esperanca* superasset, & Mosambique fines iam attigisset, nautæ se extra omne periculum iam cõstitutos, nec porro sibi quicquam metuendum rati, vela intra insulam S. Laurenzo & Continentem (quarum hæc ad læuam Mozambiquen versus: illa verò ad sinistram vergit) impulerunt. Intra Insulam autem dictam & Continentem multi scopuli & arenarum cumuli interiecti sunt, ab insula fere milliaria Hispanica 50. à Cõtinente autem 70. à regione terræ Sofala 22½. grad. versus Aequinoctialem lineam Australem dissiti: à quo loco porro vsque in Mozambiquen milliaria 90. restãt. Scopuli isti magna ex parte mero corallio, eoq; acutissimo asperrimoq; & omnifarij coloris, vt nigri, albi, æruginosi, seu viridis constant: qui vt transitu valde periculosi sunt, ita caueri summo studio debent. Cum itaque scopulos & arenarum globos prope Indiam sitos præteruecti, iam se periculũ omne euasisse arbitrarentur pleriq; : nihilo tamen minus rem certius sciturus Gubernator ex pyxide, cum ex illa secum rationem iniisset, iam scopulos illos à tergo relictos audacter pronunciauit. Vela itaq; panderent, & rectà citraq; omnem metum ad Mozambiquen cursum tenerent, iussit. Cum vero in naui nautarum aliqui, nec minus cæteri officiarij aliquot, instrumẽta sua & mappas haberent, quas discendi & sciendi causa consulebant: hi exactius re pensitata cõmuni voto consultius arbitrati sunt, vt vela aliquandiu adhuc demitterentur, & excubiæ diligentes fierent: quod vel dum in occursu suo scopulos dictos haberent. Quorũ consilio cum solus Gubernator refragaretur, visus sibi scilicet vnus præ reliquis & sapere & autoritate valere: vt citra moram vela attollerent, seriò & denuo imperauit. Pro hoc ergo mãdato velis omnibus elatis, cum non malo vento ad semilucentem Lunã, mediam vsq; noctẽ vterentur, derepente in medios scopulos corallio albo asperrimos & venti & cursus impetu acti violenter impegerunt, adeo, vt nauis per mediũ non secus ac à nouaculæ acie discissæ puppis cum geminis tabulatis ex parte inferiore fundo inniteretur, aut insisteret, prora aũt cursus continuatione incitata aliquousq; proiecta, tandẽ & ipsa scopulis effixa hæreret. Detruncari itaq; inceptis malis, tantus subito clamor, tãta eiulatio oborta est, vt fremitus quasi de cœlo reboaret. Quod enim prætoria nauis esset vltra 500. personas, 30. mulieres, cũ aliquam multis Iesuitis & Monachis receperat & deuexerat. Quo certe casu iam spes nulla reliqua, nullũ studiũ supererat, quam vt certatim quisq; sua peccata confiteretur, proximis valediceret, veniã offensionis deprecaretur, ploraret & vlularet. Almirans Fernando de Mendoza, Gubernator, & cum his 10. vel 12. alij in proximã minorem scapham desilientes, illam, ne plures sese confertim ingererent, districtis gladiis tuebantur, reliquisq; in naui relictis pollicebantur, velle se circumnauigato scopulo seriò inquirere, an fortè quispiã supra illum locus cõmodus se offerat, vbi ex fragmentis nauis collectis scapham aliam extruere possent, qua & ipsi in Continentẽ euehi, & sic vitã seruare suam possent.

Nauis S. Iago occubuit.

Naufragiũ miserabile.

Sed iam iam mergendis illis hoc solatium parum cordis addidit. Scopulum itaq; vndiquaq; circumlustrantes, cum locum nullũ idoneum offenderent: veriti, si ad nauem redirent, à desperata illa turba violenter opprimerentur, cui tamen & alia re nulla auxilio venire possent, coactis tandem votis remos ad Conti-

nentem impellere decreuerunt. Cum capſulis ergo aliquot *Marmellada* (quod certum quorundam fructuum conditū eſt nauigaturis familiare) plenis, & vno vini doliolo, & pane modico bis cocto (quos cibos iſta ſub præcipitantia in ſcapham coniecerant) gratiam diuinā expectantes, littus quæſiuerunt. Quod tandem & fame ſitiq; euecti, & labore immenſo exhauſti, poſt dierū ſeptendecim cōtinuum periculum attigerunt ſalui. Alteri, qui in naui deſerebantur, cum ſcapham abs ſe diſcedentem viderent: & inſuper ſuperiorem quoque nauis partem, intra duo illa tabulata, quibus ſcapha maior ſuberat, ex latere findi rumpiq;, adeoque ſcapham ſemifractam quaſſatamq; ſentirent: & animo & re deſperata, ne manum porro cuiquam operi admouendā cenſentes, ſolo aſpectu mutuo, eoq; miſerabili operabantur, vſq; dum Italus quiſpiam, Cyprianus Grimaldus de illarum medio exiliens, ſumpto & animo & voce iſtam conſternationē increparet, & ad manus operi inijciendas, vitamq; quoquo modo ſaluandā eos animoſius exhortaretur. Quin & ipſe dicto citius cum gladio ſuo in ſcapham ſe coniecit, & illā ſordibus aquisq; expurgare laborioſe incepit. Quo facto cum & reliquis animus rediiſſet, illi auxiliari, & qua poſſent ſubitanea induſtria ſcaphā ſarcire contendebant. Arreptis ergo quibuſcunq; rebus obuiis, vltra 90. homines in ſcaphā ſe certatim præcipitabant, exceptis iis, qui forinſecus ipſi adhæreſcerent & annatarent, inter quos & cōplures mulierculæ erant. Ne vero ſimul & ſemel vniuerſi perirent & mergerentur, illi, qui in naui erant, reliquis extrà adhærentibus, manus & brachia detruncabant, illorū quoq; haud paucos, qui in naui ſine armis erant, de tabulis exturbabant, & his actis à relictis cum tanto planctu & eiulatu abſcedebant, vt cum fragore cœlum ipſum cadere credibile eſſet. Poſtquam ergo iam dies aliquot maris arbitrio vecti fuiſſent, parum tamen, quia multitudo numeroſa omni occaſioni obſtaret, promouerant. Adhæc omnes ſcaphæ commiſſuræ hiantes, nauigationem laborioſiorem reddebant: vt in extremis difficultatibus iſta ratione omnia verſarentur, donec tandem, ne ſuffocarentur omnes, coactis ſententiis decernerent, ex medio omnium vt vnum Capitaneum ſeligerent, qui ex India nobilis erat, cui vni imperare, vetare, quicquid ex re & vſu eſſet, citra cuiuſquā perplexationem liceret. Quibus ratis, mandabat iſte ex tempore, vt aliquot de ſuperfluis è naui eliderentur, & digito circumacto in eos potiſſimum intendebat, qui inermes excuſſoribus minus reſiſtere valerent. Ex eorum numero faber quidā erat lignarius, qui paulo ante in ſarcienda ſcapha ante alios ſtrenuus erat. Qui cum in ſe quoq; intendi digitum cerneret, exorato prius Marmelladæ fruſtulo & vini hauſtu, nihil recalcitrans, in mare ſe præcipitari & ſuffocari facile paſſus eſt. Sed & alius quiſpiā erat eorum, qui in Portugallia noui Chriſtiani vocantur. Quo ad eiectionem prehenſo & iam cōpoſito, frater ipſius eadē ſcapha cōſertus, annis minor, intentis precibus obſecrabat, vt fratre ſuo ſeruato, ipſe in mare præceps eius loco daretur: rationē hanc afferēs, quod vt ille annis, ſic ſapientia ſe maior eſſet. Ad hæc, aiebat, ſeruatus iſte, fratrū meorum, ſororumq; neceſſitatibus felicius proſpicere, quam ego, poterit: vt æquius ſit, me pro ipſo mori, quā ſine ipſo viuere. Sic ergo ſeruato fratre ſeniore, iuniorē mari nuncuparunt, qui eiectus vltra ſex horas ſcaphā natando cōſectatus eſt. Et quanquam diſtrictis gladiis illū acriter arcerēt, ne naui appropinquaret: ipſe tamen nuda palma arreptū gladiū mordicus tenens, etſi iam media manu profunde vulneratus eſſet, illū tamen relinquere nullo modo voluit: dum tandē à miſericordia tactis cæteris in ſcaphā receptus fuiſſet. Quos geminos fratres in Goia ipſe his oculis vidi, & familiariter ipſis vſus ſum. His fere lamētoſis actionib. 20. circiter dies confecere: dum tandem optato littore conſpecto, reliquos priore ſcapha allatos inibi offenderent, & ſalutarent. In naui autem qui deſtituti relinquebantur, tabulis, aſſeribus, tranſtris & antennis coactis & colligatis, vt cuiq; quodlibet ſub manum

Fraterna charitatis mirū exemplum.

num veniebat, quo vitæ ſuæ conſulere poſſe fideret, extremã aleam experti ſunt. Primi autem, quos diximus, ante nos littus attigiſſe, ærumnarũ & periculorum nobis multo plus exantlare coacti ſunt. Ab Aethiopibus enim iſtius regionis, Caffres dictis, ſpoliati, & omnibus veſtimentis ſuis exuti ſunt, vt ne ad pudenda velanda quidem quicquam ipſis relictum fuerit. Qui vix tandem poſt multos errores, famem & inediam perpeſſi incredibilem, littori tandem applicuerunt: vbi factorem Capitanei ex Sofala & Mozambique offendentes, reficiendi ſui ſpem hauſerunt aliquantulam. Capitaneus iſte pro viribus & facultate ſua ipſis largus erat, & vt Moſambiquen indeq; in Indiam, vbi eorum quamplurimos noueram, porro proueherentur, fideliter curabat. Iſtorum aliqui in via moriebantur, prius quam Moſambiquen viderẽt. Vt in ſummam rem conferam, ex omnibus, naui prætoria dicta vectis, vix 60. homines ſeruati ſunt: reliqui ad vnũ omnes partim vndis perierunt, partim fame miſerabiliter cõtabuerunt, vt nec de hominibus, nec naui poſtmodum documentũ vllum hauriri potuerit. Acciderũt iſta menſe Auguſto an. 1585. de quibus nõnihil prolixius excurrere collibuit, vt peregrinantes, hoc exemplo quaſi ex ſpeculo edocerentur, quam neceſſarium ſit interdum, præfractorum gubernatorum confidentiam reprimi & caſtigari, ne tot animæ ob vnius præſumptam inſcitiam miſeris modis periclitentur.

Admonitio de gubernatoribus interdũ reprimendis.

Maio menſe an. 86. binæ naues bonis & diuitiis immenſis confertæ, ex portu Indico *Chaul* ſoluebant, quæ Luſitanorum aliquot Chaul incolentium, propria erat, cogitantium ſcilicet per Eſtrecho ſiue Iſthmum Mecca vſque ad mare rubrum penetrare, vbi ſuas negotiationes potiſſimum exercere ſolebant. Sed in via à triremi Turcica intercepta eſt. Triremes iſtæ in interiore Iſthmo ad Meccam, non procul à Cairo ad rubri maris littus, in *Sues* ciuitate appellata extructæ erãt. Quibus hoc fatum expertis, caſus iſte ſimul, & quod prædatoria dicta nauis latius etiam aliouorſum graſſaretur totam Indiam rumore perculit, & in metum coniecit.

Naues duæ opulentiſſimæ à Turcis captæ.

Eodem menſe in Goa inſtructiſſima claſſis tum ex triremibus, tum liburnicis collecta eſt, qualis multis retro annis non viſa eſt. Hæc ad mare rubrum emiſſa erat, Turcicas triremes aut fugatum, aut ſi fieri poſſet, omnino cæſum & merſum. Hiſce Vicerex etſi expreſſo mandato iniungeret, vt in Ormo hybernarent, & poſtea anguſtias maris Perſici perfringentes, ſuas operas, auxiliumq; Regi Perſico Xatamas aduerſus Turcam vtriuſq; partis cõmunem hoſtem addicerent & offerrẽt, vt hoc ſtudio ab vtraq; parte ipſius vis & impetus infringeretur: euentus tamen deliberationi huic longe contrarius, vt deinceps narrabitur, ſeſe oſtendit. Potenti & inſtructiſſimæ huic claſſi præfectus aut Admirallius nobilis quidam, Gonſaluas de Cãmera datus eſt, qui ante hoc tempus Capitaneum in Ormo functus erat, homo obeſus, pinguis, & aqualiculoſus, quæ ipſius conſtitutio futurę cladis anſam quoq; prębuit haud minimam. Claſſi huic, quod famam & immortale decus parandum ſibi pollicerentur haud trepide, milites peritiſſimi, & Indianorum nobilium pars maxima, ſeſe volens lubensq; addixerat. Rebus itaq; omnibus pro neceſſitate inſtructis, claſſe curſum ſuũ rectà verſus mare rubrum tenente, accidit, vt tranquilla nimis maris tẽpeſtate gliſcente, ærumnis exercerentur infinitis, & tum fame, ſitiq;, tum rerũ aliarũ inopia eiecti, turmatim caderent, & animam expirarẽt. Non enim ſecum hanc rationem iniuerant, fieri poſſe, vt in via tamdiu morandũ eſſet. Hæc prima eorũ clades, occaſionem dedit etiam futuræ. Cum enim iam fauces maris rubri tenerent, occurrente illis triremi Turcica, & contra eos aciem inſtruente, Luſitani vndiquaque cæſi & fugati, cum magna infamia ſuorumque iactura retrocedere coacti ſunt. Cuius victoriæ commoditatem perſequentes Turcæ, littus prope *Abex* & *Melnide* occuparunt, vbi ciuitatibus aliquot cum Luſitanis fœdere iunctis vt *Pato* & *Braua* ob-

Claſſis potentiſſima aduerſus Turcas prædatores.

sessis expugnatisque, vt ex illis in posterum Lusitanis præsentius incommodare possent, locum præsidiis & necessitatibus omnibus muniuerunt. Hoc pacto classis Lusitanica profligata, disiecta, & misere confracta in Ormum rediit, vt hybernando illic vires nouas colligeret, vulneratosque & ægros alios, quorum numerus haud temnendus erat, rebus idoneis curaret, vt commodiore pòst alio tempore Viceregis mandatum confectum dantes Regi *Xatamas* auxilium ferrent, & ita nuper acceptam cladem vindicarent, resarcirentque.

Redintegratio classis prioris attrita.

In Ormo itaq; hybernantibus, & necessaria omnia accurantibus cum iam tẽpus appelleret, Capitaneus corporis obesitate segnior, & ad singula adornanda ineptior in Ormo remansit, & suo loco militiæ supremũ præfectum constituit quendam *Pedro Homen Pereira* nominatim. Qui licet saltẽ nobilis esset, strenuus tamen & militiæ peritissimus vir ab omnibus habitus est. Huic per omnia parere milites non secus ac ipsi Capitaneo, iussi sunt. Sed & hoc iuxtà imperabatur, vt nauigantes in via ad latus sinus Arabici applicarent, & pyratas quosdã, qui inibi loco quodam *Nicolu* dicto se fouebant, omnes inuadebant, spoliabãt, nihil non vastabant, tum naues omnes, tum homines ex *Bassora* negotiandi gratia in Ormum & cõmeantes, & remeantes adoriebantur, vindicarent & excinderent.

His itaq; præsumptis soluẽtes breui in *Nicolu* applicuerunt, vbi Caruelli littori admotis, illas sine omni ordine glomeratim pro more suo transilierũt, & in Continentẽ se extulerũt. Quo viso, cũ præfectus autoritate officij sui fretus, illos pro iure & more belli, in ordinẽ cogere & recolligere vellet, non solũ autoritatem eius nemo ratã habere voluit, verum etiam contemptum ipsum rusticum, & virum rerum ignarũ criminabantur, se vero vere nobiles, & rei bellicæ multo peritiores ambitiosè iactitabant. Istiusmodi itaq; conuitiis efferi, sparsim sese & nulla lege quoquouersum, vt oues pastore suo orbæ diffuderunt, quasi vel ipsorũ multitudini capiendæ vix orbis satis pateret, vel Lusitanorum quilibet Herculis robur haberet. Arabes siue *Nicolai* itaq; magna ex parte equis vecti, qui retro nonnihil ad horum primũ impulsum se in tutũ receperant, cum dispersos Lusitanos hoc pacto viderẽt, & omnes Caruellas ipsorũ in aridum impulsos sine immenso labore tam facile in Oceanũ reuolui non posse expenderent, collectis & vnitis suis, agmineq; facto Lusitanos vndiquaq; circũdederunt, & plenis tum animis, tũ copiis in eos irruentes obuios quosq; facile trucidauerunt, instantesq; vsq; ad ipsum littus repulerunt. Et cùm Lusitani Caruellas suas sine euidẽti discrimine in vndas retrò agere non possent, & necessitate & mortis formidine stare pugnareq; coacti, aperto conflictu omnes prostrati & cæsi sunt, præter 50. circiter milites, qui tẽpestiuius aliquot nauiculas in vndas retruserant, & remis impulsis ita aufugerant. Qui verò 800. Lusitani hac strage interierãt, selectissimi & antiquissimi milites passim ex vniuersa India ad hoc suũ fatũ cõfluxerant. Ex horũ numero tubicen quidã Belga natione, cum in media acie nõ procul à vexillo Lusitanico classicũ canẽs videret, vexilliferũ abiecto signo in fugã se dare, quod Arabũ quidã dein sustuli set & vibrasset: ira inflãmatus: tubã expeditè post tergum reiecit, distringensq; gladiũ & in mediũ se agmen inferens, illum qui vexillũ gerebat, mediũ perfodit, signoq; ad Lusitanos relato illos de ignauia acriter obiurgauit. Vexillũ hic in mediis hostiũ turmis vltra horã tutatus, multos eorum, qui illuc ereptum cõtra pugnabant, confecerat, vt cadauerũ tumulo circumquaq; quasi vallatus esset. Et licet fuga, si vexillũ abijceret, se seruare haud incõmodè potuisset, stare tamen honestius arbitratus ab insultantiũ copia tandẽ obtruncatus est. Iam iam ergo vitam positurus, cũ vexillo, vel dum in hostes adhuc moribundus corruit, fortitudinem suam etiam extremo lapsu attestaturus. Quam historiã mihi ab ipsissimis tum profugis Lusitanis sæpius iuratò denarratũ, quod memorabilis esset, in perpetuum istius bellatoris encomium huic libro inserenda putaui.

Belgæ tubicinis animosum facinus.

Dictus

Dictus vero præfectus, cum inobedientiam suorum militum confusionemque à prima statim acie doluisset, & præter id auguraretur, victoriam hic partum ifi haud admodum glorioſam, à principio statim stationem nauium repetens, ex remotiore loco desuper pugnæ attendens, tandem vacua Carauella in Ormum reuersus est, nec præter dolorem & dedecus ad Indianos quicquam retulit. Erat enim strages ista omnium maxima, quam Lusitani in India vnquã perpessi sunt. Nec vllus conflictus alius eorum plures simul absorpsit: inter quos primo quoq; frater Archiepiscopi, & potentissimorum nobilium quamplurimi ceciderant.

Goa Regina Indica baptizatur.

Sub idem tempus Goam Regina quępiam ex Ormo deuenerat. Quæ prius Mahumetanæ hæresi ad exemplum parentum & proauorum omnium addicta, sacro baptismatis lauacro se initiari petiuit. Ob id igitur Goę solemnitate publica admissã, susceptoreq; Vicerege baptisata, Hispaniarũ Regis nomine *Dona Felippa* insignita est. Mulier sane prudens & formosa, proceri corporis: quę secũ vna filiũ, annis minorem habebat, quem & ipsum baptizatũ cum superiore Capitaneo ex Ormo, *Matthia Dalburgvverck* in Portugalliam, miserat, vt Regi & se ostenderet, & sua officia voueret. Ipsa vero Regina Lusitano cuipiam nobili, *Antonio Dazeuedo Coutinho* matrimonio copulata, à Rege pro dote spõsæ nomine præfecturã Ormi spõsus sortitus accepit: quæ vt alio loco dictum est, annuatim ad 2000000 Ducatos prouẽtui habet. Nobilis iste, postquam cum Regina dimidium annum omni gaudio & amore ardentissimo exegisset, nauem in Ormum traiecturam instruere cœpit, vt Reginæ nomine reditus quosdã cogeret & necessaria alia pro vsu componeret. Etsi vero hunc insperatum discessum regina ægerrime ferret, maritumque, vt se vna secum aueheret, cum sine illo ne viuere quidem posset, impendio & peramantissimè rogaret: attamen quod res & ratio id nõ ferret, quocunq; studio poterat, eius petitionem deliniuerat, pollicitus, se prima quauis occasione ad iliam remeaturum. Ita ergo nauim ingressus, in *Bardees*, tria milliaria à Goa, & ad ostium fluminis in mare se exonerãtis sitam delatus est. Vbi cum secundos ventos expectaret: Reginam ex dolore & cardiogmo, quem discessus eius ipsi attulisset, eo ipso die, quo abiuerat, derepente expirasse, tristi nuncio accepit. Quæ res omnibus admirationi & luctui fuit: quod ista illarum regionum prima Regina fuisset, quæ Christianã fidem agnouisset: quæq; adeo suũ ipsius regnum & percelsum statum spreuisset, saltem vt Christiane ei mori liceret. Quæ post ideo planctu & solemnitate Regia ibi sepulta est.

Regina nõbili Lusitanico nubit.

Regina dolore ex abitu mariti concepto extinguitur.

Mense Augusto An. 86. Goæ nuncius quidam comparuit ex Mozambique & Portugallia profectus, nauiq; illa aduectus, quo nuper in Malaccã solueret. Iste, cum secretis aliis ad Regem pertinentibus, etiam de interitu triremis, *Boa Viagen* dictæ, quæ elapso an. 85. ex India in Lusitaniam soluerat, attestabatur. Coniecturæ erant apud plerosq;, illam ad *Cabo de Buona Esperanca* ex nimio onere labefactatam crepuisse. Pro vero etenim narrabant, quod cum ex Cochino primum egrederetur, iam tunc vltra nouem Lichas illa aquis plena fuerit. Cũ hac naui periêre nobilium quamplurimi; qui, postquam lõgo tempore in India militassent, cum testimoniis suis in Portugalliam tandem redire voluerũt, vt suorum meritorum recompensationem aliquam (vt ibi moris est) à rege impetrarent. Hac ipsa naui, quod omnium solidissima & velis copiosissimis munita fuerat, Legatus etiã Regis Xatamas ex Persia vehebatur, vt apud Hispaniarum Regem contra vtriusque communem hostem Turcam fœdus sollicitaret. Qui legatus, quod hoc casu pessum iuisset, *Rex Xatamas* in posterum nullum in Hispaniam amandare voluit, & nihilominus interim amicitiam & fœdus cum Lusitanis accoluit. Quæ ex Cochino in Lusitaniam naues soluunt, earum minima millionẽ auri exequat, vnde coniectura sumi potest, detrimenti illius, cp tum ad pecuniã tũ homines redundat ex vni° interitu. Nec quisquã ferè annus est, quo nõ vna atq; altera occumbit.

Nauis Boa Viagen põdere grauiore mergitur.

Legatus persicus mergitur.

Septembri mense 86. Goam inuectæ. 4. triremes sunt ex Portugallia egressæ, quarum nomina prætoria *S. Thomá S: Saluador*, Arreliquias & *Bon Iesus de Carania* erant. De naui *S. Felippe*, quæ cum ipsis ex Vlysbona soluerat, his nihil compertum fuerat.

Exeunte mense Nouembri, eædem naues Goâ iterum soluerunt: quarum aliquç oram prope Malabar tenentes, & inibi pipere oneratæ Cochinum vela fecerunt. Instruebatur & Goæ alia nauis, *Ascension* dicta, quæ iam ante aliquoties ex China & Iapana redierat. Hæc à nauarchis redempta fuerat, quod *Carania* nauis, prę vetustate tota carioſa, ante in Cochino per ipsos dissecta & confracta esset. In cuius quidem locum etsi eiusdem nominis extruere nouam occepissent, attamẽ propter dissidiũ quoddam obortũ illa omissa, altera adempta erat.

Fonseca Lusitaniam petit.

Naui vero illa quæ Nostra *Sennora de Sencao* vocatur, dominus meus, Archiepiscopus propter exorta quædam inter ipsum & Viceregem, senatores aliquot dissidia versus Lusitaniam vectus est. Et quamuis ab omnibus nobilibus, Vicerege ipso & officiariis cæteris omnib. obnixe rogaretur, ne ipsos desereret: nihilo tamẽ minus, perstante sententia, omnino ad Regem, à quo se & valde amari & pariter magnifieri sciebat, pergere ipsi decretum erat. Quæ res Viceregi & cæteris animum valde dubium præstitit. Verebantur enim, vt per ipsum Rex forsan ea doceretur, quæ ad ipsorum gratiam parum factura videbantur. Dimissis itaque à se omnibus fere seruis suis & domesticis adeoque vix paucis, ad officia necessaria exequenda necessariis, retentis, memet cum Aulę præfecto solos illic reliquit, vt reditibus colligendis operaremur, & domum habitatione nostra ad accessam

Lindtscotanus scriba & curator totius India constituitur.

præstaremus. Cumque simul Iubilæum siue Indulgentiæ Roma in Indiam missæ venirent, quas *La Santa Cruſadá* vocitabant: illisque annexum esset, vt pecunia illa, quæ ex indulgentiis reditura sit, captiui & capite censi, qui exitiali illa in Africa seu Barbaria commissa pugna sub Rege *Don Sebastiano* capti sunt, redimerentur, quæ omnis pecunia collecta sub domini mei, Commissarij scil. Apostolici Romani manus veniret: tum istius rei Regiſtraturam administrationemq; mihi tradidit. Clauem etiam eius Ciſtæ seu arcæ, in quam omnis pecunia colligenda fuerat, cum promissione ampli salarij commisit, nimirum vt me isthoc officio sibi arctius ligaret, & ad reditum suum beneficiis quasi distringeret. Cui meam quoque fidem ob id lubens despondi. Ianuario itaque mense An. 87. nauem ingressus, pilotum seu gubernatorem eundem habuit, qui ante octiduum nauem suam scopulis prope Indiam illisam perdidit, sicut paulo ante commemorauimus.

Cum vero nauium alia post aliam oneraretur, ita vt prima ante secundam quatuor aut quinq; diebus citius soluerit (quo facto nempe ita opus est, vt in disponendis bonis omnia certo ordine agantur, nihilque mercium catalogo seu diario non inseratur) factum est, vt oneratis & instructis nauibus omnibus, postrema *Arreliquias* superesset. Qua tamen tandem & ipsa onerata ad dimensum suum solitum, officiarij & prouisores largitionibus corrupti, aliquot grauamenta ex illa rursus extrahi, & horum loco Cinnamomum importari curarũt: quod Cinnamomum valde auctum pretio & in Portugallia carius factum esset. Itaq; dicti prouisores nauium quod nec nauis alia hac vice, nec locus supereſſet, hoc astu nauem Arreliquias ita inæquali pondere onerare voluerunt. Hic operæ est

Onerandi naues modus.

pretium scire, quod naues integro milliari ab vrbe anchoris in Oceano defixæ & firmatæ onerari assolent, hanc ob causam, quod per æstatem mare omnino placidum tranquillumque fluminis aut stagni instar esse solet. Appellente itaque tempore, quo soluentes iam vela facturi sunt, tuba per ciuitatem Cochinũ personante, signum omnibus futuræ rei dari suetum est: ita, vt qui nauigaturi sunt, omnes [illegible]ceruatim, suis amicis & familiaribus, se se hac vice vltimum salutaturis, sti-

ris, stipati approperent, nauemq; pane, fructibus & rebus similibus aliis compleant. Quo tẽpore plerunq; vltra 300. aut 400. Cymbas, *Tones* aut *Pallenges* dictas, circa nauem principalem cum tumultu & versatione creberrima agitari aut fluctuare, cum admiratione videre est. Ipsa nauis vsque adeo mercibus grauata & onusta est, vt rudentibus siue funibus infra nauem extensis, superius vniuersa bonis contecta & quasi oppressa sit. Aluus enim nauis bonis ita prægnans & suffarta est, vt ne angulus quidem minimus inanis relinquatur: vt etiã iam è littore in altum emotis quatuor circiter septimanis ad singula disponenda & colligẽda opus sit. Hæc & huius nauis ratio erat. Qua iam itura, *Viador de Fazenda* siue Visitator Regius ad eam visendam accedẽs, solemni protestatione præmissa, An nauis ad iter istud satis instructa & munita esset, interrogauit. Quo asserto, protestatio subscripta est: etsi quidam id ita factum inficiarentur. Mandata itaq; de precidendis funibus & velis iam demittẽdis, illico audito, qui extra nauem in cymbis erant, *Boa Viagen, Boa Viagen* (quo precabantur felix nauigantibus auspicium) intento clamore vociferabantur: & nihilominus tamen, quod mare trãquillum esset, ad latera nauis, remis impulsis cymbis suis milliare prope vnum illam comitabantur. Naui ergo iam ventis credita & impulsa, cum inter cætera onera, superioti nauis parte posita, corbes etiam aliqui, gallinis referti essent, ex quib. se aliquot iam gallinæ extricauerant & euolauerant: quolibet illas sibi vendicante & asscribente, ingens tumultus inter nauigantes concertatioq; desubito coorta est. Omnibus itaq; vt fit, concurrentibus, & in vnum latus se dantibus, commotione ista & immenso põdere impulsa & titubare coacta nauis. (Nam, vt diximus ingrauamentorum seu ballasti exempti locum cinnamomum, moschum & res alias leuiores suffecerant, nauemq; ita pondere inæquali onerauerant;) paulatim se reclinauit, & adeo profunde tandem submersa est, vt mali altissimi apex vix spithamã vnicam promineret. Quo fiente, quotquot inibi erant homines, propere se in cymbas dictas, adhuc bono fato comites, deiecerunt; omnes alias perituri, nisi in proximo illæ fuissent. Ad vnum ergo sic omnes euaserunt exceptis mancipiis, quos sclauos nuncupant, ne quo fors perfugerent, illic catenis ferreis reuinctos. Iam, quis hominum diuitias, hoc casu mersas, facile censere aut æstimare queat? præter enim paucas cistulas, summo loco fere positas, nihil qcquam seruatum est. Ex quo iam videre est, quantopere Lusitani in onerandis nauibus instruendisque conscientiæ suæ studeant. Nec dubium est, quin per eorum istiusmodi negligentiam & incuriam multæ sæpe naues damnum sumpserint, & penitus mersæ sint. Vt officiarios & prouisores de hoc facto plecti aliqua occasio esset, examinandis testibus & coniecturis aliis valde laboratum est. Sed quod solidi extorqueri nihil posset, silentio tandem factum & ipsum sepultum est, illis interea, quorum bona pessum iuerant, damnum acceptum secum in sinu suo singultantibus.

Fonsecanauis cũ grandibus diuitiis perit.

Eodem hoc mense, de Malacca valde periclitante, multisq; fame cadentibus, nuntium ferebatur. Sed & quæ ex Lusitania eo nauis impulerat, quod, quo instrueretur, commeatus deesset, & angustiæ insuper prope *Sumatram* ab hostibus obsessæ nauibusq; in Chinã & Iaponiam ituris transitus obseptus esset, immota in littore quiescere coacta est. Committebantur autem ista à Regib. in *Sumatra*, nempe à *Rege de Achein, de Ioy*, in Continenti prope *Malaccam*. Hi ob certas causas & iniurias, quibus ipsos præfectus in Malacca affecerat, contra Lusitanos seditiosi, conspirauerant. Quo rumore audito, Goa omnis trepidatione percita est, quod diuitias suas vniuersas de nauigationibus ex *Malacca, China, Iaponia*, cæterisque finitimis Insulis haurirent: quæ commoda ipsis isto bello præcisum & derogatum iri, præsentiebant. Itaque citra moram classe valida ex triremibus, Carauallis & nauibus aliis constructa, ad *Malaccam* præsidio firman-

firmandam properatum est. Et cum superiorum annorum bellis, acceptaque multoties clade India & pecunia & hominib. valde exinanita esset, ciues in Goa omnes & singuli ob id cẽsebantur, & collybo passim à mercatoribus pecunia ingentis numeri ad milites scribendos colligebatur.

Maio mense Ann. 87. Goam ex Mozambique triremis quæpiam inuecta est, nuncians, in Mozambique nauem S. Felippe incurrisse, & nauem aliam S. Lorenzo dictam, in cursu versus Lusitaniam eo impulsam, exoneratsse. Hæc quoquouersum patuerat ingressa, quod antea tempestatibus iniquis actæ malos vniuersos detruncari, opus fuerit, potissima nimirum mercium parte in mare excussa, hominibus ipsis mirabiliter seruatis, & in Mozambiquen delatis. In S. Felippe naui regij illi filij, superius recensiti, venerant: & cum triremi ista, horum actorum nuncia, Goam redierant. Hæc eadem nauis nunciabat quoq; de classe illa, quæ mense Decembri An. 86. ex Goa emissa ad littus *Melinde & Abex* fuerat, cladem illam, quam classis *Rui Gonsalues de Camara* acceperat, vltum, & ciuitates aliquot, cum Turca illicite fœdus pactas, vindicatum. Huius classis præfecto nobili quodam, Martino *Alfonso de Mello* constituto, cum ad littus *Melinde & Abex* intra Mozambiquen & mare rubrum situm appulissent, in Continentem egressi, cum quos impetebant Turcas, iam dum profugos, & turpi fuga per mare rubrum in regnum suum regressos intelligerent: Lusitanis tamen animus perstitit Reges & ciuitates illas obtruncandi, qui fœderis violatores suppetias nuper Turcæ contulissent. Iuxta ciuitates itaque *Pate & Braua* copias suas educentes, incolas, nihil horum quicquam suspicatos, inuaserunt: qui tamen desertis suis vrbibus, retro in terræ penitioris abdita sese receperunt. Nihilominus tamen Lusitani animos suos, vindictæ plenos, exustis & vastatis, soloque adæqualis obuiis omnibus, abunde explebant: & in fuga captum & arreptum Regulum *de Pate*, irarum pleni capite minuebant, quod post Goam secum importantes, supremo malo infixum per dies aliquot ad exemplum & victoriæ partę signum, in publico omnium oculis spectandum relinquebant. Quæ res Lusitanis, prius non leuiter perculsis, paulatim animum reddidit. Quibus omnibus peractis, in Ormum traiicientes, pro Viceregis mandato, auxilium Persarum Regi præstitum properauerunt. In Ormum itaque trauecti, morbisque inibi concussi, magno numero mori cœperunt. Quod fatum cum & præfectum ipsorum Martinum Alfonsum de Mello tetigisset, viam in Goam repetentes, infecta re discesserunt. Classis hæc, cum iuxta littus Abex nauigaret, & prope Insulam *Zamzybar*, quæ ad Austrum sex gradibus vergit, & 70. ferme milliaria *de Pate* versus *Mozambiquen* declinat, deflecteret, nauim *S. Saluador* vocatam sibi obuiam habuit, quæ ex Cochino antea in Lusitaniam soluerat. Nauim hanc nautæ penitus detexerant, & vix piperis aliquo pondere reseruato, reliquas merces omnes in mare deturbauerant. Ipsi vero nautę situ & squalore deformes, vni nauteæ exigendæ aut exinaniendæ addicti, iam omnem animum desponderant, & præter mortem insultantem spem nullam reliquam habuerant. Quam quoquè nulla vnquam industria euitare potuissent, nisi classe hac obuiante nunquam sperata, seruati periculoque exempti essent.

Lusitani regem de Pate captum decollant.

In Ormum nauem hanc secum auexerant: vbi pipere & relictis aliis bonis redemptis, illam confregêre, & nouam aliam minorem extruxêre, quâ superstites ex priore homines cum asseruatis dictis bonis in Portugalliam nauigauerũt, & exantlatis multis periculis inibi tandem feliciter appulerunt.

Septembris die 7. An. 87. alia ex Mozambique triremis appulit, significãs, ibi naues Lusitanicas, Almirantem *S. Antonio, S. Francisco, S. Maria de Nazareth; S. Alberto*, incurrisse. De S. Maria naui, *Vlysbona* vna simul egressa tum quidem nihil certi narrantes, post tamen comperêre, illam rerum quarundam inopia, tempe-

tempestatisq; iniuriis afflictam, cursum suum in Lusitaniam deflexisse. Post octiduum dictæ naues Goam inuectæ, gratulatione publica acceptæ sunt.

Columbo castrum à Rege Seylon obsessum.

Sub idem tempus castellum *Columbo*, quod Lusitani in Insula *Seylon* possidebant, à Rege *Seylon Raiu* vocato, obsessum est. Obsidione locus iste potentissima infestabatur: ita, vt ad illam immisso præsidio firmandam classe Goæ instructa opus esset, cui præfectus *Bernardin de Carualdo* dabatur. Sed & Goæ rursus alia instructissima classis adornabatur ex multis Caruellis, triremibus, Liburnicis, & nauibus necessariis aliis, militibusq; & cætera apparatu nobilissima, *Malaccam*, ex obsidione forte valde periclitantem, auxilio firmatum emissa. Isti præficiebatur *Don Paulo de Lyma Pereira*, & generis nobilitate, & bellicarum virtutum laudibus præclustris: qui breui ante tempore Capitanei in *Chaul* officio functus consiliorum omnium successu prosperrimo semper vsus erat. Qua de causa etiam ad expeditionem hanc ex cæteris selectus fuerat.

Vltimo Nouembri supra dictæ quatuor naues Goâ iterum in Cochinum soluerunt; vbi rebus suis impetratis dimissi in Portugalliã redierunt. Insecuto post mense Decembri, obsidione castelli Columbo in *Seylon* vrgentius continuata Goani præter Classem superiorem, etiam potentiorem aliam apparantes, cum militum ingens defectus esset, quam plurimos vi correptos & nauib. impositos, cum pecuniæ, quam passim à mercatorib. & incolis suis extorserant, ingenti vi illos in *Seylon* amandarunt. Horum supremus dux *Manuel de Sousa Coutinho* nobilis & bellator illustrissimus, quondam etiam in Columbo Capitaneum defunctus, constituebatur. Quo tempore officij sui, cum obsidionem Columbo valida manu profligasset, à Rege quam plurimis donis affectus, status & dignitatis suæ auctionem accepit, & ab obitu Viceregis totius Indiæ Gubernator, vt post dicetur, constitutus est. Hic itaq; Goa soluens, quam primum Insulam *Seylon* attigit, Copias suas cum classe reliqua coniunxit, acieq; ad leges belli accurate instructa, cum *Raiu* confligere vnice optauit. Qui Rex, cum ingentes Lusitanorum copias peruidisset, castris defertis castellum cum Lusitanorũ magno gaudio dereliquit, & fuga periculum anteuertit, Castello itaq; rebus omnibus necessariis, & præsidio forti rursus munito, Goam suas naues & milites retro iterum egerũt, & cum triumpho iubiloque publico ibi accepti sunt, Martio mense, An. 88.

Eiusdem anni mense Aprili Goam quoque reuecta est classis *Don Paulo de Lyma*, quæ *Malaccam* missa, ipsa milite præsidiario refecta, viisq; versus Chinam & loca alia tutis restitutis, victrix Goæ salutata est. Id hoc fere modo transactũ est. Postquam dicta classis angustias maris prope *Malaccam* attigisset, nauis quæpiam Regis *Achein* ex *Sumatra* ipsi obuia facta est: qui Rex iuratus hostis Lusitanorum, ideoq; palmaria causa huius arctissimæ obsidionis fuerat. Naui hac obuia huius Regis de Achein filia vehebatur, quam *Regi Ioor* sponsam tramittens, contra Lusitanos hoc pacto ipsum in confœderationẽ pellicere cogitabat: simulq; honorarij loco tormentum æreum inusitatæ magnitudinis, quale India nunquam vidit, ipsi transmittebat. Quod etiam postmodum à Lusitanis Regi Hispaniarũ donatum, & ea naui ex Malacca aduectum est, quæ deinde prope Insulam *Teneram* submersa est. Vbi tormentum tandem machinis ingeniosis laboriosissime extractum, quod præimmenso pondere vsq; in Portugalliam promoueri non potuisset, in castellum eiusdem Insulæ depositum est. Sed vt ad institutum reuertamur, naui ista vna cum filia capta & occupata, omnibusq; inuasis, cum ex deuictis militibus intellexissent, quę inter Regem vtrumq; molitiones agerentur: recta prora versus *Ioor* directâ, militem ibi omnem in littus exposuerunt, & collecta Corona, vrbem *Ioor* palis circumcirca obseptam, ædib. magna ex parte stramineis, expedite inuaserunt & oppugnarunt. Vrbani itaque, visa ista ingenti copia, & illius impetu intellecto, quotquot poterant, rebus diffidentes fuga sese eruerunt, ciui-

Malacca præsidio munita.

Cum filia Regis Achein tormentum mirę magnitudinis capitur.

Ioor ciuitas obsidetur & occupatur.

tatemq; inanem post se reliquerũt: quam tamen Lusitani subiecto Vulcano cremantes, omnia diruêre & prostrauêre, & quoscunq; fuga reliquerat, omnes aut trucidauêre, aut captiuos in vincula dedêre. Et quod mirum est, in ipsa vrbe vltra 2500. tormenta ærea, maiora minoraq; nacti sunt, quæ omnia post in Indiã trauecta sunt. Tormentorum autem istorum nonnulla *Muscettæ* magnitudine, alia maiora cætera maxima fuerant, torcumatis illustrissime cælata: quam artẽ à Lusitanis & Italis, fidem Christianam inficiatis ante didicerant. Horum cũ tota India passim multos ferat, fit, vt ab illis nihil incommodi non emergat. Quod si qui homicidij aut alteri⁹ criminis rei, magistratus vindicias metuunt, tum eo profugiunt, & à Mahumetanis & Aethiopibus pulchre habiti, magna salaria impetrant. Sed ad rem. Tormenta hæc, relicta, etsi ab incolis bono quidem & legitimo ordine collocata essent: nihilominus tamen explodendi ea dexteritatem ipsos non habuisse, præcise apparebat, vt ex aspectu, sic etiam illorum repentina desertione, qua viam ad ea inuadenda facilem Lusitanis præbuerant. Parta hac victoria animo Lusitanis & furore addito, porro in Malaccam progressi ab iis, qui ipsorum suppetiis auxiliaribus iam omne periculum euaserunt; valde honorifice & pompatice accepti sunt. Rumore porro isthoc de captiua filia ad Regem de *Achein* delato, dicto citius Legatos suos ad Capitaneum *Don Paulo de Lyma* cum amplissimis honorariis & præsentiis amandauit, qui de pace asserenda laborarent. Quam vt facile impetrauit à Lusitanis, sic viæ illico omnes iterum reclusæ sunt, vt in Malaccam negotiaturis vndiquaque commeatus tutus esset: cuius interceptio paulo ante Lusitanis detrimẽtum præstiterat haud minimum. Votiue itaque de hoc felici successu omnibus gratulantibus, & in statum commodum omnibus repositis, pace firmata sub Aprilem mensem (vt dictum erat supra) classis Goam sese recepit, & hymno sacro, Te Deum Laudamus succentato, triumphus solemnis statutus est.

Pax inter Achein regem & Lusitanos firmatur.

Vicerex mœrore tabescens obit.

Insequenti mense Maio Vicerex Don Duarte de Meneses supremum vitæ diem obiit, postquam continuam, eaq; acutissima febri (quæ Indiæ Endemia & plerunq; lethifera esse solet) correptus, vix quatriduo decubuisset. Mœrore eum in hunc morbum coniectum esse plerique suspicabantur, quod à Capitaneo in Ormo literis edoctus esset, Archiepiscopum ad Vlysbonam mature appulisse, & cum bona gratia à Rege admissum esse. Qui quod à Vicerege cũ simultate haud obscura abscessisset, ob id illum, hunc dolorem, metumque, ne de gratia Regia periclitaretur, concepisse, asseueranter pronunciabant. Sed rumorem hunc fictitium fuisse, paulo post certiore fama cõpertum est. Archiepiscopus enim antequam in Portugalliam penetrasset, octiduo ante in naui extinctus est: ita vt dissidium discordiamque suam vtrique vita posita finierint. Sepultura & funebris pompa Viceregis ad hunc se fere modum se habuit.

Fonseca nauigans moritur.

Sepultura Viceregum ordinaria.

Tumba seu monumentum defunctorum Viceregum in Cœnobio quodam, ad *Treijs magos* id est, ad tres Reges dicto, monachis nudipedalibus sacro in regione *Bardees* ad aditum Goæ situ est. Eo itaq; Viceregis cadauere triremi, regie exornata, & pulla veste vndiquaq; cõtecta, nobilitateq; vniuersa stipata, deuecto, perlatoq; priusq̃ Cœnobiũ inferretur, à monachis ductis susceptũ, & in tẽpli pauimentũ, statutum necdũ illico terra obrutũ est. Ad illud itaq; cũ magna deuotione pri⁹ Missa celebrata, manipuli aliquot seu fasciculi obsignatarũ literarum afferebantur (*Vias* vocitãt) q̃ ita occlusæ à Iesuitis asseruatæ reserari nunq̃ solent, nisi ad sepulturã Viceregis aut Gubernatoris defuncti: quales *Vias* quotãnis à Rege eo missitãtur, & numeris 1.2.3.4. &c. inscribũtur. Quod si itaq; Viceregũ q̃spiã suo fato functus est, tum *Vias* numeri. 1. aperta & visa, q̃ in ea p̃sona scripta est, illa deinceps defuncti Viceregis *Locumtenens* statuitur. Quod si vero, qui in *Vias* prima designatus est, tũ absens sit, tunc reclusa altera *Via*, si, quisq̃s ibi nominat⁹ est,

Vias, literæ regiæ obsignatæ Vice regem eligentes.

præsens

præsens sit, illico officio illo insignitur, & ei quasi Viceregi ab omnibus paretur. Quod si porro & secundo descriptus, loco absit, singulæ posteriorũ successiue eo vsq; aperiuntur, dum de præsente certo quodam pronũciatio rata sit. Quo facto, *Vias* posteriores intactæ relictæ, à Iesuitis posterum, in Cœnobio rursus asseruatæ diligenter custodiri solent. Nec ante *Vias* has reseratas quisquam est, de futuro Rege q quicquã compertũ habeat. Quæ ob hanc quoq; causam à Iesuitis in præsentia omnium nobilium, Capitaneorũ, præfectorum, & officiariorũ solemnitate publica resignari sueuerunt. Quod si autem, qui in *Vias* nominatus est, illo dem tempore fors in India aut alia quapiam Orientis regione absit, vt est Capitaneus in *Soffala*, *Mozambique*, *Ormo*, *Malacca*, & locis similibus: tum re ad illũ expedite nunciata, citra excusationem cætera officia omnia destituere, seq; ad acceptandũ regimen, dum à *Rege* ex Portugallia alius mittatur, præsentare cogitur. Aliis autẽ in locis, vt in Portugallia, *China*, *Iaponia*, aut ex aduerso promontorij *Buono Esperanca* si sese contineat, qui in *Vias* delectus est: tum sequente altera effracta eo, quo diximus, modo proceditur. His præmissis itaque iam ad id, vnde digressi sumus, redeamus. Missa, vt diximus, celebrata, & Iesuitis fasciculos illos seu *Vias*, Regis sigillo munitas profererentibus, & ante Viceregis contumulationem aperientibus, omnibusque adstantibus de futuro Vicerege audiendo valde sollicitis. Tandem eius titulo pronunciatus & salutatus est quidam *Matthias Alburquercke*, olim in Ormo Capitaneus, & eodem ipso anno, (quod crus fregisset, ac illud domi commodius curari posse putasset) cum Archiepiscopo in Lusitaniam profectus. Hoc itaque tum absente, & via secunda aperta, *Manuel de Sausa Coutinho*, supra quoque nominatus, delectus est: quæ res, quod ille genere nobili non admodũ præclaro natus esset, admirationi fuit haud paucis. Et quanquam alij quamplurimi genere multo præstantiores se per hoc excludi inique & simultanter ferrent: coacti tamen sensum suum reprimere, ipsum vt valde optatum honorifice salutarunt, & osculo eius manibus oblato, ceu designato Viceregi ipsi sacramento obedientiam suam stipulati sunt. Quibus ita exactis, adhuc inhumatũ Cadauer deferentes, cumq; nouo Vicerege nauim redintrantes, pullas lugubresq; vestes omnes abiecerunt, & nauem votiuis genialibusq; vexillis & operimentis, ex serico industrie intertextis, instrantes, tubis & lituis streperi Goã redierunt. Vbi porro Vicerex solemni pompa acceptus, & pro more in loci supremum templum (vbi hymnus, Te Deum Laudamus, personuit) deductus, iuramentum præstitit, quod omnia priora priuilegia & libertates patris loco fideliter tutaturus sit. Inde porro in Viceregis palatium progressus est: quod ab antecessoris domesticis desertum, illi vacuum traditum est. Interim defunctus Vicerex ab aliis omnibus neglectis, à suis famulis tandem terræ datus, & nulla cuiusquam lamentatione defletus sepultus est.

Manuel de Sausa nouus Vicerex.

Noui Viceregis agnoscendi & salutandi mos.

Mensib. sequentib. Iunio, Iulio, Augusto An. 88. in Goa & Indicis finitimis oris omnibus asperrima & rigidissima hyems increbuit, qualis annis aliquãmultis non visa est. Sed & continuis tribus his mensibus, absque vlla ne ad semihorulæ spatium facta intermissione dies noctesq; imbrib. aer ita molestus fuerat, vt isthoc madore labefactatæ ædes innumeræ corruerent: quod lapides, quibus illic eæ extrui solent, plerunque friabiles, præterea etiam ex parte dimidia terra pro cæmento conglutinantur.

Augusto mense in ipsa Goâ horrẽdum quoddam, & narratu digniſſimum homicidium in Belga quodam commissum est. Quod propter Indicarum mulierũ effrenem & dissolutissimam libidinem, quã promiscue omnes quasi in vno ludo literario edoctæ sunt, & noscendam omnib. & caute fugitandam hic multis paucis recensere libuit. *Antverpius* quidam adolescens, Franciscus Koning, poliendis & læuigandis Adamantibus deditus, cum peregrinandi studio teneretur

Nefaria ob truncatio Franciſci Koningi.

tur Venetiis à cognato ſuo 5000. Coronatos pecuniæ numeratę accepit, vt gemmis emendis vendendisq; quæſtũ faceret. Quo ille inſtituto cum in Aleppum ſe recepiſſet: prauo ſodalitio illectus, pecuniæ eius dimidium, neglecta negotiatione, abliguriendo confecit: vt reditus ad cognatum tempore relapſo, cum comitibus Venetias reuerti ſuppudeſceret. Perditi itaq; reparandi cauſa ſuaſu quorundam cum Caffyla in Baſſoram (ciuitas eſt eius regionis opulentiſſima, ad fauces ſinus Perſici ſita) profectus, & Inde in Ormum delatus, cum ad Genium rediret, nec naturã mutaret, inibi de ſumma quod reliquũ fuerat, plane pleneq; decoxit & abſorpſit. Tum vero primũ de vitæ anteactæ, & iam porro ſeruandæ ſuſtendãdæq; ratione cogitans, cũ re perdita ad cognatũ redire nulla venia liceret, exercẽdo artẽ, quã didicerat, vitæ ſuæ cõmodis velificari deinceps ſtatuit. Quam cũ in Goa fieri magni à quibuſdam intellexiſſet: eo profectus, quotidie pecuniã haud temnendã promerens, ſpe ſua fruſtratus haud quaq; eſt. Sed & hic à cõpotoribus ſodalib. quotidie obrutus, q; rationib. diariis ſufficeret, vix corradere potuit: ne dicã, vt ad cognati ſummã redire valuerit. Ad quẽ itaq; redeundi cum iam ſpes & occaſio omnis vanuiſſe ipſi videretur: morãdi illic in Goa, & aliud vitæ genus ineundi inceſſente animo, de matrimonio cogitare cœpit: q; videret, ex diligẽti artis ſuæ exercitio prouentũ familiæ nutriendæ ſatis amplum emergere. Quod hominis inſtitutũ, cum Gallo cuipiã, Ioanni Duxenæ (qui iã olim in India inquilin⁹ factus, vxorẽ ex *Bellagatte*, natione Aethiopẽ quidem ſed profeſſione Chriſtianã duxerat, ex eaq; præter filios geminos filiã quoq; ſuſceperat) innotuiſſet, ſciretq; q; ille teneret artẽ, in Goâ quæſtus longe maxima eſſe, de ineſcando illo, & cũ filia copulando, vxoris opera adiutus, omnẽ viã ingreſſus eſt: nec à cœpto iſto deſtitit prius, q; omnib. illecebris & blandimentis vbicunq; locorũ adhibitis, eius animũ quaſi cuniculis effodiſſet, & in ducendæ filiæ conſenſum eũ pellexiſſet. Cõſenſit,

Sponſa atus, habitus.

duxit, accubuit. Sponſa quidẽ, etſi annorũ vix dũ eſſet vndecim, & ob id venuſtula purpuraſcens, amabilis: ad fraudes tamẽ, & illecebras velandas ingenioſiſſima magiſtra, ſui ſimilẽ vix toto orbe habuit. Hac ergo ducta, cũ paulo poſt de dote, p cõtractu nõ pſtita, inter ſocerum & generũ ſimultas oriretur, & ex hac (vtriſq; ſimul vnis ædib. cohabitantib.) exacerbationes quotidie (vt fit) alię ſubinde poſt alias pullularẽt, tandẽq; ſocero mortuo difficultates nouæ, vniuerſa ſocrus domo & familia alẽda genero obtruderentur, pertæſus ille incõmodorũ iſtorũ omniũ indignabund⁹ illis ſe ædib. cũ vxore, liberis, ſclauisq; ſuis extulit, & cõductis aliis ppriis opificio ſuo vacauit, & q; induſtri⁹ eſſet, æs breui lucratus eſt ampliſſimũ. Quid fit? Socr⁹, vt erat à natura indolis peſſimæ cogitãs generi ſui factũ quoquo modo vlciſci, filiã ſuã alias in hanc rẽ haud difficilẽ, illicito amore quaſi aperte irretit & cõglutinat cũ Luſitano quodã milite, iuuene, *Antonio Fragoſo*, qui & alias genero familiariter vtebatur, & ceu ſecretior quiſpiam eius fidiorq; amicus, etiã tum, cũ apud ſocerũ adhuc habitaret, ad epulũ ſubinde ab eo vocabatur. Cũ hoc Fragoſo filia matris inſtitutione & opera nõ ſaltẽ iam quotidie clã marito fœdiſſimo & ſpurciſſimo adulterio cõmiſceri occeperat: verũ etiã, vt fama erat, iã ante

Virginitatẽ mentiri Indæ dociles.

initũ quoq; matrimoniũ, vix annos octo dũ nata (maxima. n. illarũ pars hac ætate iã & pruriunt, & corrũpi ſolent, & tamẽ, qua futuris ſponſis ſe virgines ꝓbent, artem cõmodam norunt) eodem nebulone ad libidinẽ ſuam explendã mature abuſa fuerat. Prætextu itaq; familiaritatis Fragoſus hic nihil quicquã tale ſuſpicantẽ Franciſcũ multoties inuiſens, hac occaſione & ſocrus nefaria opera adiut⁹ vltra annos quatuor iã cũ vxore hunc ludũ luſerat: vni illi interim Franciſco ſua ſecretiſſima concredente, eumque fratris loco habente. Quodam vero tempore, cum vir ipſius conuocatis quibuſdam amicis ſuis, & ſocru epulum illis in ſuo horto ſeu viridario daret, & hoſpitibus vniuerſis lætis, abſens eius vxor intus in ædibus neceſſaria parare & adornare ab omnibus crederetur: Fragoſus interim deſtricto ſub toga gladio ad illam intro ingreſſus, manu arreptã ſecum in

laceræ proximæ ædiculæ & vsquequaq; patentis, vixq; quatuor gradus à discumbentib. in horto cõuiuis dissitæ vacuũ, citra omnẽ metũ abduxit. Vbi ipsa pudoris velamẽto detracto, inq; terrã corpori substrato, clara luce & splendente die ad oculos & conspectũ tum seruorũ, tum famularũ inaudita cõfidentia se subagitari passa est. De qua re cum pòst à spectatorũ illorũ aliquib. reprehẽderetur, &, vt cautius vitæ suæ cõsulendo sibi caueret, admoneretur, respõdit, modo ad satietatẽ si ista voluptate frui posset, vitæ suæ iam altã iactã omnẽ esse: quam causa amatoris istius sui, iam vltra quadrienniũ delectanter habiti, vltro positura sit. A quo etiã facto adhuc calens bestia ad cõuiuas pòst se nihil verita intulit, & quasi probè re acta horę cũ cõuiuis genialiter indulsit. De hoc itaq; facinore deinceps passim, quãuis obscure, mussitantib. plerisq;, & de obseruanda attẽtius cõiuge Franciscũ amicè cohortãtibus, cũ ipse iam de illius libidine improba nõnihil suspicari cœpisset, diffisus amicis cæteris omnib. vni *Fragoso* vt intimo & fidissimo suo, hãc iniuriã questus est: addẽs de adultero se quidẽ hactenus sciscitari nihil potuisse, daturũ se tamen quasi ex insidiis operã accuratissimã, vt illo aliquãdo peruestigato & cũ vxore cõprehenso, vtrosq; in ipso facto trãsfigat & obtrũcet. Quod consiliũ Fragosus nõ modo vt appositũ probabat, verũ etiã, si opera sua opus futurũ sit, ad hanc rẽ illã ipsi iuratò pollicebatur. Interim ipse adulteram amicã se cõferens, & rem proditã maritiq; consiliũ ipsi denarrans, prouenire, maritumq; priorẽ cõficere, cõsultius cũ ipsa ratus est. Id quod in tẽpus cõmodum destinantes, sic quoq; decretũ fecerunt. Itaq; cum paulo post *Franciscus* quosdã cum socru sua cũscia amicos ad cœnã inuitasset: omnibus hilariter & genialiter se gerentibus, ipse singulariter Francisci poculũ *Dutroa* (herba est, stupidos & insensatos potores præstans) dilutũ permixtumq; accurarunt. Quo hausto, & conuiuis breui à se dimissis, ipse cum coniuge, interioris scalæ ianua pro more prius occlusa, & claue pluinari supposita, lecto se intulit. Quo breui, tum vini copia madidus, tum *Dutroæ* vi obstupefactus, velut exanimis profundissime indormiit. Sub 11. ergo noctis horam armatus approperãs Fragosus geminis sociis comitatus, cum per ianuam impulsam ingredi non posset, adulteræ de fenestra desuper prospectantis voce & monitu scalas patulis cubiculi fenestris admouit, & ope manuq; ipsius iutus camera se inseruit. Quem venientẽ, cum manu prehensum molliter accepisset & salutasset: ad lectũ stertentis adducto, En tibi, inquit, stipitem hunc & truncũ, virum hæreticũ, nostrę vitæ insidiatorẽ, amorisq; & voluptatis muutę perturbatorẽ. Qui, si tibi amor meus cordi est, quin eum nihil porro cunctatus expedite obtrũcas? Ad quæ verba adulter euaginato gladio pectus dormienti ita transfodit, vt ex dorso ille longe promineret. Nec hoc contentus, pari crudelitate vtrumq; quoq; latus ipsi pertudit, & vel dũ mortuo illi insuper punctus quatuor aut quinque illi ingeminauit: adeo, vt miser iste homo sub ipsum profudissimũ somnum insensatus vitam suam posuerit. Latrocinio patrato, cõuasatis omnibus gemmis & adamantibus, quorũ pretium 40000. pardauos excesserat, postquã gladiũ defuncti manibus inseruissent, vt à spectantib. *Fragoso* vim illaturus, ob id iusta vindicta oppressus crederetur, fuga sese domo efferentes, bimestrẽ infantem secum abripuerunt: quem tamen in festinando tandẽ limini cuidam remotiori appositũ, præteriens manè turba sustulit. Mariticidæ hi Goa ita elabẽtes, nec vlla magistratus indagine expiscabiles, tandẽ in *Choul* ab aliis, à me vero ipso in insula *S. Helenæ* visi sunt, adeo adhuc insolentes & iactabundi, vt & rẽ bene gessisse sibi viderẽtur, & de enormi hoc facinore ne cõpellari quidem metuerẽt. Hæc de Francis. Kõnig, plixius ideo cõmemorare lubido fuit, vt de Indicarũ mulierũ malo genio ex hac historia ignaris constaret. Præterquã enim quod hoc factũ præter omnem muliebris animi ausũ merito videatur: nullus iuxta annus effluit, quo nõ 20. aut 30. viri ab vxorib. suis veneno aut ferro tollantur, ob vnã hãc fere causam,

Belluina impudentia Indicæ mulieris.

Dutroa herba soporifera.

Indicarum mulierum effrenis libido, & in viros malitia.

vt posterum licentius ipsis scortari & voluptuari promptum sit. Nec quam vllam aliam mortem suauiorem aut dulciorem esse citra omnem frontem & pudorem libere pronunciant, quam si ista in mediis plexibus, & voluptatum titillationibus ingruat. Sed & mariticidæ istius frater annos 14. vel 15. primùm natus, propter Sodomiam viuente adhuc patre & affine Francisco dicto, publico rogo crematus est: adeo mala mens, malus animus totius istius familiæ fuerat.

Sodomita exuritur.

Septemb. 16. an. 88. ex Lusitania Goam nauis S. Thomas applicans, de quibusdã aliis nauibus Portugallicis in Mozambique morantibus retulit: quæ pòst & ipsæ inibi inuectæ sunt. Nauium nomina erant, *Almirans S. Christophoro, S. Maria, S. Antonio, Nostra Sennora da Conseprao:* quæ simul nunciabant de obitu Archiepiscopi domini mei *Don Fray Vincente da Fonseca*, qui vt recensitum est, in itinere Lusitanico defunctus est, 4. August. anno 1587. Credidere plerique, contagium fuisse, quo is abreptus sit, aut certe Apostema abscessumque in corporis viscere quopiam desubitò ruptum. Illo ipso etenim die, quo exspirauit, horam ante mortem vnicam, per omnia prope adhuc sanus & alacer videbatur: & insperatò syncope tam subitanea inuadebatur, vt nec de condendo testamento cogitare posset: adeoque breui momento prius quam spiritum vltimum duceret, integram mensuram virulenti & fœtidi puris excernebat. Ipse vero Episcopus cum Episcopali habitu suo, pedo & annulis capsæ seu cistæ inditus, in mare deiectus est. Eum qui amauerant, hos rumor iste valde perculit, pacis scilicet & concordiæ studiosos. Contra quibus odio erat, quosque viuus de malefactis pro officio acriter obiurgauerat, hi de eius obitu lætabantur. Nobis autem eius ministris comprimis casus iste acerbus euenit, qui promotiones & commoda ab eo largissima expectabamus, quæ etiam nullo dubio à Rege nobis facile impetraturus fuisset; cum hac fere de causa potissimum iter illud suscepisset. Quæ tamen deinde morte eius immatura omnia euersa sunt. De me autem, vt quid priuatim dicam, nuncium hoc animum sensumque mihi omnem adeo obturbauit, vt quæ antea mihi charissima & iucundissima viuente ipso fuerant, ad omnia ista mire nauseare iam eo defuncto. Et quamuis mihi conditiones manendi illic tam honestæ & quæstuosæ à multis deferrentur; ex quarũ administratione & viuere, & in honore esse abunde possem: nihilo minus tamen ex hoc fastidio patriæ meæ amor in me tantopere exardescere cœpit reuisendæ, vt spretis omnibus iam in hoc vno proposito tenaciter hærerem. Sed & insuper fratris mei *Wilhelmi Zin*, qui ex India à me soluens Angliamq; obiens cum naui & omnib. Contentis submersus erat, annunciatum triste fatum, in hoc meo præsumpto penitus induratum me reddidit. Stante itaque hoc pacto mea sententia immota, commodum accidit, vt nauis quæpiam *Santa Crux* vocata Lusitano cuidam venderetur. Quæ quod satis solida & robusta, adeoque ad iter in Lusitaniam conficiendum peridonea videretur, cum hoc soluere peropportunum putabam. Rebus itaq; meis omnibus confectis & collectis commeatuque (sine quo nulli ex India discedere licet) à Vicerege impetrato, & insuper rationum mearum omnium absolute matriculæ redditarum testimonio honorifico mihi donato, cæterisq; pro more & consuetudine loci necessariis omnibus & singulis procuratis & proexpeditis, discessionis etiam venia & pace ab ordinariis pro rato exacta, postquam amicis, familiaribus, notisque omnibus supremum valedixissem, non leui plerorumque cum dolore & singultu 23. Nouemb. nauẽ dictam *S. Crus* ingressus sum, vt eam in Lusitaniam traijcerem. Littore ergo amoti, die eius mensis 28. in *Honor* peruenimus, quod Lusitanorum castellum vndiquaque bene munitum ad littora Malabar, & à Goa austrum versus 18. milliaria dissitum est. Ibi 6. Decembr. nauem pipere instruximus, & 6700. quintalia illi imposuimus, quod optimum & solidissimum ex omni illic in Malabar nato accepimus. Eodem itaque plene cooneratæ

Archiepiscopi Fonseca obitus qualis.

Mortuo Fõ. Seca Lindt Scotanus Indiã nausea re, & patriã sitire incipit.

VVilhelmus Zin post Angliã mergitur.

Lindtschot. ex India discedit. Honor castellum.

oneratæ nauis die cum vela iterum faceremus, loco & re ita exigente, oram continenter legimus, ſpectaculo quidem lætiſſimo. Vniuerſum enim in Malabar littus aſpectu iucundiſſimum, longo tractu in nauigantium oculis tam propinque adſiſtit, vt omnes monticuli, iuga, colleſque, imo ſingulæ arbores diſtincte numerari queant: terra ipſa inſuper vidiſſima, plana & æquabili, rerumque petitarum fere omnium feraciſſima.

Decembri 11. in *Cananor* Luſitanorum propugnaculum appulimus: vbi nauem noſtram ſeſquialtero die anchoris defixam, malis aliquot recentibus, & præterea neceſſario cõmeatu renouauimus, quarum ibi rerum abundantia largiſſima eſt. Poſtea curſum redintegrantes, *& littus Calecut, Panane,* & alia plura legentes, 24. Decemb. in Cochinum inuecti, illic propter alias iam dudum ante nos appulſas naues, mercibus adhuc onerandas, adeoque ex lege & prioritatis contractu portum ante nos egreſſuras, vſque ad Ianuarij diem 20. ann. 89. ſubſiſtere coacti ſumus, neceſſaria interim & noſtræ naui accurantes. Non enim pro arbitrio cuilibet vel manere, vel ſoluere, aut nauibus pluribus ſimul vnà portum egredi licitum eſt. Verum, vt ex ordine & ſtatu to aliæ poſt alias onerantur, ita primæ prius poſtremæ poſterius ſoluere, aliæque alias ſequi ex pacto publico aſſolent. *Mos nauiũ ſoluentium.*

Caput II.

De Lintſchotani ex India in Portugalliam nauigatione, & quæ in illa acciderint.

PRIMA Ianuarij die anni 89. nauis S. Maria, quod cæteris antiquior eſſet, è portu ſoluit; hac ex cauſa nonnihil maturius, vt occaſione commodiore vti poſſet. Quo enim maturius & citius Cochino ſoluitur, eo melior tempeſtas & ventus ad promontorium *de Boana Eſperanza* ſeſe offert. Et pariter, quo ſerius ibi impellitur, eo inclementior fortuna ſuſtinenda eſt: quod tum temporis Sol ab Auſtro ſeu meridie ad Septentrionalem ſe reclinat. Qua de cauſa plerunque ſolidiores & robuſtiores naues ad extremum tempus differuntur, quia procellis & violentis tempeſtatibus conſtantius reniti poſſunt. In inſula autem *S. Helenæ* ſeſe inuicem expectantes conueniunt omnes, vſque ad Maij 25. diem, nec ſerius, quod iſta à Rege dies extrema ita conſtituta eſt: quo ſe tum tempore & loco mouere vniuerſæ, vnoque quaſi in comitatu in Luſitaniam protendere ſolent. Nam ab India vſque ad S. Helenæ inſulam ipſis nullo comitatu opus eſt, quod à pyratis iſthæc interuallo nullum periculum ſit: adeo, vt & ad euitandam prope *Buona Eſperanza* periclitationem tormenta ſua inibi nauibus omnia recondant. Nauis noſtra *Sennora da Conſeprao*, Ianuarij die ſexto ex portu ſe extulit: quam 10. eiuſdem Almirans *S. Chriſtophorus*, 12. *S. Antonio:* 15. *S. Thomas*, quæ cæterarum omnium maxima & fortiſſima, pariterq; ditiſſima erat, inſecutæ ſunt. 20. Ianuarij has omnes, poſtrema noſtra excepit: in qua numeratis nautis, militibus & Sclauis, homines circiter 200. vehebantur. Ex India milites pauci emitti, nec ſine ViceRegis venia ſolent: qui tamen deinde in Portugallia Regi ſua officia deferunt, & de recompenſatione præteritorum meritorum ipſum ſalutant. Quam præſertim qui in India aliquamdiu fideliter meruerunt, & ſumptus in Portugalliã perueniendi ſufficientes habent, facile impetrant. Cæteri qui pauperiores ad hoc audendum nihil præſidij habent, nec ad traijciendum quicquam corradere

ſumptuum

sumptuum possunt, egestate ibi quasi defixi & religati, cum Indianis tandem & Aethiopicis mulieribus sese copulare coguntur, saltem, vt victum apud eas quotidianum habeant, quem tamen & ipsum difficilem tenuemque experiũtur. Minoris enim quam 200. aut 100. pardauis in Portugalliã nemo trauehi solet: quæ pecunia pro cibo potuque expendenda est: quam ob id summam militi aut alij cuipiam priuato pendere perdifficile accidit, nisi aut amici cognatique alicuius ope aut fauore nobilis capitaneique, alteriusve potentioris personæ suppetiis adiutus traijciatur. In hoc itinere Portugallico Rex liberum nihil largitur, nisi vecturam, milites & peregrinatores, & cistam seu arcam vacuam 4. spithamas altam latamque, & 7. longam, quæ istorum libertas est, qui Regi in Indiam triennio deseruierunt. Præter hanc cistam habent suo in conclaui, & aliam à vectigali pendendo immunem, quam in India mercatoribus vendere, si, vt plerunque solent, cupiant, ipsis permissum est. Loca hæc seu libertates plerunque 40. aut 50. pardauis veneunt, quas qui redimit aut conducit, nomine venditoris inscribi curat: vt postmodum priuilegio isto & libertate in suum commodum vti frui queat. Pari ratione nautæ quoque & officiarij in nauibus reliqui, qui inscripti sunt, iuxta cubicula sua aut conclauia quilibet cistam eiusdem quantitatis à vectigali dando a symbolam possidet: quæ postmodum tamen omnes & singulæ, vbi Vlysbonam delatæ sunt, in formicem Regiũ, quem domum mercatoriam Indicam vocant, deponuntur: vbi visitatæ ex ordine, an vetitarum quid mercium, vt piper, Anyb, Indigo, &c. insit, examinantur. Quod si quid huius conditionis insit, tum regi accensetur. Sed & Ecclesiæ appertinentia bona ibidem æstimari solent: quæ si 100. Milriisas, id est, 200. floren. superãt, de reliquo vectigal pendendũ est. Quod priorum tempore Regum fieri non solebat: vbi rectà à quolibet cista sua domini importata, saltem indicium nauis curatoribus fiebat. De qua innouatione etiamsi nautæ subinde ad Regem quiritentur, de restituendis tamen libertatibus dictis nihil hactenus ab eo consensum est. Hinc itaque fit, vt milites ex India pauciss mi in Portugalliam remeare possint. Nam ex 1500. militibus, qui quotannis in Indiam transmittuntur, quouis anno vix 100. in Portugalliam remeant: etsi id sibi contingere posse optent modò nõ omnes. Nec eò qui redeunt alio fere modo traijciunt, quam quod in comitatum aut ipsius Viceregis aut Capitanei nobilisve cuiusdam aut officiarij asciti & cooptati sunt. Hæc de numero nauigantium dicta sint. Iam ad nauem ipsam veniamus, quæ ita fere diuisa & dispositia est.

Sumptus ex India in Portugalliã redeuntium.

Libertates nautarum minuta.

Cur ex India milites pauci remeant.

Gubernator stationem suam in suprema puppis parte ad dextram habet, duabus tribusve cameris cõstantem. Quo loco ipse nunquam descendit, hoc interim vnum agens, vt pro temporis ratione nauitæ præstituat, quãdo velum vel demittere vel attollere debeat, in cæteris suo saltem officio vacans, & expendens, quo cursus agendus, quæ dimensio Solis sit, cõsignans pariter & annotans, quid quotidie accidat, quam viam iam teneant, quo signo, quo vento, & qua tempestate cuiuslibet diei nauigatio exacta sit.

Nauis & officiorum nauticorũ partitio. Gubernatoris officium.

Naucleri sedes & ipsa in superiore parte puppis post gubernatorem ad læuam est, numero æqualibus cameris cum gubernatore cõueniens. Illic loci cum argentea fistula stans, maioris mali vela curat & moderatur, nihilominus interim & de tota naui, & cæteris illi necessariis, vt de velis consuendis & sarciendis, sollicitus: qua opera simul, ne naui quid desit, & vt omnia recte fiant, prouidet, tormentaque casu poscente tum promi tum condi iubet. Qui si quare vt linteis pro velis conficiendis, funibus & similibus quandoque opus habet, à Factore siue scriba postulatum facile impetrat, qui adsignata omnia pòst in rationes cogit.

Naucleri.

Nautarum primus locum in priore parte seu castello nauis tenet, cuius officium est, malum & vela priora minoraq; regere, cui & ipsi cum argentea fistula stanti cura est, malum dictum attendere, & anchoras deligari cõmode mandare,

Nautæ primarij.

Guardia

Guardianus propter malum maximum ad læuam extrorsum diuertit. Nam parte dextra antlia & focus coquendo necessarius posita sunt. Hic cameram vnam habet: & itidem argentea fistula instructus imperium in sentinatores habet. Huius cura est, nauim sentina exinaniri eluique, funes asseruari, scapham maiorem commode regi. *Guardiani.*

Connestablij seu armamentarij præfecti introrsum à malo ad gubernaculum in primo tabulato consistentis officium est, assidue iuxta malum noctes diesque ad nautam conuerti, vt, si iste fistula signum det, tormentorum explosores tormenta aut educere aut recondere iubeat. Sed & alia omnia ad hanc rem necessaria procurat. *Connestablij.*

Vicegubernator gubernatorem adiuuat, & absentis locum tuetur. Sed & duo tresve peritissimorum nautarum è medio eliguntur, qui quiescentis, aut dormientis gubernatoris sedem tenentes, communi studio necessitatibus prospiciunt. *Vicegubernatoris.*

Nautæ cæteri in proræ castello, & circa illud prorsum vorsum considerent. *Nautæ vulgarium.*

Sclopetarij seu tormentarij post Connestablium infra eius tabulatum curam & operas nullas habent alias, quam vt tormenta ad imperata eius aut proferant, aut reducant. *Sclopetariorum.*

Butgeri, quicquid ab officiariis cæteris ipsis imperatur, confectum dare coguntur. Sed ad remos non obligantur, quod officium solorum nautarum est: vt contra si nec sentinare solent, nec velum attollunt, quorum hoc militum Sclauorumque, illud sentinatorum opus ordinarium est. *Butgerorũ.*

Tignarius, vietor, calefactor, hi discreti suas quique operas curant, vt summatim dicam, suo officio quilibet ita præcise vacat, vt nemo quisquam acturus aliud sibi non imperatum sit, etiamsi iam iam peritura nauis videatur. Non imperatum ne attingunt quidem. *Caterorũ.*

Nauarchus seu Centurio Galeriam siue pergulam & cubiculum posterius occupat, solis militibus ad excubias nocturnas agendas imperat. *Capitanei.*

Gubernator, nauclerus, & nauta primarius valde se splendidos & ampullatos gerunt, à Sclauis & ministris eorum argenteis, malluuiis, poculis & pateris, quorum abundantia apud eos est singularis, prolatis & porrectis. Sed nautæ, & qui in naui sunt cæteri, cum inopia plerumque conflictantur grauissima, quod cuilibet, vt diximus, de suo viuendum, commeatusque quotidianus numerata pecunia redimendus est.

Hoc ergo modo instructi, austrum versus ad lineam æquinoctialem 150. milliaria progressi sumus, & inde porro gradibus septem ad *Cabo de Boiona Esperanca* declinauimus.

Hæc via ante nos à nemine nauigata erat: cum ex Cochino alias ad solstitium hybernum per mediam *Maldinam* insulam & alias innumeras, tumulosq; arenarum iuxta insulam *S. Lorenzo*, & porro ad promontorium cursum suum agerent. Viam hanc gubernator iste aperuit, qui olim nauem *S. Iago* scopulis (vt diximus) illisit, & paulo post etiã nauis *S. Thomas* gubernator constitutus, vt priorem maculam nouo inuento elueret, 200. aut 300. milliaria circumuectus, hunc cursum primus & tentauit, & tutorem inuentum adseruit: quod nec vllæ insulæ nec scopuli, nec arenarum tumuli ita obstarent, aut nauibus periculum intentarent. Post etiam Regis mandato publico hæc teneri via communiter cœpta est. Ianuarij 30. die sub noctem lineam æquinoctialem transcendentes, postero die nauem quampiam in conspectum datam habuimus, quam tum temporis *S. Thomas* dictam arbitrabamur. Eodem die puer quidam è nauis tabulis in mare elapsus est: quem vt scapha religata redimeremus, cum omnem diligentiam impenderemus: priusquam tamen illam extricaremus, & plane ex- *Noua & tutior via in Portugalliam.* *Puer submersus.*

pediremus, iam puer vltra milliaria duo post nos relictus, ibi suffocatus est.

Februarij 3. die ad nauem dictam proxime accessimus, & quod intelligeremus, vere esse S. Thomas, quod antea saltem opinabamur, vt colloqueremur inuicem, propius ad eam impulimus. Naue autem nostra ab ipsis ex albis rudentibus ex Cayro Indico confectis agnita, cum reputarent secum, quod certo post ipsas interuallo primum ex Cochino soluissemus, dolerentque nauem suam, quæ nostra & velis instructior, & reliquo apparatu munitior fuerat, non longo nos interstitio anticipasse: ideo contemptu odioque nostri perciti sese à nobis euertentes colloquium detrectarunt. Quod & nostri videntes officiarij, nauem deflecti iusserunt: & sic ab vtraque parte deinceps certatim de altera longius anteuertenda laboratum est. Sed factum hunc breui tempore non sperato quidem, sed luctuoso tamen interitu illi expiarunt. Nam cum hoc vnum agerent, vt velis incitatissimis promontorium ante nos exuperarent, accidit, vt ad ipsum promontorium aduersa tempestate desubito coorta, velis contractis nihilominus tamen contra fluctus quoquo modo pugnarent, saltem vt citius traiecti promontorij gloriam tenerent. Nostra vero nauis iisdem procellis acta, cum ad tam violentum impetum sustinendum longe infirmior esset, saniore consilio à nobis ventis credi, interdumque longo spatio retroagi, quam tempestati frementi reluctari maluit. Illa autem altera iam diu absque velis fluctuans, suoque robori & firmitati vnicè fisa, violenter turbini contrapugnans, tandem & maris impetu & ponderis grauitate impulsa, fracta & contrita, adeoque maris aluo absorpta est, mersis vnà vniuersis & hominibus & diuitiis, vt postmodum nos ipsi ad promontorium ex arcis, vasculis, tabulis, malorum fragmentis, cadaueribus naturalibus, cæterisque tristissimi aspectus signis intelleximus, & præter id post in S. Helenæ insula à cæteris nautis secutis confirmatum accepimus. Fuit hæc omnium opulentissima nauis, qualis permultis annis in Oceano Indico non visa est. Quæ, quod & magni nominis esset, & adhuc solidissima fortissimaque, plerique omnes ista & se, & sua bona vehi, quasi certatim contenderant. Hac ipsa naui vehebatur quoque *Don Paulo de Lyma pereira*, qui *Malaccam* nuper obsidione liberauerat, & vltra 30. annos Regi in India fideliter meruerat, victoriasque quam plurimas numerauerat: quarum cum iam recompensationem à Rege quæreret, misere hoc fato suo frustratus occubuit. Ex India is secum pecuniæ, gemmarum, cæterarumque diuitiarum immensam vim, vt & dilectissimam suam coniugem cum liberis, fratre, & aliis nobilibus ministrisque auexerat quamplurimis. Sed & nobili stemmate prognati inibi 10. vel 12. mulieres fuerant, suos viros partim secum, partim in Lusitania relictos habentes. Et vt compendio dicam, nauis hominum selectissimo numero prægnans erat: quos omnes vna hora tam miserabili fato occumbere, plus quam dolendum merito erat. Sed etiam nobis 5. Martij ad 25. gradus eleuatis & euectis, ventus ab oriente ingenti turbine & nimbo obortus, gubernaculi firmamentum, cum omnibus adnexis violento impetu perfregit, ita vt procellarum insultibus nauem vndiquaque tentantibus & infestantibus, vix vllus in naui locus aridus supereresset, nosque integrum biduum ista tempestate vnius fortunæ arbitrio circumageremur. Nocte vero nouissima ex mali maioris corbe, vt & aliis nauis locis signum illud nobis dispiciebatur, quod *Corpo Santo* Lusitani, Hispani *S. Ebno* vocitant. Græci, ceu Ouidius meminit, olim *Hellen* & *Phryxum* appellauerunt. Quo viso plerisque persuasum est, tempestatem tranquilliorem sponderi, & denunciari. Eodem primum notato, fistula inflata nauta primarius illico signum dat, & illud cum veneratione, & *Salue corpe santo & misericordia* pene accenta magno clamore salutari iubet. Nostri itaque instantis turbinis violentia prope enecti,

Nauis S. Thom. pessum it.

Don Paulo cũ nobilib. multis, & viris et fœminis suffocatur.

Nauis S. Crus fortuna.

Helle & Phryxus duo astra felicia.

enecti, eo spectaculo nũc iterum animati & refecti, iam omnem periculi metum cordibus exegerant. Nec spes vana erat. Nam 7. Martij è vestigio tempestas optatior se offerens, dubios adhuc plenius confirmauerat. Sed de gubernaculo resarciendo, deficientibusque cæteris reponendis, variæ distractæque opiniones nauigantium oboriebantur. Plerique in Mozambiquen excurrendum, clauumq; funibus interea firmatum regendum esse senserant. Alij cõtrarium asserebant, consultius rati, vt in ipso mari clauo refecto iter institutum rectà continuaretur. Quorum sententia inualescente, cum costis è naue quibusdam auulsis, hoc modo assutis illis nihil profici videremus, aliam rationem meditantes, incudem ex tormenti paxillo fabricauimus, carbonesque ex exustis lignis colligentes, follem ex consutis duobus taurorum coriis fabricauimus. Hoc instructu ad opus accedentes remos, qua poteramus diligentia, resarciebamus, clauique receptaculo recenti ferreo vinculo firmato & coacto, euentum reliquum in Dei manus collocauimus. Isto itaque opere conficiendo postquam biduum elapsum esset, vela nostra de nouo pandentes, largasque eleemosynas & missas diuersorum diuorum vouentes, fortunam nouam tentauimus. *Subitanea artificium.*

Postero die Solis altitudinem dimetientes, gradus $28\frac{2}{3}$. ad eleuationem *Terræ de Natal* inueniebamus, licet iam 400. milliaria à littore in mari alto abessemus: vento tamen vsi non incommodo. In confinio regionis *de Natal*, quæ ad gradum 32. vsque extenditur, transitus laboriosissimus & periculosissimus iuxta promontorium *de Buona Esperanca* est, qualis in tota nauigatione non occurrit: adeo, vt plus interdum periculi à regione ista *de Natal*, quam à promontorio ipso metuat, quod eo plerunque loco tempestas horrenda excitata, multas naues absumpserit, sicut annales Lusitanici abunde huius rei fidem faciunt, & nos quoque illic ibidem vestigia adhuc seu documenta quædam submersæ nauis S. Thomas offendimus. Hâc ergo transituri, non sine metu, cura & prudentia id aggreduntur. Excubiæ aguntur perpetuæ, rudentes omnes sarciuntur, & solidantur: tormenta in imum nauis demittuntur: cistæ, ollæ, dolia, & cætera inania, locum in nauis ventre non habentia, inde in mare exturbantur: reliqua etiam omnia optimo ordine & loco conueniente disponuntur. Vt enim hac quidem hora serena & commoda tempestas sit: in momento tamen procellæ insurgunt tam vastæ & præcipites, vt cœlum cum terra commisceri haud inepte iudicari queat. Tempestas ea perclarum & serenum aerem nubeculam quandam ad formam pugni inuehit, vnde à Lusitanis etiam *Olho de Boy*, id est, oculus bouinus appellari solet. Quæ etsi sine vento omnique velorum aut malorum allisione propinquet: nihilominus tamen ad eam vix obscure adhuc obseruatam, incredibili celeritate & industria vela derepente decutienda sunt. Prius enim quam speres, aut metuas, nubecula ista supra nauim conuoluta tanto cum fragore & sonitu perstrepit, vt nullo dubio nauem in profundissimum mare abruptura sit, nisi diligentia attentissima caueatur: Sicut primò inueniendæ aut indagandæ Indiæ nauigatione altera accidit. Cum enim decem, aut duodecim naues optatissimo & adopinionem innocentissimo vento impellerentur, & ob id demissis pansisque velis securi, oscitantesque proueherentur, irrumpens & ingruens ista nubecula, cautione omni celerius, vniuersas naues tanta illico violentia corripuit, vt illarum septem funditus mergerentur, reliquæ vix cum labore & miseria inenarrabili eriperentur. Quo exemplo posteri deinde moniti, loco isto cautius didicerunt vti: etsi ne sic quidem vsquequaque se tutos præstare possint. Repentinæ istæ procellæ in vniuersa illa regione *de Natal*, furere assolent: vsq; dum promontorium *de Buona Esperanza* exuperatum sit. *Terra Natal transitu periculosissima.* *Olho de Boy tempestas pernicioſissima.* *Apud Olho de Boy 7. naues sorpta.*

Martij 12. die altitudinem 31. graduum tenentes, primo ventum placidum, deinde plane tranquillum habebamus. Ideo velis elatis integrum quatriduum mare sulcabamus, quod Lusitani *payrar* appellare solent. Quo exacto, nouis procellis nauis nostra tentabatur vsque ad 17. diem dicti mensis, cum iterum vento ingruente æquiore vela pandebamus. Sed eodem non diu durante, dubia nauigatione vsque ad 20. diem vsi sumus: quo tempore ingens copia volucrum, *Antenales* Lusitanica voce dictarum sese nobis in conspectum dedit: quæ anatis magnitudinem fere referebant. A 20. die vsque ad 22. cum vento ambiguo & non admodum constanti vteremur: tandem periculosissima tempestate coacti, nauem multis partibus fractam, nonnullis rebus eiectis alleuiauimus, retro à promontorio longo interuallo reiecti, vento tamen ad 25. eiusdem meliore secuto, velis ad promontorium iterum contendimus.

Aues Antenales.

Vlcera oris.

Circa hoc tempus inter nos in naui morbus quidam grassabatur, ora, labia, linguam & guttur occupans, quibus in tumorem elatis, cutis dein istarũ partium distringebatur, vt nõ nisi cum cruciatu & dolore immanissimo esitare possemus. Obnoxij huic morbo eramus fere, quotquot in naui fueramus.

Aprilis octaui bono mane, cum 15. dies postico vento vela fecissemus, signa quædam notabamus eius terræ, quæ aquam viridem ferebat. Sed etsi fundum nullum attingere possemus, pilotorum tamen seu nautarum iudicio vltra 40. milliaria inde non aberramus, vbi auium quoque istarum aliquæ volitabant, quas *Mangas de Velludo* nuncupant, quod ad fines alarum maculas nigras, holosericum referentes præferebant. Ipsæ autem de cætero vel albæ, vel cineritiæ sunt, à plerisque certæ habitæ indices promontorij interioris, nempe *Baia de Lagoa*, quod à littore Mozambiquen versus se extendente $33\frac{1}{2}$. gradibus abest.

Mangas de Velludo, aues.

Nono Aprili sub noctem iterum aduerso vento cum turbine sæuo impetiti sumus, qui ad 14. vsque continuans nauim nostram longissime disiecit. Nec minus interim procellæ à tergo æstuantes aliquoties vniuersam nauem obtexerant: ita vt diu noctuque nauteæ exigendæ dediti esse cogeremur. Variis itaque miseriis infinitisque laboribus exerciti, cum nec ad cibum aut somnum capiendum spatij vel tantillum daretur, nec ad madidas vestes ponendas innouandasque cuiquam otium esset: tandem hoc modo pro summis viribus quolibet adnitente, & operas in commune commodum conferente, accidit, vt claui retinaculo violenta effractione dirupto, tres è proximis tabulato illisos, propè comminuerit. Instante itaque vsque ad 14. eiusdem mensis diem hac tempestate, nec vlla spe meliore allucescente, conuocatis & coactis officiariis deliberatum est, porro quid agendum esset. Nec enim ad obtinendum promontorium satis robusta nauis videbatur: & ad reædificanda, quæ confracta & comminuta fuerant, nulla occasio, nullus apparatus sciebatur. Communi itaque suffragio, & protestatione ab omnibus subscripta decreuerunt, in Mozambiquen reuertendum omnino esse: vt & hyemis ibi incommoditates moderarentur, & nauem laceram resarcirent, necessariisque omnibus instruerent. Decretum vero hoc etsi pro omnibus facere, non temere videretur: populo tamen cætero mœrorem incussit non modicum. Sciuerant enim ad repetendam Mozambiquen nõ minus periculi esse, quam ad promontoriũ ipsum transiliendum: cum in reditu versus Mozambiquen releganda terra *de Natal* sit, cuius exuperatio tot ipsis ærumnas peperisset. Sed & si prospero vẽto Mozambiquen redadiissent, de toto instituto suo tamen omnino actum esse præsenserant: quod ibi ad futurum vsque annum expectandum sibi, & quæ ex tot periculis reliqua haberent, omnia consumenda & impendenda sint. His itaque de causis variis varia cogitantibus Nauarchum cum officiariis reliquis pleriq; diris execrabantur. Sed & Nauarcho

cum

cum Nauta de non curatis neceſſariis volitatio non leuis erat: qua tamen profectum nihil aliud eſt, quam rebus ita ſtantibus proram retro flectendam, & iter tritum remeandum eſſe. Sic ergo in Mozambiquen cum magna plerorumque deſperatione recurri occeptum eſt, nullo quoque ad vllum opus agendum prõpto, ſed officiariis fere omnib. contrariis. Aliquouſque progreſſi, in tranſitu dolia, aſſeres, & cadauera quamplurima in mari fluctuantia animaduertẽtes, rati ſumus nauem quampiam aliam, eodem infortunio nobiſcum multatam, nos in proximo Mozambiquen antegredi, quæ ad nauis onus alleuiandum iſthæc talia ecciſſet. Nos itaq; ipſis malorũ ſociis nonnihil ſolati, poſt tamen accuratius penſitantes obſeruauimus, ſigna ea ſubmerſæ nauis *S. Thomæ* eſſe, vt plenius poſt in inſula S. Helenæ nobis à cæteris confirmatum eſt. An. 15. die eiuſdem menſis vſq; ad 17. iterum ſumma tranquillitate vſi, altitudinem ſolis 37. graduum inuenimus, quæ res admirationi omnibus erat, noſtram nauem continuis prioribus turbinibus impulſam, longius non progreſſam eo. Quæ tamen quod à reuerſionis loco tam breui ſpacio abiiſſet, pleriq; ominabantur velle Deum ſingulari cõſilio nos à Mozambique abſtinere, & ad promontorium relegendũ quaſi reuocare. Eodem die iterum aquas virides, & aues Mangas de Velludo dictas, in conſpectum datas habuimus, quæ certo promontorij Bonæ Spei indicio ſunt. Ex quo ad tranſmittendum promontorium nobis animus certior redire iam cœperat. Ad veſperam prope Capo naui noſtræ hirundo quæpiam imminebat, quæ huc illuc volitando & circumuertendo, omnibus in naui nouo gaudio fuit. Ex iſto enim volatu augurabantur illam eſſe nunciam à virgine Maria miſſam in ſolatium noſtrum, & atteſtationem, quod promontoriũ certo exuperaturi ſimus. Conſiliũ ergo de nouo mutantes denuo decreuerunt: vt, cum tot auguria bona ſeſe nobis offerant, nauim replicantes ad tranſmittendum promontorium nos vice ſecunda accommodaremus. Qua ſententia ob id apud omnes rata, Litania & hymno Ora pro nobis decantatis, multisque Eleemoſynis & religionis cauſa ſuſcipiendis peregrinationibus præuotis, vniuerſi ad opus nunc ſuum animoſiſſime redaccingebantur, mutuoq; paciſcebantur, velle ſe lubentius vitam ipſam in promontorio traiiciendo ponere, quam in Mozambiquen reuerti. Itaque 18. dicti menſis die cum nauem reflexiſſemus, paulo poſt iterum aduerſo vento ingenti impetu & fragore, quo toto curſu ante incitatiorem nullum habueramus, ingruente, iam nos vniuerſos perditos & deploratos credidimus: ideo comprimis, quod crebræ procellæ altiſſime inſurgentes nauem noſtram ſubinde totam obtegerent. Ad nauem ergo nonnihil alleuiandam, multa Cinnamomi pondera, cum ciſtis doliisque & mercibus aliis quamplurimis, exonerare & in pontum excutere coacti ſumus. Et vt paucis dicam, rebus omnibus plane in extremo ita poſitis, cum iam omnes ſacrificio ſua peccata confeſſi, multoque ſibi inuicem patratorum veniam deprecati eſſent, mortem hiante animo iam omnes expectabamus. Fortuna iſta vltra horas 24. cum duraſſet: tandem precib. noſtris clemens Deus motus, tranquillius mare nobis præſtitit.

Nauis S. crus miris agitata procellis, in Mozambiquẽ retendit.

Hirundo iuxta Capo apparens boni eminis, inſtitutum iterum mutat noſtrum.

Die 20. Solis altitudinẽ metientes, gradus 36. notauimus, & virides aquas iterum, volucresq; nonnullas *Alcatraſes* dictas, & lupos quoſdã marinos vidimus: quæ certa Bonæ Spei promontorij ſigna eſſe ſolent. Aprili 22. cum perpetuas virides aquas teneremus, plumbo eiecto nihilominus tamen fundum nullum reperimus, quod bonum ſignum promontorij, quod *Cabo das Agulhas* vocant, iam ſuperati & à tergo relicti eſſe ſolet. Promontorium hoc altitudinis eſt graduum $35\frac{1}{2}$, & à Bonæ Spei promontorio 24. milliaribus diſtat. His traiecti *Agulhas* ſignis & documentis nobis ſufficientibus, hoc etiam pro additamento acceſſit, quod procellæ quoq; paulatim reſiderent, & ventus multo lenior placidiorque ſpiraret: adeo vt ex inferno quaſi ad paradyſum reducti nobis videremur.

Volucres Alcatraſes & Lupimarini bona ſigna.

Aprili 23. promontorium Bonæ Spei cum ſolemni & publico gaudio præternauigauimus, cum à primo ex Cochino egreſſu menſes tres totidemque dies ineffabilib. ærumnis exegeſſimus, interea temporis nec terram vllam nec littus (exceptis quibuſdam promontorij ſignis) conſpicati. Tranſmiſſo itaq; promontorio tum è veſtigio ſecundus à tergo ventus ſeſe nobis obtulit, vt iam pro voto noſtro vela ad præſtitutam metam properarent.

April. 24. gubernator ex more antiquo ad promontorium Bonæ ſpei Salutem à nauigantibus clamari mandabat: quod illico etiam clara omnium eorum voce fiebat. Hoc enim loco & tempore iam itineris in Portugalliam ſecuri, certo ſciunt, à ventis ſe in Indiam retropelli non ſolere: cũ ante tranſmiſſum promontorium omnia adhuc alias dubia ſint. Vere autem traiecti promontorij, certiſſima nobis ſigna erant, congeries primo quæpiam late ex arundine & alga extenſa, quæ inibi 15 aut 20. à Continente milliarib. magno numero fluctuare ſolent. Deinde & apparentia quarundam volucrum, *Feyſonis* Luſitanis dictarum, quæ hirundinis magnitudinem nonnihil excedentes in colore candido quamplurimis per vniuerſum corpus nigris maculis interſtinguuntur, quibus ab auibus cæteris internoſci perfacile queunt. Quæ dicta ſigna, à nautis ſemper certiſſima, nec vnquam fallacia deprehẽſa ſunt promontorij iam à tergo relicti. Quo facto, S. Helenæ inſulam tum recta impellunt. Eiuſdem menſis 27. die aduerſo vento vſque ad diẽ ſequentem vſi ſumus quo ſeſe iterũ tranquillitas nobis obtulit, cũ à latere Luſitanico gradibus 30. adhuc abeſſemus. An. 29. Martij die ſecundo vento aliquot diebus vecti, 12. Maij mane aurora promicante inſula S. Helenæ nobis in conſpectum data eſt, qua viſa exultatio publica apud omnes excitata eſt. Cuius cum angulum non omnino nullo cum periculo circumnauigaſſemus, tandem tamẽ cum felici ſucceſſu nauem noſtram in ſolitam ſtationẽ adegimus, eo loco, qui intra altiſſimos duos montes interſitus eſt: vbi ædicula S. Helenæ ſacra poſita eſt. Vbi cum anchoras fixiſſemus, naues ibi quinq; oſtendimus, vnam, quæ ex Malacca ſoluerat: alteram S. Maria, quæ dies 15. ibidem ante nos inuecta priori ad promontorium Bonæ Spei ſeſe adiunxerat: tertiam *S. Antonio*, quartã *S. Chriſtophoro*, quæ binæ iam dies 10. ibidem ſteterãt: quintam *Conceptionem*, quæ ibi diem vnum ante nos appulit. Sola nauis *S. Thomas* deſiderabatur, quam ſubmerſam & ſuperius diximus, & hic plenius edocti ſumus.

Signa certiora tranſmiſſi promõtorij.

Algetum.

Volucres Feyſonis.

Inſula S. Helenæ prærupta.

Sed & Almirans noſtra interitus periculo non omnino vacauit. Etſi enim noua adhuc & ſolidiſſima vix iam prima vice egreſſa eſſet: nihilominus tamen carioſa facta, iam aquam 20. licharum altitudine imbiberat: ita, vt ad promontorium dimidiam bonorum partem in mare exturbari, nauteamque, diurna nocturnaque indeſinenti opera exigi oporteret. Quæ etiã in ipſo ad S. Helenam impulſu procul dubio interiiſſet, niſi reliquarum nauiũ ſuppetias impetraſſet. Qui cæteris nauibus vecti erant, ipſi hi quoq; ex ordine ſuas miſerias & exantlatos labores ſingulatim percenſere poterant: ita vt nulla nauis non aliquo graui caſu concuſſa eo applicuerit. Quin etiam ante tres menſes iterum ex hac inſula ſoluerat nauis illa, quæ priore anno Ormo exceſſerat onerata relictis bonis & hominibus in naui *S. Saluador*, quæ à claſſe Luſitanica ad littus *Abex* ſeruata, in Ormum inſulam perlata erat, vt ſuperius cõmemorauimus. Hæc in Mozambique hyberna agens, præmature dein promontorium prætergreſſa ſola in Luſitaniam contẽderat. Quæ cum ægrotos quoſdã in inſula S. Helenæ (vt moris eſt) reliquiſſet: tum nos poſtea ex ipſis, nauibus noſtris auectis intelleximus, ante menſes quatuor in S. Helenæ inſulam nauem quandam Anglicam per anguſtias maris Magallanici iuxta inſulas *Philippinas* per *Sunda* (qui iſthmus maris ex aduerſo Malaccæ eſt:) intra medias inſulas *Sumatram & Iauam* vectam impuliſſe, & in locorũ iſtorum tranſitu ex China nauem (*Iunckos* vocant) auro argentoque & ſerico copioſiſſimo

Anglica nauis per Magellanicum mare inſulam S. Helenæ adiit.

pioſſimo oneraſſe: cuius præfectus Epiſcopo *Malaccenſi* cum literis honorarium ſeu præſentiam, non admodũ pretij magni miſerit, cum declaratione, fieri illud ſaltem in amicitiæ conciliamentum, quod ſperet eum prope diem ipſum ſe conuenturum eſſe. Ex naui dicta *Iuncko* Luſitanicum gubernatorem adhibens, promontorio Bonæ Spei exuperato ita in S. Helenæ inſulam delatus eſt: vbi naui neceſſariis omnib. refecta, ædiculam S. Helenæ ipſam cum altaribus & crucibus diruit & deiecit, in eorumq; loco lebetẽ & gladium reliquit: quæ Luſitani à noſtro aduentu inuenerunt, de facti cauſa tamen valde ambigui. Quidam interpretabantur, illa ſub ſecuturis nauibus ſociis ſigni loco ita facta aut poſita fuiſſe. *Capitanei eius facinus.*

In naui dicta, ex *Malacca* egreſſa *Factor* piperi curando præſtitutus fuerat *Gerhardus de Aſhuyſen*, Antvverpius ortu, ſed habitans tum Vlyſbonæ: qui cum eadem naui Vlyſbona iam ante biennium ſoluerat. In Malacca enim propter tumultus bellicos & vrbis obſidionem 14. menſes integros deſidere coacta fuerat, vſque dum à Don Paulo *de Lyma Pereira* obſidione ſoluta (vt ex ſuperioribus conſtat) commeatus tutus redditus eſſet. Qua mora non ſaltem intolerabilia impendia fecerunt: verum etiam propter obſidionis diuturnitatem, & cæteras infinitas ferendas miſerias eo redacti ſunt, vt ex 200. hominibus, qui naui illa in Malaccam venerunt primum, vix 18. aut 20. relinquerentur, cæteris omnibus fame, egeſtate & ærumnis quam plurimis confectis & mortuis: vt in Malacca nouos imperitoſque nautas, naui in Portugalliam redituræ conducere opus fuerit. *Gerhardum* hunc olim in Portugallia ante meum in Indiam diſceſſum, mihi familiariter notum in hac inſula nihil minus ſperans, tunc cum magno gaudio offendi, & de rebus quamplurimis occaſione colloquij contuli. Sed ad inſularum S. Helenæ & Aſcenſionis vlteriorem præfigurationem deſcendamus.

Caput III.

Breuis ſed accurata Inſulæ S. Helenæ deſcriptio.

INSVLA S. Helena ſic dicta eſt, quod à Luſitanis ipſo Helenæ die, qui in 21. Maij incidit, reperta eſt: in circuitu ſex milliaria ampla aut diffuſa. Ad gradus 16 ¼ verſus auſtrum Aequinoctialis ſita eſt. 550. milliaria Hiſpanica à promontorio Bonæ Spei, & à littore *de Angola* ſiue Athiopico 350. mill. ab America vero ſiue Braſilia 510. mill. diſtans: quæ duæ regiones illi pro cæteris propinquæ ſunt. Terra ipſa valde elata & montoſa, nubibus plerunque obtecta eſt: alias valde cinerea & arida, velut & ipſę arbores, ligna, ſyluæ ibi enatæ indicant, quarum vſus nullus alius, quã ad ignem fouendum eſt, cum nec ſucco nec medulla turgeant: vt non inepte videri cuiquam poſſit, olim montes inibi vulcanios ſeu igniuomos fuiſſe, ſicut inſulæ alias reperiuntur tales haud raræ. Ex plurimis locis ſulphur quoque eruitur. Quam inſulam cum Luſitani primum adirent, aut occupárent, nihil quicquam vel animalium vel fructuum ibi offenderunt. Sed aquæ tamen dulcis abundantia ibi permagna eſt, quæ pura & optima eſt mentibus ſcaturiens, vallesq; vbi fanum S. Helenæ ſtat, perluens, tandem multis riuulis à mari imbibitur. Hoc loco Luſitani vaſa ſua complent, veſtesq; ſordidas extergent: ita vt hæc aqua ingenti & commodo & voluptati appellentibus ſit. *Inſula S. Helena.*

Luſitani deinde ſucceſſu temporis in illam omnis generis animalia importantes, valles quoque variis arboribus & fructibus cõſeuerunt: quæ omnia breui

poſt

Lusitani in insulam & animalibus & fructib. variis auxerunt.

post tempore miro modo & numero increuerunt & aucta sunt: vt hodierno die Capreolorum ceruorum, aprorum, perdicum, phasianorum, columbarũ multa ibidem myriades inueniantur, & ad transeuntium necessitatem quotidie magno numero capiantur feriantur que. Sed & ficuum, granatorum, aurantiorum, limoniorum & fructuum similium abundantia tam fœta est, vt omnia conuallia illorum pulchritudine instar paradysi cuiusdã exornata & illustrata sint. Quos fructus terra fœcunda toto anno præbet & protrudit, in dies nimirum quinque vel sex deciduis imbribus irrigari, & à sole mox iterum illustrari solita. Pisces etiam ad ipsum littus tanta copia vncis & hamulis captari solent, vt præternauigãtes omnes illis abunde victitare suasq; naues iis exiccatis pro necessitate onerare possint. Pisces ipsi vt quidem sunt varij generis: sic tamen grati vsquequaque, saporis omnes sunt, vt delicatiores gustasse me vllo tempore non meminerim. Et ne quid huic loco Dei largitate deesset, Sal quoque à petris, quæ ad littus maris desidunt, copia tanta deraditur, vt ad vsum præsentem abunde sufficiat. Et vt vno verbo dicam, Indicis nauibus traiecturis locus iste tam opportunus & commodus est, vt sine eo vix cuiquam naui institutum iter feliciter conficere futurum facile sit. Ita Dei mira prouidentia & bonitate necessitatibus humanis clementer inibi prospectum est. Quod si quandoque naues aliquæ ab hac insula aberrauerunt, infinitis postea tot ærumnis & miseriis exerciti sunt, vt ad littus *Guinea* tandem appellere, imbremq; ad potum colligere coacti fuerint: qui tamẽ postea semiuiui & marcidi vix in Portugalliam deuenerunt. Qui in hac insula ægroti relinquuntur, his parum commeatus vt oryza, Biscocta, oleum, & nonnihil aromatum saltem sufficitur: cum piscium & carnis necessitatem reliquam terra fertilissima illis abunde suppeditet. Nam, vt diximus, pisces hamo, feræ manu illic ingenti numero & tamen nullo labore, capi assolent. Temperies ibi aeris tam commoda & optata est, vt ægri plerique breui tempore saneſcant, rarissimi moriantur. A quoquam hominum hanc insulam inhabitari, regis interdicto vetitum est: vt nimirum eius commoditas nulli priuata sit, sed communis omnibus. In hanc olim Eremita se quispiam demittens, sub specie deuotionis, & seruandæ ædiculæ, prætextu aliquot annis ibidem moratus est. Quo tempore tot capreas ceruasq; confecit, vt quotannis vltra 500. vel 600. Coria venderet. Qua re ad regem denunciata, ille ob id in Portugalliam abductus est. Sed & aliquando ex naui quadam duo *Caffres* seu Aethiopes ex Mozambique, Iauanusque vnus cum duabus Sclauis profugi, ad saluandos sese in montes altissimos & inaccessos se reconderant. Quorum deni ex cõgressu liberi tot procreati sunt, vt numerarentur viginti. Qui postea vniuersam insulam permeantes, loco isti incommodi dedêre quamplurimum. Nauibus vero fors aliquibus ibidem appellẽtibus, illi sese ad sua diuerticula, montibus & scopulis intrusa & innexa, receperunt, quo Lusitanorum nemo eos insectari poterat, vbi, dum naues inde iterum soluerent, latebant, & sui nullum indicium præbebant. Re tamen deinde casu quodam cognita, ad illos capiendos prehendendosque valde laboratum est: quamuis frustra: cum latebris abstrusis se occulentes à nemine perueſtigari possent. Tandem tamen, ne illi & numero increscerent, & indies damno incommodoque dando molestiores fierent, ad Regis serium mandatum diligentissime obseruati & prehensi, in Portugalliam abducti sunt: vt ab eo tempore præter ægrotos locus iste nulli habitatus & cultus sit.

Fructus.

Pisces copiosissimi.

Sal. Inæstimabilis insula commoditas.

à Nullo homine habitata.

Nauigantes vt se in insula S. Helena gerant.

In hanc insulam qui appellunt, cum in Continentem egrediuntur, quilibet sub arbore sibi placita stationem eligit, & ibidem tentorium sium erigit. Feris & piscibus captandis, legendisque sale & fructibus, quorum ingens inibi copia, victitant. Interea vero & linteamina sua lauando & insolando emundant. Sed & rebus sacris vacant, sacram Synaxin celebrantes, & indies Missas cum magna

Vera effigies et delineatio
Insulæ Ascenstio nuncupate
sitæ in altitudine 8 gradum
ad austrium lineæ
æquinoctialis
Warhaftige Conterfactur vnd
furbildung. der Insel
ASCENSION, so da
ligt vnder dem 8. grad
in Suden.
Nullius mihi terra ferax. atq; indiga potus
Piscatu dives littus et aucupio:
Tota rubere salur medijs atolor in vndis,
Qua videt austrium torida zona polum.
Plooger

magna deuotione, processione & hymnis agentes in honorem & laudem Dei, qui ad promontorium Bonæ Spei eos clementer seruarit & ad hanc insulã feliciter deuexerit. sed in futuram sui memoriam quilibet etiam nomen suum corticibus arborum & ramorum incidit insculpitque: adeo vt nos istiusmodi characteres ab 1510. 1515. & sic consequentibus annis insculptos quamplurimos inuenerimus. Sed de situ & conditione S. Helenæ hæc sufficiant.

Maij 21. & ipso S. Helenæ die, plene refectis nobis & naui à rebus necessariis omnibus instructa, ex insula iterum soluere visum est. Ibidem itaque relictis ægris 15. & mancipiis quibusdam seu sclauis ex naui nostra profugis, vna societate nauem ingressi, vela in Portugalliam dedimus. Maij 26. cum naui S. Maria ad vesperam collocuti sumus: vt & postero die cum triremi ex Malacca egressa: & tandem cum Almitante, quæ in insulam *Ascensionis* recta consequi nos iubebat.

Eodem die, Sclauorum nostrorum vnus de naui in mare excidit. Ad quem redimendum etsi nulli parceremus operi, quia tamen postico vento vehebamur, propterea à nobis nihil effectum est. *Vesperi* eius diei insula *Ascensionis* nobis in conspectum data est. Quam ne velis incitatioribus præterueheremur, illa præstringentes, remis impulsis vsi sumus. Posteri diei, 28. Maij scilicet, summo mane insulam circumcirca sulcauimus, an fundus anchoris iactandis satis altus esset tentantes. Almirans enim nauis iam vniuersa tot dissolutionibus hiscebat, vt de mersione metuendum omnibus esset. *Insula Ascensionis apparentia.*

Multi etiam apud officiarios institerant, rogitantes, vt bonorum quædam pars in insulam Ascensionis exponeretur, & nauis semiuacua in Portugalliam mitteretur: qua refecta & consolidata, postea quæ ibi iam relinquerentur onera, promptius & tutius in Portugalliã tum inueherentur. Sed quod ista petitio difficultatis habere plurimum officiariis videretur: ad eam diluendam & temperandam variis artibus excogitatis, statuerunt, euentum qualemcunque experiri, & extrema in Dei seruatoris manum reponere. Qua in sententia perdurantes, & tum à nostra, tum aliis nauibus auxilium suppetiasque sibi præstinantes, tandem tamen non sine immenso labore & difficultate certissima scopum seu metam optatam nobiscum impetrauerunt.

Caput IV.

De insula Ascensione, & eius situ naturaque.

REPERTA hæc est olim insula ipso Ascensionis die, vnde & nomen obtinuit. Ad aspectum primum nonnihil S. Helena maior & diffusior apparet, & ad austrũ ab Aequinoctiali $8\frac{1}{2}$ gradibus abest: à S. vero Helena 190. milliaria distat. In tota insula aquã dulcem inuenire nullam est, vt nec virentem vllam frondem, aut ramulum. Regio valde montosa est, terram rubidam promens, (Hispanice Almagro dictam) scopulis saxisque quamplurimis conferta. Littora arena alba promicantia magna Piscium copia connatantur, qua vna fere opulentia insula S. Helenæ exuperat. Cæteroquin terra animalium aliorum valde sterilis est: nisi quod propter inexhaustam piscium multitudinem aues quædam infinito grege ibi visuntur degere, quæ anserem minorem magnitudine exæquant, & turmatim ad millenas vsque cum magno & lato clamore circa malos nauium conuolitant, hominum conspectum adeo non pauentes, vt etiam in- *Insula Ascensionis situs & conditio.*

trepide noſtris bracchiis, humerisque inſiderent. Quarum quoque haud paucas captas iugulauimus, ſed propter piſculantem ſaporem eſitationi ineptas mox iterum abiecimus.

Piſces volantes. Circa hanc, vt & priorem S. Helenæ inſulam, adeoque ad æquinoctialem vſque lineam piſces volantes viſuntur quamplurimi, magnitudine halecis, quæ turmatim ad duosve tresve cubitos extra aquam eleuati quartam circiter vnius milliaris partem prouolant: quo exacto ſpatio quod ipſis ſquamæ & alæ reſiccantur, mari rurſus aliquantulum ſe mergentes, madidi iterum extolluntur & hoc ingenio omnem ſuum volatum conficiunt. Alternationis huius hæc cauſa & finis eſt, à conſectantium & ipſis inſidiantium grandiorum piſcium voratu vt ſe eximant & tutos præſtent. Quæ ipſæ tamen interdum altius iuſto ſe prouehentes, reſiccatis alis nauibus illiſæ ibi decidunt, & à nauigantibus prehenduntur. Ex hac inſula plerique nauigantium curſum ſuum ad crepidinem ſeu promontorium *Penedo de S. Pedro* dictum, flectunt: quod ab Aſcenſione 300. milliaria diſtat.

Iunij die quinto, lineam æquinoctialem denuo tranſgreſſis Polus Arcticus iterum in conſpectum datus, vt contra oculis præreptus noſtris Antarcticus eſt. Octauo eiuſdem, cum in gradu verſus ſeptentrionem quarto verſaremur, ventus nos deſeruit ab auſtro flans, quem à promontorio ad hunc vſque locum veliſequum habuimus, incipiente interim pellacia & ingruentibus pluuiis. Quibus ad 11. gradum vſque continuantibus, naues noſtræ, quod per maris tranquillitatem vna procedere non poſſent, diſtractæ diſſociatæque fuerunt. Haud longe poſt tamen iterum conuenientes, vento ab ortu & Aquilone impulſæ actæque ſunt.

Caput viride 10. conſtans inſulis. Iunij 23. die altitudinem promontorij *Capitis viridis* ad 16. gradus eleuati tranſmittentes, recta illius inſulas, quarum 10. ſunt, præternauigauimus: quæ ad 15. grad. apparent, & 19. grad. finiuntur A Cõtinente Capitis viridis, inſulæ illæ ad 160. milliaria in *Oceanum* excurrunt extenduntur que. His itaque traiectis mare quoddam intrauimus *De Sargaſſo* vocatum, quod herbis veluti prata illud conſitum ſit, adeo vt per herbarum obtectũ ægre vnda conſpiciatur, nec naues niſi cum venti impetu illud permeare queant. Herba Petroſelini marini facie eſt. Sed ex parte tamen aliqua flaueſcens, grana in ſummitate ſeu baccu-

Mare Sargaſſe id eſt herbaceum. las quaſdam vuæ criſpæ forma promit intus inanes & fatuas. Luſitani vt dictum eſt, herbã *Sargaſſo* nominant, quod naſtuartio aquatico (quod ipſi *Sargaſſo* indigetant, quod inde nomen & ipſi marii indunt) non admodum diſſimilis ſit. Vnde vero hæc herba emergat aut inuehatur, ſententia lata non eſt: quoniam circa confine illud nec regio vlla nec inſula (quod quidem ſcitur) ſita eſt, & præter id littus Africanum vltra 400. milliaria inde diſiectum eſt. Quod argumento eſt, aliunde è littoribus deraſum non inuehi. Sed nec ex illo fundo imitus enaſci poteſt, cum mare illo loco quaſi fundo careat. Herba hæc ex Luſitania in Indiam tendentibus ideo non occurrit, quod tum iuxta littus naues propius ferantur. Ex India vero remeantib. & neceſſario, & præterea loco alio nullo id appareret. A gradu, 20. apparere incipit, & ad gradum vſque 34. Continua ſeria portenditur, tanta denſitate & copia, vt à multis totæ inſulæ reputentur, adſtupendo ſane prætereuntium miraculo. Frigus harum regionum tantum eſt, quantum apud nos hyeme nondum intenſa aut glaciali; Et tamen Luſitanis id durum æſtimatur: quod contra ſe quoque induſtrie tueri & munire nerunt.

Vltimo Iunij altitudinem grad. 23. recta ſub ſole tenebamus, ſub ipſo Cancri tropico nauigantes: quem iam vice ſecunda: primo apud inſulam *S. Lorenzo:*

renzo: deinde, cum promontorium Bonæ Spei à tergo reliquissemus, transcenderamus.

Iulij 2. die altitudinem *Insularum Canariarum* tenuimus, quæ ad grad. 28. & 29. sita est, & de littore Africano seu Barbarico à 30. vsq; ad 80. milliaria distat. Insulas autem à dextra relictas præteriimus: in quibus, quod memorabilia multa continentur, breuiter quædam recensere operæ pretium arbitratus sum.

Caput V.

Quo Canariæ insulæ breuiter enumerantur & describuntur.

CANARIÆ insulæ numero septem sunt, olim dictæ *Fortunatæ*: ab Hispanis ita indigetatæ, à canũ multitudine, quos in illis primum apertis offenderunt. Insularum vero nomina hæc sunt: *Canaria* maior, *Teneriffe*, *La Palma*, *La Gomera*, *El Hierro*, *Lanzarotte*, *Fuerte Ventura*. *Canaria insula septem.*

In Teneriffe insula, mons quidam *Pico de Terraira* dictus inuenitur, qui montium omnium, quos sol videt, eminentissimus creditur, expressissime è medio etiam mari ad milliaria 60. conspicuus: quem nisi Iulio & Augusto mense conscendere nulli cuiquam licitum est. Cæteris enim omnibus mensibus niue obsitus est, licet in subiectis insulis locisque finitimis aliis nullo vnquam tempore nix appareat. Ad illum conscendendum & exuperandum triduo integro opus est. Ex quo summa parte plano & æquabili, circumiacentes insulæ cœlo sereno & tranquillo existente vndiquaque expresse despici & numerari possunt, licet illarum quædam ad 50. milliaria inde dissida sint. *Mons altissimus Pico de Terraira.*

Mensibus geminis dictis adeundo monti cõmodis, inibi lapis sulphureus eruitur & deuehitur: vnde postmodum magna & immensa mole Hispaniæ importatur. Lapis istiusmodi à nauita quodam in Insula *Tercera* mihi commonstratus, & in memoriam rei donatus est.

Insularum harum vna, *del Hierro*, id est, de ferro dicta, memorandum quippiam continetur, quod miraculorum mundi non postremum videri merito debeat. Insula nimirum hæc cæteris sex maior quidem, solum tamen sterile, incultum & adeo aridum præfert, vt per totam illam aquæ dulcis ne guttulam quidem reperire liceat, nisi fortasse locis quibusdam ad maris littora. Quæ tamen & ipsæ scaturigines, cum ab inhabitantibus quã longissime absint, ob id illis inutiles sunt. Hunc ergo defectum in commodum hominum & animalium ibi degentium Deus Opt. Max. pro immensa sua largitate hoc modo sarcire voluit. Arbor magnitudinis mediocris in Insula dicta reperitur, cuius vim & operationis modum nemo adhuc compertum habet: cum ipsius similis nullibi in toto orbe inueniatur. Folio oblongo & tenui instar iuglandis est, perpetuo viridi & citra mutationem omnem turgido. Ipsa arbor parua quidem sed perpetua eaque densa nebula contecta est, quæ nec decrescit quidem nec augescit, sed folia arboris continenter irrigans, ei quasi materiam operi continuando administrat. Ex foliis itaque iugi generatione clara, pellucida & tenuissima aqua extillat aut exudat, quæ peluibus & crateribus ab incolis arbori suppositis, excipitur & colligitur: tanta quidem copia, vt & hominibus insularibus, & eorum pecoribus stillatitia illa, vnda vna sufficiat. De huius miraculi principio nulli incolarum quicquam scitum aut obseruatum est. *Arbor miraculosa, perennes aquas extillans.*

Ad harum insularum dextram partem ad milliaria circiter 100. aliud adhuc miraculum prostat, commemoratione & consideratione dignissimum. Insula quædam est, quam *S. Borodonem* vocant. Hæc quãplurimis visa, aliquãdo etiam non paucis adita & trita, valde viridis & ad aspectum iucunda perhibetur, & arborum & omnis generis fructuum ciborumque feracissima, à gente quadam habitata, quæ Christum agnouit quidem, sed vnde venerit, aut quam linguam vsurpet plane incognita. In Canariis qui habitant Hispani hanc insulam repertum & peruestigatum aliquoties se nauibus dedere, Sed certi tamen nihil de ea scisciscitari potuerunt: vt hinc diuersæ apud diuersos sententiæ emerserint. Sunt eum qui arbitrentur rem hanc meras præstigias aut fascinum esse, & certis tantum diebus horisque insulam hanc visibilem fieri. Aliis ita persuasum est, insulam hanc & exiguam simul & nubibus coopertã assiduis raro in conspectum venire, cum & rapidissimi fluctus naues ad eam accessuras longius abstineant aut arceant. Insulam tamẽ istam dicto loco positam esse, vno ore omnes adfirmant, quotquot eam olim suis pedibus conculcarunt.

Insula iam conspicua, iam euanida.

Canariæ insulæ valde fertiles, omniq; rerũ necessariarũ abundantia insignes sunt. Pascua & pecora habent lætissima, sed & frumenti genera varia & delectabilia, vini autem ibidem nati tanta bonitas & generositas est, vt & ab omnibus auide appetatur, & inde ad extera loca omnia fere exportetur. Sacchari ibidem tam larga copia confit, vt propter bonitatem vino non minus quoquouersum auehatur. Qua causa eo mercatores tum Hispanici tum Lusitanici & nationum aliarum quamplurimi negotiandi gratia commeant. Sed & in his insulis plerunque appellunt naues omnes, quæ in Hispanicam Indiam traiiciunt, tum vt exinanitæ reficiantur, tum vt vinum secum auehant, quod postea in India Hispanica vendant. Cinnamomi in his nulla penuria, prouentus lætissimus est. Insulæ autem dictæ hodierno tempore omnes ab Hispanis incoluntur, etsi autochthonum supersint adhuc haud pauci, quos *Guanchas* nuncupant. Qui propter commercia & negotiationes cum Hispanis diuturnas, & mores & ingenium eorum parte maxima imbiberunt.

In Canaria vinum nobile, & saccharum optimum, & Cinnamomum.

Caput harum insularum *Canaria* magna est: quam & Episcopus & Inquisitio, & Iudicium Regium, & circumiacentium insularum omnium Dominatio consedit.

Iulij 6. die altitudinem graduum 32. attingentes, ventum nostrum ordinarium amisimus, & eius loco mare tranquillum nacti, plenos adhuc campos herbæ *Sargasso* mare vndiquaque operientis conspeximus. 10. eiusdem, cum vento iterum secundo spirante *Sargasso* relicto & disparente ad grad. 34. ascendissemus, mare iterum purum & vndosum tenuimus. Iulij 18. altitudinem grad. 39. ascendimus, vbi insulæ *Coruo & Tercera* cum fluuio Vlysbonam ducente sitæ sunt. Quo die quatuor pellaciis vsi sumus. Insequenti die *Coro* valde commodo prouecti, pisces volitantes vidimus quamplurimos, tres vel quatuor cubitos supra aquam oberrantes.

Eodem vento adhuc spirante 22. Iulij circa meridiem Insulas Flores & de Coruo, sibi inuicem propinquas conspeximus. Vnde vsque ad insulam *Terceram* milliaria 70. numerantur. His diebus multi ex naui nostra Asthmate & Colica crudeliter affligi cœperunt, cum & iter diuturnum nimis sustinuissent, & insuper cibaria corrupta ingerere coacti fuissent. Sed & ob dulcis aquæ defectum multi oryzam vnda marina elixare compulsi sunt: nec pauci, cum viuere putarentur, in suis cubilibus mortui & iam rigidi inuenti sunt, cum iam ante 4. vel 5. dies animam exhalassent. Toto itinere nostro ex Sclauis & aliis vltra 24. homines defuncti sunt.

Insula Flores & de Coruo.

Eodem

Eodem die circa veſperam, cum iam è regione *Flores & Coruo* nauigaremus, ex littore ad nos excurrentes tres naues vidimus, quæ nobis metus incuſſerunt non modicum. Illico enim & rectà Almirantem noſtram inuadentes, & hanc & alias nobis ſocias tormentis vehementer concuſſerunt: vt res nobis iam nõ obſcura eſſet, prædones illos eſſe Anglicos: cum inſuper & illarum quælibet ſummo mali faſtigio vexillum infixum gereret Anglicum. Sub noctem iam à tergo nos inſectabantur, interim ex corbibus aſſiduo ignem pro ſigno vſurpantes. Media nocte, clara fulgẽte Luna, inſulam *Fayael* quam proximè præteruecti ſumus. Poſtero die, cum inſulã S. Georgij à dextra, & inſulam *Gratioſam* à leua teneremus, adhuc nos perſequentes Anglicæ prædatoriæ naues, cõcilium coegerunt: ratæq; nauium noſtrarum adhuc vnam poſt nos eſſe, vnam ſuarum illam expectatum & exceptum retro egerunt. Quæ cum breui tempore à cõſpectu noſtro abfuiſſet, momẽto tamen cũ cæteris reconiuncta eſt: vbi rurſus habita deliberatione, vniuerſæ tres rectà nauem noſtram, quæ poſtrema erat, impetiuerunt, hoc vnũ molientes, vt illam in littus compellerent. Tertia etiam vice erectis ſignis & tubis inflatis nauem noſtram circumuecti, & Muſcettis, vncatis, falconibusq; in illum fulminãtes nihil tamen obtinuere aliud, quam quod vela noſtra & rudentes colliderent. Nobis interim animo valde contracto, vix caput è naui proferre tutum erat: intusque omnia ita turbata, vt, ſi quando noſtrorum tormentorum vnum explodereмus, ad redinſtruendum illud nobis integra hora opus eſſet, tumultu interim, diſcurſu, motuq; integra naui miro modo perſtrepente, vt de confuſione & trepidatione iſta ab ipſis Anglis nobis ludi fierent. Quæ dum agerentur, cæteræ naues paſſis velis certatim in inſulam *Terceram* feſtinabant, bene curatam rem arbitratæ, modo ſe nobis neglectis periculo exemiſſent. Tandẽ tamen cum viderent Angli, parum ſe nobis oppugnandis proficere, & nos ipſos quoq; paulatim inſulæ *Terceræ* propiores reddi: re infecta diſcedentes, animum nobis quaſſatum nonnihil audentiorem præſtiterunt. Sed ne hic quidem omnis periculi ſecuros nos credebamus, vſq; dum ad ipſam *Terceram* anchoris defixis, præſidij Luſitanici ſpem quandam conciperemus. Quo tamen & ipſo loco, cum nec vllam claſſem, nec vel aliam leuius ſaltem inſtructam nauem Hiſpanicam videremus: animo de nouo ambiguo reddito, an inſulares hoſtes vel amicos haberemus, ſat certo cõperire non potuimus. Quod enim Anglici prædones tãta confidentia abſq; omni metu quaſi ad limen iſtius inſulæ graſſarentur, ſuſpicioni non leui nobis fuit, illam per eos ex Hiſpanorum manibus iterum extritã & excuſſam fore. Sed & ex parte altera inſulares ipſi noſtro appulſu non leuiter turbati, aut perculſi erant: Anglos nimirum nos rati eſſe, qui tot nauibus armati inſulam veniremus oppugnatum. Angli enim illi, de quibus modo diximus, conuolutis & reconditis ſignis ſuis ponè ſe nobis iam comites adiunxerant. Regis itaque mandato duabus celocibus in inſula pro Indicarum nauium tutatione continentur inſtructis, tum ad nos explorãdos emiſſis, cum primum propius iungeremur, ab illis ſtatim amici cogniti ſumus. Quo incenſu cum & Angli ſe eſſe aduerterent, impulſu rapido nos præteruecti, impreſſionẽ celerem in credulas illas & incautas celeres facere, easq; captas ſecũ abducere vafre meditati ſunt. Quibus tamen cum nos quatuor vel quinq; diſploſis tormentis ſignũ dediſſemus, vt ab iſtis ceu hoſtibus ſibi prouide cauerent, & ab alto ad ſinum inſulæ penitiorem ſe reciperent: Angli rem proditam ſentientes, in altũ mare ſe præcipites extulere, & cum pudore porro partem vtramq; infeſtare deſtituere. Succeſſu itaq; hoc paulo cordatiores facti, poſtquã cum celocibus dictis iam otioſius colloqueremur: intelleximus, non ſolum Hiſpanicã claſſem ab Anglis nuper diſſipatã, & miſera ſtrage fuſam, adeoq; ad portam vſq; Liſbonenſem Hiſpanos inſectatione rapida cæſos eſſe, verũ etiã propter metuendam illã nauium & militũ vim, quam Capitaneus

Anglica naues prædatoria.

Inſula Fayael.

Anglinauẽ noſtram oppugnant.

Anglorum molimen.

Dracus Terceram inuadere fatagit.

Dracus ad inuadendam & expugnandã *Terceram* collegisse diceretur, vniuersos insulares iam in armis esse. Regis itaque nomine nobis denunciari, vt cùm Lysbonam intrare nõ nisi cum euidenti periculo possemus, interea in Tercera præsidiarij in anchoris permaneremus, dum Regis denunciatione de alio agendo doceremur. Quod mandatum, etsi nouo nobis & nunquam sperato terrori esset: quod tamen Regio nomine fieret: & nobis præterea ipsis compertum esset, Capitaneum quendam *My cord*, seu Baronem *Cumberlanum* quotidie instructissimis nauibus circa insulam illam prædari: stationem tenere, & fixis anchoris regis nouissimum mandatum præstolari omnino coacti sumus. Nauium nostrarum numero sex fuerant: quarum 5. ex orientali India, vna ex Malacca soluerant.

Hæc vniuersæ inibi ad ciuitatem quandam, *Angram* dictam, anchoris figebantur. Interea 3. vel 4. ad Regem Carauellis missis, aduentum nostrum ipsi definiri curauimus. Quæ dum agerentur, mora ibi tracta nullo ærumnarũ & calamitum periculo non exerciti sumus. Et 4. Augusti die comprimis: quo notus derepente surrexit tam impetuosus & violentus, vt horrisono fragore inusitataque turbinum colluctantium rabie naues vniuersas Angræ muris illisum iri viderentur. Cui malo & hoc accessoriũ erat, quod subidem tempus, & officiarij omnes, & homines cæteri plerique, vix Sclauis aliquot in naui relictis, in littus egressi essent. Fremitu itaque isto glisente, cum & campanis & tormentis elisis ad suppetias nauibus ferendas signum daretur: & nec qui in littore erant, ad naues propter turbinum colluctationem penetrare, nec in naui qui erant, littus sui saluandi gratia attingere possent: accidit, vt naui *Malaccana* præ cæteris tempestatis vor-

Malaccana nauis mergitur.

ticibus correpta (cum iam anchorarum rudentes, antennæ, vela, mali, & omnia maris firmamenta confracta & comminuta essent) crepidinibus & scopulis illisa creparet, & cum omni onere subsideret. Quod miserandum fatum cæteras ex ordine naues vniuersas quoq; attigisset, nisi insperatò venti iterum desæuiissent, & mare redditum tranquillius esset.

Cum naui itaque ista, cæterarum omnium ditissima & instructissima, bonorum merciumque tam grandis copia pessum iuit, vt existimationem fere excederet. Iam ergo hac recens clade accepta pensitata, & pendendi insuper vectigalis iniquitatibus trutinatis, adeoque tum loci ipsius, tum cæterarum rerum omnium difficultatibus æstimatis, officiarij cum insulæ curatore coacto consilio, quid porro fieri deberet, deliberare cœperunt. Nam & Regis responsum expectare, longinquum videbatur: & per moram longiorem, non solum nauibus cæteris quoque interitus metuebatur, verum etiam serioris anni inclementia nauigationem vniuersam, quæ iam triennium totum duraret, impeditum iri censebatur. Regis itaque non expectata responsione decretum est, vt naues bona fortuna vniuersæ inde soluerent, & rectà Vlysbonam impellerent. Ergo ab omnibus necessariis instructi, nauem haud cunctanter ingressi sunt, & cursum suum rectà Vlysbonam versus direxerunt. Ego interim, cum à Factore nauis *Malaccanæ* perditæ, meo admodum familiari rogatus essem, vt ad eripiendas adhuc merces aliquas in Tercera apud se subsisterem, rebus meis aliis demandatis, hac vice post classem hanc relictus fueram.

Aug. 30. naues hæ simul & semel vniuersæ in *Terceram* repulsæ sunt: quod perpetuis aduersis ventis vsæ insuper etiam aquæ potabilis summam penuriam sustinuissent. Pridie eius diei Capitaneus *My Cord* cum sex aut septem Carauallis prædabundus *Terceram* præterue ctus erat. Qui tamen, cum naues nostræ rediret, magna ipsarum fortuna iam iterum longius abscesserat. Illę itaque viam de

Fortuna nauiũ Lisbona appellantium.

nouo meditantes, postquam ad præsidium sui adhuc 400. Hispanos, ex Tercera nauibus impositos, vento tandem secundo nauigantes vndecim diebus cum magno gaudio & triumpho ad Vlysbonæ terminos appulerunt, quam si in via

vnum

vnum adhuc diem protulissent absque dubio à Capitaneo *Draco*, cum 40. liburnicis & Caraüellis prope *Cascays* inuecto, vniuersæ captæ fuissent.

Ex qua nostra historia iam abunde satis intelligi potest, quam diuturnæ & periculosæ nauigationes pleræque sint, nec vllius alterius, quam vnius Dei benigni gratia & ope ad optatam metam deduci possint. Quam itaque iam claudere, & aliò nos conuertere libeat. *Conclusio.*

Caput VI.

Insularum Azores siue Flaminiarum topographia.

INSVLARVM *Azores* siue *Flaminiarum* septem sunt: *Tercera, S. Michael, S. Maria, S. George, Gratiosa, Pico & Fayael.* Quibus accedunt aliæ geminæ, *Flores & Coruo:* quæ quidem olim inter *Azores* nō numeratæ, hodie tamen eidem dominio subsunt: ita vt vniuersæ iam nouem statuantur. *Azores* ab Accipitribus seu nisis, qui primo inuentionis tempore magno ibi numero visebantur, dicuntur. Flaminiæ quoq; nuncupantur à Flaminiis seu Belgis, qui primi insulam *Fayael* incoluerunt, quorum adhuc hodie certæ familiæ inibi illustres sunt, Belgarum ingenium, mores, & consuetudinem apprime præsentantes. Hac in insula riuus seu fluuius quidam, *la ribera des tiamencos* dictus, celebris est, ad quem olim Belgæ considentes, etiam hodie cum suis posteris habitant. Harum insularum caput est, *Tercera, de Iesus Christus de Tercera* dicta, quæ 15. vel 16. milliaria fere magna est. Terra ipsa montosa & scopulosa, quamplurimis locis penitus inaccessa est: tota aliàs crepidinibus velut quibusdam muris vallata, vbi ad quamlibet nauium stationem vna quoque ad tutamentum castellum quoddā extructum est. Per vniuersas insulas tutus contra prædones portus haud quisquam alius est, quam qui ad vrbem primariā Angram situs est: qui quod ad patentis oris seu dimidię Lunæ similitudinem hiscat, à Lusitanis Angra dictus est: quod nomen & ipsi ciuitati dein accommodatum est. Hęc ad alterum latus duos altissimos montes ad formam brachiorum extensorum recuruatās habet, *Bresyl* vocitatos, qui in patentem Oceanum late porrecti, ciuitatem à Continenti quasi reuulsam aut præcisam repræsentant. Montes prædicti fastigiis in aera tantis efferuntur, vt cœlo sereno ad 10. 12. & 15. milliaria in altum mare prospectus penetrare possit: in quorum verticibus duæ ex lapide columnæ extructæ videntur, ad quas ordinarius quidam perpetuas excubias agens naues quascunque mare sulcantes notat, & illarum indicium insulanis facit. Quot enim cumque numero naues ex India, Hispanica, *Brasilia, Capite viridi: Guinea,* & India Lusitanica aliisq; huius situs locis aduentantes videt, tot pari numero vexilla seu signa columnæ illi, quæ Occidentem spectat, defigit. Pari ratione & altera columna Orientem versus sita, naues ex Lusitania aut orientalib. locis aliis approximantes, prodit. Quod si vero vno comitatu naues quinquennarium numerum excedunt: tum vexillum vnicum, sed grandius profertur. Columnæ hæ propter dictorum montium sublimitatem toti ciuitati in prospectu sunt: nec ad insulam nauis vlla appropinquare potest, quin illico vniuersæ ciuitati & insulæ his signis prodatur. Sed excubiæ tales non in his solum montibus assiduo fiunt: verum etiam in angulis & collibus cæteris totique insulæ instituuntur. Indicio ergo aliquo facto, insulæ gubernator cum cæteris officiariis in concilium actus, maturo de agendis deliberat, & necessitatibus omnibus diligenter prospicit.

Azores septem olim insulæ, nunc hodie nouem numerantur.

Azores vnde dictæ.

Flaminiæ vnde dictæ.

Tercera siue Iesus Christus.

Bresyl mōs Tercenæ.

Columnæ & excubiæ montis Tercera.

Inferius

Inferius ad *Bresyl* montis radices castellum quoddam seu propugnaculum in maris extremo angulo desitum est, quod è regione sibi oppositum aliud simile habet. His itaque quasi terminis quibusdam clauditur & defenditur accessus seu introitus portus, ita vt sine horum permissu nulli nauium aut stationem illam occupare, aut ex illa egredi liceat. Et hoc loco princeps ciuitas Angra extructa est: quæ vt totius insulæ Terceræ, sic finitimarum omnium caput & firmamentum est, & præterea sedes etiam Episcopatus, & forum iudiciale omnium Azores insularum. Ad trium milliarium ab Angra interuallum versus occidentem ciuitas quoque alia sita est, *Villa de Praya* dicta, quæ nauium malefida statio negotiationibus haud adeo celebris habetur: etsi ad illam aduersa tempestate paucæ interdum naues actæ impellantur, ab Angra aberrantes. Coactę ergo ibi merces suas exponunt, quæ inde postmodum in Angram transferri solent. Ipsa aliàs ciuitas muris cincta sat firmis, populo tamen haud frequenti abundat: qui agriculturæ fere ob terræ bonitatem & feracitatem dediti sunt. Frumentum itaque & vinum magna copia colligunt: sed hoc infirmũ & nullam ætatem ferens, tenue, & ob id transuectioni minime commodum, sed solis inquilinis pauperioribus potabile. Cæteri enim inibi qui ditiores sunt, ex Madora & Canaria illata vina nobiliora bibere consolent. Carnis, volucrum, piscium & animantium cæterarum nullam inopiam sentiunt, quæ ipsis ad commeatum quotidianum abunde satis sunt. Oleum tamen natiuum non habent, sed ex Portugallia illud expetunt. Salem, ollas, lebetes, vasa fictilia, calcem, & quæ huius generis cætera sunt, hæc omnia aliunde importari sueuerunt. Ex fructibus autem persica comprimis copiosissima, & ad miraculum vsque genera varia habent interim cerasis, prunis, nucibus, auellanis, castaneis non admodum copiosis. Herbarum & fruticum sua quoque ratio pro loco est. Et planta illic peculiaris quædam nascitur, quæ radicem raphano similiter deorsum in terram agit, foliis tamen vitem fere referentibus, quæ sparsim quasi quibusdam pediculis sese humo diffundunt, fructũ tandem (*Batatas* dicunt) valde sapido proturgẽte magnitudine fere pomi. Quia etsi propter magnam copiam non magni æstimetur pretij, insulanis tamen ad victum quotidianum valde commodus est. In Portugallia ille dignitatis multo maioris est, quo interdum illatus, magnatibus præsentiæ haud vulgari est.

Angra Terceræ vrbs primaria.

Villa de praya.

Alphita quæ in illa regione.

Persica in Angra vberrima.

Batatas fructus in Angra.

Sed & planta ibi alia ad modum frumenti seritur, ad cuius radices granula rotunda magnitudine pisi protuberant, pistaciorum saporem referentia. Qui cibus valde suauis, & exoticis aliis desideratissimus, domi tamen propter copiam vilior habitus porcis in saginam colligitur, *Iunsa* dictus.

Porci iunsa saginantur.

Porro in syluis & solitudinibus insulæ spõte sua planta etiam alia prouenit, quæ altitudinem stantis viri æquans, sine vllo fructu emergit. Radix autem geminos compressos pugnos appendens, comam flauescentem ad viuum visui, tactui vero mollissimum sericum offert: quam incolæ pennarum seu plumarum loco culcitris ad parandos lectos indunt. Cuius filamenta textoribus industriis tentaturis in telam accommoda fore, haud absurde credi queat.

Radix filamentosa, sericea.

Victum vero insulani maxima parte ex venditione *pasteli* (planta ea est, tinctoribus ad colorandas lanas apprime optata) corrogant: quam magno numero collectam Anglis, Scotis, Gallis vendunt, aut cum mercibus aliis permutant.

Pastelus, herba tinctoria.

Terra aliàs ipsa ferarum & volucrum valde sterilis est, si paucas saltem exceperis, & inter has potissimum Canarias, quæ aliquot myriadibus volitantes visuntur. Quibus ob id captandis & quoquo versum disportandis aucupes quam plurimi sibi victum parant.

Canaria aues.

Coturnicum (quas ibi *Cordonyssas* vocant) ibi indicta abundantia est, ita cicurum, vt domesticas nostas gallinas æmulentur. Nec minus Gallopauonum vbertas maxima est. Ferarum cæterarum penuria vicissim grandis est, solis cuniculis

Coturnices. Gallinæ Indicæ. Cuniculi.

RPJCB

Ipsa frequens populo agricolis hac Angra receptus
Pinguia Terceriæ qui iuga bobus arant
Tuta quod arce, sacro quod præside & aucta sena
tu Imperium rex huc transtulit ne maris,
Insula ubi quas falconum conspectus Azores,
Nescius ut Flandras nauita Belga facit.
Ploogerb
A CIDADE DE ANGRA NA ILHA
N S da Graça
A Concepcaõ
A Esperança
A Se
S Itaõ
Camara
Acadeia
O Colegio
Spital
O Cayo
As Cruzes
S Antonio

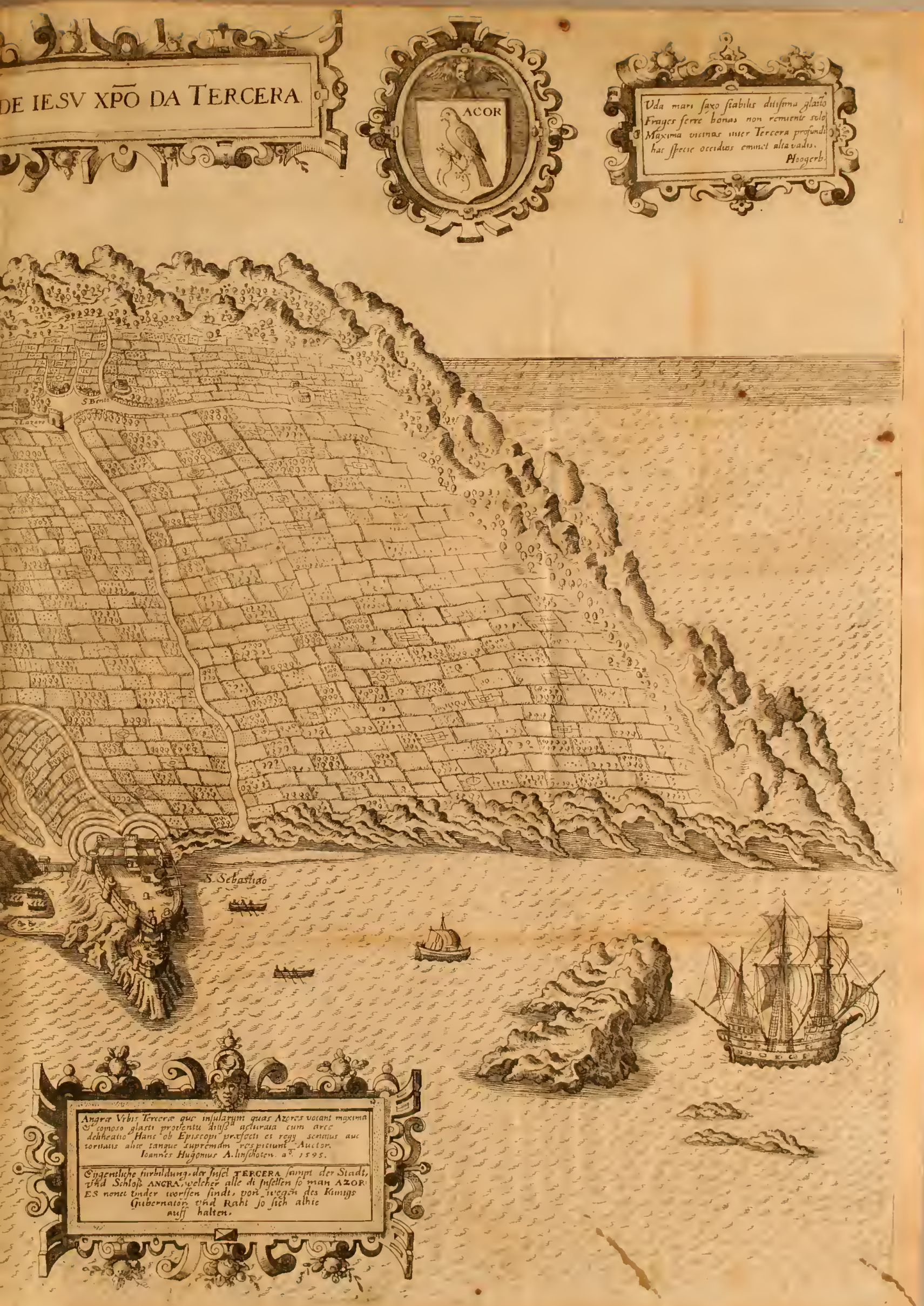
DE IESV XPO DA TERCERA
ACOR
Vda mari saxo stabilis ditissima glacto
Frages ferre bonas non remiente solo
Maxima vicinas inter Tercera profundi
hac specie occiduos eminet alta vadis.
Hoogerb.
S. Bento
S. Lazaro
S. Sebastiao
Angræ Vrbis Terceræ quæ insularum quas Azores vocant maxima & copioso glasti proventu ditiss.a acturata cum arce delineatio Hanc ob Episcopi præfecti et regij senatus auctoritatis aliæ tanque supremam respiciunt Auctor.
Ioannes Hugonius A. linschoten. a°. 1595.
Eygentliche furbildung der Insel TERCERA sampt der Stadt, vnd Schloß ANGRA, welcher alle di Insellen so man AZORES nenet vnder worffen sindt, von wegen des Kunigs Gubernator vnd Raht so sich alhie auff halten.

RPJCB

culis magno numero abundantibus. Lepores, cerui, perdices ibi tenui numero reperiuntur: pisces cõtra & varij & copiosissimi, palato pleriq; sapidissimi: qui æstiuo tẽpore potissimum capiuntur, cum hyeme mare piscatoribus intractabile sit. Mensibus namq; Ianuario, Februario, Martio, Aprili, & Septemb. plerumque venti, turbines, imbres, procellæq; Oceanũ infestant: reliquis fere placidũ & serenum. Mõtosa & desolata terra, syluis & dumetis exasperata, fere tota inuia est: scopulis & rupibus adeo horrida, & prærupta, vt lapidũ acumina viatorũ & calcei, & pedes sæpius cõscindantur & perfodiãtur. Nihilominus tamen vitibus vndiquaque numerosissimis consita, quæ radices suas in medios hiatus seu saxorum rimas immittunt, quibus succũ proliciunt sibi necessariũ. Sed & hoc admiratione ibi dignissimũ est, quod in petræis istis recessibus vites multo lætius & turgentius se proferunt, quàm in planitie, molliore & rariore, qua plerunq; satæ omnes extinguuntur, nec ad frugẽ peruenire queunt. Cætera terra, quæ plana & ferax est, vt plurimum frumẽto & *Pastelo* conseritur: quorum illud tanta copia & fœnore prouenit, vt & extraneo huius generis cõmeatu nullo ipsis opus sit, & quotannis insuper 14. militum Hispanorũ signa natiuo illo ali & sustentari possint. Supradictis & hoc mirabile accedit, quod nec frumentum, nec reliqua terræ nascentia vltra annum vnicum durant, sed eo exacto statim putiscunt & exolescunt. Quod nec ipsum tamen tẽpus attingere posset, nisi quatuor vel quinq; menses foueis subterraneis antè defossum & reconditum, ista quasi præparatione ad durationẽ hãc promoueretur. Incolarum enim quilibet à messe illico trituratum frumentum suum foueæ singulari, cõmuni loco & via regia ex ordine in hunc vsum factæ indit, quam superiecto pauco stramine postea torra superinstrata quasi sepelit, & circa natiuitatis festum tandem inde eximit: tam plerunq; sanum & integrum, vt nec situm nec corruptionẽ aliam vllã redoleat. Quem defodiendi frumenti modum nisi colerent, vltra menses quatuor id incorruptum vix vlla arte seruarẽt alia. Exemptum tandem, capsis & cistis in hoc extructis asseruant: quod dein toto anno etiam non ventilatum recens & laudabile persistit.

Vites super meris rupibus.

Frumentũ non vltra annum durans.

Foueæ ad præparandum frumentum.

Ex omnibus iumentis officia & operas boum experiuntur certissimas & fidelissimas: quos tanta proceritate & pulchritudine in ibi natos habent, & alunt, vt vastiores vniuerso orbe reperiri haud credi possit. Cornibus præsertim nobiles sunt, vnoquouis insuper peculiari dato nomine non secus ac homines internoscendo. Et licet vno prato pabulabundi simul melleni oberrent: quemcunque tamen ex omni grege illo, suo discreto nomine dominus appellet, aut euocet, dicto citius ad vocantis heri locum seu statum se proripit.

Boues in Canaria vasti & optimi.

Boues, vt homines, individuali nomine initiati.

Solum multis speluncis & cauernis excauatũ esse, ex eo augurari est, quod & pedibus violenter pulsum ad modum collæ seu fornicis resonat: & terræmotibus præterea frequentibus cõcutitur. Sed & igniuomi montes olim in plerisque his insulis pauci inuẽti sunt: sicut & in Tercera & S. Michaele adhuc hodie aliqui campi Vulcanios fumos eructant, circa quorũ fauces terra orbiculatim plerunq; exusta videtur. Sed & scaturigines fontesq; quidam tam feruidi reperiuntur, vt ad eos non secus ac ad focum ouum elixari possit.

Montes igniuomi.

Fontes feruidi.

In *Tercera* loco quodam, *Cualua* dicto, & ab Angra tria milliaria distante, fons quidam eius proprietatis & virtutis est, vt omnia vel illapsa casu, vel arbitrio hominum iniecta, progressu temporis in solidissimum lapidem seu saxum commutet. Cuius miraculi documentum mihi ipsi accipere licuit ex arbore quadam huic fonti contigua: cuius quę radices aut trunci pars aqua ista alluebatur, ad æris vsq; soliditatẽ induruerat. Quæ vero alterius lateris partes à contactu aquæ immunes erant, purè putè verũ lignum adhuc præsentabãt. Cedri hac in insula tanta abundantia est, ex ea vt scaphas, currus, rhedas, seu bigas, & huius generis alia omnia opera extruant: nec ad fouendũ ignem quotidianum alio quam hoc ligno

Fons lignorũ lapidificus.

Ex cedro, currus, naues, foci.

Lignum pretiosissimum rubrum, album, flauũ.

vtantur: ita vt propter opulentissimum eius prouentũ lignum nullũ abiectiore statu & loco sit. Sed & aliud lignũ, *Sanguinho* dictum, totum rubeum & cruentum: & item aliud, ad cretæ candorẽ niueum: & iterum aliud totum aureum & flauũ, terra illa profert, nullius artis, sed solius naturæ miraculo ista varietate artificiosissime distincta. Qua occasione factum est, vt lignarij opifices quamplurimi inibi cõsederint, qui pulcherrimis operibus, vt abacis, repositoriis, capsis cistisq;, & huius generis aliis parandis occupati sunt: quæ postea magno vendita pretio in Portugalliam auehũtur, & ibi tum propter generositatem materiæ, tum operis artificium & nobilitatem magni æstimantur. In Pico insula, quæ 12. milliaria à Tercera dissita est, lignũ quoq; aliud *Teixo* dictum, valde pretiosum & nobile nascitur, quod propter præstantiam suam, nisi regis & officiariorum eius permissu nulli in vsum suppeditatur: ado durũ, vt ferrum æquet: quod instrumẽtis fabrefactum, interius coccinum vndulatũ expressissime refert: quod tandem, quo vsu attritus fit, splẽdidius indies effulget: vt æstimationis haud immerito sit maximę.

Vtensilia ex dictu elegantissima.

Teixo lignũ nobile.

Coloni insularum qui?

Vniuersæ hæ quidem insulæ à Lusitanis colonis habitãtur: Hispanis tamen militibus & gubernatoribus post Lusitanorum seditionẽ illis impositis, qui præsidio suo omnia castella occuparunt & moderantur, Lusitanis ipsis à cætero sumptu interim quidem liberis. Hispani enim tam seuera disciplina ibi coercentur, vt militum ne vni quidem absq; præimpetrata venia vrbem vel vno pede egredi liceat: quod in causa est, cur secura via per omnem insulã tam noctu quam interdiu, etiam sine comitatu vllo, meare & negotiari quilibet possit. Sed & peregrinis cæteris per Lusitanorũ cautionem peruagari insulas nullo modo licitum est: ita vel nudo peregrinantium aspectui metunt. Quas ob id peruidere, & peragrando singulas lustrare, nec mihi concessum fuisset, nisi Gubernatoris bona pace & subministratis ab eodẽ equis circumire illas, me Lusitani vidissent. Spem enim sibi de me Gubernator fecerat, fore, vt vniuersas insulas illas, & situm naturamq; singularum depingerem: cuius operis ideam ipse regi transmittere iamdudum satagebat. Quod officium cum illi ex causa denegarem: ne tamen in ipsius gratiam nihil velle viderer, vrbem Angram, cum portubus omnibus, & eiusdem castellis, aggeribus, & stationib. viua effigie depictam illi nuncupaui: cuius imaginem Regi postmodũ donatã ille misit, & me ob hoc meritum summo fauore cõplexus est. Sed iam ad institutũ nostrũ reuertamur. Insularum harũ aer admodum salubris est, incolæq; vix paucis aliquot morbis tentari solent. Quorum vnus ipsis *Oax*, id est, paralysis dicitur, quo tacti plerunq;, vel toto corpore, vel ex altero latere, vel vno saltẽ mẽbro resolui solent. Sic hic tamen nõ nisi sparsim aliquos affligit. Alterum morbum *Osange*, id est, sanguinem nuncupant, qui momẽto quasi inuadens, vel faciem, vel reliquũ corpus in tumorem sanguinis modo rubicundum attollit. Quem ob id illi merũ sanguinem & putant, & dicunt. Horum morborũ, qui ipsos præcipue infestant, causam putant, aerem cum madore aliquo supra modum ventosum: quod insula vniuersa crebris turbinibus & tempestatib. obiecta sit. Tam valido enim ventorũ impetu assiduo concutitur & perflatur, vt & ferrum & lapides illorũ vehementia ambedantur, & velut in puluerem comminuantur. Cuius rei euidens equidem ipse documentum hausi ex crate ferrea regij telonij feneſtris. Præterea, cuius crassities, cum brachium solidum adæquasset, locis aliquot ita profunde ambesa à me visa est, vt ad tenuitatem straminei fili accesserit. Idem & lapidibus euenisse visum est: cum tamen isto tempore domus dicta non vltra sex septemque annos stetisset.

Contrafactura vrbis Angræ.

Paralysis Tercera. Endemia.

Erysypelas.

Venti tam validi, vt ferrum & saxa minuant.

Pagi Tercera.

Præter dictas geminas ciuitates vici seu pagi quoque haud pauci in insula inueniuntur, vt *S. Sebastian, S. Barboran, Altares, Gulaua*, villa noua, cum reliquis plurimis: vt præter solitudines & deserta locis plerisq; habitatissima sit. Magna ex parte incolæ ex negotiatione pasteli (vt diximus) victum quærunt, vt qui

aut

aut ſerendo eo aut vendendo operantur. Cætera vero promiſcua turba victũ & quæſtum faciunt ex nauibus illis, quæ ex vtraq; India, Braſilia, capite viridi, Guinea, & finitimis aliis locis ibi appellunt, in Terceram inſulam commeatus potiſſimum renouandi & reſtaurandi cauſa ingreſſæ. Quo fit, vt nauibus quibuſdam ibi obſeruatis, incolæ illico ſua omnia mercimonia eò conuehant, & volentibus exteris venundent.

Ad auſtralem Terceræ partem milliaribus 28. inde inſula S. Michael diſtat, quæ 20. fere milliaria lata ciuitatibus & vicis Luſitanicis tota referta eſt, eiuſdem prope aeris & conditionis cum Tercera: quarum primaria *Punta del Gada* dicta, cõmercio Anglorum, Scotorũ, Gallorumq; Tercera multo frequentatior, quod ibi Paſtelus longe vberius proueniat, quam vel in Tercera vel adiunctis reliquis inſulis omnibus: cum in iſta quotannis paſteli vltra 20000. quintalia parentur & colligantur. Agris frumentiferis adeo abundat, vt ex ſola hac interdũ cæteræ omnes inſulæ cõmode alantur. Portum aut receptum tutum nullum habet, nauiumq; ſtatio in aperto mari agitur. Præſidiumq; in Tercera adhuc multo ignauius habent. Interim tamen nec Caſtellanorũ iugo, aut arbitrio ſubditi ſunt. Ad quemuis ventum parati, quolibet, libere in mare patulũ excurrere poſſunt, quod Terceræ incolis negatũ eſt. Qua cauſa quoq; extraneæ naues ibi diuertere, quam alibi, malunt cũ anguſtiis nullis opprimi, nec præter ſuum animum quoquam aliò impelli poſſint. At tutamen tamen vrbis *Punta del Gada* militum Hiſpanorum ſignum vnum præſto eſt. *S. Michael inſula.*

Ab inſula hac porro verſus Auſtrum inſula S. Maria ſita, 10. vel 12. milliaribus in circuitu clauditur, nulla negotiatione inſignis, niſi quod ibi inſulani cæteri argillam effoſſam mercari ſueuerunt. Et licet *Paſteli* ferax non ſit, tamen cibariorum & cõmeatus neceſſarij cæteri quam Tercera ſterilior non eſt. A Luſitanis vndiquaq; habitata, Hiſpanis tamen militibus grauata non eſt: quod vt Tercera montibus, ſaxis & ſcopulis à natura munita, inquilinorum præſidio ſat tuta ſit. Quo tempore equidem in Tercera morabar, Capitaneus *My Cord in Comberland* in hanc inſulam aquatum & cibatum venerat. Sed ab incolis tamen prohibitus, adeoq; cum multis ipſe quoq; vulneratus, re infecta fugam arripuit. *Inſ. S. Maria.*

Intra Septentrionem & ortũ à Tercera ſeptem octove milliaribus diſiecta, parua inſula *Gratioſa* ſita eſt, cuius ambitus 5. vel 6. milliarium, locum cõmodum & delectabilem pandit. Hæc fructibus varij generis opulenta, ad victum ſibi ipſi ſufficit, nec aliis negotiationibus occupata eſt. A Luſitanis colitur & habitatur, militibus propter compendium ſumptuum faciendum nihil cuſtodita. Ad hãc inſulam, tum in Tercera morabar, Capitaneus My Cord in Cumberland appellens aliquando, & cum octenis ſaltem viris in Continentem egreſſus, ab incolis aliquot pecora, gallinas, & aquam rogauit. Quæ cum à ſollicitatis bona cum gratia accepiſſet, nihil damni porro ipſis intentauit, ſed propter probitatem hanc & comitatem ab inquilinis oppido laudatus abiit. *Inſ. Gratioſa.*

S. Iorgie inſula à Tercera actionis nouenisve milliaribus abſita, in longitudinem 12. milliariũ porrigitur, ſed anguſta tamen & contracta latitudinem vix 2. vel 3. milliariũ habet. Cliuoſa & mõtoſa eſt, præter Paſtelum nullius quoq; commercij, qui tamen & ipſe copia ibi naſcitur non admodum magna. Re pecuaria incolæ vt plurimũ victum parant, vt & agricultura: pecudesque ſuas iam grandiores & ſaginatas in Terceram agũt, quas ibi in publico vendunt. Sed & Cedrus ibi abunde prouenit cum lignis nobilibus & aliis, quæ cæſa Terceram, vbi arcularij hac de cauſa numeroſi conſederunt, omnia conuehuntur. *Inſ. S. Georgie.*

Ab hac ſeptem à *S. Georgie* inſula milliarib. *Fayael* ſita eſt, cuius circuitus 17. vel 18. milliarib. clauditur, rebus ad victũ ſpectantibus, abunde felix: vt inde commeatus permultũ nauibus in Terceram deportari ſoleant. Sed & paſtelũ inde An- *Inſ. Fayael.*

Villa porta. glicæ naues plerunq; auehunt. Apud ciuitatem, *Villa porta* dictam ſtatio nauium primaria eſt: an arx ſeu caſtellum adiacet momenti non adeo magni, nec etiam ad vim vllam ſuſtinendā idoneum. Cum enim aliquando inquilini arbitrarentur, ad defendendā inſulā ſe ipſos ſatis validos eſſe, milites præſidiarios inde eduxerunt & dimiſerunt, quod & locus & victus deficere ipſis viderentur. Ex inſula Gratioſa ergo cum Capitaneus *My Cord* illā inuaderet, primò quidem ad reprimendum ipſum animum & vires collegerunt inſulani. Paulo poſt tamen animis ipſorum in contraria actis, cum reſiſtendi porro nullum modum aſſererent, ipſe Capitaneus inſulam occupans caſtellum diruit & vaſtauit, & tormēta ibi inuenta mari merſit, paucasq; Carauellas ſecum è ſtatione abduxit. Qua re à rege cognita, primatibus aliquot capite plexis, ex *Tercera* nouos milites eo iterū induxit, qui inſulam tuerentur, & reædificatum caſtellum præſidio certiore defenderēt.

Belgæ Faiſel incolunt. Incolæ *Fayael* plerique ortu primo Belgæ ſunt: lingua tamen Luſitanica vtuntur, quam longi temporis aſſuetudine ſibi familiarem reddiderunt.

Ab *Fayael* tribus, à *S. Georgie* quatuor, à *Tercera* vero duodecim milliaribus inſula *Pico* ſita, longitudinem 15. milliaria habet, à monte excellentiſſimo ita dicta: quem arbitrantur pleriq; *Pico* monte in Canaria multò ſublimiorem. Cœlo ſereno iſte mons in Tercera adeo expreſſe conſpicitur, vt vix ad ſtadia aliquot diſtare videatur, cum interim vltra 25. milliarib. abſit. Caput ſeu vertex montis longe vltra nubes exporrigitur, ita, vt ſtantibus deſuper infrà illæ ſubeſſe liquido videantur. A quo monte ob id inſula valde celebris & late famoſa eſt, & inſuper rerum neceſſariarum omnium ferax, commeatu miniſtrando inſula *Fayael* nō eſt inferior. Sed & varij generis ligna præſtantiſſima promit eadem, & maxime lignum *Feixo*. Vnde propter vbertatem ſummam multæ Carauellæ nauesq; aliæ minores aſſiduò extrui colent. Incolis frequētata eſt ſalis numeroſis, qui pecuaria re & agricultu viteque plantanda victum parant. Nam & vinum in hac vbertim prouenit, & bonitate cæteras inſulas omnes exuperat. Aurantia fert eadem ſapidiſſima & ſuauiſſima, vt in Luſitania eadem in pretio maximo habeantur, adeoque ſingularis honorarij loco primoribus præſententur.

Sed cum *Angra* Terceræ inſulæ ciuitas primaria & reliquarum quaſi regina quæpiam ſit: eius imaginem lectori communicatam ob id volumus, qua omnes eius plateæ, propugnacula, portus cum adiuncto monte Breſyl, vbi excubias aſſiduas fieri diximus, quaſi typo quodam oculis proponuntur.

Caput VII.

De Inſulis Coruo & Flores.

Coruo & Flores inſula. TERCERA verſus Occidentem ad inſulam vſque *Flores* milliaria 70. numerantur: quæ ipſa 7. milliaria magna patet, & à Luſitanis habitatur, præter Paſtelum nulla negotiatione celebris eſt: at armentis tamen pecoribusq; aliis abūdat. Regio ipſa patens omnibus acceſſa eſt, tum Anglis, tum extraneis aliis. Incolæ enim viribus minores ſunt, quam vt impellentes arcere poſſint. Ab hac inſula verſus Aquilonem milliari vno diſtat *Coruo* inſula, exigua & anguſta vix tria milliaria lata, quæ & ipſa à Luſitanis habitatur. Inter quam & *Flores* Angli plerumque in inſidiis ſe continentes, naues aduentantes operiuntur. Qua cauſa in confinio habitantibus nihil fere tutum eſt, ſed rapinis omnia proſtant.. Sed de *Azores* inſulis hæc propter ſciendi cupidos dicta ſufficiant.

Caput

Caput VIII.

Memorabilia quædam, quæ meæ in Tercera commorationis tempore gesta sunt.

OCTOBRIS 2. die An. 1589 in Tercerę Campo haud procul à *Villa da Praija* duæ personæ fulmine tactę & confectæ sunt. E- iusdem die 19. in Tercera 14. naues Hispanicæ ex India appulerunt, Cochenilla, velleribus, auro, argento, gemmisq; oneratæ. Quarum, cum primum soluerẽt, vno comitatu 50. fuerant. Sed iuxta Hauanam 11. mersis & absorptis, cæteræ procellis turbatæ & disiectæ sunt. Postero die harum nauium adhuc vna cum Terceræ appropinquaret, obuia naui prædatoria Anglica trib. saltem Falconettis armata, inuasa est. Etsi vero Hispania tormẽta 12. haberent, nihilominus tamen nobis ex insula prospectantib. & attendentibus dubio Marte diu illę colluctatæ sunt. Quod cum insulæ Gubernator videret, scaphis binis illico sclopetariis refertas in illorum auxiliũ emisit. Qui tamen priusq; propius adueniissent, Angli nauem Hispanicam iam dũ tormentis suis adeo concussérant, vt plenis velis ea sub aspectum nostrum tota subsideret & mergeretur, nec bonorum quicquã inde redimeretur. Aestimabatur ea pretio 200000. Ducatorum: quæ opes vniuersæ misere periere, nec Anglis ipsis victoribus obtigêre. Attamen illi ex subsidẽte naui homines circiter 30. exemptos suæ naui imposuere, quos saluaturi in littus euehebãt, & recta altũ mare repetebant. Cæteri vniuersi vna cum naue submersi sunt, quorum vltra 50. fuerant, & in his multæ mulieres & monachi, quos Angli cum eripere possent, ex causa tamen detrectauerant.

Duo fulmine icti.

Angli naue 200000 Ducatus æstimatã mergunt.

Octobri 27. dictæ 14. naues Tercera iterũ soluerunt, *Sebiliam* versus nauigãtes, postq; necessariis omnib. sese instruxissent. Quæ tamen, cum iam littus Hispanicum fere attigissent, ab Anglis insidiantib. obrutæ, captæq; vniuersæ (binis exceptis saltem, quæ se fuga eripuerant) in Angliam missæ sunt. Circa tempus istud Capitaneus Mij *Cord* cum Regia naui & sex aliis illas omnes insulas peruagabatur, & Angræ stationi aliquoties ita prope admouebatur, vt & omnes in nauib. facile noscerẽtur, & sclopetis ex castello, si libitũ fuisset, commode feriri possent. Quib. locis cum Mij Cord integros binos menses prædando & insidiando consumpsisset, quicquid nauium bonorumq; cœperat, illico in Angliam amãdauit, & insulas hoc pacto grandi terrore concussit. Triduo vel quatriduo post, quam Mij Cord ex insula Faijael abiisset, inibi naues Indicæ sex appulerunt, quarũ præfectus *Iuan Diriiues*, cum in insula auri argentiq; 40. milliones exoneraſſet, naues cõmeatu & necessariis aliis festinanter prouidens, ne fors longiore mora ab Anglis oberrantib. prehenderentur, littore trepidabundus illico soluit, & bono prosperoq; vento in *S. Lucas* insula appulit, vt eius Angli ne vestigiũ quidẽ olfecerint.

Angli naues aliquot capiunt.

Auri 40. milliones Anglis præpta.

Mense Nouembri *Terceram* naues duæ magnæ ingressæ sunt, quarum vna Almirans, altera *Vice* Almirans istius classis fuerat, quam auro argentoq; oneratam paulo ante tempestatis iniuria disiectam dissipatamq; diximus. Hæ binæ æstumnis infinitis exercitæ, variisq; turbinum erroribus actæ, nullo præsidio alio, q̃ nauteam exigendo sese iam seruauerant, millies Anglicarum nauium occursum sibi imprecantes, vt hoc modo saltem vitam tenerent, & in illorum manus bona omnia vltro citroq; deponerent. Et licet eodẽ ipso tempore Capitaneus *Mij Cord* in confinio illo quoquouersum peruãgeretur, nihilo tamen minus eorum conspectum nunquam attigit: dum tandem illæ inexhaustis laboribus exantlatis portum seu stationem Angræ tenerent. Ibi ergo onere suo alleuiatæ festinatione maxima sunt.

Hæ naues quinque milliones Argenti, in frusta 8. vel 10. pondo distributi aduexerant: vt vniuersum littus orbibus argenteis, ciſtisque, monetis Regalibus 18. baziorum confertis quasi contectum esset. Millio vero quæuis decies centum millionis ducatis æstimabatur: ad quam tamen summã vna allatæ margaritæ, aurum, & gemmæ aliæ non cõnumerabantur. Huius classis Almirans *Aluarez Flores de Quimones* morbo Neapolitano decumbens grauiter, & ob id in littus è naui exportatus, à Regia Maiestate datas literas ostẽdebat, quibus vniuersi Oceani, nauium omnium, omnium insularum & terrarum, ad quas appulsurus esset, summus præfectus seu Capitaneus cõstitueretur. Qua causa à Terceræ Gubernatore quoq; honorificentissime exceptus erat. Hi itaque collatis cõsiliis decreuerunt, vt vacuæ naues illæ, militibus præsidiariis munitæ ex Tercera aut Vlysbonam aut Sebiliam recta pergerent, Regique statum omnem panderent, curarentque, vt primo quouis tempore expositum argentum firmioribus & nauibus & præsidiis aueheretur, ad cuius tutelam Aluarez interea in Tercera subsisteret: cum & ipse pro sua persona vltra 60000. ducatos in perlis possideret, quas monstratas nobis, vel vendendas, vel aromatis permutandas, vel literis collybisticis soluendas, deferebat. *Naues* dictæ geminæ, ducentis vel trecentis hominibus, tam nautis quam militibus oneratæ, in via tempestate aduersa ita subagitatæ sunt, vt prætoria confracta cum omnibus hominibus & mercibus mergeretur, nullo quoquam saluato. Altera vero, postquam prorsum versum disiecta malos detruncasset, apud *Sentuuallia* littora impingens in frusta dissiliit, vix aliquot enatando hominibus ereptis, qui post hanc rem ita gestam denarrarunt. Eodem ipso mense, Indiæ naues duæ aliæ ad milliare dimidium prope Terceram visæ sunt. Quæ cum stationem incurrere iam satagerent, ab Anglica quadam inuasæ & oppugnatæ, mutuis tormentorum explosionibus diu inuicem colluctari à nobis visæ sunt, & post etiam Indicam vinci capique.

Capitaneus Aluarez 60000. ducatos possidet.

Dua Hispanica naues capta.

Ianuario mense, An. 90. Hispanindica quæpiam nauis solitaria portum seu stationem ad Terceram ingressa nunciauit, ex Continente Indiæ Hispanicę classem quandam 100. nauium vno comitatu & societate simul exoluisse, & violenta sæuaque tempestate ad littora *Floridæ* impulsas naues 99. vno casu periisse, sola illa ex tot ærumnis residua & salua. Quibus quanti thesauri vecti sint, quiuis secum putare haud difficulter queat. Quod si ergo omnium earum nauium, quæ ex Hispania noua, *S. Domingo*, *Hauano*, *Capite Viridi*, *Brasilia*, *Guinea*, &c. vltra 220. vnius anni 89. circuitu in Hispaniam & Lusitaniam soluerunt, rationem ex annalibus & diariis ineamus, vix 14. vel 15. feliciter ad metam præstitutam peruenisse, reliquas omnes aut funditus interiisse, aut in hostium manus incurrisse, certo deprehendemus.

Naues 99. mersa simul.

Vno anno naues Indiæ mersæ ferè 200.

Sub idem tempus ex Sebilia Terceram 14. vel 15. naues, quæ pleraque Belgicas celoces referebant, veniebant, militibus præsidiariis & instrumentis bellicis omnes instructæ, & argentum simul & Capitaneum de *Flores* regis mandato auectum missæ. Cum vero tum temporis tota insula perpetuis turbinibus & sæuientibus procellis æstuaret, stationem ibi occupare nullo modo potuerunt. Ita enim impetuoso motu omnia agebantur prorsum vorsumque, vt quæ naues aliquot anchoris fixæ starent, violenter ventis impulsæ malos diruere & deiicere cogerentur, nisi extrema quæuis perpeti votum *Sed & Biscaina* quædam huiusdem societatis nauis margini littoris violenter illisa, comminuta est, hominibus tamen ex illa omnibus seruatis. Cæteræ ergo altum mare egressæ, quoquo versum dissipatæ, venti & turbinum arbitrio vsque ad 15. Martij circumuehebantur, toto illo interuallo ne vnicum quidem ad anchoras figendas diem idoneum nactæ: infortuniis interim inæstimabilibus concussæ, adeo vt & insulas & auehendum argentum diris execrarentur. Vix ventorum desæuierat vis, cum

Biscaina nauis ad oram littoris confracta.

recol

recollectæ ex erroribus, paruulam quandam nauem Anglicam, 20. circiter vasa capientem, adeoque ventorum dominio totam occupatam, obuiam habuerunt. quam itaque hastili manu inuadentes & occupantes, vna secum ad stationem abduxerunt. Signo autem Anglico puppi defixo, adeo superbire videbantur, quasi de tota iam Anglia deuicta triumphum agerent. Iam ergo stationi propius admotis, fortuito duæ Celoces Anglicæ aliæ occurrentes, cum, quod res erat, ex signo triumphali augurati essent, velis incitatis cursum tam rapidum in victrices naues direxerunt, vt pro triumpho vniuersi iam alta voce Misericordiã inclamarent & ingeminarent. Quæ ob id in fuga certo correptæ omnes fuissent, nisi recta Castellum insulæ impulissent: vnde tormentis crebris fulminantibus præsidiariis, Angli proram conuertere, & altum mare repetere coacti sunt.

Anglica nauis vna intercepta.

Qui captæ illi naui Angli inerant, hi ex ordine ferreis vinculis gemini colligati & reuincti ad triduũ vel quatriduum asseruabantur. Quo exacto Hispanus quidã vexillifer ad eos ingressus est, qui quondam fratrem suum germanũ in Anglia cæsum meminerat. Hunc ergo data hac occasione iã viriliter vindicaturus, districto pugione in vinclis copulatos Anglos in pergula considentes irruens, paria eorũ tria ex ordine nefarie confodit & pertudit. Quod crudele facinus, cũ & sibi iam iam impendere duo gemini eiusdem ordinis alij viderent, ne tam proteruis manibus præda miserabilis fierent sese brachiis inuicem complexi vltro in mare desilierunt, & suffocati sunt. Quod facinus inhumanum cum nec ipsi Hispani probare possent, latronem istum in vincula indutum ad regem Vlysbonã amandarunt. Qui ob id re cognita, captiuum illum in Anglicam porro mittendum mandauit, vt pro arbitrio suo Regina in illum statueret. Cuius iudicij seueritas etsi abipsius cognatorũ intercessione nonnihil mitigaretur. attamen capitis amputandi pœna ipsi irrogata est. Quæ tamen & ipsa, cum parasceues die Cardinalis Vlysbonæ esset, à Capitaneis & officiariis cæteris vniuersis intercedentibus in gratiam & condonationem mutata est, occisore nefario vita donato.

Nefarium cuiusdam Hispani pigniferi facinus.

Iustissimũ Hispaniarum Regis iudicium.

Commemoratæ binæ Anglicæ naues, quæ Almirantem nauem ad ipsum vsq; castellũ insectatæ fuerãt, postquã (vt diximus) retro in altũ mare cõcesserant, Hispanicã aliam nauẽ corripuere, quæ & ipsa ad dictam classem pertinens, sola in statione desiderabatur. Illã ergo Angli occupantes, quos homines viuos inueniebant, vniuersos in littus citra omnẽ læsionẽ exposuere. Qui si crudele signiferi illius facinus in suis cõmissum pernoscent, longe seueriore pœna in eos animaduertissent. Nauis hæc hac vice capta, eadem ipsa erat, quæ paulo ante in Tercera Regis nomine Anglis prærepta & confiscata fuerat. Quæ postea Hispanis vendita, his deinceps profligatis hoc pacto in Anglorum manus rediit.

Martij 19. die prænominatæ naues quarum 19. numerabantur, & Regis argentum in Tercera cum præfecto *Aluarez de Flores Quiniones* auehebant, littore soluerunt. Hæ vniuersæ rebus necessariis apprime munitæ consenserant, rebus aduersis ad extremum vsque habitum reniti & contra luctari.

Et quanquam cursum suum recta in S. Lucas insulam portenderent, vento tamen nihilominus in littus Vlysbonæ adactæ sunt, etsi *Aluarez* contra venti impetum diuersam viam in S. Lucas moliretur. Ab Vlysbona argentum dein per continentem in Sebiliam tralatum est. Vento itaque nimis propitio & fortunato præter votum suum naues illæ Vlysbonam delatæ sunt. Quod nisi ita accidisset, certum malum non effugissent. Quandoquidem ad promontorium de *P. Vincente* 20. naues Anglicæ classem hanc operiebantur: quam etiam plenis velis arripuissent, nisi ventis cœptum iter Hispanis etiam præter sententiam turbatum esset.

Eodem mense An. 90. in Tercera cometa seu Crinita stella totas quatuor noctes fulsit, cuius cauda versus meridiem extendebatur.

Paulo

Paulo post in Maio ex Angra ad Terceræ stationem Carauella quæpiam ex insula *Faïjael*, tauris, ouibus, gallinis, huiusque generis commeatu reliquo multisque hominibus onerata properabat. Quæ tamen aduersis ventis acta, cũ clauum procellis violentis confregisset, tota subuersa est, tribus infantibus & monacho quodam ex ea suffocatis. Cæteri enim natandi arte & eorum qui in littore steterant auxiliaria ope vitam seruauere: omni tamen pecore cũ gallinis mersis, & in littus eiectis. Monacho, quem, quod mortuum cum breuiario suo sub axillis presso inuenissent, inter Sanctos numerabant, exequiæ solemnes & religiosissimę cum oblationibus & Eleemosynis missisque quamplurimis ritu sueto adornabantur.

Carauella ad Terceram pessumit.

Primo Augusti die ex Hispania & Portugallia Procuratori Terceræ literis significabatur, quod ante biennium ex Anglia 12. instructissimæ naues soluissent, hoc contractu, vt earum septem Indiam Lusitanicam, reliquæ quinq; Malaccam contenderent. Ex his quinis autem duas ad *Estreccho Magallanes* periisse: tres reliquas saluas littus *Malaccæ* probe attigisse. Quid vero ibi actum appulissent, nulla significabatur. Septem vero aliæ promontorium *Bonæ Spei* exuperantes, Indiam feliciter viderunt. Ex qua littus de *Malabar* incurrentes, sex Malabarorum Celoces oppresserunt siue ceperunt: quas tamen liberas iterum dimiserunt. Pari ratione & triremes duas Turcicas, per *Estreccha de Mecca* & mare rubrum penetrantes, interceperunt. Ex quibus cum naues suas aromatibus seu speciebus impleuissent, his relictis ad metam sibi præstitutam properauerunt. Quo vero præcise loco id factum sit, nullo explicite documẽto sciri potuit. Rem tamen ita actam fuisse, à Vicerege Indiæ Venetias primo, & post in Madrid expresse nunciatum est.

Aug. 7. è Tercera procul classis quædam Anglica 20. nauium conspecta est, quarum quinque Reginæ signum proferebant. Huius classis, vt postmodum comperimus, summus præfectus *Martinus Furbischer* erat: qui naues ex India Hispanica aut finitimis illi regionibus venturas operiri venerat. Quæ res insulanos, comprimis qui in *Faïjael* sunt, timore non leui percussit. Cum enim Angli ad istius insulæ Gubernatorem tubicinem ablegassent, qui vinum, carnes, & ad commeatum spectantia reliqua amice, & non nisi pro numerato pretio pacisceretur: tum insulani legatum non cũ pace solũ non admiserunt, sed & è medio penitus sustulerunt. Quo nuncio ad Anglos relato, cum iniuriam hanc acerbissime ferrent, insulanis liquido renunciauerunt, vt se quam optime possent, prouiderent. Nec enim se vim illam ita simulanter laturos, sed vindicta seria & seuera breui vlturos esse. Cui denunciationi, etsi Gubernator reponeret, se Regis gratia hoc loco constitutum, quæ ad insulam defendendam cunque factura essent, pro iuramento suo virili nisu moliturum esse: nihilominus tamen non omnino à metu vacui præsidium & auxilium à Tercera sollicitarunt: quod ab ea missis pulueris tormentarij aliquot scaphis, tormentis & cæteris necessariis, facile impetrarunt. Ita ergo Anglorum institutum iterum infectum redditum est.

Martinus Furbischer classis Anglicæ præfectus.

Naues 80. contra Nauarræum emissæ.

Aug. 30. die ex Portugallia pro comperto nunciabatur, ex *Carungia* naues 80. commeatu, præsidiis bellicis, pecunia & militibus abunde plenis versus Britanniam soluisse, Catholicis confœderatis contra Regem Nauarræum in Gallia opem & auxilium latum. Eodem ipso tempore duæ Cymbæ Belgicæ ex Portugallia prope Terceram nauigauerant. Quæ in interiore pelago à quatuor Anglicis nauibus, quarum præfectus Ioan *Harckles* fuerat obrutæ, breui tamen citra læsionem omnem liberæ dimissæ fuerant. Hæ Terceram vectæ affirmabant, istarum 4. nauium quamlibet 80. tormentis munitam esse, & Capitaneum *Dracum* cum triremibus & Liburnicis 40. in Canali Anglico classi dictæ ex *Carungia* insidiari. Præterea & 10. alias naues Anglicas ad promontorium *de S. Vincente* excubare,

Ioan. Harckles Anglica classis Cupitaneus.

Capitaneus Draco 40. nauib. classem cõtra Nauarraum missam operitur.

bare, vt, si quæ fors ex insulis naues elaberentur, illas impeterent & expugnarent. Quibus omnibus rebus animi insulanorum non leuiter concussi sunt. Ita enim secum putauerant, si Angli classem Hispanicam non attingerent, & à præda petita aberrarent, fore, vt frustrata sua vota insulanorum bonis inuasis supplerent, ne cum pudore & irriſu ad suos reuerterentur. Qua causa excubiis vndique accuratissimis ordinatis, ad regem de omnibus præfiscine significauerunt.

Primo Septembri in Insulam S. Michael celox Lusitanica ex Brasiliæ portu *Pernanbuco* intrauit, nuncians inibi prætoriam nauem classis Lusitanicæ ex India incurrisse, quod à S. Helenæ insula deuians, necessario cursum suum in Pernanbuco tenere coacta fuisset: quamuis id propter vermiculos, eo cursu naues erodentes sub comminationem grauissimæ pœnæ regio edicto cautum esset. Nauis ista, *Bernardin Riceyro* dicta, prægresso anno 89. cum 4. aliis Carauellis Vlysbona soluerat: è quorum numero quatuor saltem Indiam attigerunt: de quinta interim nullo documento captato, vt periisse illam plerique arbitrarentur. Quatuor superstites modo dictæ pro voto feliciter Lusitaniam tenuerunt, etsi prætoria valde infirma: quod à binis Anglicis nauib. Celocibus obuiis impetita diu tormentis concussa fuerat, multis in ea hominibus cæsis. Quæ tamen diu dubiam Martis aleam experta, hostili manu se tandem eruit.

Eiusdem mensis 5. die ex Coruo insula *Carauella* vna impulit in Tercera vltra 50. hominibus onerata, qui omnes ab Anglis spoliati ibi in littus exponebantur. Hi ex India Hispanica pridem soluerant, recensentes nobis, quod præter istam nauem Angli adhuc 4. alias intercepissent, cum Carauella Regia adhuc vna: & quod Anglicarum nauium ad 40. in insidiis latescerent, quarum industriam & occursum ne vna quidem Cymbula euitare queat. Qua causa nulli Lusitanicarum nauium illam insulam tenere licere, sed per altum Oceanum ad 40. vel 42. gradus Vlysbonam contendere. Sed & promontorium *S. Vincente* ipsis ideo declinari, quod ab Anglis, vniuersum illic loci Oceanum tenentibus, tutus transitus nullus sit. *Angli indies naues captant.*

Rex itaque classem Hispanindicam, quæ in *Hauana* substiterat, & inde in Hispaniam cogitaret, vt ad futurum vsque annum ibi commoraretur, edicto admonuit, ni cum iactura & detrimento maximo præda dari Anglis mallent.

Decimo nono dicti mensis die Vlysbona in Terceram Carauella vna appulit, officiarium quendam aduehens, qui Regis nomine ex *Malaccana* naui seruata & redempta bona curaret, & inde auferret, quorum nos causa tamdiu ibi substiteramus. Ex Carungia etenim *Don Alonso de Bassam* cum 40. triremibus & liburnicis soluerat, vt in Insula classem Indicam præstolaretur, & bona Malaccanæ nauis ad ostium Vlysbonæ sarto comitatu deduceret. Hæ vero cum nauigando aliquot dies exegissent, ventoque perpetuo aduerso vterentur, insulam tenere nullo modo valuerunt, binis saltem exceptis, quæ à classe reliqua disiectæ fuerant. Quæ tamen, cum classem totam in insulã non offenderent, ad illam requirendam breui iterum ibi soluerunt. Temporis interea Regis consilio mutato, classi Indicæ (vt diximus) ad futurum vsq; annum subsistere, Capitaneo vero *Don Alonso in Carungiam redire* mandatum erat. Id quod ille nulla mora quoque confectum dedit, etsi nec insulam vel è longinquo attigisset, & quos in Coruo Anglos morari sciret, ne semel quidem aggressus esset. Hoc itaque pacto nauis Malaccanæ bona auehi iterum ad sortem meliorem dilata est, nobis interim nolentibus volentibus, vt dicitur, *Patienza per Forza* habentibus.

Octobr. 23. *Terceræ Carauella* vna propinquabat, ex Vlysbona nuncians, eodem 90. anno in Indiam quinque naues ex Lusitania soluisse, quarum tamen 4.

Matthias Albuquercius.

(cum quatuor menſes integros tempeſtatibus actæ oberraſſent) in Portugalliam redierunt. Sola prætoria quam *Matthias Albuquercius* moderabatur, curſum promouens, in Indiam delata eſt, poſtquam vndecim menſibus in aperto Oceano obuolitaſſet, valde tamen nuda & lacera. Ex nauigantib. interea 280. obierāt: ſicut id ipſe ad Cardinalē in Vlyſbonā miſſo catalogo nūciauit, cui ſingulorū nomina vt etiā ſucceſſū nauigationis, & omnes labores euictos hac cauſa inſeruerat.

Naues rurſus aliquot ab Anglis occupatæ.

An. 1591. Ian. 20. Terceram ex Portugallia nunciabatur, ab Anglis nauē quandam interceptā eſſe, quæ mandatū Regis ad Viceregem de nauib. reuerſuris habuerat. Hæc tantis onerata bonis & diuitiis fuerat, vt numeraræ ſignatæq; pecuniæ ad 5000000. Ducatos, in moneta Regali 18. baziis æſtimata veheret. Hęc Nouembri menſe An. 90. ex Vlyſbonæ confinio ſoluerat: & ab Anglis oppugnata, cū longo tempore ſat viriliter reſtitiſſet, tandē deuicta cum omnib. hominibus in Angliā deducta eſt: vbi tamen illi nude dimiſſi, hinc Vlyſbonā ſe receperunt. Nauis præfectus primo quidē introitu in vincula coniectus fuerat. Verum quod innocentiæ ſuæ aſſertionem probabilē faceret, breui iterum dimiſſus eſt. Conſimiliter eodem tempore nauem quoq; aliam, ex *Mÿna* auro oneratam: & item duas alias, pipere & aromatibus onuſtas in Italiam vela facientes interceperunt, quarum ſolius piperis pondus 170. ducatis æſtimatum fuerat.

Terræmotus in Inſula S. Michael.

Iulio menſe an. 91. in S. Michaël inſula Terræmotus deſubito coortus, à 26. Iulio vſq; ad 12. Auguſti durauit: vt toto illo interuallo ædiū habitatio nulli ſecura eſſet, ſed campis vniuerſi ſe dedere cogerentur, vbi ieiuniis, precationib. & planctibus iteratis euentum expectarent. Miſera ruina ædes quamplurimæ decutiebantur. Sed & Ciuitas quædam *Villa Franca* funditus cum omnibus Cœnobiis & ædibus aliis euerſa, hominum ingentē numerum contriuit & cōminuit. Terra aliquā multis immenſo patore locis dehiſcuit, rupesq; & ſaxa à loco vno in aliū conuoluta ſunt, & prælti montes ſubſedere ita, vt terra plana fieret: vt iſta cōcuſſione violenta naues quoq; in ſtatione fixæ tremerēt & mitarēt. Inter cætera ſcaturigo inſignis quæpiā è terra prorupit, quæ cum quatriduo integro aquā pellucentem & limpidam expuiſſet, poſt obturata iterum conſidit. Sed & ex ipſis terræ ſinubus cauerniſq; tātus fragor & crepitus obauditus eſt, vt aliquot Cacodæmonum myriades ibi confremere veriſimile eſſet, multiq; hominum ex deſperatione morerentur. Adhæc Tercera inſula ipſa quoq; quater tremore valido concuſſa adeo eſt, vt tota euerſum iri videretur, etſi dāno nullo afficeretur notorio. Huiuſmodi terræ concuſſiones hiſce in inſulis frequentes eueniunt. Et vix ante 20. annos elapſos tota inſula S. Michaël tam valido motu contremuit, vt ab illo mōs quidam prope dictam ciuitatem *Villa Franca* ſitus, ex dimidio deiectus, illam totam terra obruerit, & hominum numerum ingentem oppreſſerit.

Villa Frāca ciuitas euerſa.

Auguſti 25. ex *Farol* Regia claſſis 30. nauium, tam *Biſcainarum* quā Luſitanicarum Hiſpanicarumque in Tercera appulit, Celoces Belgicas adhuc decem, Vlyſbonæ in Regio ſeruitium coactas, & alios item lembos Patachiaſque ſecum adducens, quæ claſſi ipſi in comitatu eſſent, & maris ſtatum omnem percontarentur. Claſſis hæc naues ex Hiſpanica India venturas expectatum & ſub ſalua quardia deductum Celoces vero Malaccanæ nauis ſubmerſa bona Terceræ impoſitum, & Vlyſbonam auectum venerant.

Richardus Greenvill à ſuis deſertus Hiſpanis capitur.

Septembri 13. claſſis iſta ad inſulam *Coruo* appulit, quo loco Anglorum circiter 16. naues Hiſpanicam ſuperius dictam claſſem ex India venturam operibātur. Regia ergo claſſe tam inſtructa & valida animaduerſa, ſummus Anglorum præfectus *Thomas Havvart* extemplo edixit, vt nec nauium quampiam harum adorirentur, nec citra expreſſum mādatum loco cederent. Nihilominus tamen interim Vice Almirans *Richardus Greenvill* nauem ſuam *Revenge* id eſt, vindictam dictā, in claſſem Hiſpanorum mediam impellens & adigens, tormentis ex omni

latere

latere prorsum vorsum disploſis hoſtes damno nõ leui affecerat, ratus, quos proximos habuerat, vna secũ hanc aleam intrepide tentaturos. A quib. tamẽ fœde deſtitutus, mediis periculis iam non aberat. Hiſpanorũ itaq; ſeptem vel octo naues cum vncos tabulis iniecisſent, iam propius conflictum nouabant feruidiſſimum. Quibus tamen ipſe ne latum quidem vnguem cedens tam pugnace fortique manu conſeruit, vt pugna ad horas vſque 12. viriliter protracta, naues adhuc binas in ſolidum comminueret & mergeret. Tandem tamen & numero & viribus minor, cum Hiſpanorum detrimento maximo eneruatus & captus eſt. Qui vel maris vertice, vel pugnæ feruore extincti Hiſpani fuerant, fere 400. fuerant: Cum Anglorum interim vix 100. occubuiſſent, cum *Vice* Almirante *Richardo Grenvill*, qui tormento cerebrum læſus, eo vulnere poſtmodum occubuit. *Captus Grenvill* in *Generalis Hiſpanici* præfecti nauem *S. Paulo* nominatam, illatus, à Chirurgis Hiſpanicis curat⁹ & deligat⁹ erat. Quẽ etſi *Don Alonſo* nec ad alloquiũ nec ad viſum admitteret: à nobilibus tamẽ & Capitaneis cæteris viſitatus, ꝓpter præſentis ſtatus fortunã conſolationẽ accepit amicam, nimirum eius ſummam conſtantiam & animi magnitudinem pleriſque admirantibus. In decumbente nullum vſpiam animi mutati ſignum apparuit. Qui tamen iam mortis horam præſentiens, quaſi nulla parte infirmus in hæc fere verba linguæ Hiſpanicæ prorupit. Ego Richardus Greenvill animo pacato & optime ſibi conſcio iam morior, qui, vt fidiſſimus miles, pro patria, Regina, Religione, & honore honeſtiſſime depugnaui: vt iam cum gaudio & alacritate ex hoc corpore exiliam, vno iſto monumento contentus, quod ſtrenui & generoſi ducis æternum nomen conſecutus ſum. Cæteri vero mei non ſocij ſed deſertores improbi, quod tyrannos & nefarios perditores ſe præſtiterunt, ea cauſa omni vitæ ſuæ curriculo infames & contempti oberrabunt, & tandem cum ineluibili infamia poſteris relicta animam ſuam cruentam deponent. Quibus verbis nouiſſimis cum admiranda conſtantia expirans, in mare defunctus exturbatus eſt.

Rich. Greenvill obitus conſtãs.

Richardus hic Greenvill nobilitatis ex Anglia primariæ erat, quotannis de patriis bonis ingentes reditus ſortitus. Animi tamen inquieti & ad bella cædesque valde propenſi erat: adeoque creditus huius vnius impulſu Reginæ ſua officia addixiſſe. Multis egregiis facinoribus patratis apud plerosque magni nominis erat, ſed iuxta tamen ſtrenuus & immitis, & ob id vel apud ſuoſmet exoſus & formidatus.

Genus & ingenium Greenvill.

Nam poſtquam vt ſupra dictum eſt, claſſi ſe Hiſpanicæ ſolus immerſiſſet, & nauta reliquas pone ſubſiſtere videret, naues, maius velum decidi iubens, nauem ad fugam capeſſendam conuertere ſatagebat. Quod attendens *Greenvill*, ſuſpendium tum illi nautæ tum cæteris omnibus, quicunque manum huic rei imponerent, ſerio comminatus eſt. Quod eius violentum mandatum tum ad pugnam vrgendam, tum ſe dein captiuos dandos ipſi cauſæ fuerat. Naturæ & complexionis erat tam ſolidæ & firmæ, vt, ſi quando, fors cæteros Capitaneos conuiuio adhibuiſſet, tria quatuorve vitra vino completa & abſorpta, ipſa deinde pro ludo dentibus contrita & minuta degularet, dentibus interim labiisque ſanguine diffluctibus, nec porro noxam vllam ſentiens. Cæteri captiui Angli, vt militum Dux, ipſi milites, & nautæ partito nauibus illis cedebant, à quibus ſinguli capti eſſent. Ipſæ naues autem, hac victoria partæ, pleræque deformes & confractæ fuerunt, militibus fauciis vſquequaque confertæ: vt hac cauſa in Terceram ad vulneratos ſanandos & naues reſarciendas contendere omnino cogerentur. Claſſis interim Hiſpanica cætera in coruo ſubſiſtebat, naues venturas expectans vſque ad ſeptembris diem vltimum: quo cum collectæ naues 140. fere conueniſſent, & iam vno comitatu in inſulam Terceram vela facere vellẽt, derepente tanta tempeſtas cum furente turbine concitata eſt, vt ſimilem nullius

Greenvill corporis robur.

Inaudita in Tercera tempeſtas.

hominis memoria fuisse, insulani liquido deierarent. Oceani æstu insolam Terceram funditus mersum iri videbatur, vndæque maris crepidinibus tam alto ructatu illidebantur, vt & pisces simul innumeri in Continentem excuterentur. Tempestas hæc inusitata labrocera permixta ad dies 7. vel 8. violenter continuabat, vt ex oberrantibus nauib. ad Terceræ saltem littora vltra duodecim miserabiliter perirent, ne de iis quid dicam, quæ aliis & disiectioribus locis illisæ perierunt quã plurimæ. Nam postquam dein sedata hæc tempestas fuisset, diebus 20. integris præter extrahendos & expiscandos homines nihil actum est, qui rupibus & littoribus maris adhæresceret. Inter mersas istas naues *Reuenge* quoque Anglica nuper capta fuerat, quæ saxo littorali violenter illisa, frustillatim confracta subsedit. Harum in numero Belgica quoque Celox vna fuerat *Columba* alba dicta, cuidam Cornelio *Martins de Schiedam* Hollando propria. Qui cum præfecti serio mandato iuberetur, vt in procul iam conspectam Terceram recta impelleret: ipse videns huius facti ineuitabile periculum, præfecto hortator fuit, vt ad vndiquaque prominentes scopulos cautius attenderet, & nauem cum viris omnibus certo interitu non obiiceret. Sed de hac responsione à præfecto acriter obiurgatus, & adacto baculo probe depulsatus, quod noluit, in communem omniũ cladẽ parere coactus est. Pleno ergo cursu in Terceræ fines nauis directa, prædictis scopulis haud segniter inserta obhæserat. Quod videns nauta *Cornelius Martins*, vir senex & canus, filij sui eadem naui vecti, collum amplexus, cum osculum ei nouissimum attulisset, admonuit, ne de patre suo porrõ quicquam angeretur, sed hoc vnum ageret, vt se suamque vitam propriam enatando seruaret. Tu enim mi fili, dicebat, & iuuenis & robustus, euasionis spem aliquam in te ipso habes. Ego vero vietus & infirmus iam senex, si mergar quidem, dãno nulli futurus sum. Quæ verba cum vberibus & feruidissimis lachrymis vix præfatus esset, nauis saxis & rupibus illisa violento crepitu comminuta dissiliit, adeo, vt ad latus vnum pater, ad alterum filius excuteretur. Quo facto, etsi proximum quodque tum omnes arriperent, maris tamen immani æstu turbante vix 15. vel 16. ex omni numero sese seruarunt, & hi ipsi quidem tum bracchiis tum cruribus adhuc fractis aut læsis. Quorum è numero nautæ dicti filius quoq; fuerat, cum pueris Belgicis fere quinque patre iuuenis, vt & ipso instigatore præfecto cum Hispanis & militibus cæteris omnibus maris aluo absorptis. Cæteras insulas fortuna haud æquior exercebat: quandoquidem in *S. Georgie* insula duæ: in *Pico & Gratiosa* tres, naues pessumiuerũt, ne de tabulis & fragmentis nauiũ quid dicam, quæ aliunde ad has insulas tam immensa copia inuecta fuerant, vt vniuersum mare illis quasi totum obtectum esset. Ad *S. Michael* insulam naues quatuor perierunt. Intra hanc & Terceram tres adhuc aliæ mergebantur, ita vt vtrinque suffocandorum clamor & planctus obaudiri posset. Aliæ patulum mare tenentes, velis antenniſque omnibus confractis, nihil mitius habitæ fuerant. Vt ex tota illa 140. nauium Hispanicarum classe vix 32. aut 33. Hispaniam & Lusitaniam attigerint. Et hæ tamen ipsæ infinitis prius cũrumnis & distractionibus concussæ: adeo vt portus illos nunquam binæ coniunctæ incurrerint, sed semper singulæ indies singulas consecutæ sint. Iam quis iacturam hanc tot & nauium & mercimoniorum mersorum secum sufficienter expendere possit? *Reuenge* itaque nauis captio Hispanis damno non inficiabili fuit: quæ vna post se tot ærumnas traxit, vt nullo posteritatis æuo commode obliterari queat. Sed Hispanici furoris & superstitionis tyrannicæ has meritas Dei pœnas esse, & omnes pronunciarunt, & rerum omnium successus docuit. Cum enim ex Hispanica India 50. primum naues vna societate soluissent, tempestate rapida illico 35. concussæ, funditus perierunt, vix 15. ex illis seruatis.

Multa naues occumbunt.

Reuenge nauis.

Columba alba nauis.

Casus miserabilis Canipatris & filij iuuenis.

Ex 140. nauibus vix & agre 33. seruata.

Naues 35. merguntur.

Ex famosa illa S. Domingo classe dein, ad ostium portus *Hauana* naues 74.

mersæ

mersa sunt, inter quas & Almirans & Vice Almirans non vltimæ fuerant. Ex terra firma Indiæ naues binæ auro oneratæ, Anglis præda datæ & captæ sunt. Prius quam Hispanica classis insulæ *Coruo* admoueretur, Angli iam distinctis vicibus naues Indicas vltra 20. occupatas in Angliam commiserant. Quæ omnia documenta haud obscura vindictæ diuinæ sunt, qua Hispanicam crudelitatem nonnihil coercere statuit, dum deploratam cœcitatem illorum totali interitu castigaturus sit.

Naues Indicæ 74. perierunt.

Angli 20. naues capiunt.

His ergo & similibus gestis, aduersitatibusque glisscentibus bona residua Malaccanæ nauis iterum prohibita auehi, morā nobis longiorem crearunt, nouum Regis mandatum ob id expectantibus. Quod tamen cum curatores piperis & reliqui mercatores, qui bona sua in Tercera ex mersa Malaccana naui tuebantur, longius protrahi, & indidem nouos prętextus asseri viderent: Regiæ Maiestati misso & subscripto libello supplicarunt, vt eius permissu & venia, cuilibet suo & arbitratu & sumptu bona sua auehere liceret. Quod tandem vt à Rege impetrarunt: sic iussi sunt, Terceræ omnia bona recensere & consignare, & ea sub fideiussoris certi conductu Regij vectigalis causa Vlysbonæ in fornicem Indicum (domus mercatoria Regis est) deponere. Sic ergo mercatores *Vlissingensem* quendā conduxerunt, qui merces & aromata omnia (pipere excepto, de quo auehendo nullum Regis adhuc consensum habebant) naui imposita in Lusitaniam traijceret. Nauis hæc ad finem mensis Nouembris in Tercera appulit quidem: sed nihilominus tamen illam prima quauis tempestiuitate onerari, & ab insula moueri, alacriter laboratum est. Eo enim tempore viæ ab Anglis tutiores fuerant.

Iam ergo naui & mercibus dictis, & necessariis aliis omnibus onusta, è Tercera Vlysbonam versus bono auspicio soluimus: quo etiam, vix exiguis aliquot tempestatibus acti, nihilque quicquam præter decem Hollandicas naues, frumentum *Lyornam* in Italiam vehentes, in occursum nacti, gratia diuina Ianuarij 2. ann. 92. optate appulimus, ex quo loco ego ante annos nouem primum in Indiam solueram. Ibi ergo rebus meis expedite confectis, 17. Iulij versus *Sentuual* profectus, naues aliquot Hollandicas ibi offendi, cum quibus 22. eiusdem mensis die auectus, propter aduersum ventum, altum tenentes Hollandiam affectaui. Nauium sociarum erant duodecim. Cum ergo 27. Iulij perpetua tempestate ageremur, nauis nostra in aliam tam violento impetu impingebat, vt submersionis periculum modo non extremum prostaret. Alterius enim nauis antenna malo nostro tam præfracto insultu illidebatur, vt ab eo comminuta & confracta, nauem segniorem, & ob id post nos subsistentem faceret. Sed societatis nostræ & alia hiatibus aliquot findebatur, vt gubernator illam in littus agere omnino cogeretur.

An. 1582. 2. Ian. Lindschotanus Vlysbonam appetit.

Iam ergo decem naues nostræ sociæ, cum 1. Augusti altitudinem maris 90. milliarium teneremus, è longinquo naues peregrinas tres videbamus, quæ tamen aspectui nostro se breui iterum præripuerant. August. 4. quatuor aliæ naues nobis se permiscebant, quas cum *Biscainas* esse auguraremur, in eas aliquot tormentis effulminatis propulimus.

Aug. 16. vento aduerso adhuc continuante, cum vltra 15. *Passageros* (sunt ij homines, qui præter mercatores, nautas, & eos, quorum in naui aliquid interest, naui vehuntur) haberemus, victualia nostra paulatim minui cœperunt. Pro proportione ergo frumentum & cætera, quæ victus sunt, ex ordine dispensare iam coacti fuimus.

Aug. 18. orta aduersa tempestate nauium nostrarum disiectas tres desideraumus, ad sequendum tardiores.

Aug. 24. plumbo misso fundum tenuimus, quod nobis gaudio singulari fuerat, cum Canalem Angliæ nauigare nos sciremus.

Aug.27. Cum Canalem iam teneremus, celoces duæ Anglicæ naues nostras visitatum approperabant: quæ tamen littus breui repetebant. Postero die insulam *Wicht* ad littus perpetuum præternauigauimus.

Chelæ Anglicæ. Aug.30.ad *Chelas* seu maris aggeres illos peruenimus, apud quos nauium Reginæ vna anchoris defixa, nobis visis ad littus Angliæ nouit. Postea apud *Douer* 4.viros in littus exponentes, vento secundo paulatim vti cœpimus.

Septemb.1.Cœlo adeo turbido & obscuro nauigauimus, vt terram nullam internoscere mus. Circa vesperam nostrorum duo ad nos cymbis redientes significarunt, terram illam, quam teneremus, esse *Texel*, & vt eorum vestigia ponè legeremus, monuerunt. Postea cum cœlo sereniore terram & nos videre posse mus, arbitrati illam *Texel* esse, quæ tamen *Vlieland* erant, illarum cymbarum geminarum vestigia declinantes, rectà visæ terræ approperabamus: ad cuius tamen muros & littora, tam valido motu illidebamur, vt periclitaremur haud modicè. Vnde primum nos lusos opinione nostra deprehendebamus, maxime cum cæteras naues quoque aliam in *Texel* viam tenuisse recordaremur. Ventus nos ibi vrgebat acerrimus: & ad muros tanto præcipitio inuecti eramus, vt iam in altum repetere difficile esset. Sed importuno & insperatoque turbine malo fracto, iam plane decreueramus, in venti commoditatem maiorem anchoris niti. Paulo post vento tamen considente, omni nisu motuq; nos promouentes, ante Solis occubitum in *Texel* incurrimus, & anchoras ibi iactauimus.

Tormentorũ magister laditur. Postero diluculo (dies Septembris erat 2.) cum iubili gratia tormentorum magister signum daturus esset, ignis trullæ incendiariæ illapsos manum ei dextram totam detruncauit, & aliquot corporis partibus aliis comminuit & collæsit. Quo casu gaudium nostrum ex parte iterum interturbatum est.

Lindschotanus ab annis 13. domum redit. Septembri tertio tandem bono successu ciuitatem *Enckhuysen* ingressi sumus: vbi, postquam annos continuos 13. & menses binos cum dimidio abfuissem, matrem meam cum fratribus & sorore saluos incolumesque votiue salutaui. Quibus infinitis pro beneficiis Deo patri æterno, & filio eius IESV CHRISTO, vnà cum S. Spiritu gratia & laus, & benedictio sit, in secula seculorum. Amen.

FINIS.

INDI-

RPICB

MAR DEL
NORT
EUROPA
GERMANIA
ANGLIA
GALLIA
HISPANIA
ITALIA
Hungaria
Pontus Euxinus
Mare Mediterran
Corsica
Sardinia
Sicilia
Candia
Cyprus
Insulæ canaria
Fez
BARBARIA
Maroco
NUMIDIA
Zuenziga
BILE
Gualata
TARGA
DULGERID
TROPICUS
AGA DES DESERTUM
LIBYA INTERIOR
Quæ hodie Sarra appellatur id est Desertum
Tombutto
Mandinga
Melegeten
GUINEA
Botonin
Serraliona
Insdecabo Verde
Goaga
Garamantes
Borno
GANGARA
ZANFARA
CANO
NUBIA
BIAFAR
MEDRA
Benin
Dauma
Ambiancantiua
Bagamidre
ABISSINI
Vangue
Ambian
Amara
Melinde
Angote
Dasila
Sebaba
Gorama
Adel
Tegremahon
Dara
Quiloa
Mozambique
Zaire
Congo
Angola
Goajeme
Zembre
Cafates
Gaamba
Bagametro
Matacha
Benamataxa
Mono motapa
Caput bonæ spei
LINEA
OCEANUS
IS Elena
Redius
C de S Augustino
Tapona
Ilheos
C Frio
TROPICUS
ÆTHIOPICUS
Ilhas de tristaon da Cunha
Gonzalo Alvares
Ilhas de Iudia

DESCRIPTIO HYDROGRARHICA

accommodata ad Batauorum nauagationē in Iauam insulam Indiæ Orientalis. Sactam ad quam posteridie Calendas Aprilis ann 1595 ex Hollandia solverunt et ex qua domum redierunt Idus Augusti anno 1597 Horum exitus, reditusq; via his notis demonstratur. De hac nauigatione extat descriptio lectu perquam admiranda

EYGENTLICHE VND AVSFVHRLICHE

Mappa de Orientallischen Indien darinen auch mit puncten angezeichnet die hin vnd wider vm Reise der Hollander nach der Insell Java welche den andern tag des Monat Aprils im 1595 Jahr von Holland sind auss gefahren vnd den 14 Augusti Ao 1597 wider in Holland an sind kommen wie die Historien hie von Melden

MARE ARABICUM

INDICUM

OCEANUS

ÆQUINOCTIALIS

ORIENTALIS

TERRA AUSTRALIS INCOGNITA

INDIA intra Gangem

INDIA extra

Mogorres

Sinus Persicus

Arabia Eoelix

Golfo de Bengala

Bengala

Gangetica Regio

Pegu

Malaca

Sumatra I.

Iava

Iava Minor

Iapan

Meaco

Fungo

Insulae Philippinae

Mindanao

Molucae I.

Gilolo I.

Banda

Timor

Terra alta

Lequio maior

Lucon

Pinae

Os Maiolos

Os Paques

Os Matalotes

Arabicus Sinus

Mare Rubrum

Barbara

Zacotora ins

Maldivae Insulae

Ceilam

Iaffanapatam

Coromandel

Cambaia

Cambaia Sinus

Ormus

Persia

Terra Alta

Regnum Iacath

Regnum Calecut

Regnum Petan

Regnum Bracch

Regnum Valachia

Regnum Reg

Regnum Aue

Regnum Ava

Regnum Pegu

Regnum Siam

Regnum Camboia

Regnum Cochinchina

Regnum Tunquin

Regnum Lequio

Regnum Lucon

Regnum Mindanao

Regnum Molucae

Regnum Banda

Regnum Timor

Regnum Iava Minor

Regnum Sumatra

Regnum Malacca

INDICA HISTORIA,

QVA HOLLANDICA-RVM NAVIVM CVRSVS, SVCCESSVS ET ACTA CVM EXPLICATIONE RELIGIONIS, MORVM, RITVVM, ET HABITATIONIS earum gentium, quas Hollandi adierunt: Quæ item apud easdem numismata, quæ aromata, quæ commercia vsitatiora sint: & quo insuper pretio singulæ merces veneant, accuratè describuntur.

Caput I.

Causæ, quæ Hollandos ad Indiam tentandam compulerint.

MAIORVM nostrorum ætate, Candide Lector, Belgica natio negotiationis & mercaturæ exercendæ causa peregrinas terras nullas adiit, sed suo qualicunque quæstu contenta, sola ex Hispania merces accurauit necessarias: nec arresta interim nauium iniqua, nec iniustas bonorum confiscationes, nec mercatorum nautarumque temerarias incarcerationes, ea qua quidem debuisset, indignatione sufferens. Quæ omnia eo velo prætextuque ab Hispanis quidem agitabantur, quasi hostiū suorum subditi, inquisitionis censuræ omnino sistendi forent: aut saltem, vt Regi, ipsorum officiis opus habenti, gratis absque mercede seruirent. Etsi vero tolerata hæc diutius iniuria Belgio toti certo detrimento incommodoque esset: nihilominus tamen spe quotidiana futuræ moderationis lactati, iugum hoc tyrannicum ad annum vsque 1594. patienter & Christianè tulerunt. Quo currente, cum iniurias indies asperari, patientiaq; sua non nisi cumulari viderent, & classem regiam iniquis exactionibus & contributionibus ipsorum contra seipsos firmari attenderent: damnum id & iam acceptum pridem, & deinceps porro sustinendum mercatorum quidam trutinantes, de Campania quadam seu societate quatuor nauium in Indiā orientalem emittendarum accurate deliberarunt & consenserunt. Quod enim à Lusitanis ex India quotannis ingentes opes thesaurosque conuehi pernoscerent: ideo sibi hanc quoque tentandam aleam arbitrati sunt, num forsan cum insulanis Indis, Lusitanorum dominum non agnoscentibus, constantem & perennem negotiationem paciscì, & hoc pacto tum Hispanorum iniurias declinare, tum vero aromata & mercimonia cæ-

Batauorū grauamina in Hispania.

Nauigatio Batauorū in Indiam ann 94. decreta.

nia cætera (hactenus ex Hiſpania ipſis petita & prompta) cum magno ſtatuum & mercatorum Belgij cõmodo & prouentu in Hollandiam rectà traijcere poſſent.

Nauium 4. inſtituuntur. Sententia itaq; hoc pacto rata, an. 1594. menſe Maio quatuor naues inſtruxerunt: quarũ duæ vaſa ſeu onera 460. tertia 260. quarta (pinas erat, reliquis nauibus officiaria) 25. ferebat. His nomina *Mauritius, Hollandia, Amſtelrodamum, & Columba* indiderunt. Quas poſtquam 23. æneis, & 43. fuſis, & 36. ſaxa mittentibus tormentis, adeoq; 249. militibus præſidiariis muniuiſſent & adornaſſent, ad vrbem Amſtelrodamum luſtratæ & recenſitæ, 4. Martij ſoluẽtes rectà in *Texeliam* vela fecerunt, quo etiam 21. eiuſdem appulerunt.

Autor nauium commiſſarius cõſtitutus. Ego vero, cum iam à pueritia mea viſendarũ exterarum gentium & nationum deſiderio tenerer, mirifico à mercatoribus & ſocietate reliqua Cõmiſſarius nauium conſtitutus, 29. Martij cum quibuſdã aliis officiariis *Texeliam* profectus April. 1. nauem conſcendi, vt iter præſtitutum in nomine Domini inchoarem.

Caput II.

Quo tempore ex Texelia ſoluerimus: quid item ab eo loco vſque ad Cabo de Buona Eſperanca nobis acciderit.

VVicht inſula. Heyſſant. ANNI 1595. April. 2. die dictæ 4. naues ex *Texelia* ſoluerunt 3. quinq; naues nobis in Hiſpaniam velificãtes iunctæ ſunt. 4. in Canalem intra Calais & Douer inuecti, cum Angliæ Reginæ naui & eiuſdem *Pina* collocuti ſumus. Ibidem 4. alia è longinquo nobis vela conſpecta ſunt: quibus ob id Reginæ nauis cum *Pina* ſua in occurſum perrexit. Ad Solis occubitum inſula *Wicht* noſtro conſpectui apparuit: ad quam Anglicæ quædam naues anchoris niſæ videbãtur. 8. *Heyſſant* prouidimus. 7. Dictæ naues 5. à nobis receſſerunt, littus Hiſpanicũ occupaturæ. 9. maris altitudinem 25. milliarium tenuimus. 11. pro nautico ritu ſociorum noſtrorũ aliquam multos baptiſauimus ſeu initiauimus: quo loco milliaria 50 à *Berlengas* ad gradus 40. aberamus. Plenis itaq; velis adeoq; vento ſecundo nauigantes, 14. huius menſis die nauis quædã comparuit Carauella, quæ ad *Cabo S. Vincente* properabat. Die ab hoc 2. duæ nobis inſulæ cõſpectæ ſunt, quæ à Porto ſancto intra meridiem & ortũ ſitæ erant. Poſtea parua inſula, *Los Xerxes de Madera* nobis proſpecta eſt. 19. manè inſula *Palma, Cenariſe, Gomera*, & veſperi *Hierzo* prodiit, ad quam cum properare quoddã velum cerneremus, nauem illam concitatius inſequentes, homines alloqui, & ad noſtras literas ipſis committere ſatagebamus. Qui tamen noctis illapſu nobis euanuerunt. 25. prope inſulam *Buona Viſta* traiecimus, valde ſaxoſam & ſcrupuloſam. Hinc in *Mauu* progreſſis anchoras mittere viſum erat. Ab occidente inſula *Iago* Luſitanis habitata promicuit. Interim cum diſponendis aliquot tormentis occuparemur, noſtrum quidam in *Mauu* excurrentes, ibi ruinoſa bina fana cum aliquot ædibus laceris, ab hominibus tamen omnino vacuis offendimus. Inſula ipſa vero ſitiens & arida, tota fere ſcopuloſa, prouentum tamen capreolorum, gallinarum barbaricarum auiumq; conſimilium haud tenuem habebat. Sed & ſale è mari excuſſo abundat: etſi iſte propter maris humilitatem ſeu effuſionem colligi ægre poſſit. Orientem verſus ſcaturigo aquæ dulcis prodit, ad quam arbores quædam *Cacas* conſpiciuntur. Hoc loco multas capreas captatas, ad nauem aueximus. Poſtera die in terram denuo egreſſi,

Los Xerxes de Madera.

Buona Viſta. Mauu inſu.

egressi, equos. 11. inuenimus. Sed & hic capreis rursus aliquot stratis, & naui ingestis soluentes, cursum nostrum ad gradus. 5. intra orientem & meridiem tenentes, 29. dicti mensis die Solem in Zenith habuimus.

Maij 4. Sole oriente ex altitudine 6. grad. duas Lusitanicas Karakas (naues sunt certi generis) conspeximus, ad quas omissis scaphis percontati sumus, quanto interuallo nos à Continente abesse arbitrarentur. Quæ nos ad 80. milliaria altum tenere responderunt. Dictæ hæ *Karakas* ante 20. dies proxime elapsos Vlisbonæ soluerant, vehentes ex Goa Archiepiscopum 450. militibus, & 150. nautis stipatum, & insuper 18. æneis tormentis munitum. Quibus vicissim de nostro instituto quærentibus, terras nos quærere Regi Hispaniarum nõ subiectas responsum est. Illi ergo nos marmellada & cõfectionibus donantes, à nobis pro recompensatione caseos aliquot & pernas missas receperunt. 9. Maij tempestas nos corripuit, sed non diu perseuerans. 10. è longo 7. naues conspeximus, quas tamen propter malitiam maris nõ nisi à posteri diei meridie attingere potuimus. Earum quinque Belgicæ, & duæ Barckas Lusitanicæ fuerant. Vtrinque ergo nos internoscentes, & honoris gratia aliquot tormenta displodentes, cymbis expositi ad eos aduecti sumus: illis conditaneis quibusdam & saccharo nos donantibus, nostris vero cereuisiam & esculenta quædam alia ipsis reponentibus. Ad vesperam cum mutuo valedixissemus nobis, secuta nocte nauem Mauritium cum Pina nostra desiderauimus: quæ tamen à posteri diei meridie ad nos repetiuerunt. Prætoriæ nauis supradictarum antegressa nocte à fulmine antenna confracta & comminuta erat. Eo tempore fere fluctibus æstuosis ita agebamur, vt ad 5. vel 6. dies retro compelleremur. Cursum tamen in Brasiliam contra venti impetum quocunque nisu promouentes, iter nostrum continuauimus. Venti dicti, hoc loco intra meridiem & ortum fere flantes, nunc quiete, nunc copiosis imbribus (Trubnades Lusitani vocant) permisceri solent: qui tanto impetu & fragore deruunt, vt omnia ab eo pessum itura videantur. Ideoque diligenti cautione opus est, ne securæ naues ab illis opprimantur: sicut secunda Lusitanorum in Indiam orientalem nauigatione accidit, qua quatuor naues ab illis submersæ fuerant. Ab imbribus mare iterum tam placidum & tranquillum apparet, vt gelu totum obductum videatur. Tempestas hæc vltra horam cum dimidia vix durat.

Iunij 4. die Euronoto valde feruido & tranquillo, qui inibi & porro ad Abrolchos totum annum spirat, perreximus vltra lineam æquinoctialem. Qua transcensa nauigantibus necesse est orientem diligenter tenere, vt Abrolchos dictos (scopuli seu monticuli littoris Brasiliani sunt, ad milliaria 30. in mare porrecti) euadere & transmittere possint. Ibi enim qui errat, omisso cursu necessario reuerti cogitur. Dictos itaque scopulos 25. nominati mensis die ad grad. 18. eleuat. Poli Antarct. cum ingenti gaudio præteruecti, vino & epulis diem illum hilariter mutuo confecimus. *Abrolchos scopuli marini.*

Iulij 1. die è nauigantibus nobis primus diem suum obiit: & eodem fere tempore propter perpetuos salitos cibos inter cæteros quoque molestus morbus, Scorbutus dictus, obortus est. 12. Iulij vento prædicto cessante, Zephyri ad grad. 30. spirare cœperunt. Sed & morbus indies inualescens valde nos afflixit. *Scorbutus nauigantes infestat.*

Augusti 1. quasdam discretis locis algæ congeries conspeximus, Trombas dictas: quod bono nobis augurio acciderat, præsertim cum & aues quasdam rostris albis, & plumis ex cineritio colore variegatis, à terra plerumque haud procul degentes obseruassemus. *Aues boni ominis.*

Caput III.

Quo tempore Cabo de Buona Esperanca apparuerit: & quid illic regionis euenerit.

AVG. 2. die dicto vento Septentrionalem plagam versus impellentes, cum in conspectum nobis *Cabo de Buona Esperanca* daretur, valde gauisi sumus. Iuxta littus itaq; contendentes, plumbo iacto 57. *Orgyas* deprehendimus. Sequenti die fluuius quidam conspectui nostro datus est; & ad vesperam C. de Aquilhas, terra depressa & sinuosa apparuit: quo loco *Orgyas* 35. tenuimus. Inde ergo à littore reuersi, in idem tamen 4. August. reuoluti sumus, à tergo depressum illum angulum conspicati, de quo prius diximus. Pina itaq; nostra in sinum excurrens, cum locum anchoris iactandis nullum idoneum inueniret, signo ex tormento dato perrexit, & ad *Baia Aquada de Sambras* aduenit, quæ ventis omnibus præter Septentrionalem exposita, circumquaque terra duplici vestita est. Ad *Orgyas* itaque 10. vel 12. anchoris nixi decreuimus, vt sequenti die viri octo in Continentem è nobis exponerentur, terram illam perueſtigatum. Quod cum fieret, scapha, quæ orientalem partem tenebat, ab interitu parum aberat, cum importuno vento in breuia impegisset. Illa tamen inde rursus extricata, cum dicti octo viri nauem egressi, terram illam circumeundo vndiquaque perlustrarent, accidit, vt interea viri septem scaphis relictis appropinquarent, toti atri & nigricantes: qui nostrorum quoque vestigia dein legentes, cum illos attigissent, ab iis linteis, crotalis & speculis, & laneis vestimentis aliis placati & donati, ea, vt nulli vsui sibi futura abiecerunt, vina tamen & biscoctum panem non spernentes. Vespera ergo acclinante, ad naues nostri redibant. Ego interea in breuia seu aridum quoddam inuectus, inibi luporum marinorum, auiumque *Pegnies* dictarum copiam tantam inueni, vt locus illis totus contectus esset. Qui ad nostrum appulsum ne latum quidem vnguem locum mutare velle visi sunt. Illorum ergo ingenti mole confecta, cutis tam solida & dura inuenta est, vt acinace ægre penetrari potuerit. Quibus ob id scapham nostram adimplentes, adque nauem nostram reuersi, illas inter nauigationis socios æque partiti sumus. Locus iste, quo lupos offendimus, fœtore tetro ita vitiatus fuerat, vt prope fidem narrantium excederet.

Baie Aquada de Sambras.

Marini lupi.

Peguies aues.

Aug. 6. scaphis tribus terram appellentes, cum ego illam percontatum exirem, iucundam eam & odoriferis tum arboribus, tum syluis confertam inueni. Cum aliquousque progressi essemus, è colle quodam nostris ad scapham relictis signum dedimus. Ibi autem vestigia tum hominum, tum pecudum, tum perdicum notantes, frusta quoque speculorum & crotalorum deprehendimus, quæ nigris viris progressa die dederamus. Sed & fasciculum lintei in campum abiecti recollegimus. Incolarum eiusdem loci cum postea ad scapham nostram quidam accessissent, eorum vestigia sequi statuimus. Quod dum faceremus, è conspectu nostro breui disparuerunt, ita per saltus illos & syluas industrie sese proripere norant. Quibus tamen mox reuersis, cum signis & nutibus qualibuscunque innuissemus, vt pro ferro, quod ipsi *Cori* vocant, nobiscum pecudes permutarent, petitioni nostræ annuere visi sunt. A meridie itaque adhuc viginti viros littori exponentes, percontati sumus, si fors vspiam apud incolas diuerticulum quoddam nanciscipossemus. Sed frustra omnia. Incolæ siquidem, etsi cum nostris quidem aliquousque promearent, via tamen

Cori Nigris ferrum est.

rectà & constante nulla vtebantur: sed nostris progressis, iam comites ibant, iam stantibus, iidem in talos considebant. Ita ergo nocte appellente nauem nostram repetere coacti sumus.

Aug. 7. matutino tempore scaphis nostris ad terram rediuimus, ea sententia præsumpta, vt incolas pago quodam suo vel habitaculo alio inuiseremus. Comitatus virorum instructorum 23. erat. Viam ergo semihoræ emensis incolæ occurrentes oues sex apportabant, pro quibus ipsis contum ferreum 30. pondo, vna cum pecuniæ aliqua portione reposuimus. Hi ergo cum æquis partibus ferrum inter se diuidere non possent, sed mutuis altercationibus discinderentur, fumo ex lignis succensis excitato sociis suis signum dare nobis visi sunt. Quo à nobis tamen suffocato, cum ipsi abreptis secum binis ouibus aufugerent, nosque cum cæteris quatuor ad naues acceleraremus: ipsi clamore quodam nos ponè insectati, velle se oues ad nos agere adhuc plures, promittere visi sunt. Circa vesperam itaque redeuntes, & pacem iancientes, à nobis vino Hispanico donati sunt, addita conditione, vt postero die pecudes ad nos plures deferrent, & à nobis vicissim ferrum acciperent. Interim vasa nostra aqua dulci repleuimus, quam ad latus occidentale ex fossa quadam hausimus. Ex signis autem quibusdam conijcere erat, ante nos & nationes alias ibi sese refecisse: cum non procul à scaturigine dicta versus meridiem vallum quoddam ex lapidibus congestum conspiceretur, quo se peregrinus quasi in tuto receptu tenuisse credibile erat. Sequenti die cum aquatum iterum egressi essemus, ostreas quasdam piscati in illis vniones inuenimus, vbi tum & odoratas quasdam herbas, magna copia ibi virentes, legimus. A nostris autē qui ad speculas stabant, admoniti sumus, venire cum suis pecoribus quosdā incolas. Cum quibus postquam ferrum permutassemus, promissione de pecoribus pòst pluribus adducendis accepta, ad naues rediuimus. Augusti 9. incolæ pecora multa nobis adducebant: à quibus eodem die pro cultro carnario bouem solidum, vt & pro cultro veteri exeso cellario consimilem accepimus. Cum vero pro recenti eiusmodi cultro boues duos exigeremus, ipsi vero vnum tantum, sed grandiorem nobis deferrent, distractis animis digressi sumus. Sequenti die tamen iterum cum iis paciscentes, merces nostras sacco apportatas ipsis spectandas apposuimus. Quibus illecti iam de emptione quasi inter se certabant. Pro baculo itaque ferreo 70. libras appendente, in frusta 5. comminuit, duos præpingues tauros & item oues tres recepimus. Sed & pro incuruo cultro, pro securi, pro pala, pro breui iaculo ferreo, pro cultro alio, & parua crudi ferri portione tres boues & oues quinque abstulimus, quę tamen omnia collata pretium quatuor florenorum Belgicorum non superabant. Et nisi ferri inopia fuisset, pecoris quamplurimum permutando acquirere licuisset, cum greges ingentes taurorum & ouium ad montium pascua oberrantes videremus. Quos tamen redire sequenti die iubebamus. Homines hi staturæ breuioris sunt, coloris veneti rubore perfusi. Nudi pelle bouina crines introrsum versos habente, & ad pallij modum parata amiciuntur. Lumbis fascia lata ex eodem corio decisa succinguntur, cuius portio propendens pudendo obditur. Calceorum loco quidam asseres tenues plantis suffixerant. Brachia armillis ex ebore & cupro politis ornant: digitos vero quidam etiam annulis ex auro, vt & globulis ex osse & ligno factis cingunt. Corporibus suis stigmata varia & discreta inurunt. Hi quod adipe & seuo perpetuo se oblinant, odorem aduersum & tetrum semper spirant. Nec domos ipsorum, nec fœminarum vllam conspeximus. Certis tamen ex signis augurabamur, eos sub dumetis ignes suos sufflare, attritis inuicem duobus lignis conceptos. Sub noctem istorum ignium passim plures obseruauimus. Pro vsibus & victu nostro si fors aliquando bouem mactassemus, ipsi intestina rogantes, eadem

Margarita ex ostreis.

Permutatio Glauci & Diomedis.

Incolarum statura, forma, mores.

cruda adhuc excrementis vix obiter emissis ad nostrum conspectum ita deuorabant. Delicatius victuri bouinum corium 4. palis suffixum, & aqua instar cacabi adimpletum igne suffouebant: in quo intestina leuiter calefacta pòst pro deliciis ingularunt. De moribus vero horum cæteroquin experiri nihil potuimus: nisi quod difficulter & anhelose loquantur, ad modum populorum Alpes Iulias incolentium, qui ex vitio niualis aquæ strumis affliguntur. Sed & circa collum fragmenta quædam ossium & resiccatæ carnis portiones ipsis loco ornamenti obhæserant.

Cacabus voreaceus.

Caput IV.

Quid ex Aguada Sambra soluentibus vsque ad insulam S. Laurentij euenerit.

CIRCA Augusti diem 11. etsi ad collium huius loci pascua copiam pecorum errare numerosam videremus, adeoque nobis commeatus nulla desperatio esset: attamen, quod, qui aquatum emittebantur, perpetuis madoribus eneruarentur: morbus insuper quoque paulatim genua eorum inuaderet: tandem etiam aduersa ex austro tempestas, contra quam parum tuti eramus, nobis valde minitaretur: his ex causis statutum & decretum est, vt confectis & adornatis ad vesperam velis inde resolueremus. Quod cum fecissemus, mixtis ventis & tempestatibus intra orientem & occasum ad 2. Septemb. vsque decurrimus. Quo interuallo cum sociorum pars maxima ægresceret, multi quoque in totum morbo dicto perimerentur: consilio alio inito, proram ad inquirendam S. Laurentij insulam vertere consultũ visum est, quæ etiam die secundo nobis optato detecta est. Quæ vt plana & æqualis videbatur: sic vicissim *Cabo S. Roman* collibus & monticulis multis aspera comparuit. Quam incursuri, cum ab æstuosis fluctibus & sæuis renitentibus ventis abstineremur, 6. Septemb. ad angulum Septentrionalem declinantes, nauibus nostris stationem tutã, & nobis ipsis refectionem meditati sumus. Cuius rei gratia cum ex naui Amsterdã scapha sex viri sese in Continentem Cabo S. Maria emitterent, sex viros conspicati sunt, qui tamen illico ad eorũ aggressum profugerunt. Nostrates itaq; cum in littore tres scaphas (*Lacca* vocant) & in iis captandis piscibus operantes piscatores inueniissent, propius appellentes, nec tamen eorũ sensum intelligentes, globulos illis aliquot & resculas alias obtulerunt: à quibus vicissim pisces porrectos aliquot accipientes, inde recesserunt. Porro ergo prouecti, incolas quinq; alios offendunt, qui tamen ad eorum conspectũ illico fugitabant. Nostratibus adeo præter Ostreas nihil venantib. tandem ad nauẽ reuerti visum est: vbi rursus coacto concilio statutũ est, vt Pinas nostra ad littus quam proxime impelleret, scaphæque si fors necesse foret, auxilio veniret. Quo facto, cum scapha in littore oberraret, piscatores tres correptos ad *Pinam* adduxerunt, à quibus cum fere 60. pondera Prasemorum (Cyprini lati sunt) pro rotundis globulis & nummis aliquot permutatione recepissemus, cibos & vinum ad satietatem ipsis appropinauimus, & rubellas insuper vittas, merculasque alias donauimus, eosque cum gaudio amplo ita à nobis dimisimus. Cæteri vero, qui è littore hos à nobis prehensos & abductos viderant, oppido dolentibus similes pro more illius regionis fumum confestim excitarunt. Mihi vero, vt ad littus longũ percurrerem, permissu facto, cum aliquot diebus præter paucos profugos incolas, & desertas oras, insulamq; quandam perparuã, & hominũ, & fructuum, & pecorum & volucrum sterilem nihil captarem aut dispicerem,

Insula Madegascar siue S. Laurentij. Promontorium S. Romani.

Cabo S. Maria.

vsque

vsque ad 16. Aug. cum pina nostra loco quieuimus. Posteri diei mane primo Orientem versus iterum egressi, Syluæ cuidam, ex qua altus fumus attollebatur, nos acclinauimus, magnam ibi collectam incolarum turbam inuentum iri confisi. Præter duos tamen viros, retia sua gestantes, cum nihil offenderemus, fumi locum sequentes, vetulam quandam cum puella ericas exurentem deprehendimus. Cuius nutu facto, cum modo omissos viros redadire iuberemur, ipsi nos aduertentes, abiectis retibus contentim profugere, & saltu proximo disparuere. Quorum tamen nos vestigia secuti ad littus proximum ibi nauiculam monoxylam corripuimus: qua cum flumen transmittere satageremus, paruitatis illius inassueti nos ipsos euertimus, & enatando oram iterum corripuimus. Rebus itaque sic nullis præcedentibus, Cymbulam nostram repetentes, cum pina ad naues primarias, iam propter obortam tempestatem anchoris defixas, nos recepimus.

Caput V.

Quid porro ad Hollandorum Cœmiterium acciderit.

PRÆNOMINATI mensis die 17. Scapham nostram rursus oræ admouimus: ex qua cum terni ab vno latere, & bini ab altero terram illam intrarent, offenso vno cum fœmina viro circa Vesperam ad scapham reuersi sunt. Terni vero alteri cum pyxide seu compasso, ne fors errarent, syluam quandam permetientes, ad solis occasum virum nigrum iuuenē inuenerunt: à quo ad alium annosiorem (ceu parentem ipsius) perducti cancros ibi appositos ederunt, & aquam potarunt. Quibus sumptis cum nostri se longius produci rogarent, ipsi somno sibi opus esse signis suis responderunt. Qui tamen oblata vitta vna rubra, & altera alba inescati, ad procedendum se alacres præstiterunt. Cum ergo iam diluculo prodituro milliare vnum emensi essent, senior ille aliquo abscedens, breui tamen rediit, & succenso igne iterum nonnihil vna conquieuere. Vnde tamen, cum mora longa tuta non videretur, se maturo iterum è loco promouerunt. Tandem & alter iunior profugiens, sex aliis viris stipatus confestim reuersus est: qui, quod persæpe inter se quasi quoddam concilium agerent, suspicionem proditionis nostratibus mouerunt haud leuem.

Hi, etsi petitis quibusdam orbiculis donarentur: nihilominus tamen nostros inuadentes, lapidibus confertim in eos coniectis, eos ita lassos & confectos reddebant, vt se nolentes dedere cogerentur. Vestibus ergo nostrates exuti, & armis spoliati, postquam iuxta littus ad posteri diei Vesperam vsq; viam suam relegissent, sub seram noctem ex fluminis altera parte à nobis conspecti, ad naues valde lassi & eneruati reducti sunt. *Tres nostrũ vestibus exuti.*

Aug. 20. cum iterum continentem premerent, ad dextram, casulam quãdam conspicati, in ea viros duos & mulieres quatuor inuenerunt. Hi aquæ, cuius inopia erat, hauriendæ illis locum monstraturi, virum ductorem in Comitatum dederunt. A quo ergo eo quatuor nostrates deducti, cum aquam limosam & inidoneam potui sensissent, nullam haurientes, scapham quandam obuiam consectati sunt, ex qua pisces quosdam Coralliis redimebant. Interim cum è longinquo conspectam scapham quoque aliam venarentur, ex arbustis tres Nigrorum glomeres prorumpere obseruarunt: quorum primas, quem Andream nominabant, vt ad locum quendam ab aquis non profundum egrederentur, gestibus innuit. Vnde nos insidias nocturnas augurantes altum mare ad

veſperam repetiuimus. Sub noctem duæ nos Almadiæ (Scaphæ ſunt) viſitantes, cancros afferebant. Quibus cum de commeatu noſtro quoque aliquid impertiuiſſemus, ipſi cantu edito ſe valde hilares præſtiterunt. Nihilominus tamen ipſorum inſidias metuentes, dimiſſis iis excubias diligentes contra improuiſos inſultus egimus. Nocte prætergreſſa, cum vlterius ad ripam inueheremur, nec tamen aquam dulcem nanciſceremur, ad locum priſtinum reuerſis incolæ 11. ſcaphis ad nos appellentes, nos ad ſua diuerticula inuitarunt commercia cum ipſis actum. Quod aſſenſuri quidem in littus tamen egredi recuſauimus, quod iniuriæ prioris noſtratibus haud pridem illatæ adhuc bene memores eſſemus. Nam & præter hoc poſt arbuſta magnam incolarum turbam conſpiciebamus latitantem, ipſorum ſuperiore & ipſo illic reſtitante. Qui tamen noſtra mora inductus tandem prægrandi *Canoa* (nauis genus eſt) ad nos tandem appulit, & incolarum piſces pro globulis nobiſcum permutauit. Panno Xylino ad genua vſq; promiſſo amiciebatur, ad Hiſpanicarum tegetum morem interſepto. Piſcibus itaque ab hoc impetratis, ad oſtium aquæ dulcis inuecturi, cum velis incitatioribus ipſos peruerteremus, ipſi in terram redierunt: quo loco quoſdam in inſidiis quaſi ſtantes cum relinquerent, noſtris idem quoque faciendi, locumque excubiis muniendi anſam cauſamque dederunt. Cum ergo noſtratium quinque, terram illam ſpeculaturi, angulum iam quendam tenerent, ex inſidiis 50. Nigri prorumpentes, illos circumquaque obcingebant, & *Aſſagayas* ſuas in eos confertim contorquebant, adeo vt noſtri ad contra pugnandum nolentes volentes compellerentur. Sclopeto itaque excuſſo noſtrum aliquis Nigri cuiuſdam Caput ita violenter tranſadegit, vt eo loco deſubito mortuus is concideret. Cuius caſum cum viderent, cæteri fortunam vlteriorem experiri deſperantes, fuga ſe certatim omnes ſubduxerunt. Quorum nos itaque ſecuri, corpora noſtra refectum ad naues rediuimus, de ſucceſſu felici hilariter ouantes. Prodita itaque iam ſufficienter incolarum præſidia, & cum in arido iſto & ſitiente loco præter exhauſtas & ſteriles arbores, nec aquam, nec rerum neceſſariarum quicquam adipiſci liceret: Veſpere appellente ad naues noſtras remeauimus.

Caput VI.

Quid pinæ noſtræ, in quærenda aqua deerranti, acciderit: quæ item interea in naui geſta ſint.

CVM dicti menſis 21. die ad naues noſtras ſine aqua & commeatu alio rediſſemus: potuque quotidiano interim dolia noſtra pleraque releuarētur: communi ſuffragio decretum eſt, vt pinas noſtra cum inſtructa & armata ſcapha intra Septentrionem procurreret, refectamēta neceſſaria & vndam dulcem perueſtigatum paratumque. Hoc itaque propoſito 22. Septembr. mane mare ingreſſæ, tertio itineris die 2. paruas aridasque inſulas offendentes, præter Piſcatores aliquos inibi nocturnam quietem captantes nihil obſeruarunt. Longius itaque recta ſub Tropicum Capricorni ad gradus 23 ½ progreſſæ locum alium *Baya de Sant* Auguſtino adierunt, quo fluuium quendam latum & amœnum, duobus bracchiis in mare ſe exonerantem repererunt. Quem itaque cum impulſa pina inueherentur, incolæ vltro & ſine metu accurrentes, tam albos homines ibi viſos, quam pinam ſine remis impulſis quaſi à ſeipſa motam oppido admirati ſunt. Propius ergo cōgreſſi cum noſtratibus de ouibus aliquot, quas terra illa & prægrandes & præpingues fert, de pacti

Baya de Sant Auguſtino.

depacti sunt: quarum loco præsentanea mercimonia, vt specula, vittas rubras & globulos aliquot acceperunt. E nostris autem cum forte quidam ex stanno fusum cochlear proferret, pro eo incolarũ aliquis ex grege optimum & grandissimum bouem spopondit. Qui tamen verbi sui pœnitens cum seiterum subduceret, cæterorum quiuis bouem pro cochleari tanta cõtentione stipulabatur, vt, nisi primo illorum cochlear traditum esset, de eo auferendo manus conserturi certo fuissent. Pro arrha itaque ille Assagayas suas interim deponebat; dum bouem adduceret. Sic ergo pro cochlearibus multas pecudes permutauimus. Nostratibus regio illa valde amœna, vallibus vndiquaque viridantibus ornatissima apparebat, volucrum suaui concentu tota personans. Cercopithecorum etiam in Tamarindi arboribus magna copia notata est. Fructus illius loci magna efficacia hepar & renes perfrigerant, limum interim etiam & mucrum ventriculi absumentes: Ideoque nobis, qui scorbuto prope omnes confecti & detriti eramus, valde vtiles & commodi. Interim dum *Pinas* nostra abesset, duo quidam è nauigantibus rebelles lata sententia iudiciaria condemnati sunt, vt in terram expositi pœnæ loco diebus quinque in insula peruestigarent, an forsan inde aurantia & fructus refectorios alios auferre possent. Id quod & factum est. 30. Septembr. Ioannes Digeums nauta obiit: qui post in paruæ Insulæ illius Cæmiterio Hollandico sepultus est, sic dicto, quod Hollandorum ibi numerus magnus terra conditus sit.

Tamarindi arbores.

Cum aliquot diebus interea inconstans aër inualescceret, nec ad terram adeundã occasio esset, tandem sereniore illo micante 29. dicti mensis die in Continentem egressi sumus, damnatos emissitios duos quæsitum, & aquam peruestigatum. Etsi vero homines nullos attingeremus: subinde tamen fumos quosdam eleuari videntes, & proditiones metuentes, vesperi in altum remeauimus, & mane littus repetentes ibi retibus pisces captauimus. Tandem tempore quodam Nigri prodibant vndecim, inter quos & primus ille fuerat, qui insidias nuper nobis intentauerat.

Batauorũ seu Hollandorum cæmiterium.

Ad quem cum nostrum quinque egrederemur, reconciliatis animis pacti loco 5. Assagayas & Xylinum suum pallium nobis obtulit: quem nos ob id viciſsim specillis & globulis aliquot donauimus, ea nimirum conditione, vt postero die ad nos commeatum aduehcrent. Quod facientes, cum pro piscibus aliquot cochlearia stannea recepissent, à nobis vino Hispanico præpoto inuitati, ebri redditi sunt. Quam nos occasionem paratam videntes, captiuos illos vniuersos ad naues abducere statueramus, vt pro iis dein redimendis nobis ad victum necessaria afferrentur. Cum tamen interea Pinam nostram cum scapha approperantem prospiceremus, sententia mutata, eos irritare inconsultum duximus. Intelligentes igitur Pinæ feliciter & ex voto omnia cessisse, recollectis animis, & ægris (sui tum mouendi tum reficiendi causa naues egressi) vndiquaque conuocatis, ventum secundum ad 7. Octob. vsque diem optauimus. Eo fere tempore in defuncti nautæ locum alio facta electione suffecto, inter præfectos nauium atrox dissensio oborta est, quæ societati vniuersæ post incommodo cessit maximo. 7. Octobr. itaque è statione nostra nauib. actis, cum locum illum, quo Pinas nostra ante substiterat, impeteremus, eiusdem die 9. ad vesperam ibi feliciter appulimus. Ab incolis vero aduentantibus summam pecoris abundantiam edocti, & vt in Continentem egrederemur, amice inuitati, primoribus loci signis aliquot ex succino oblatis, pro cochleari quouis bouem, aut 3. vel 4. oues recipientes, pecorib. redemptis cymbam nostram ita aggrauauimus, vt retro ad naues redituri loco moueri nõ possemus, dũ scaphis occurrentib. binis parte magna imposita, illa nõnihil alleuiaretur. Sed & postero die ad naues nostras incolę oues quãplurimas nigras aduehebant: vt iã nulla victualiorũ penuria sed recreandorum

andorum ægrorum omne ſtudium, vnica opera reſtaret. Qua cauſa, cum præfectorum tres emitteremus, locum quendam in inſula, exponendis & refocillandis morbidis idoneum conuenientemque quæſitum: eo conſecuto, 12. die vniuerſos infirmos ſub arborum ramis & tentoriis conſtituerunt, ita tamen, vt nauis Hollandiæ ægri ſeorſim à cæteris collocarentur. Poſtero itaque die cum aquatum, fluuium ſupra dictum appeteremus, nihil opinati, tres quatuorve ſcloporum eliſus audientes, conuerſi totum littus Nigris oppletum conſpeximus, qui ad propugnaculum noſtrum maius certatum irruebant. Cum vero, qui illud tenebant, animoſe inſultibus reſiſterent, Nigrique è nauibus inſuper noſtris aliquos adhuc accelerare & ſclopetis in ipſos fulminare viderent: læſis ex ſuis aliquot, confertim profugerunt, & campos collesque tutos inuolarunt. Quos ex Hollandia naui ægros inuenerunt, veſtibus exutos ſpoliarunt, & contra cæteros quoque idem attentarunt. A quibus tamen animoſius propulſi, & in fugã verſi ſunt. Nobis itaque contra inſultus ſimiles propugnaculo nouiter arboribus conſtrato, & tormentis pluribus munito opus erat. Incolæ interea ſecuri omnis periculi, nihilominus ad naues noſtras quotidie ventitabant cum ſuis pecoribus, quaſi longe alij, quam qui nobiſcum conflixiſſent, etſi illorum nonnulli prædas ereptas adhuc corpore ſuo geſtarent. 22. die cum Nigros magno numero paſſim conglobari cerneremus, eos propugnaculum noſtrum inuaſuros augurati ſumus. Ad Veſperam itaque ſcaphas binas pro illius præſidio emiſimus: quarum vna cum pinæ noſtræ incaute illideretur, euerſa eſt. Quem tumultum, cum qui in pina erant, audirent, ſubitaneo motu conſternati iam ad tormentum in eos diſplodendum accurrebant, quod arbitrarẽtur, incolas ſuis Laccis illam oppugnatum veniſſe. Re cognita tamen, præſtito auxilio omnes ſeruati ſunt, amiſſis ſaltem gladiis & eorum armis. Altera ſcapha vero, cum iam ad littus acceſſura eſſet, & illius aduentus ex Mauritio naui vt & Hollandia diſploſo tormento ſignũ daretur: tumultu iſto nocturno perculſi qui in propugnaculo erant, trepidantes ad littus accurrerunt, nec quemquam vel hominem vel nauem admiſerunt. Sed & ſclopetis in adnauigantes noſtros detonantes, eos à littore penitus arcebant. adeo vt infecta re ad naues redire cogerentur. Quæ res ſubitanea, etiam ipſis nauibus terrori fuit, & impedimento, quo minus propoſitũ ſuum vrgere poſſent.

Aegri ſpoliantur

Caput VII.

Quo pacto incolas aliquot cœperimus: & quid porro actum.

OCTOBRIS 26. mane ex propugnaculo noſtro aliquot venatum (id enim quotidie factitantes, vel ſclopetis vel retibus cercopithecos, pſittacos, gallinas barbaricas & aues innumeras ad epulum quotidianum capiebant) egreſſi, in caſula quadam Piſcatoris Nigros offenderunt: qui tamen fuga exilientes, poſt ſe vnum reliquerant in ſella textoria cõſidentem, & veſtem Xylinam parantem: quem prehenſum noſtri in propugnaculum ſecum abripuerunt. Paulo poſt *Canoas* ſeptem ad propugnaculum comparentes, Piſces nobis emendos obtulerunt. Cum vero prædæ magnum numerum ſecum haberent, nuper Hollandis infirmis vi extorte noſtris eas repetendi & vi præripiendi venia facta, cum incolæ aduerſarentur, ipſorum vno glande traiecto & aliis aliquot vulneratis, vir vnus cũ binis fœminis & quaternis pueris & Canoas quatuor capti ſunt. Cum vero qui in nauibus eramus, Nigros conflictatos & in fugam actus animaduerteremus, ſcaphis

ſcaphis noſtris eos propere inſectabamur. Quod videntes illi, recta littus ſuis Canoas incurrerunt, & in ſaltus ſyluasque ſeſe coniecerunt. Nos itaque demiſſis duabus fœminis & pueris minoribus, reliquos ad nauem captiuos abduximus. 30. die cum quodam captiuorum flumen quoddam intrauimus, pecora, ſi fieri poſſet, pro vſu noſtro emptum, aut pro captiuo noſtro permutatum. Quo cum veniſſemus, incolæ occurrentes captiui manus exoſculabantur, & pro eo redimendo bouem vnum cum ouibus binis depoſuerunt. Sequenti die denuo cum captiuo puero idem flumen propoſito ſimili relegimus. Pro quo tamen ne ouiculam quidem vnicam promittere volebant, ſed contra pro vno cochleari puellam nobis vendendam ſtipulabantur. Sic ergo quotidie certis excurſibus inſtitutis, pecudes, piſces & Tamarindos ſufficienti copia nanciſcebamur: vſq; dum variis & crebris conflictibus, incolis fugatis & alienatis, penuria ciborū tandem aliqua oboriretur. Decretum itaque factum eſt, vt pinas noſtra velis mandata diſpiceret, num forte in littore proximo quodam vel negotiatoriam vrbē, vel portum alium tutum peruestigare poſſet. 26. Nouembr. cum noſtrum ſex ad figendas feras egrederentur, ſex grandes oues in propugnaculum intulerunt, quarum binæ caudas habebant 22. vel 23. pollices craſſas, libras Hollandicas circiter 11. appendentes. Similem aleam deinceps aliquoties tentantes, ſucceſſum tamen diſparem experti ſunt.

Oues maximæ quarū cauda 11. libras pendebat.

Caput VIII.

Quid emiſſitiæ pinæ acciderit.

NOVEMBR. 17. cum pinam noſtram rebus mercatoriis probe inſtruxiſſemus, mane vela attollentes, intra occaſum æſtiuum impulimus, & ſinus ibidem obuios quoſq; legimus. Inde rurſus emoti, vt omnem rei & locorum conditionem exactius teneremus, cum iterum ad Aquilonem nōnihil declinaremus, viſis è longinquo fumis, & inſuper vna atque altera Canoas, recta ad ſeptentrionē reuerſi inſulam quandā exiguam à Continente milliare prope vnum diſtantem conſpeximus: à qua item alia depreſſior & nuda nobis obuenit, cui quædam maior & valde amœna arboribus lætis vndiquaque conſpicua adhærebat. Ad veſperam prætergreſſis alias inſulas duas, patens maior iterum alia nobis prodiit, ad cuius ſinum incuruum deflectentes, altitudinem poli Antarctici $20\frac{1}{3}$ grad. tenuimus: quo loco oſtium fluminis ad ſinum auſtralem conſpicati, illud impellere vehementer anniſi ſumus quidem, ſed propter turbines & altitudinem loci impediti, altum mare repetiuimus, vt ad noſtras naues reueheremur, in occurſu tamen varios ſinus quoquo verſum legentes, nec vllas inſulas noſtro inſtituto commodas viſas præteruehentes. Quo tamen longo & erroneo ambitu, cum nec homines nec neceſſaria alia peruestigaremus, proram nauibus noſtris repetendis accommodauimus. In ipſo ergo excurſu primo duæ Canoas nobis obuiantes, cum à nobis appellarentur, indiciis quibusdam ſe à nauibus noſtris iam venire, ad quas propediem neceſſaria conuecturi eſſent, ſignificarunt. Cuius rei gratia quoque è medio ſuo nobis videntibus quendam ex tempore amandabant. Sed fucus iſte tantū erat. Emiſſus enim breui ſpacio cum 20. hominibus ſociis redibat, quos pone etiam mulieres conſectabantur, diſcretis è locis choreas mutuas agitantes. Viri ſuis armis inſtructi latus alterum tenentes, ſaltus miros edebant, pedibus colliſis tantum ſtrepitum concitantes, vt equorum certum numerum concurrere crederes, adeo vt pone ſtantes à iactatis arenis nō ſatis tuti eſſent. Fœminæ item parte

Incolarum ſaltandi modus.

alia collocatæ cantillabant, & certa mensura complosis manibus pedes gressu ad tactum moderato promouebant. Cuius ego spectaculi satur, cum iam metuerem, vt propter ostentatos quosdam globulos ab ipsis obruerer, ad scaphã redire occipiebam. Quod videntes ipsi, cum scapham vi retinere satagerent, ego contra stans illam à solido exturbaui, & cum sociis omnibus ingressus viam ad nauem relegi. Aliquo vsque progressi, socios ipsorum adhuc plurimos iam dudum ipsis expectatos approperare vidimus. Hi omniũ qui in insula *Madegascar* sunt pauperrimi, pudenda sua arborum corticibus tantum obuelata habent: in quorum terra nec fructus vllos nec pecora videre nobis licuit. Nihil itaque hoc loco ad commeatum faciens inuenientes, sequentis diei diluculo promouentes 25. Nouembr. circa meridiem naues nostras attigimus, decreuimusque vt crastino diluculo rursus aliqui in littus excurrerent. Sedecim ergo nostratium id audentes, ad paludem seu puteum, quo pecora aquatum agi solitabant, peruenimus: quo loco tamen cum nihil occurreret, procedentes longius Nigros quosdam cum Calabattis suis, quibus aquam hauriunt, obuios accepimus, quos cum ad sua diuerticula sequi vellemus, ipsi fuga disparuerunt. Nihilominus tamen via cœpta nos persistentes, postquam ipsorum casulis propinqui essemus, à 300. incolis derepente obruti & circumuenti sumus, *Assagayas* suas in nos torquere minitantibus. Quos etsi prolatis mercibus quibusdam, & ad permutationem expositis placare studeremus: illi tamen ad nos propius congressi, compulere, vt in ordinẽ dispositi contra insultus eorum nos muniremus. Eam sub trepidationem cum eximprouiso Muscetta quædam disploderetur, mihi collum ex casu nonnihil amburens: incolæ perculsi, potissimaque parte profugi, à nobis retinebantur tamen, à quibus dein pro aliquot cochlearibus boues binos & tres oues extorquẽtes, vt inde nos efferremus ab ipsis rogati sumus. Cum vero eo tumultu & homines & pecudes aufugerent, boues nostri & ipsi peregrinorum non assueti, & ob id ferocientes, eruperunt. Circa meridiem Nigri alij propugnaculo nostro accedentes, quasi lac apportarent, nos excire volebant. Quibus tamen cum nemo compareret, à meridie rursus aliis idem agentibus, duo tandem classiarij, & vnus nauclerus prodiere. Qui bona fiducia longius progressi, à Nigris cultris & securiculis magno clamore obruti & oppugnati sunt. Quo conflictu nauclerus hasta per collum traiectus, & postea securi ossa colli confractus periit. Sed & duo classiarij reliqui vulneribus aliquot saucij, nisi districtis gladiis se tutati essent, extra dubium occubuissent. Ad quem tumultum cum insuper Nigrorum ingens turba è syluis exiliret, præ gaudio ad mortuum choreas & saltationes instituerunt. Nos itaque nauclerum nostrum militari processu sepelientes, cum eius vltionem meditaremur, sequentique die armata manu virorum 48. ad eorum diuersoria procederemus, in via tauros 20. aquatum euntes corripuimus, quos ad munitionem nostram comitatu virorum octo abduximus. A qua cum breui spacio adhuc abessent, nostrorum conspectu territi retro erumpentes profugerunt. Quadraginta reliqui ad tentoria Nigrorum porro pedem mouentes, illos cum omnibus bonis & pecoribus aufugisse senserunt. Re ergo nulla expedita retro se contulerunt, & ad locum de bouibus ante profugis vnum iterum offendentes, illum sclopetis confossum ad propugnaculum detulerunt, milliaribus circiter binis terram illam emensi. Sequenti die Canoa vna duobus Nigris acta, sub propugnaculum nostrum adiit: quorum cum vnus fasciculos aliquot bombicinos ablatum in terram exiliisset, nostri sclopetis in eum directis fulminare cœperunt. Quod audientes, qui hauriendæ aquæ causa lacum descenderant, scapha alterum insectati eius socium tandem corripuerunt. De quo cum læsi attestarentur, quod & ipse Nicolai Rausseus naucleri interfectioni interfuisset, de hac causa damnatus, sclopeti glande prosossus est.

Nauclerus Nicolaus Rausseus Nigrorum dolo obruncatur.

Rebus

Rebus ergo hoc loco ad victualia paranda plane desperatis, ægris in nauibus habitationem multo commodiorem præstari æstimantes, succenso igne propugnaculum cremauimus,& infirmos nauibus nostris iterum adueximus, cætera prædam Nigris relinquentes.

Mensis dicti die 3. scapha quadam flumen decurrentes, votis nostris commoda quædam captauimus. Fluctus tamen impetu vltra tria milliaria prouehere non valentes, propter loci vastitatem, & visorum incolarum aufugiũ sequenti die ad nostros rediuimus. Sexto die ante exortum solem, insulas duas proximas impetentibus propter spissas tenebras eas attingere non licuit. Clariore tamen aurora prodeunte 4. Almadias ex illis in Continentem festinare videntes, easq; incitatius consequentes, propter remorum nostrorum segniorem impulsum assequi non potuimus. Hoc tamen loco Cancris aliqua copia captis in continentem egressi, casas incolarum profugorum subiecto vulcano cremauimus. Nostrum aliqui, cum interea boues aliquot prædati essent, Nigrorum insectatione rapida obruti, eosdem manibus suis iterum emiserunt.

Caput IX.

De forma, Religione, moribus & consuetudinibus populi in Madegascar, nec minus de conditione eorum, qui ad flumen Puecto Sanct. Augustin dictum consederunt.

POVLI, qui circa flumen hoc habitant, colore nigro sunt, robusti,& artubus ornate compositis, tum viri tum fœminę. Viri pudendis suis Xylinum velum obdunt, nec minus fœminæ: quarum tamen pectus insuper syntheſi sine manica contegitur Aures amplis foraminibus pertusas habent, ita vt per ea transmitti digitus possit. Per ea traiecta ligna rotunda gestant. Illorum religio in professione vnius creatoris consistit, qui omnia creauerit. Circumcisionis quidem legem sequuntur: de precationibus tamen & festis diebus nihil norunt. Dies promiscuos habentes, priuatis appellationibus alium ab alio nihil discernunt: adeoque nec hebdomadas nec menses nec annos numerant. Vltra 10. non numerant, hoc pacto, *Issa, tone, tello, effad, fruto, VVouubla, Siday, fonlo.* Cacodæmonem, *Taiuuaddei* dictum, valde metuunt: quod ipsos frequenter affligere soleat. Piscatu magna ex parte viuunt: quem partim retibus, partim hastilibus confossoriis exercent, captos pisces siccant & torrent: quos vt & Salem cũ Tamarindi corticibus, in terræ illius locum, *Rango* dictum, prouehentes vendunt. Ramulos seu cortices pro hastulis Assagayas dictis aut *Leffo*, item pro magnis cultris, VVici vẽdunt. Vnam saltem coniugem dictant, viris 12. fœminis 10. annos fere habentibus. Adulteriũ mortis supplicio vindicatur, vt & furta. Viri foris venantur, fœminæ domi fila nent,& Xylinos pannos texunt, domesticasq; operas alias tractant. Pro cibis habent pisces, Tamarindos, fabas, lac, carnes. Vnus quidam incolarum si forte aliquando bouem mactat, portionem suam cæteri quiuis inde quasi pro iure auferunt, suo tempore tamen tantam vicissim restituturi. Ferro optimo abundãt, vt & Cupro. Quod si aliquando ipsis cochlear stanneum pro argenteo offerremus, dentibus istud admouentes, si ad morsum durum occurrerat negligebant. Ex qua horum simplicitate videre est, rem quamlibet tanti fere esse, quanti æstimatur. Gossypij, in syluarum humilibus arboribus prouenientis, magna ibi abundantia est. Pecora, fructus, arbores alio à nobis loco descripta inuenies.

Incolarum Madegascar forma.

Habitus.

Religio.

Dierum ratio.

Numeri.

Vita studia.

Matrimonia

Caput X.

Quid ex dulcis aquæ flumine ſoluentibus ad Iauam vſque occurrerit.

CVM apud incolas hos porro victualia nulla nobis parata, nec amicitiam vllam firmam & ſolidam ſarciendam ex eorum fuga crebra auguraremur: pinas quoq; noſtra portum nullum alium commeatui ſuggerendo aptum venari poſſet: anchoris tandem eleuatis 13. Decembr. curſum noſtrum in Iauam direximus 15. & 16. die altam terram poſt cœmiterium Hollandorum adhuc in conſpectu habuimus 18. die ſub noctem horrida tempeſtate cum pluuiis infeſtiſſimis naues noſtras opplentibus obruti ſumus. Retro itaque conuerſi, & ſignum accenſi ignis præterentes, cum turbines continenter increſcerent, vela omnia noſtra reſtrinximus. Secundo die nauem Amſterdam cum pina noſtra deſideraui-mus. Die 21. parum abfuit, quin Hollandia ex aſpectu noſtro abriperetur. 22. die naues duas ad auſtralem partem conſpeximus, ad quas noſtra quoque vela contorſimus. die 23. à meridie pinam noſtram redadepti, quantis ea periculis expoſita fuerit, cognouimus. Sed & Amſterdam naui deſiderata curſum intra ortum ſolſtitialem promouentes, 22. Decembr. eleuationem 31. grad. tenebamus. Anni 1596. Ian. 1. grad. numerabamus 21. ita vt ad Septentrionem paulatim propius declinaremus. Quod vero ægrorum noſtrorum infirmitas recrudeſceret, proram retro in Madegaſcar ad inſulam S. Maria torquere, & victualia noua inde conuehere ſtatuimus. Quam 10. eiuſdem menſis die oculis noſtris relegimus. Hac eadem nocte plumbum iactantes 17. orgias ſolidæ arenæ cum alga permixtæ deprehendimus. Inſula hæc ad partem auſtralem eminentiam quandam milliare ſemis in mare porrectam oſtendebat, ad quam Pinas noſtra tam prope impulerat, vt vix 6. orgiis diſtans, iactu lapidis eam attingere valeret. Ab inſula verſus ortum aridum quoddam prominebat, velum è longo referens. Angulus auſtralis duobus ſinubus clauditur. Interim inſula ipſa magna & amœna eſt: intra quam & Madegaſcar flumen quoddam rapidum promanat, cuius nos oſtio expoſiti, inde in Madegaſcar ſinum quendam ſpectauimus, fluuiis aliquot coeuntibus inſignem. Poſtero die cum in Continentem egredi ſtatueremus, interea *Canoa* quædam ex inſula S. Maria ad Hollandicum Leonem, nauem noſtram accurrit, oryzam, Cannas Saccharinas & Limonia cum gallina vna offerens: pro quibus illi aliquot ſtrophiola & orbiculos teretes reponentes, inſulanos vino porrecto ebrios præſtiterunt.

Inſula S. Maria.

Diuina itaq; gratia cõmodum hunc locum nacti, pinam noſtram quoquo verſum fluenti profunditatem percontatum emiſimus, vt tuto ingreſſu propius ad inſulam proferri liceret. Interim cum ſcaphis tribus littus appellentes, ibi incolarum aliquam multos, Limonia, palmitas (qui fructus pineæ nuci ſimilis in præcelſarum arborũ non ramis aut ſurculis, ſed ipſo trunco, vndique ſpinoſo, extuberat, valde ſuauis & coloris aurei) *Bannamas lac* & alia huius generis plura apportantes offendimus. Genus quoque fructus, palmulis ſimile, ſed vt piper linguam exurens, habebant: vt & aliud quoddam, maiora pyra referens, nitus quidem mucculentum, ſed ſanum tamẽ, & refrigerans.

Fructus inſula S. Maria.

Sed fructꝰ alius ibi videbatur, Meloniis ſimilis, cortice tamẽ duro veſtitus. Ab iiſdẽ quoq; animalcula bina, magnitudine Cuniculos referẽtia mercati ſumus: quorum caput vulpem, corpus reliquum erinaceum præſentabat. Hæc in aquis capiun-

Animalia mira.

capiuntur. Iam ergo cum scaphis nostris incolas ductores longius prosecuti, porroque procedere non satis tutum arbitrati, è nostris quinque emisimus, qui incolas ad diuerticula sua comitarentur. Qui post reuersi significarunt, aquam dulcem abs se inuentam esse. Nos tamen in reditu Continentem iterum ingressi, fructus multos legebamus, & prata quædam pascua obseruauimus. Circa vesperam ad nauem reuersi, Pinam reducē ibidem offendimus, quæ plerisque in locis profunditatem fluminis 15. 18. aut 20. orgiarum obtinuerat. Postero die, cum ad terrā propius moueremur, iuxta vicum quendā 20. casis conspicuum, egressi, illico magnū incolarum numerū conglobari conspeximus. Inter illos medius *Primas* apparebat, qui sub arbore quadā substratæ tegeti insidebat. Ad quem certo ordine & mulieres aliquot graui incessu propinquabant, omnis generis fructus gallinas, & cætera similia apportātes: pro quibus nos postmodū ipsis globulos & merculas alias reposuimus. Primas iste, quem *Cheque* nominabāt, longa nos oratione alloqui videbatur, cœlū identidem suspiciens. Quem tamen, cum non intelligeremus, præter limonia & fructus paucos alios ab eo nihil mercati fuimus. Boues quidē & oues aliquot adducebātur. Pro quibus tamen cum aliud nihil quam *Manillas*, quibus carebamus nos, accepturi essent, cōtrahere nō licuit.

Cheque primas insulæ S. Mariæ.

Caput XI.

Quid Pinæ in Madegascar currenti, occurrerit.

IANVARII 14. die ad diluculum primum naui Hollandiæ cymba quædam prægrandis *Lacca* dicta, & ad lintris Venetiani formam condita, appropinquauit, hominibus 25. & quamplurimis capris, ouibus, gallinis, & oryza onusta. Quas res pleraque ab ipsis mercati sumus. Pòst socia Pina cursum nostrum in Madegascar abripientes, cum Canalē quendam præterueheremur littus proximum legimus. Et cum per arbores casulæ aliquot prospicerentur, egressi tamen homines nullos inuenimus. Aliò itaque promoti, ad Ostium aliud *Canoam* cum aliquot hominibus conspeximus: ad quos adeundos cum nostrum binos exposuissemus, incolæ tamen fuga retrocesserunt.

Nostris itaque reuersis, manendum nobis esse statuimus, dum fors ipsi ad nos sponte redirent. Nec frustra. Nam 22. Nigri propediem ad nos prouisebāt, & vt cum mercibus nostris in Continentem egrederemur, inuitabant. Qui tamen, quod secū nihil rerum speratarum attulissent, ad diem posterum à nobis rursus dimissi sunt. Venerant hi hastis argento constratis armati: quorū fœminæ pectus syntheſi ex lineo panno tegebantur, veste item alia ad coxam mediam propendente. Viri panno ex quadam herba cōtexto amiciti, cannam aqua salsa plenam, gestabant. Regio ipsa valde amœna, viridantibusq; vndique arboribus, & quasi vallo quadruplici cincta prominebat. Postero itaq; die, cum nos à Nigris diutius cunctantibus delusos arbitraremur, adeoque ex illo loco discessionem meditaremur, ipsi cymbis suis ad nostras naues tandem appellebant. Primæ cymbæ tres viri nonnihil oryzæ aduexerant, rogantes, secum vt in terram egrederemur, res alias spectatum. Interim *Canoa* maior cum 25. viris ad nos contendere visa est, oryzam, gallinas, oua, limonia, citrea mala, bannanas & fabas minusculas aduehentibus, quæ pleraque pro speculis, globulis & aciculis commutata redemimus. A meridie *Canoæ* quoque aliæ appellebant, inter quas magna quoque *Lanciara Galiottæ* forma est, venerat, regem *Phulo* aduehens. Ex quolibet eius latere remiges octo stabant. Cæteri omnes eius loci nobiles apparebant, numero 25.

Rex iſte Pinam noſtram cum ſene quodam nobili conſcendens ſupra tapetem ſtratam conſidebat,& præmiſſa longa præfatione,oryza & fructibus aliquot nos donabat. *Canoa* ſua *Pinam* noſtram circumuehendo vndiquaq; perluſtrans, eius ſtructuram valde admiratus eſt. Quem cum vitris,roſulis,ſpeculis & globulis viciſſim muneraſſemus, Lanciarā ſuam repetiit. Panno xylino è mediis lumbis ad talos vſque demiſſo tegebatur, pileum forma mitræ Epiſcopalis geſtans: ex cuius vtroque latere cornu quoddam ad vlnæ dimidiæ longitudinem erectum prodibat : cuius termini floccis ſeu linamentis conſtrictis claudebantur. Eum ſubditi tanta reuerentia obſeruabant, vt præſente ipſo ne mutire quidem verbulum auderent. Interim & Canoa magna alia cum 33. viris refectamenta plurima attulerat. Quibus omnibus emptis,ad naues reuerſi,oſtium fluminis etiam alterius adire decreuimus. Cum vero oborta tempeſtate promouere difficile videretur, priorem locum rurſus occupauimus: ad quem paulo poſt duæ *Almadiæ* cum multis hominibus appellebant: à quibus vitulum vnum pro panni fragmentulo permutare licuiſſet,niſi gallinarum nobis copia fuiſſet. Tandem vero, cum merculas noſtras prope omnes diſtraxiſſemus, ad naues noſtras rediuimus.

Phulo habitus.

Caput XII.

Quomodo Pinas ad naues redierit: quid ad inſulam S. Mariæ porro acciderit: & quando ad Baie Antongil nauigatum ſit.

NOSTRA Pinas cum in *Madegaſcar* ſoluiſſet, viris & neceſſariis aliis rebus inſtructæ tres ſcaphę à nobis ad inſulam S.Mariæ emiſſæ ſunt. Quæ à *Cheque* humaniter exceptæ, cum in inſula puteum aquæ bonæ reperiſſent, paucis aliquot gallinis, oryza & fructibus aliis permutatione acceptis ad naues ſe receperunt. Sed poſtero 16. nimirum die, ſcaphis incolæ aliquot ad nos refectamenta varia aduexere; quo tempore & Pinas noſtra ex *Madegaſcar* commode relegerat: quæ tamen ſequenti illico die ad S.Mariæ inſulam reſoluens, aquarum non æqua profunditate inuenta excluſa, prope ad ſcopulum quendam anchoras fixit, & ſcapham porro ad littus amandauit. Sed tamen & ipſa ibi homines ad cōmercium præſentes nullos offendit. Die deinde 18. huius menſis, cum nautarum primarius quidam ibi obiiſſet, cadauer eius præſentibus in inſula S.Maria incolis humatum eſt,demonſtrantibus nobis,animam eius iam in cœlo poſitam eſſe. Quo argumento pernoſcebamus,Dei cognitionem ipſis maiorem eſſe, quam illis,ad fluuium dulcem qui habitant. A nobis illi quidem contenderant, vt ſepeliendi pedes ad genua vſque præcideremus: nos tamen noſtrum morem ſectati, eum totum & integrum contumulare maluimus. Porro autem neceſſariam nobis aquam dulcem perueſtigatum in *Baie* promouentes, cum nullam reperire liceret,ad oſtium tamen illud duas inſulas paruas notauimus,quarum prima humilis & arboribus vndique vireſcens: altera elatior & amœnior, oryza conſita videbatur. Quo loco cum incolas nullos attingeremus, propius tamen terræ admoti, caſas vndiquaq; humiles multas iuxta littus cōſpeximus, quarum ſingulæ certo à ſe interuallo diſtabant. Ex harum ergo vna derepente vir quidam prælonga haſta,& pelta lignea prægrandi armatus proſiliens, clamore edito ſignum dedit: ad quem confertim, conſimiliter armatorum numerus ex caſis ſe glomerauit & collegit tantus, vt mirum & res eadem nobis terrori eſſet. Quorum tamen

Incolarum de ſtatu animæ ſententia.

men iudicio post intelleximus, cum incolis Madegascar sibi bellum esse: adeoq; has casas excubitorias ibi constructas, ne fors desubito ab ipsis opprimerentur. In mõte porro proximo vicus quidam amplus, sudibus defixis cinctus apparuit, ab vna quidem parte propter montis præcipitium inaccessus: ab altera vero triplici sudum ordine tam angusto aditu patens, vt nisi solitario homini introire non liceret. Hoc in pago *Cheque* siue Primas habitabat: qui ad hos foras cum coniuge & incolis aliquam multis egressus, cibaria nobis petita varia pretio obtulit, quorum partem fere maximam etiam redemimus. Quod vero & illic dulcis aquæ penuria esset, 21. die, vt inde solueremus, & ad Baie maiorem iuxta littus Madegascar procurreremus, statutum est. Quo transitu insulam S. Mariæ intra orientem & occidentem latissimam deprehendimus. Sed & oryzæ abunde ferax est, vt non minus quoque rerum ad victum necessariarum aliarum: insuper grata amœnitate iucundissima. Populi seu incolæ eius *Gaphres* seu Ethnici sunt, circumcisi tamen, & corporis constitutione haud inanimabiles. De quorum tamen conditione breuitati operam dantes hoc loco prolixius nihil commentari voluimus.

Postquam ergo littus Madegascar iam teneremus, ibidem incolas quosdam & *Canoam* prægrandem procul obseruauimus: ad quos postquam binis scaphis congrederemur propius, discretis locis succensos ignes videntes, in proximo 12. Nigros cum sex scaphulis offendimus. Sex ergo nostrum ad pagum quendam à littore non procul absitum emisimus: ad cuius oppositum vicus alius maior, ædibus elatioribus, & incolarum numero magno illustris conspiciebatur: à quibus nostrates pro longiusculis Madrigettis multum gallinarum, oryzæ, mellis, Meligettarum seu cardamomi, zinziberis viridis, phaseolorum aurantiorumq; facta permutatione acceperunt, & eosdem postero quoque die ad se inuitarunt. Interim & è naui Amsterdã ad nos cymba emissa, in media via ab incolis quibusdam ad spacioſum quendam pagũ multis incolis habitatum inuitabatur: cuius profecto veste eleganti & pretiosa succincto, scutum Indicum foris in marginis ambitu inauratum præferebatur. Illic loci ergo nostrates arida sub arboribus folia legebant, saporem Gariophyllorum gustata apprime referentia. In confinio vicus etiam alius situs erat: cuius quasi in medio domus quædam præalta, speculæ similis conspiciebatur. In quo ab incolis bouem vnum cum melle modico depacti pone insulam demum retrocessimus.

Caput XIII.

Vt post insulam in Baie Dantongil anchoras miserimus: & quo pacto illic ab incolis habiti fuerimus.

DIE supra dicti mensis 26. ex proximo flumine, *Canoas* 13. maiores prorumpentes, illic in cõfinio piscari visæ sunt. Ex quibus vna naui nostrę appropinquans, oryzæ nonnihil attulit; addens, si pluribus rebus opus esset, vt è nostris vnum secum in terram emitteremus, & de suis sociis tres in nauem pro vadibus reciperemus. Quod haud iniquum rati, cum donario quodam nostratium vnum amandauimus, & admissos obsides, vim supra modũ auidos, pro conditione loci laute habuimus. Nos interea ad paruam quandam insulam inuecti, aquam ibi puram & limpidam, ex alta rupe defluam, haustuque facilem inuenimus. Ipsa alioquin insula præeminens, vnius milliaris ambitu claudi videtur, & oryzæ, fru-

fructuumque aliorum, vt limoniorum, citrorum, & vannanas prouentu laudatissima. Altius ergo ad locum editiorem, 12. fere casis habitatis insignem cõscendentes, ex illo desuper in Continente fluuium, toto fere tractu viri ex pagis aliquot excultum notauimus, in quem se alius minor, & ipse pagis constratus exonerabat. Cum vero editum hunc locum ascenderemus, in transitu quodam, vannanas prouentu celebriore, intra duo ligna defixas binas manus conspeximus, quas incolæ *Nigro* cuidam, in Vannanas furto deprehenso detruncauerant, & ipsum iuxtà loco isto defoderant. Circa vesperam, obsides nostros cum donariis datis manumisimus, postquam emisitius noster ad nos prospere reuersus esset, qui interea & elixis & assis gallinis (quod aiunt) laute habitus, tractatusque, cercopithecum quoque à præfecto loci donatũ attulit. Postero die duabus scaphis in occidentalem pagum, *Spackenburg* nobis dictum, & vna in orientalem *S. Angelo* in mappa dictum, sudum constructione adprobe munitum, egressi sumus. In hoc nostrates pro corallio oryzam & gallinas permutauerant: in altero res alias meliores. In Spackenbug præfectus cum suorum plerisque appotus inuentus, nostris quoque è cornu bubulo potum ex melle & oryza coctum, appropinauerat. Pagus iste 200. fere domibus constabat, viris frequentatissimus: quorum 20. in domo excubitoria prælongis hastis & peltis rotundis vigilabant, quolibet in pectoris regione macula alba interstignato. Iam itaque cum ad naues reuertendi tempestiuum videretur, ad scaphas nostras regressi, fluuij turbationem & commotionem tantam experti sumus, vt cum iis traiectionem non satis tutam fore arbitraremur. Quas ob id cum tuto loco deligassemus, casulas aliquot offendimus, quas primum speculatorias rati, post tamen certioribus argumentis primatum quorundam eius loci sepulturam esse coniecimus. Locus lacunis aliquot proximis defossus erat, circa quas cornua grandia aquis conferta seu adimpleta defixa stabant. Tumulus storea desuper constratus erat: & cadauer excauata arbore vna compositum, & superiecta alia contectum ita terræ infossum iacebat, vt huius capuli pars maior super terram promineret, & ex huius latere sepulti hominis pedes exererentur. Quibus dispiciendis cum occuparemur, pagi *S. Angelo* præfectus ad nos duabus *Canois* aduectus, primatis sui (*Phulo* dicti) id sepulchrum esse, signis quibusdam nobis confirmauit, & vt à vi & eius læsione abstineremus, honorifice rogauit, aliàs erga nos valdè humanus & submissus, adeo, vt & de se in suo pago inuisendo amice nos compellaret. Cui ob id cum gratificati essemus, tranquilliore flumine præstito ad naues remeauimus. Postero die scaphis ad *S. Angelo* rursus egressi 700. pondo oryzæ, & gallinarũ magnum numerũ impetrauimus. E scaphis nostris vna ex pago etiam alio præter taurum dimidium res alias necessarias plurimas aduexit. Incolas, quod vini supra nationes vniuersas nobis scitas auidi & appetentes essent, Hispanico vino ad commodum nostrum abunde delinire didiceramus. Itaque & sequenti die iterum terram ingressi, in tres istos pagos nos partiebamur: ex quibus nostrum quilibet vltra 1200. pondo oryzæ eo die auferebat, copiosius accepturi, nisi ipsis ad excubias discedere opus fuisset, interim, vt futura die rediremus, nos rogãtibus. Cum itaque pernoctare apud illos nobis difficile videretur, & cœlum insuper paulatim tonitrubus perstrepere occiperet scaphis solutis ad naues rediuimus. Die 30. & 31. iterum oryzæ multum cum refectamentis aliis obtinuimus: quo tempore ex insula quoque indies aquam hauriebamus, & tum mel, tum citria mala ad abundantiam comparabamus.

Sepulchrorũ forma.

Februarij 1. die, cum in dictis pagis de oryza mercanda iterum laboraremus, à *Phulo*, pronunciato mandato, incolis id prohibitũ esse intelleximus. Cum enim eo tempore quotidianis imbribus terra vehementer madesceret, & oryzæ resectæ pars maxima in agris resiccari non posset: ne insperata incolis annona obori-

oboriretur, veterem oryzam mandato asseruari cõsultum Phulo visum est. Boues tamen 10. ibidem venum nobis exponebantur: de quorum pretio inter nos conueniri nõ poterat. Postquam itaque nobis præsumptum esset, propter istam nouam incommoditatem die Febr. 3. loco illo soluere. 2. eiusdem aleam nouissimam iactantes, in terram rursus egressi sumus, & quocunque modo oryzæ partem magnã, vt & gallinas & capras haud paucas obtinuimus. Quibus impetratis, cum iam instructa naui soluere vellemus: sub noctẽ mediã tam impetuosa tempestas desubito coorta est, vt iactatis omnibus anchoris nec quicquã firmi stare valeremus, sed quoquouersum acti, naues ingenti periculo prope inuicem collideremus & confringeremus. Eo turbine scaphæ nostræ violento motu abruptæ, & fluctuatione continuante in littus impulsæ sunt: quas Nigri captatas in littus dein extraxerant. Spe itaq; seruandarũ nauiũ nulla alia superstite, cum iam secures ad malos cædendos & deijciendos omnes arripuissemus, diuina gratia, quæ in extremis semper efficax est, tranquillitas vndarum sub ipsam noctẽ mitior facta est. Febr. 4. cum leuatis anchoris insulam appeteremus, tum fluenti concitatione, tum venti cõmodi inopia promouere prohibiti, à loco priore haud procul reconsedimus. Febr. 5. bono mane cum 4. viris ad *Leonem* nauem appulimus, vt sub ipsius impulsum littus tenere possem⁹, ad scaphas nostras ab incolis eductas, redimendas. Sed aluei præcipitio retroacti id confectũ dare nõ potuissemus, nisi ab incolis supra dicti pagi ad occasũ fluminis siti strenue adiuti essemus: à quib. id quoq; pariter intelleximus, quod S. Angelo incolæ scaphas nostras cõfregerint. Eò ergo delati, cum de statu scapharũ serio ipsos cõpellaremus, illas ad aluei vorticem cõminutas esse, respõsum ab ipsis accepimus. Quod cum per omnia vt verũ non agnoscceremus, missis è nostratibus viris quinq;, fragmẽta quidẽ nauium aliqua, sed ferramẽtis suis vndiq; spoliata tamen reperimus. Itaq; sic rẽ proditam quidã incolarũ sentientes, sibiq; de vindiciis metuentes, tumultuarie bona sua cum liberis in *Canoas* coniecerunt, & fuga sibi per aduersum fluuiũ salutẽ quæsiuerunt. Reliquorũ vero 50. circiter, hastis suis & peltis, vt nos à littore abstinerẽt, cõfertim irruerunt. 6. & 7. die ad aquã hauriendam in insulã traiecimus. 8. die tribus traiectionib. nostrum 48. viri expositi sumus, vt perditarũ scapharũ loco ab incolis *Lanciaras* aliquot seu nauiculas mercarentur. Qui cum in littus egressi essemus, versus orientẽ 60. circiter Nigros cũ hastis & clypeis suis saltitantes cõspeximus, & ad conflictũ nos quasi prouocantes, minitabundis apprime similes: qui ob id etiã hastarũ suarum cuspides in aquã immissas, & pòst eleuatas in os destillare sinebant. Quo gestu se sanguine nostro tincturos ita hastas esse significabãt, quam primũ nos in oram efferremus. Dictoq; citius interim etiã lapidũ tam violento in nos cõiectu fulminabant, vt nulla parte Solis tuti essemus. His itaq; & similibus ipsorũ iniuriis irritati, cum iam de corio nostro luderetur, glandẽ vnam atq; alterã in eos viciſſim displosimus, saltem vt à capite nostro illos arceremus. Qua re ipsi quidẽ primò adeo non terrefacti sunt, vt post scuta sua cõditi ictus nostros propè vel cũ ludibrio exciperent: vsq; dum hic illo, illic alio corruente fugã capesserẽt, & secũ abreptis vulneratis post casas suas se saluarent. Breui ab hoc tumultu tẽpore elapso illorundem incolarũ duo vel tres ad nos emissi, vt à cęsione quiescęremus, nos obnixe rogarunt, & pecorũ adducendorũ fidem religiose depacti sunt. Quos tamen nostri frementes adhuc & ira æstuantes adeo non audierunt, vt eos sclopetis elidendis persequi nõ desisterent. Iam ergo incolarũ nemine amplius se proferente, nostri rectà littus inuecti, sociorũ partem in pagũ ad explorandos profugos amandarunt. Vbi cum ipsi prẽter puellã relictam, neminem reperirent, prædã passim obuiam inuaserunt, & secũ abduxerunt. Sed & nescio, quo casu fortuito, ignis ædes aridissimo, & ad flammam cõcipiendam aptissimo tum ligno, tum stramine cõtextas corripiẽs, eas tam violẽta diffusione vniuersas

Minarum modus.

exuſſit,& ad effugiũ noſtris vix ſpatium ſupereſſet. Incolarum eius loci 130. circiter vno numero fuerãt: de quibus vix 4. cæſos à Nigris in ſyluam pertractos cum bonis aliis haud temnendis offendimus, quæ tamen omnia ne attacta quidẽ ibidem reliquimus. Noſtri vero, cum ad cœmiterium dictũ peruenisſent, incolarũ de Spackenburg multos inuenerunt, quibus ſe comes & humanos præbebant. Inter eos & bini illi obſides fuerant, quos nobiſcum in naui habueramus. Reliquis itaq; de longinquo videntibus, quod ſuis nulla parte infeſti eſſemus, ad nos tum viri tum fœminæ cum liberis ſuis certatim ſe profundebãt, & tum oryzam, tum fructus alios ſecum apportabant. Noſtri ergo duos in exuſtum pagũ illũ boues petitũ miſſuri, obſides ex incolis ternos aſſeruarunt. Quos tamen re impetrata, & ſociis ſaluis reducibus factis, iterum à ſe dimiſerunt. Paulo poſt, cum iam in nauibus eſſemus, inſulanorũ lecta manus, clypeis & haſtis armatorum in littore rurſus comparebat, & Pinæ noſtræ affligendæ minitabatur. Sed porro nihil ab hoc attentatum eſt. Nono die nauis noſtra à Hollandico Leone ad inſulam aquæ vehendæ cauſa rediit: poſtquam dein 46. viri noſtratium in terram egreſſi, iuxta cœmiterium 4. vel 5. incolas de Spackenburg inuenerunt, rogantes, vt ad Phulo ipſorum pergerent. Quod cum facerent, paganos vniuerſos profugos, caſaſque eorum occluſas offenderunt.

Miſſis tamen deinde aliquouerſum tribus viris, præfectum loci cum 69. viris, haſtilibus & clypeis ſuit inſtructis inuenerunt: qui tamen ad noſtratiũ conſpectum ſe confeſtim in ſyluam recipientes, colloquiũ illis denegarunt. Hac itaq; re per noſtrates denunciata, 10. alios ad ſyluam propius amandari viſum eſt, qui tamen è longinquo tantum profugos ad colloquiũ pellicerẽt, & amicitiã noſtram ipſis ſponderent: hoc expreſſo mandato addito, vt nec quenquã temere violarẽt, nec ædibus ignes ſubderent, nec habitacula eorũ perfringerent, aut quoquo modo ſpoliarent. Qui cum hoc inſtituto iam ſyluæ appropinquaſſent, Nigri ſenſim retro itantes, ne ad ſe propius pergerent, annuebant. Illorũ tamen quidam cum ad nos in pagum inermes, gallinas aliquot, & nonnihil oryzæ detuliſſent, illæſis ipſis dimiſſis inde in S. Angelo pagum remeauimus, vt *Lanciaram*, quam ibi ante exuſtionem loci reliqueramus, auferremus: vbi tamen nec quenquã hominum, nec nauem petitã inuenientes ad Septentrionalem pagum, iuxta fluminis ſuperiorem partem ſitum, procurrere ſtatuimus. Illic itaq; Nigrorũ ingentem numerum, collectum obſeruauimus, qui vniuerſi patrio more armati cõfluxerant, vt congeries iſta pagorũ videretur multorum. Nam inter eos 4. diſtincti Phulo ſeu primates ſuis miniſtris ſtipati cõſpectabantur: ad quos etiam vndiquaq; tum terra tum mari lintribus ſeſe identidem cõplures accumulabant. Hi ergo ad nos miſſis ſuis, vt vallo congeſto excederemus, rogitantes, pecora adducenda cõpromittebant. Quod & præſtitere, quam primum latus ſuperius occupaſſemus, vallo deſerto. Nam taurum cum capro ad nos agentes, ſignificabant, ex alio abactis pecudibus ſibi iam nihil ſupereſſe, quod impertirẽt: pro quibus adeo à nobis bonam corallij partẽ & Magridettas aliquot receperunt, etſi horum nihil captare viſi, ſaltem diſceſſum noſtrum ſollicitarent. Sed & præfectorum cuiuis vini pocillum apporrectum eſt, cuius illi miro deſiderio capti ſunt. Quo hauſto, nutibus ſuis, vt die poſtero ad auferenda plura rediremus, nobis ſignificabant.

Die 10. circa meridiẽ *Lanciara* vna è Spackenburg ad naues noſtras appellẽs, rogabat, vt in littus expoſiti à Phulo ſuo nonnihil pecorũ acciperemus. Cui annuentes, poſtero die apud cœmiteriũ egreſſi, Nigros aliquot nos quidẽ morantes ſeu præſtolatos inuenimus: ſed cum ijdem nos in pagũ pergere iuberent, rebus diffidentes, è noſtris duos eò præmiſimus, qui de quinque obſidibus dandis inſtarent. Quibus impetratis, pagum adeuntes bouem vnicum obtinuimus, cum profugi incolæ ſecum pecudes reliquas abegiſſent. Hinc ergo ad pagum

Septen-

Septentrionalem reuersis, incolæ bouem vnum obtulerunt: prō quo cum parte aliqua corallij quatuor fere vlnas panni linei receperunt. Quæ cum ad naues traiecissemus, postero die Lancraræ duæ ad nauem Amsterdam omnis generis fructus & oryzam, sed inter cætera selectissimas cannas sacchari aduehebant. Quibus, vt ad suum quoque pagum acclinaremus obtestatis, cursum nostrum sectati eadem adhuc vespera ex Baye illa soluimus.

Caput XIV.

De conditione & situ Baye, illius incolis, & qua occasione nostri inde soluerint.

Baye Dontangil altitudinem graduum 16. habet, circuitum fere milliarū 5. sortita, & insula præterea præalta insignis fructibus omnis generis, vt limoniis, malis citriis, aurantiis, & insuper melle, vannanas, gallinis, rebusq; aliis abundantissima: præcipue vero eadem illustri scatebra prēnobilis est, quæ suis riuulis ex alto desiliens, nauib. aquatu cōmodissima venit. Sed & tribus minutis aliis insulis prædita est, vt & fluuio quodam, vicis aliquot proximis culto. Porro iuxta scaturiginis decliue ad mediam fere Bayam prope vallum septentrionale tres alij quoque pagi populosissimi, & deinceps iuxta aluei productum ad aquilonium alium fluuium vsq;, adhuc plures conspiciuntur: vnde vastum illud fluentum, ad quod oryzæ vim maximam mercati simus, duobus brachiis, vno in septentrionē, alio in austrum diffinditur: in quorum medio parua insula, ad aquilonem vero maior pagus S. Angelo dictus visitur. Hic proceris palis aut vallis obseptus, domibus fere 250. constat: à quo porro versus fluuij caput vicus alius, & ipse populis esculentisque abunde confertus prostat, pagus aquilonaris dictus. Ad aditus læuam, Spackenburg vicus situs est, domibus circiter 180. excultus: à quo extrorsum iuxta insulam dictam penes fluuium proximum nouissimus vicus alius occurrit. Et tot pagi nobis illic in proximo moratis cogniti & aditi sunt. Ad incolarum vero quod naturam & conditionē attinet, vtensilibus fere pauciſſimis se onerant. Ad consessum & decubitum storeis paruis, iisq; coloribus variis intertextis vtuntur: quibus sellulas, affabre factas, loco puluini dormituri substernunt. Mortaria ad summum bina tundendæ & excorticandæ oryzæ, vt & cribrum ei colandæ, & ollam coquendæ, & saccum asseruandæ, & calaboros (cochlearia sunt) hauriendæ, aut exedendæ adhibent. Regis ornatus & amictus cæterorū fere similis est, pannus nempe restrictus, ex certaq; herba contextus. Brachia sua multis annulis cupreis, vt & colla orbiculis aggrauant. Primas eorum (Phulos dictus) ex clunabulo seu sica lata eaq; longiuscula internoscitur, quam ille sceptri loco gestat. Cæteri omnes huius dictamini parentes, terrā colunt. Venationibus etiam sese exercent, quibus arcu feras figunt, aut cercopithecos. Student quoq; piscatui, & ludis bellicis, ad quos suo modo valde agiles, prompti & robusti sunt. Tum interdiu, tum noctu certa quadā in domo suas excubias agūt: ad quā rem vigilū plerunq; 30. selecti & constituti sunt, à cæteris signo albo ad pectus assuto internoscibiles. Pro armis habent hastas promissas, & prægrandes parmas ligneas, post quas se ita dextre compositeq; occulere norunt, vt de pedibus vix quicquā nudum prominеat. Occupantur iidē quoq; re pecuaria. Fœminæ illorū serunt plantantq;, & oryzam vannanasq; patria arte præparant. Carne perraro vescuntur. Piscibus fere & lacte saturæ. Ex definita quadā herba vestes sibi contexunt (ex qua & viri amiciuntur

Sinus Dontangil descriptio.

Supellex incolarum.

Ornatus

Domus excubiarum.

ciuntur) ad genua fere propendentes, ſuperius corpus ſyntheſi ſaltem ſimplici contectæ. Pro ornatu geſtant armillas ex ſtanno, vel crudo argento ad formam manillarum ex Guinea allatarum fabrefactas, vt & ex eadem materia globulos rotundos, quibus tamen Magridettas, & ex vitro cyanei coloris rotundos orbiculos longe præferunt. Lapidem apud eoſdem quoque *Languecca* dictum, ex Zeilon inſula aduectum cum rotundis aliis Magridettis Dallemannis conſpeximus. Boues inſuper præualidos, & tanti æſtimatos poſſident, vt adorari ibi illos, & ad Canorinorum, Indorumq; Malabarorum exemplum ſingulari religione coli ab initio arbitraremur. Capras magno numero alunt. Oues habent rariores, ſed tamen & canes non paucos. Cicures eorum aues ſunt gallinæ & anates. Feræ autem gregis innumeri. Grana ſerũt leguntq; oryzam, phaſeolos triplicis generis, milium; fructus autem vannanas, limonia, mala citria, aurancia (ſed hæc tamen copia minore quam in inſula S. Mariæ) zinziber, grana paradyſi ſeu Meligettas, & fructum item alium auellanæ nucis magnitudinẽ habentem, cuius folia Gariophyllos odore referunt. Radicem adhæc quandam externa facie zinziberi valde ſimilem, interius tamen flauam ſeu auream, quæ lingua Malaica *Cunhet*, Arabica *Ttabet*, Luſitanica *Caſran de las Indias* nuncupatur, effodiũt, quæ manſa ad primum guſtum quidem propter abundantem humiditatem nullius efficaciæ creditur: tandem vero linguæ acrimoniam quandam zinzibere leuiorem offert. Lilia eadem candidiſſima promit: aliàs medicinæ tota vtilis. Huius permagna quoque in laua & Indiæ locis aliis copia prouenit.

Languecca lapis.

Fructus.

Caput XV.

Qua ex cauſa nauibus noſtris in Sundam ſoluerimus.

VNDIQVAQVE euolutis nobiſcum rerum præſentiũ circumſtantiis, cum propter cõceptum ab incolis metum ſuſpicionemq; nullam cum iis amicitiam firmam pactum iri exiſtimaremus. Feb. 12. die an. 1596. impellente Circio viã in Sundam arripuimus: quo curſu cum 14. die dicti menſis terra de Cabo Antongil nobis adhuc in conſpectu eſſet, cõtinua malacia fluctuantes, tandem 24. Febr. ventum occidentalem, nobis valde deſideratum nacti ſumus. Toto hoc tranſitu fere ſemper magna volucrum copia, *Weroæ* ab incolis, à Luſitanis vero *Garayas*, dictarum obſeruatur: vt & aliæ *Robos Forcados* appellatæ, quæ nigræ aues, ad picarum tamen fere modum variegatæ ſunt, caudam promiſſam, inſtar forficis ſartoriæ fiſſam diductamq; habentes. Aues hæ, vt & volantes, piſces alij ſeorſim ſuo quodam loco percenſebuntur. Ad Sundam itaque titubante cæcia ventisq; interſe valde diuerſis iter tenentes, tandem menſe Martio diebus 14. integris ventũ impellentem occiduum conſecuti ſumus, & ex Cõpaſſo rationẽ putantes, inuenimus nos iam 70. milliarib. ad orientalem inſulam *Brandaen* nauigare. Opinione itaque noſtra breuia vniuerſa, ex mappis præſentibus monſtrata, præterlegentes, illorum tamen nulla obſeruare potuimus. At tamen vortices aliquos, ibi ſerpentes quamplurimos ructantes in tranſitu notauimus. Maij 4. die ſub ipſum nouũ lunium aduerſo vento vſq; ad 27. diem eiuſdem mẽſis acti ſumus, quo tempore, cum gubernatores nauium Dolide miſſa fundum nullum tenerent, & pincernę ſimul aquam valde deminui quererentur, decretum factum eſt, vt porro cuiuis portio ſaltẽ dimidia, nempe ad dies ſingulos menſura aquæ media miniſtraretur. Quo euentu ſitis inter nauigantes miſerrima oborta eſt, vel ob id quoque

Aues Meroæ ſiue Garayas.

Brandae inſula.

compri-

comprimis, quod tempus idem æstu annuo alias molestissimum esset. Pinas interim de aqua superstite Leoni naui nonnihil cõmunicabat. Iunij 3. die de transgressore quodam supplicium sumptum est, pœnæ loco sclopeti glande traiecto. Eodẽ loco rursus Cinereas prædictas Meroas seu Gauias, & aues cæteras grandi copia notauimus. Die 5. terra quædã nobis conspecta est: de qua visa obleuandæ & mitigandæ sitis solatium, gaudium publicum desiderantibus oblatum est. Sed ad illam tamen propius admouentes, insulam esse, & à Sumatra (vbi polus Australis grad. $5\frac{1}{2}$ fere attollitur.) 16. fere milliaria distare, comperimus. Postero itaque die vel dum propius impellentes, cum iuxta eam sex vel septem Canoas conspicaremur, nec tamen ad illas cursum satis tutum sciremus: Celocem ad eas de loci situ & ratione percontatum emisimus. Interim post maiorem hanc insulam duæ quoq; minores aliæ conspectui nostro obtigerunt, ad opinionem nostrã figendis anchoris haud incommodæ. Insulani vero conspecti, cum nostros ad se recta excurrere viderent, remis suis concitatius terræ appellentes, & Canoas suas in aridum extrahentes, confertim vno numero viri 23. profugere cœperunt, & colloquium nostratibus detrectare. Colore hi Brasilianos æmulabãtur, & capillis ad humeros demissis, arcus cum spiculis quam plurimis gestabant. Quos eo pacto armatos ob id ne ipsi quidem nostrates omnino cõsequi poterant: nec eos prolatis monstratisque aliquibus mercimoniis ad se prorsus pellicere.

Transgressor quidam plexus.

Frustra itaq; eo excursu facto ad naues post reditum est: à quo dein sequente nocte vento aduerso ad Septentrionem tam valido impetu retro compulsi sumus, vt sub diei posteri auroram nos à terra tribus integris milliaribus abesse cerneremus. Sed & eadem tempestate pinas nostra è cõspectu nostro disiecta est. Quã ob causam cum ex Leone disploso tormento & aplustriis suffixis signũ daretur, paulo post altam Sumatræ terram & pinam nos ad eam recta prẽuolitantem conspicati, de insula amittenda & pina cõsectanda sententiam ratã fecimus. Porro itaq; Iunij die 11. Sumatrã insulã q̃ proxime subiuimus: à quà iuxta littora lauẽ, insulæ multæ se prodiderunt: ad quarum vnam longiuscule porrectam, incognitam tamen, considentes fundum argillaceum 25. orgiarum tenuimus. Eodem è loco ex Amsterdam naui emissa scapha Canoã quandam conspectã insectata est: quam tamen remis suis attingere haud valuit. Postero die in insulam è nauibus egressi, eam desertam, incultam & meris syluis asperã aduertimus: quæ ob id nec suppeditandæ quidem aquæ indicium vllũ promebat. Interim sub depressis littoribus prima vice tria, secunda vero nouem vela à nobis notata sunt, quorũ vnum naues nostras prætercurrens, iuxta dictam modo longiusculi protractus insulam subtitit. Ad quam nauem cum celocem nostram emisissemus, viros sedecim offendit, quorum sex remis ducendis occupabantur, cæteri sub tabernaculo seu postico conclaui, ad *Paraus* formam constructo, vestibus ex omni colorum genere variegatis amiciti considebant. Qui tamen ad colloquium sollicitati à nostris intelligi nihil potuerunt. Cumque de *Bantam & Iapara* per modicum, de Sunda vero & *Calapa* nihil quicquam indicare possent, ad littus, vnde egressi erant, proram retorserunt. Cui rei, cum nos non vsquequaque fideremus, q̃ eos piratas esse, nauesq; ex Mancabo versus Bantã traiecturas obseruare suspicaremur, collatis sententiis decreuimus, vt pinas nostra cum addita Celoce armata terram Sumatræ, hanc rẽ certius percontatum, ad eosdẽ iterũ colloquio sistendos impeteret. Pinas ergo viris 16. munita, cum velum recta in terræ edita panderet, villos seu pagos aliquot in transcursu legit, quorum primarios *Dampin* vocabant. Quo toto cursu cum vbinis 20. 21. & 22. orgias fundi arenosi teneret, citra vesperam quam proxime apud insulam quandam, duabus minoribus aliis cinctam, sese demisit. Hominum ibi quidem expressæ voces audiebantur: sed interim tamen nec quicquam vel hominum vel nauium cõparebat,

Sumatra terra.

Insula longiuscula.

Paraus ceterum nauis genus.

Dampin oppida seu pagi primarij.

vsq; dum consecuta die aquam queritantibus naues vno quidem loco stare quatuor, alio autem sex velis ferri conspicerentur. Quæ hactenus quidem à se inuicem remotius currentes, nobis conspectis arctius se iungere illico cœperunt. De aquæ ergo hauriendæ loco à nobis interrogati, cum digito intento aliquē monstrarent quidem: nos tamen veriti, ne commento tali & excogitato dolo ab illis saltem amoueri quæreremur, vt nos ad pinam nostram haud cunctantes comitarentur, vrgentius apud illos instituimus. Quod annuētes, cum bona pace nos in suas naues suscepissent, ingressis nobis varia exprompserunt & commonstrarunt. Inter quæ & inauratus pugio, Crees ipsis nominatus, & aureus item annulus, adamante non magni pretij, nec vsque adeo artificioſe polito consitus, numerabantur. Iidem sub primum nostrum conspectum æneum quoq; tormentulum *Bas*, ipsis dictum, pro sui defensione exprompserant: sed cum deinde admissos nos illud attentius contueri viderent, idem reconderunt. Postquam itaque hi nos *Canoa* sua ad pinam vsque comitati essent eosdem ad naues suas reduces nos quoque officij loco iterum consectati, pro rubeis & cyaneis corollis atque *Madrigettis* cum ipsis pisces, Vannanas, Melones, cannas saccharinas, cocos, allia, cæpas, & fructus item alios nobis tum quidem incognitos permutauimus. Ex quo loco vna cum iisdem post ad Sumatræ terram firmam perreximus.

Caput XVI.

Quid in Sumatræ insulæ pago quodam, Dampin dicto, cum primate loci congressis & confabulatis euenerit.

CVM *Paraus* dicta naui itaque prouecti, breui interuallo tres vel quatuor Canoas occurrentes habuimus, ex quibus haud temnendæ æstimationis viri aliquot, lineis vestimentis colore cyaneo tinctis induti conspiciebantur. Quos cum de aqua hauriendæ percontaremur, via monstrata nos per alueū salsuginosum ad locum quēdam perduxerunt, quo 20. circiter ædiculas, casarum ad formā extructas & ex palmarum foliis affabre intersertis contectas offendimus. A loci ergo huius inquilinis rogatis, ad aquam peruestigandam nostrum binis deductis, illam quidē riuo præcipiti confertim defluam deprehenderunt, sed haustu tamen difficilem, si incolæ quid contra nos fors moliri vellent. Hoc omnium primo loco piper crescere conspeximus, quod contortim & volutim per crassas & elatas Cannas, instar lupuli in altum assurgebat: cuius ob id præsignem copiā, vt & Garyophyllos, Nuces Muscatas, cucurbitas & cucumeres, coemimus. Carnis ibi nulla copia, sed vim tamen ex palmæ fructibus confecti largitas haud parua aderat. Huiusce regionis fœminæ crassissimis armillis ornatæ, à lūbis mediis tela desuper procidua; & item alia superius corpus seu pectus intectæ spectabantur: quæ crines vinculo iuxta occiput religatos promittebant. Metuentibus vero nobis, vt, defluxu matis facto, incolæ contra nos quid machinandi tempus nanciscerentur: celoce ad *Pinam* reuersi, illam è loco illo vela fecisse animaduertimus. Qua causa ad duas alias minores insulas aquæ gratia excurrere coacti, re infecta & inde remeauimus. Postea ad pinam 4. Canoæ impellentes, gallinas, oryzam, piper & caxas emendas obtulerant. Ego interea postquam celoce locum illum, quo naues aliquot morari conspexeramus, incurrerem, de aqua hauriendā percontaturus: accidit vt de improuiso nulla nostrorum voluntate sclopetum disploderetur.

Piperis crementum.

Cuius

cuius fragore, qui in *Paraus* naui erant, peruti, festinanter velamenta sua storea-cea prætenderunt, productoque suo tormento *Bas*, & quasi hostili animo id à nobis factum esset, vibratis armis valde nobis minitati sunt. Remis itaque celocem nostram in terram impulsam cum illi viderent, littus & ipsi insilientes, egressuros nos abstinuerunt: vt ad priorem locum, vnde veneramus, nobis virandi tumultus gratia omnino redeundum esset. Ad nauem postmodum frustra quæsita aqua reuertentes, Almadiam cum ea quandam inuenimus, à qua pro 12. Regalibus octonorum baziorum, Caxas permutantes, pro singulis Regalibus Caxas 3500. recepimus, vt minoris monetę nulla nobis post penuria esset. Vndarum vero refluxu mari altiore facto, cum *Paraus* statione se sua efferret, nos sub noctem ad eandem remeantes, præter salsam aquam tamen nihil inuenimus. Pinas postmodum vento ab ipsa ora perflante ad naues redacta, *Paraus* aliam attigit, quæ nostris in longiuscula supra dicta insula aquę copiam monstrauit. Sed & loci Dynasta vltro nobis spopondit in Bantam se nos Gubernatoris loco prouehere velle, si pro qualibet naui Regales quinque quaternorum mercedis loco ipsi depēderemus. A meridie *Paraus* iterum alia ad Pinam ventitabat, *Caxas* pro Regalibus permutatura, quam tamen inanem à nobis demisimus. Sequenti die, dicti mensis, scilicet 19. scaphis aliquot pro adferenda aqua excurrimus. Sed & Niger Laurentianus, qui numerato die apud nos fatum obierat, post insulam proximam terræ mandatus est: quo tempore ex Bantam velum quoddam promoueri cernebamus. Ad insulæ, iuxta quam nauibus consederamus, tergū quatuor insuper aliæ comparebant: qua nocte ex occidentis & Septentrionis intermedio ventus prævalidus ingruebat.

Caxa minor moneta.

Iunij 16. sublatis anchoris eodem vento prouecti, bolide bis iacta 22. orgias fundum arenosum tenuimus. Sedata itaque paulo post Concitatione, ne retro longius abiiceremur fluctibus, ab oriente in occasum turgentibus, anchoras rursus demisimus. Sed à meridie derepente iterū perflante borea, Orientē arripuimus, quæ meta intra præallatam illam longamq; insulā excurrerat. Ex freto isto recta perflante vento, naucleri insulani Dynastę consilio ad 19. orgias cōsedimus. Vbi cum ex Bantam discretas aliquot *Paraus* vela facere conspicaremur, recta sub insulam deflexi mus, quod venti aduersi paulatim increbescerent. Inde tandem rursus promouentes cœcia impellente, naues itidem alias in Sumatram protendere conspeximus. Quod vero quotidie ibi Eurum à meridie flare nobis scitum esset, ad 15. orgias iterum anchoris consedimus ad posterum vsque diem, quo locum mouentibus noua alia *Canoas* à firma Sumatræ terra Cocos aliquot, nonnihil Betelle, & Areca attulit. Sed nauis isthæc Dynastæ insulam, naucleri nostri propria fuerat, viris 14. onerata: quorum duo nauem nostram conscendentes, Nauclero dicto honorem singularem exhibuerunt, Manu nimirum eius pedem à planta sursum ad genu vsque promulcentes, & eadem manu post caput suum à mento ad verticem vsque quasi perfricantes. Nocte hac cœlum vndiquaque pluuiosum nos molestabat. Iunij 18. die distinctis quibusdam locis naues septem prospeximus, quarū è binis ad nos appellentib. altera Naucleri nostri *Paraus* fuerat: altera vero procerus quidam & ad speciē illustris vir, Xylina veste aureo filo intexta indutus vehebatur, qui Betelle, Arecca & Cocos nobis offerebat, pro quibus eundem nos quadam lintei portione donauimus. Qui tamen à nobis discedentes, furtim indusium & linteamina alia nostratibus surripuerunt. In freti huius faucibus bolide missa 25. orgias tenuimus, fluctibus violento pulsu in occidentem nutantibus, adeo vt ab ortu in austrum vento boreali nobis currendum esset. Circa vesperam iterum 28. Orgiis defixi, loco illo Vespertilionum magnum numerum conspeximus, gallinas magnitudine æquantium: vt ob id spectaculum hoc nobis certæ admirationi esset.

Mirus reuerētiæ exhibendæ modus.

Vespertiliones magnitudine gallina.

Iunij

Iunij 19. castellum quoddam prætergredientibus nobis *Paraus* quam plurimæ appropinquauere, quarum aliquæ velis quoque vtebantur. Hæ *Cocos*, piper, Garyophyllos, Nuces muscatas, Vannanas, gallinas, & aurantia aduehentes, an ex Goa vel Cochino versus Bantam contenderemus, percontabantur. Cursu interim nostro nihil singulariter promouentes, cum anchoris iterum 27. orgias teneremus, fluctu aduerso & aere gelidiusculo glisçente, quieuimus, vsque dum postero die Africo flante nonnihil inde rursus progressi, malacia coacti anchoris ad 22. vel 30. orgias considereremus: sub cuius tamen tempus medium vela rursus attollentes, discretas passim naues è longinquo prospeximus.

Caput XVII.

Ad portum Sundæ prouectis nobis quid primo impulsu obuenerit.

IAM tum propter fluctus aduersarios, tum crebras vētorum permutationes, (quod nimirum à media nocte ad sequentis diei medium, horam quippe decimam, vulturnus, & à dicta iterum hora vsque ad noctem Fauonius, ordinariis vicibus spirare solitant, vnde iter illud nauigantibus perdifficile accidit) velis remisque lentissimis progressi, vix tandem Iunij 22. portum ad Bantam & oram Sundæ attigimus: quo loco in prospectu nostro amœna quidem & viridans vndiq;, sed depressior quædam insula promicabat, quam *Iauani Pulo Payan*, id est, oblongam insulam vocitant, ad cuius latus septentrionale vltra 70. vela conspicati, è longinquo syluulam quandam appellere credidimus. Vt referebatur, naues istæ omnes piscatoriæ erant: quo documento concludi potest, Bantam, vrbem populosissimam esse. In Baye seu sinu quodam terræ lauæ *Iunco* (quod nomen lauanæ nauis onerum 16. capacis est) quandam obseruauimus: à qua cum ad nos Canoa quæpiam visendos expediretur, idiomatis nostri ignara, & obid ad Iunco reuersa Lusitanum quendam secum aduexit: quem de itinere nostro percunctatum, postquam in nostras naues inuitassemus, ad Iunco è vestigio remeantem, & velis sublatis angulum proximum transnauigantem, cum Iunco è conspectu nostro perdidimus. Ad horam diei 12. cum orgias 34. teneremus, paulo post deflua vnda 24. & dein ab horis duabus 10. post octo, deinceps 7. orgias tenuimus, à qua diminutione mare deinde paulatim altius iterum consurrexit. Firma lauæ terra ex vno latere, ex altero *Pulo Payan* nobis versabatur: ex quo loco ad ortum plures alias insulas, & ipsam Bantam ciuitatem nobis recta oppositam conspeximus, ad quam vela minora visa vniuersa festinabant. Ventus tum quidem è mari spirabat Cæcias. Consilio itaque naucleri nostri ad austroeurum currentes circa vesperã ex ciuitate *Paraus* vnã approperantẽ conspeximus, qua sex Lusitani suis sclauis ad naues nostras prouecti significabant, à Gubernatore se missos, vndenã veniremus percontatũ: Nostrum siquidem aduentum, vt Gubernatori, sic non minus incolis vniuersis terrori & formidini esse. Quibus cum nos Hollandos profiteremur, commemoraremusque bona nos pace & amicitia nostra mercimonia pro aromatis ipsorum permutatum venisse: ipsi nos quidem loco opportuno, sed tempore valde incommodo appulisse responderunt: quod vix ante quinque dies, *Somas* totidem (naues Chinenses sunt) in Chinam amandarint: & quod itidem, quas eius diei mane naues in Baye subsistentes vidissemus, toto illo littoris protractu vix dum aromata collectum excurrerint. In cæteris erga nos nihil inhumani erant: adeoque de Rege, vbinam esset, rogati, illum antè

Palimban,

Pulo Payã.

Iunco nauis Iauana.

Iauasitus seu ratio.

Palimban, Sumatræ ciuitatem, ob defectionem factam oppugnatam, cum suorum quamplurimis occubuisse, placide significarunt. Regem cũ suis maximam quidem ciuitatis partem iam dum occupasse: verum rege capto ab occupantiũ manibus eandem rursus excussam esse. Velis 200. eum quidem instructum in Sumatram descendisse: sed hominum partem maximam fame inediaque confectam tabuisse: filiumque regni heredem vnicum relictum esse, qui mensium iam quinque ætatem haberet. Ob cuius infantiam incolæ defuncti regis vxorem quandam regni Gubernatricem constituerint, mediocris ætatis fœminam, *Chepate* nuncupatam. Inter Lusitanos istos quidam numerabantur, qui quondam se in Thomæ Candisi naue ad *Ternatem* fuisse referebant: signa & commemorationem addentes ingentis miseriæ seditionisque, à Lancastro Capitaneo ad Malaccam Lusitanis subiectam inter naues Lusitanicas concitatæ.

Palimban Sumatræ ciuitas.

Chephate Sumatræ Gubernatrix.

Thomas Candisi.

Lancaster Capitaneus.

Quarum tamen historiarum nos saturi solius negotiationis gratia nos præsto esse retulimus. Interim obnixe illi à nobis contenderant, ne nostras naues à Don Antonio missas diceremus, ne inter ipsos secta vel tumultus quispiam oriatur, qui nullo dubio facileque per eos moueri posset, qui è terra illa præscripti in *Pegu*, *Bengala*, *Ternassarin*, *Martaban*, *iuxta littus*, *Choromandel*, imo tota India ad causam suam affectatius asserendam, reconsedissent. Apud illos enim amicitiam facile parabilem esse significabant: sed iis tamen nimium credi haud debere, cum nihil aliud quam seditionem ad libertates suas redipiscendas meditentur. Per Lusitanos hos Gubernatori nostra quidem officia & amicitiam denunciabamus: sed ipsi tamen gaudium conceptum simulantes, ad ciuitatem reuersi, dolose Gubernatori à nobis audita omnia percensebant.

Dicti mensis die 24. insulæ propius succedentes ad *Pulo Payan* recta consedimus. Ex qua intra meridiem occidentemque viridans quędam & humilis insula prominebat, defluo riuulo insignis, apud quam cum nos subsisteremus, Nauclerus ad Bantam, duobus adhuc milliaribus distantem, nos prægressus est. Paulo post Oceani Almirans, *Tomongan Angabaya*, cum interprete ad naues nostras accedens, per eum Gubernatoris nomine amicitiam & omnia ad refectionem nostram necessaria, quæ in sua quidem potestate haberet, nobis nuncupauit, & simul, vt in ciuitatem egrederemur, inuitauit.

Tomongan Angabaya, præfectus maris.

De qua delatione cum ipsi gratias haberemus, & vt ad nos in naues conscenderet, rogaremus, ipse officium hoc detrectans, sibi in Insula oblonga aliud agendum prostare prætendit: interim tamen sollicitatos aliquot bis coctos panes secum auferens.

Quibus cum à nobis abscederet, & duas vaccas mittendas voueret, ipse non ad insulam, sed ciuitatem quidem recta conuersus, nullas tamen pro voto suo videndas vaccas emisit. Sed & deinceps Regiorum vectigalium Iudex, *Sabander* dictus, cum Lusitanis quibusdam ad nos appulit, Regis Senatusque nomine nobis amicitiam fidissimam deferens, & vna aliquammultas Gallinas, Capras & fructus alios impertiens, addita compromissione, vt, quibuscunque opus esset, compotes redderemur. Idem quoque nos apprime commodo tempore appulisse commemorabat, cum pipere omnes agri adeo prægnantes essent, vt prouentus vnius anni duplex videri posset. Hoc ergo à nauibus nostris ad ciuitatem redeunte, Lusitani remanentes à nobis prandio adhibiti, vt nobis à Iauanensibus circumspectissime caueremus, adhortati sunt. Ad conuiuium hoc nostrum, Iauanensium, Turcarum, Chinensium, *Bengalorum*, Arabum, Persarum, *Guzaratorum*, nationumque aliarum tanta copia furtim præterea confluxerat, vt locus vix omnes caperet, qui tamen vniuersi vino Hispanico appoti, circa vesperam è nauibus ad vrbem redierunt, in discedentium honorem binis tormentis elisis. Sequenti die *Tomongan Angabaya* cum *Sabandro* denuo ad nos pro-

Sabander, vectigalis Regij iudex.

uiſentes, Gubernatoris nomine ſuoque neceſſaria vniuerſa offerebant, & vna, ne Luſitanis temere quid fideremus, rogitabant: qui vnum hoc ſatagerent, vt nos paſſim inuiſos apud omnes præſtarent, homines quidem à naturæ malitia tam ſecretos & occultos, vt animis ſenſisque à nemine quoquã ſolide cognoſci poſſent. Sed & ad ſumendum animum, metumque omnem excutiendum nos vnicè cohortabantur, quod portus iſte mercatoribus vniuerſis pateret: ſuadebantque, nos ante cæteros omnes aromata & ſpecies petitas impetraturos eſſe. Et cum petiiſſent, vt ex promptis nonnullis mercibus opulentiæ noſtræ ipſis ſpecimen daremus, gratificantes, eos vlnis octo *Caffa* viridis donauimus. His hoc pacto dimiſſis, Gubernatoris mandato breui poſt Niger quidam, natione Quillinus alias Quillinum Panian id eſt, longus Quillinus dictus ad nos adiit, denuncians, vniuerſum regnũ ſuppetias noſtras & auxiliarem manum ſollicitare, & rogare, vt ad Palimban Sumatræ ciuitatẽ vela facientes, è parte maritima ciuitatẽ tormentis concuſſam oppugnaremus, & ſic ipſis pedeſtri itinere ſecuturis ad inuadendã & occupãdam eam cõmoditatem præſtaremus. Quo facto, prædam totius vrbis obuiã nobis ceſſuram magno emolumento addebant. Sed petitionẽ huius tum nos ita diluimus, quod non pugnatum, verum mercatũ ad eos appuliſſemus. Superius dicti gemini cum apud nos adhuc morarentur, cũ mappas noſtras videre auerent, ex illis curſum noſtrum eos docuimus: id addentes, peregrinationis tam longinquæ hanc nobis vnicam cauſam inſtituendæ fuiſſe, vt bona ipſorũ gratia negotiationis perpetuitatẽ ſtipularemur. Qua re ipſi oppido qdẽ gauere viſi ſunt, maxime, qꝑ à nobis didiciſſent, ſingulis ſex menſibus ad eos excurſum, noſtrosq; recurſum confici poſſe, etſi hæc quidem nauigatione in perdiſcenda tutiſſima & compẽdioſiſſima via menſes 14. triuiſſemus. Quo colloquio diſceſſum tũc erat.

Poſtero die 26. nationes diuerſæ nauibus noſtris acclinabant, cum quibus omnibus amica æquitate negotiati ſumus. Sed & his nos de Luſitanis cauendis commonefacientibus, merces quaſdam valde gratas exprompſimus. Ex eo loco celocem noſtram, neceſſariis viris munitam ad ſinum occidentalem, à laua 3. mill. diſſitum expediuimus, vt ad pagum ibi finitimum de emendis pecoribus laborarent. Hi, quod ſclaui meri eſſent, etſi illorum vendendorum nullam copiam haberent, attamen pro Norinbergenſib. ſpeculis ternis prægrandem ollã, *Indigo* humida confertam permutarunt. Interea temporis ad nauem Mauritium Satrapa (vt apparebat) quidam accedens, viſis mappis de propere re nulla alia aſſerta receſſit: quem poſtea à Luſitanis ad nos explorandos emiſſitium cognoueramus. Chinenſes quidem varij generis ad nos merces conuehebant, vt procellanas, Serica, opera ſericum & ſimilia. Nautæ noſtri naues in mare altius promouentes, circa meridiem auſtrinouento patuas quinque inſulas tranſmearuerunt, quo tempore Bernhardus Heynick diem obiit. Cum vero ad dictas inſulas noſtri nullum aditum inuenirent, veſperi intra eaſdem medias anchoras iactantes, locum eum ad defuncti nomen *Berels* ſiue Bernhardi indigetauerunt: vt conſimili quoq; modo primarij Chirurgi nomine Hermanni, Inſulam Hermanniam vocauerunt. Diei 27. mane primo *Parau*s quamplurimæ vna cum Sabandro ad nos aduectæ ſunt: qui hortator nobis erat, vt in terram egreſſi, Gubernatorẽ ſalutaremus, & iuxta ſuetũ morẽ Regis loco ipſi pro pacis & fœderis ſigno munus deferremus. Quam ad rem duo noſtrũ primarij cum vaſe cryſtallino, in aurato ſpeculo, pannoq; Coccinei coloris, ſecreti, à Quillino Paniã deducti ſunt. Hi itaq; ad portũ inuecti, & aquã præhumilem, & ſtationem valde aridam inuenerunt. Ingreſſis illis cum primum Luſitani occurriſſent, ſalutatione vltroque citroque facta doloſa, iterum diſceſſerunt. A quibus Sabander eos accipiens, in palatium Gubernatoris, prandentis adhuc deduxit: quem præſtolandi gratia in hortum ſecedentes, fuſum ibi tormentum æneum præſigne conſpexerunt,

Inſula Berels.
Inſula Hermanni.

ad cu-

ad cuius ōs granati quinq; fabæ magnitudinem superantes inserti infixique nitebant: cui in proximo *Baſæ* quinq; & item Mortarium vnum accubabant, peluesq; aliquot non procul inde appendebant. Gubernatori porro veniēti tandem munus prædictum oblatū est, rogatumq;, an æquo ferre animo posset, si nostri eū inuiserent, & de perpetuo fœdere contraherent aut paciscerentur. Qui cum per interpretem, se deliberationem huius rei habiturum respondisset: nostri exinde in Sabandri aulam deducti, & tragematis adpostis bene habiti, naues circa vesperam repetiuerunt. Postero die, cum de Gubernatore nos visitaturo nuncium ferretur, extractis & in ordinem dispositis tormentis nostris, ad eum magnifice accipiendum omnia adornata sunt. Proceres præterea aliquāmulti nauibus ad nos contendebant, vt & nonnulli mercatores ex Persia, *Garacone*, &c. qui pretiosissima Cinnamomi & vitæ aqua nos munerabant. Sed & fructuū venum allatorū, vt raphanorū, cæparum, alliorū &c. nulla penuria hic erat: quod illic in confinio Indicæ quāplurimæ naues, quas Iuncos vocant, subsisterent, quæ nouarū indies aliunde accedentium cumulabantur. Euronotum versus riuus quidā spectabatur, ex quo creberrimæ Paraus victualia nobis necessaria aduehebant.

Granati faba magnitudine.

Caput XVIII.

Quidnam Gubernatore naues visitante gestum sit.

IVNII 26. diei matutino tempore cum aliquot classiariis ego amandatus sum, vt Gubernatori obuiam progressi, eum salutaremus, commemoraremusq; classis primates desiderāter ipsum exspectare, vniceq; rogare, ne ex causa quapiam cōparere recusaret: adeoq;, si rei minus fideret, obsidem me interea secum adseruaret. Ad ciuitatem itaq;, longa serie iuxta littus protensam, vallisq; suffartis & tormentis oppido compositis munitam cū appulissemus, Gubernatoris interpres, Quilinus Panian qui ex S. Thoma in Nealipur ciuitate iuxta littus Choromandel sita oriundus erat, nobis percensebat, Gubernatorem ad portum classis primatem expectare, rogareq;, vt ab eo inde arcesseretur. Qua eius volūtate percepta, ad naues rediimus, vt ibi celoce parata, cum primate gubernatorem inuitaremus: cuius rei prænunciandæ gratia Balaan quoq; quædam emissa ei nostrum accessum indicatū fuerat. His ita agitatis, Sabander ad Celocem appellens, sollicitauit, vt vt in terram nos egressi, seipsum interim obsidem in nauibus asseruaremus. Quod nos tamē negantes, terram attingere prius noluimus, quam solida pax inter nos confirmata interueniisset. Sed & Lusitani nobis suas omnes facultates officiosa delatione nuncupabant. Tandem Gubernator ex portu 16. grandibus *Paraus* conspicuus soluit: cui cum primas noster eadem naui acconsediſſet, præministrata ad narrandum occasione Belgij nostræ patriæ statum potissimum ipsi explicauit, rogatusque quot numero naues quotannis ibi quamque numeroso milite instrui possint, quot mensibus ad emetiendum hoc à nobis institutum iter opus esset, & an hocidem iter deinceps quoque ad eos tentaturi essemus, omnia ex ordine plane expediuit. Quæ dum mutuo ita colloquio tererentur, interim ad naues nostras deuentum erat: vbi Gubernator cum nobilibus suis omnibus pompatice & splendide acceptus est. Iam ergo cum in *Caiut* (nauis cubiculum primarium est) deduceretur, subitaneo pauore ille adeo perculsus stabat, vt totus contremisceret, in carcerem se nimirum aliquem abstrudi ratus. Et si verum fateri licet, facinus id quidem satis audax & temerarium erat, Gubernatorem ipsum cum nobilitatis suæ præcipuis tam confidenter extra qui-

dem ciuitatem se peregrinis nauibus committere. Sabandri tamen & Tomongani sollicitationibus persuasus conclaue illud tandem ingressus est, & officiosis verbis spopondit, aromatum nemini cuiquam quicquam cessurum prius, quam ad placidum & sufficientiam naues nostras nos petitis rebus oneraßemus. Sollicitanti deinde, vt merces nostras ipsi conspectandas promeremus, panni aliquot *Holoßericei* Coccineique expediti sunt. Quorum cum aliquam partem rogitaret, vtriusque generis pannum accepit integrum à non inuitis. Naue tandem nostra à summo ad imum diligenter oculis perlustrata, vt ad discessum eius honoris gratia omnia nostra tormenta disploderemus obtestatus, petitam rem impetrauit. Ad quam rem propius oculis vsurpandam, Sabander interim, dum ista fierent, in naui restitit. Postero die cum classiariis aliquot ego res quasdam nauibus necessarias mercatum ciuitatem ingrediebar.

Cornelius Holtzman. Iulij primo die Cornelius Holtzman cum sociis nouem Gubernatorem adeuntes, ab eodem vt & primoribus regni cæteris pro loci consuetudine solemniter accepti sunt: quibus obid patentes Comitis Mauritij literas, de solido fœdere & pace stabilienda, adeoque de tuta ad mercatorum cæterorum exemplum negotiatione exercenda inscriptas, insinuarunt. Quæ cum Lusitanica Arabicaq; lingua accurate expressæ legerentur: post à nostris cautione propria illorũ manu præscripta sollicitata, discessum & ad naues reditum est. Huius diei vesperam præpotens quidam Dominus & illustris in Bantam venit, quẽ Lusitani Cæsarem salutabant, quod pater eius Regibus omnibus in laua imperitaret. Hunc Bantani autem ideo suum Imperatorem agnoscere recusabant, quod ante hoc tempus idem in Malacca aliquandiu vixisset, adeoq; Lusitanorum partibus haud obscure iam faueret. Vnde eo recepto sibi metuebant, ne Lusitanis subditi fieri cogerentur. Huius rei tamen nullo respectu habito, passim ab omnibus regie admissus est, adeo, vt & Reges ipsi complicatis eum manibus alloquerentur, qui gestus Sclauorum in suos dominos est. Idem iste Iulij 2. cum filiis suis & aliquot Lusitanis ad naues nostras excurrens, omniaq; quæ in illis erant curiose dispiciens, nescio quid magni deferebat. Pretiosa è gossypio veste sarta, aureoq; filo traiecta indutus venerat: cuius filij magni pretij aureum oblõgum Clinodium, gemmis affabre interfertis ornatum, & è cingulo pendulum gestabant. Altero die Cornelius Holtzman in terram denuo egressus est, tentatum & curatum, an fœderis capita, gubernatori ante consignata, confirmari stabiliriq; possent. Quæ haud cunctanter ab eodem subscripta, & vtrinq; præstito iuramento obfirmata obtinuerunt, hac generali nimirum clausula, vt fidem vtraq; pars sartam sanctamq; seruaret, & si alterutri illarum aliunde quid incommodi aut belli intentaretur, altera expedite ad hostem debellandum & fundẽdum se sisteret. In via Cæsar dictus nostratibus obuians, eosdem secum ad palatium suum, extra ciuitatem (qua pernoctare nunquam solet) situm inuitatos abduxit: vbi epulum, varij generis fructibus Indicis & conseruis opiparũ ipsis ministrauit. Cui cum & Lusitani aliquot adhibiti essent, qui nostratium familiaritatem contentissime ambiebant: inde se efferentes iunctim vno comitatu in ciuitatem redierunt, vbi à mercatorib. quãplurimis nostri submisse inuitati, passimque laute habiti tractatique vesperi naues repetiuerunt. Interea nullo non tempore ad nos quãplurimi ventitabant, spe & velo oblatæ amicitiæ à nobis quid impetraturi. Nonnulli quoq; piperis vẽdendi titulo se muniebant: cuius tamen emendi consilium nos in messem propediem futuram differebamus. Die 5. Quillinus Panian noctu ad naues nostras appellens, Gubernatoris nomine nos cohortatus est, vt circumspectos & paratos nos gereremus. Cæsarem enim, lingua sua *Raya Dauina* dictum, sub specie visitationis amicæ, incautos nos opprimere cogitare: ad quod felicius patrandum iam dum quoque Lusitanos stipendio certo conduxisset.

Cæsar, Raya Dauina.

Cæsari regesquise præbeant.

Capita fœderis.

Cæsaris molimen.

Collegio

Collegio ergo noſtro conuocato, cum ad ſingulos ſe muniendos & accingendos edictum factum eſſet, tormenta etiam globis accuratè onerata ſunt, & reſeratis armamentorum vaſis, neceſſaria omnibus arma exprompta. A meridie de eadem proditione diligenter cauenda à Gubernatore denuo admoniti ſumus, addita ſignificatione, de nobis inuadendis iam in ciuitate hoſtium diſciſſos animos gliſcere, cum alij id inſtitutum proteruius vrgeant, alij contra ex cauſa æquius diſſuadeant. Nos tamen admonitiones iſtas omnino diſſimulantes, ex noſtris quendam cum confícto nuncio in palatium Sabandri amandauimus: qui vno iſto loco vltra 40. ſclopeta parata expeditaque inueniebat. De qua re cum eum Sabander ſuſpicaciorem obſeruaſſet, quæſtionem præueniens, ea ad exigendum & ciuitate exturbandum Cæſarem deprompta aſſeuerauit: qui factionibus quotidianis ita inualeſceret, vt de occupanda ciuitate metus haud fruſtraneus eſſet. Cæſar interea ad facinus præſumptum vrgendum, vndiquaque ſocios & complices conquirebat: quorum cum multi bona eius pace refragari non poſſent, inuiti aſſenſerunt. Cum vero pòſt Cæſar inſtitutum ſuum nobis proditum perſentiſceret: viam nos obtruncandi aliam meditatus, ſignificari nobis curauit, conuiuium ſibi paratum magnificum eſſe, & ad id omnes nauarchos, naucleros, claſſiarios, officiarios, tubicines, & Muſicos noſtros inuitare, qui diem illum generaliter apud ſe haberent, & familiaritatis mutuæ confirmatione ſeſe inuicem demererent.

Dies autem conuiuij 8. Iulij nominabatur. Iulij 7. die ſociorum noſtrorum iterum bini emittebantur, vt Gubernatori & comprimis Cæſari ſignificarent, ne contra naues noſtras quicquam attentarent. De machinatione enim illorum nos ſatis edoctos, & ob id contra omnem euentum prouide munitos eſſe: adeo vt eas inuaſurum, ſuum ipſius & probrum & damnum haud dubio cuſuri ſint. Cautius itaque agerent, nec per omnia Luſitanis fidem haberent, qui eos ſui priuati commodi cauſa ſaltem inſtigarent, vt ſoli nimirum ex omnibus nationibus negotiatione ibi valerent, & ob id per proteruiam nos piratas aut Anglos (qui, quod ante triennium ibi malo exemplo graſſati eſſent, paſſim omnibus nauſeabantur) confingerent. Quibus aſſertis pro clauſula obteſtati ſumus, vt boni publici gratia ſiniſtram de nobis per calumniatores quoſdam concitatam ſuſpicionem mitterent, & liberam negotiationem, cuius vnius gratia locum hunc adiiſſemus, haud inuiti nobis indulgerent. Cæſar harum ſe rerum nihil conſcium ſimilans, excuſatione doli præmiſſa, rogando dein inſtitit, vt ſupra dicti officiarij inuitati cõſtituto die pro amicitiæ ſymbolo conuiuio ſe ſiſterent: quod ſe relaturos fideliter noſtrates ei promittebãt. Die tamen 8. Iulij iterũ binos nobiles cum honorariis ad Cæſarẽ ablegauimus, qui interea ad claſſis noſtrę primates cõuiuio adducẽdos nunciũ ſuum emiſerat: cui ſe tamen vniuerſi officioſe de emanſione excuſabãt, prætendentes, de valetudine aliquot ſuorũ non ſatis bene cõſtitutum eſſe. Prius tamen, quam nuncius redabiret, in nauis partẽ inferiorem ille deducebatur: vbi cum tam frequẽtes ex parietibus pendere armaturas cõſpexiſſet, ſtupore perculſus bene longo tẽpore vix verbũ fari poterat: tum tandem conſidens rogitaret, an Capitaneus & qua de cauſa potiſſimum cõmotus eſſet. Tandẽ à nauibus idem in terrã reuerſus, omnia quæ viderat ſpargẽdo & effutiendo trepidationẽ apud omnes ſequenti nocte tantã concitauit, vt de nauib. oppugnãdis pòſt animũ fere omnẽ abijcerent. Iam ergo poſtquã Cæſar detectum ſuũ conſilium vtrunq; perſenſit, aſſerta ſuæ innocentiæ qualicunq; perſuaſione, acceptoq; honorario 11. Iul. Iacatrã inde profectus eſt. Etſi vero Cæſaris dilutiones ad ſpeciem haud ineptę eſſent: certo tamen nobis documẽto cõpertum erat, Luſitanos eidẽ iam dum pro nudis nauibus 4000. Regales octonorũ addixiſſe, & inſtitutũ Cæſaris inſuper etiã omni apparatu, tormẽtis, commeatuq; ſubminiſtrato adiuiſſe.

Cæſaris altera fraus.

Cæſar dolo detecto abit.

Basa seu Basis tormentum æneum minus.

Nono Iulij die in Bantæ ſtationem *Iunco* quædam incurrit, ex *Baſis* æneis octies defulminans,& apluſtre candidum pro ſymbolo gaudij, quod portum iam tutum ad Bantam attigiſſet, ſuffigens.

Goia Raioan Turca.

Decimo & vndecimo die Turcici Arabiciq; mercatores quamplurimi naues noſtras accedebant, inter quos quidam etiam *Goia Raioan* dictus, qui olim Venetiis degebat,& linguam Italicam probe callebat, numerabatur. Hic ſe redituris nobis comitem offerebat, vnde in patriam Conſtantinopolim poſt perrecturus videbatur. Per *Achem* ſiquidem, Sumatræ ciuitatem tranſitum intutum perhibebat, quod loci Rex, Magnus Achem dictus, omnes mercatores detinere ſolitus breui tempore antè *Bantanis Iunco* duas ſurripuiſſet. Et hi præcipui erant, qui Cæſaris auſum diſſuaſerant, prætendentes, non æqua facilitate naues Hollandicas, qua Luſitanicas occupatum iri, quas ante triennium ſub amicitiæ ſpecie intra Maduram & Iauam iuxta Ioartan violenta manu inuaſiſſet.

Achem Sumatræ ciuitas.

Iulij 12. tres nobiles è noſtris in occurſum Sabandri emiſſi, eundem ad naues deduxerũt. Poſtulabat iſte, vt primarius noſter in terram gubernatoris compellandi gratia egrederetur, ſeipſo interim in nauibus manſuro obſide. Quod etſi quidem primarius non admiſſurus eſſet: attamen filius eius natu maximus patris loco relictus eſt, & Cornel. Holtzman cum Reynero Verchel Sabrandri deductu Gubernatorem conuenerunt: vbi repetito iuramento noſtrates promiſerunt, caſu ita poſcente Gubernatori pro viribus & cunctis facultatibus ſuis ſubuenire,& in commerciis fidem perpetuo ſartam habere. Sed & Gubernatore noſtris auxilium firmum contra hoſtes omnes, etiam ipſum Cæſarem fors quippiam deinceps moliturum addicente, poſtquam his ratis datis inuicem diſceſſiſſent, poſtero die illico merces quaſdam in tabernam nobis conceſſam exportauimus: quibus vendendis *Reynerus Verchel* præficiebatur. Eodem fere tempore *Factor Malacanus* obiit, ab omnibus valde deploratus: qui nuperæ Luſitanorum factioni ſe quoq; præ reliquis oppoſuerat. Die 16. Gubernator ipſe frequenti virorum comitatu in tabernam noſtram deſcẽdit, merces quamplurimas pro fori æquitate eo pacto emens, vt eas ad piperis futuram meſſem ſolueret. Sed ab hoc deinde plurimi quoque nobiles, mercatoresque, vt Arabes, Chinenſes, Bengalenſes & Mallaici tum ad tabernam noſtram, tum naues accedentes, piper venum nobis offerebant: eius tamen primores noſtri nihil redimere ſtatuebant, priuſquam de valore cum Gubernatore conuentum eſſet.

Cornelius Holtzman & Reyn. Verchel fœdus firmãt.

Die 19. *Quillinus Panian* ſub noctem cum Reyneri literis ad naues noſtras rediit, tum merces plures ſollicitans, tum denuncians, quod poſtero die Gubernator cum ciuitatis Epiſcopo naues noſtras ſpectatum venturus eſſet. Quare adornatis & compoſitis ſingulis, mane cum nobilibus quibuſdam eis occurſum à me eſt. Cum vero iam ad ciuitatem ventum eſſet, vnda valde humili inuenta, in ciuitatem interim me exportari curaui, vt Reynerum Verchelium in taberna conuenirem. Qui cum ad Sabandri palatium properaret, eum cum Gubernatore eſſe intelligens, infecta re ad me rediit. Fruſtra itaq; nobis morantibus, ad Gubernatorem ego ablegatus abij, vt ei ſignificarem, apud naues noſtras eius præſentiam valde optari: Qui ob id rectà quoque naue ſua accelerans, à noſtris ſolemniter acceptus petiit, vt mercium noſtrarum taxam ei patefaceremus: quæ tamen res in aliud tempus differebatur. Vitreis itaque aliquot munuſculis oblatis, & in honoris ſpecimen nonnullis maioribus tormentis eliſis, ad ciuitatem redierunt. Nobis interim à diuerſis nationibus piperis indies magna copia venum apportabatur, pretio ſatis tolerabili. Cum vero noſtris ſententia ſtaret meſſis futuræ omnino expectandæ, emptionem hoc tempore omittendam conſultius rati ſunt: etſi Luſitanorum quidam, *Petrus de Tayda*, noſtram amicitiam ſibi ſtudioſe concilians, cum mercatoribus aliis quoque ſemper nobis emptionem ſuade-

Petrus de Tayda Luſitanus Hollandorum ſtudioſiſſimus.

ſuaderent, piperiam omnium æquiſſimi pretij proſtare, affirmando: cum poſtea ad Chinenſium appulſum illud carius multo futurum ſit.

Luſitanus hic littorum omnium inſularumque Indiæ orientalis nauclerus ſcientiſſimus erat: quas etiam mappis aliquot expreſſas nobis ſpectandas exhibuerat. Iulij 28. die mercium permutandarum cauſa ego ablegabar. In foro itaque magno, quod *Baſar* vocant, à ruſticis quotidie multum piperis, menſura ſolita, quam *Gonlan* nuncupant, redemimus: quo modo, cum quantitas eius increſceret, & nec dum meſſis inſtaret, à primoribus conſtitutum eſt, vt emptio ad commoditatem maiorem differretur. Hæc ita dum agerentur, Luſitani interim nihil feriati, Gubernatorem indies obtundebant, proditores nos & exploratores cauillantes, qui terræ illius conditionem percontatum veniſſemus, non quod prætenderemus, commercia tractatum. Nullo dubio nos prædatum egreſſos, cum nauibus in tranſitu quibuſdam conflictatos eſſe, & ſociorum noſtrorum partem maximam infelici pugna prodidiſſe. Alias fieri haud vllo pacto potuiſſe, vt à tam diſſitis terris ſolis quaternis nauibus & tam imbelli manu in has oras penetrare potuerimus. Flandros ſe præterea ad Vlyſbonam quamplurimos alios quoque vidiſſe, nobis tamen nulla parte ſimiles. Quibus ſermonibus illi Gubernatorem paulatim ita obtuderant, vt iam de nobis nouas ſuſpiciones conciperet, ad quas firmandas iidem quoque magnam illi pecuniæ vim deferebant, vt nimirum eo loco negotiatio nobis nulla libera permitteretur. Gubernator, vt ſupra diximus, partem quidem auri merciumque haud minimam à nobis impetrauerat; quam appenſo pipere deinceps ſolueret. Debiti itaque vt illius aliquam partem aliquando minueraret, pro vno *Catti* ſaccos quinque ſtipulabatur, & à Chinenſibus piperis interim tantum, quantum huic rei opus erat, mercabatur, ſaccos nimirum ſex pro vno catti, & pro duobus, ſaccos vndecim. Cui eius conuentioni, cum primores noſtri non acquieſcere vellent, & Luſitani interim ſuis calumniis feruenter inſtarent, multosque Bantanorum primatum magnis largitionibus in odium noſtri concitarent, bonorum permutatio tum quidem dilata, & in tempus aliud reiecta eſt. Haud leuibus indiciis itaque noſtris perſuadebatur, hoc vnum quæri agitarique ab aduerſariis, vt longius protracta re, tractu temporis diuturniore apparatus nobis promptus plerusque deficeret. Quod & ipſum à dicto *Pedro* de *Tayda* ſufficienter confirmabatur: qui geſtorum conſiliorumq; omnium minimum ad nos quotidie certius accurabat, adeo, vt à Luſitanis Iauaniſque contra nos tractari, ne tantillum quidem poſſet, cuius indicium apud nos breui tempore non expeditum eſſet. Sed bono viro hic eius erga nos fauor haud vſquequaque boni euentus fuit. Re enim comperta Gubernator ſollicitantibus Luſitanis eius obtruncandi veniam fecit. Quod 15. Auguſti die confectum daturi, illum quidem nonnihil vulnerauerunt: ſed deinde 16. die, cum à meridie ſomnum captaret, viri 16. eius domum irrumpentes, in lecto ſuo eundem penitus confecerint: quod facinus ſceleratum tamen nec vlla inquiſitio nec pœna conſecuta eſt.

Gonlan menſura.

Luſitanorū noua iniuria.

Caput

Caput XIX.

De nostrorum captiuatione, & quid illam secutum sit.

IAM ergo præfectis nostris clare videntibus piperis solutionem seu traditionem deinceps nullam sperari posse: de Gubernatore promissam fidem fallente indignabundi, verbis vltro citroque datis eo vsque deuenerunt, vt primarius noster expresse minitaretur, tum vrbem se tormentis concussurum, tum *Iuncos* è statione prope ciuitatem obducturum, nisi solutio primo quouis tempore maturaretur. Interim saccos 21. pipere in Bazar coempto plenos ad naues conuehentes, conuasatis cęteris quoq; mercibus nos abitum parare simulauimus. Sub eum tumultum Lusitani forte *Iuncos* duas Gariophyllis & mercibus aliis onerauerant, vt eas *Malaccam* deueherent. Gubernator itaque, qui acribus verbis iam cum primario nostro contenderat, veritus, vt, si in portu suo bona illa vim paterentur, eadem præfecto Malaccano refundere cogeretur: cum Pinam nostram insuper ad Bantam, profunditatem maris vndiquaque permetientem transcurrere videret, terrorem iam nouum multo grauiorem concipiebat. Quo facto Iauani nautæ vniuersi rudentes præcidentes, naues aggeri propius impulerunt. Postero mane, cum certo rumore cognouissem, ad *Iacatram* biremes nauesq; alias quamplurimas pro nauibus nostris opprimendis, & iis à littore abstinendis instrui expediriq́ue: missis literis, ad naues propediem rem hanc renunciaui. Qua tamen admonitione non curata, *Cornelius Holtzman* cum septem sociis in terram egressus, Gubernatorem rei componendæ causa adiit, qui eos iunctim omnes ob id secum quasi captiuos detinuit, & confestim quendam ad tabernam nostram ablegauit, qui suaderet, vt cõiuncti eo loco maneremus, nec quoquam profugeremus, cum præterquã primarium nostrum, nullum alium ista res attineret, qui Gubernatorem verbis illicitis oblæsisset.

Cornelius Holtzman cũ 7. socijs capitur.

Die 29. cum 9. Sclauis interpretem suum Gubernator ad naues nostras amandauit, qui denunciaret, quod hactenus vnius primarij nostri ob culpam & minas detenti essemus. Gubernatorem itaque deinceps cum *Iunco* geminæ, Gariophyllis oneratæ, intactæ iam à portu soluissent, vt porro differremur, nihil quicquam satagere. Cui prætextui cum nostri non per omnia fidem haberent, elapsum interpretem ponè consectantes, eum cum cæteris comitibus captum compedibus in naui Mauritio induerunt, & ex Sclauis binos in terram exposuerunt, nunciaturos Gubernatori, nisi nostrates vinculis emitteret, velle se interpretem vnà secum auehere. Nuncio hoc ad Gubernatorem, qui in Sabandri forte aula eius filij nuptiis intererat, relato, ira ille in tantum excanduit, vt de conuiuio exurgens sanctè deieraret, velle se, nisi interpres ante Solis occubitum restitueretur, nos omnes vno mortis supplicio cõficere. Quibus nos adeo minis territi, ad nostras naues datis cum tribus Sclauis Lusitanicis literis illico significauimus, vt nulla mora captiuos emitterent, in nos vniuersos crudeli mortis genere obtruncatos experiri mallent. Qui deinde ad nos reuersi, binos Sclauos redemptos adhærebant, indicantes, cæteros quoque vna secum appulsuros fuisse, nisi & aeris tempestas, & Canoæ simul pusillitas obstitissent. Aurora posteri diei promicante, cum interpres saluus in terram rediisset, pace Gubernatoris impetrauimus, vt quinq; viri scapha emissi nostris in nauibus certum facerent, trita adhuc omnia esse, nec minus iam quam prius negotiationem nobis omnem liberam per-

ram perstare. Merces itaque nouas ad nos emitterent, & de bono euentu sperarent. Nostris vero qui in nauibus erant, cum videretur de mittendis mercibus longe aliud, cum Pinæ scapha virum vnum aliquot pueris stipatum emittentes significauerunt, vt ad extricãdos nos prima quauis occasione viam comminiscemur, quod sibi, ob aquæ defectum, longior mora valde difficilis futura esset. Emissitius ergo iste cum nudus sine nostris ad nos hoc pacto veniret, & ob id à Gubernatore eandem vinculorum sortem nobiscum experiretur, solatio haud magno nos reficiebat: eò comprimis, quod iuxta denunciaret, decreuisse nostrates suas quatuor naues ad ciuitatem propius agere, & illam pro viribus tormentis dispositis concutere. Quod institutum eorum nos tamen literis de imminente exinde periculo expedientibus missis, tum quidem auerteramus: interim tamen & aquam dulcem, & commeatum cæterum sollicitantibus illis ex vrbe mittentes.

Septembri 4. nostrates cum piscatore quodam inquilino, ad hanc rem intercepto, literas ad Gubernatorem dederunt, laborem latoris aliquot minutis speculis rependentes. Die 5. cum Gubernator de emittendis ad nostrates literis mandatum prohibitorium euulgasset, nihilominus tamen cum Sclauo Lusitanico aliquas transmisimus. Qui proditus, & interceptus, ad Gubernatorem vinctus breui rediit. Literæ huic ademptæ mihi pòst in palatij adyto *Pacebam* dicto, restitutæ, huius fere argumenti erant. Rogitare nimirum nostrates, vt liberi in pedes restitueremur cum omnibus mercibus aduectis. Quod si inficiarentur vrbani, tum se de vindicanda iniuria modum excogitare coactum iri, cum quo iuramento sacro constituta essent, nulla ab ipsis parte seruari expresse viderent. Quo argumento lecto, ad cæteros, qui in Sabrandi aula tenebantur, rem significatum ego contendi. Eo itaque loco, cum iuncti de rerum agendarum modo deliberaremus, *Quillinus Panian* interpres approperans, nunciauit, naues nostras prope ciuitatem anchoris suffixas *Iuncos* vi occupasse, & hac iniuria ciuitatem vniuersam in arma compulisse. Sed & nos ipsi tormentorum fragorem in ciuitate abunde audiebamus. A Gubernatore vero senatu bellico coacto, statutum est, vt vinctos nos omnes Sabander carceribus mandaret. Cæteri qui tabernam tenebant, constricti & ipsi ad aulam primo, deinde ad locum illum protracti sunt, quo supplicio affici sontes sueuerunt, vt eodem & ipsi mortis pœnam luerent. Breui tamen pòst Gubernator nuncium alium misit, qui de seruandis nobis, & in Chinensium ædes distribuendis mandatum promulgebat. Ita ergo locis discretis clausi, post tamen carceri priori rursus iniecti sumus, vinculisque multo arctioribus constricti. Nihilo tamen minus interim Gubernator instabat, vt per literas nostros de porro oppugnanda ciuitate dehortaremur: quod & factum, posteroque die induciæ constitutæ sunt, ad vias reconciliationis felicius inueniendas. Nos quoque occasione data cum iis in Bantam tractabamus, quorum Iunco à nostris interceptæ essent. Sed cum omnia frustra tentarentur, in carceres omnino redeundum nobis fuerat.

Pacebam palatij area.

Bantã tormentis tentatur.

Caput XX.

Ciuitas tormentis vice secunda quatitur: & Pinam Iauani frustra inuadunt.

Pinas in breuijs haret, & inuaditur.

VM itaque, qui foris in nauibus erant, litem nullo expresso decreto terminari viderent, & iuxtà, vt se interea Iauani expeditius munirent, metuerent: Pinam emiserunt, ad cõspectam quandam *Iunco*, post insulã proximam vela facientem, insectandam. Rabidiore itaque impulsu, cum illa fortuito breuiis quibusdam adacta obhæresceret; Vrbici, qui Fustis 24. ad oram expediti morabantur, confestim collecti, & forma mediæ Lunæ conglobati, confertim in eam irruerunt. Nostri itaque cautius se gerentes, hostiles naues tormenta propius subire primò quidem passi sunt: quæ tamen pòst in easdem tam industrio elisu disploserunt, vt illarum vnam funditus mergerent. Iauani interim celocem, quæ Pinæ alligata ad puppem erat, confertim insilientes, funem eius resecto, conflictum iam valde animose vrgebant, hastisq; per columbaria Pinæ immissis, tumultus tam feruentes edebant, vt tormentorum nostris nullus fere amplius vsus esset. Qui tamen prolatis & adhibitis sclopetis tanta virilitate impetiti à nostris sunt, vt & horum pars magna caderet, & cæteris à latere altero irruituris non satis tutus accessus pateret, etsi numero grandi instructi essent. Licet autem & *Basa* disploſa in nostros illi defulminarẽt, & telis insuper vibrandis instarent: nullum tamen nostrorum læserunt. Videntes itaq; Iauani, in oppugnanda Pina se nihil quam operam & viros perdere, conuersi fugam ad ciuitatem capessiuerunt: ad quam nostri quoque eos insectati, bina in eam tormẽta exonerarunt, sed sine damno tamen.

De supplicij genere Hollandis irrogando Bantanorum dissidium.

His ita foris transactis, nos, qui intus captiui tenebamur, pronunciata sententia iam ad mortem damnati eramus. Cum vero de supplicij genere inter se contenderent, & pars eorum nos palis suffixura, pars altera tormentis obiectura, pars item alia pugionibus transfossura esset: distractis hoc modo potissimorum animis, supplicium nostrum in diem sequentem protractum est. Nostri interim de foris nihil minus tormentis in ciuitatem profulminare vsque ad auroram pergebant, adeo, vt præter Iauanos aliquot, noster quoque carcerarius læderetur. Sed & globus quidam per ipsum Regis palatium peruolitans, vrbanis terrorem incussit haud modicum.

Die 8. Septembris ad naues ex vrbe literæ emissæ sunt, vt longius à ciuitate recederent, instantes. Quod facientes, Iuncos captas Gariophyllis exonerarunt.

Die 10. alteræ ad naues datæ literæ sunt: vt iam captiuis nobis spes surgeret, tolerabili lytro nos liberatum iri.

Die 11. Cum Gubernatoris literis nostras quoque ad naues amandauimus, significaturas, liberos nos datum iri, si porro vrbem quatere desisterent. Si vero bellum magis sitirent, tum Gubernatorem & hoc modo ipsis fortiter restituturum esse. Quibus lectis, à nostris responsum est, aleam sibi omnem iam dum iactam esse: Si quid armis Gubernator contra se posset, quin id re ipsa confectum daret? Sin minus, & sibi diffideret, quin captiuos suos socios vinculis non eximeret? verbis se quidem inanibus porro lactari nolle. Itaque quod visum esset, faceret. Ad hoc scriptum cum responsio nec sequenti die, nec etiam 13. promeretur, anchoris emotis naues nostrę, aqua dulci omnino vacuę, ad eam alicubi perueſtigandam loco isto soluerunt.

Cum

Cum itaque rectà in longam illam insulam, vbi nupero accessu aquam hausissent, contenderent, insulam aliam præeminentem, milliaria 8. à Bantan versus Septentrionem dissitam, tenentes, eam aquæ sterilem offenderunt. Coacti itaque oram Sumatræ incurrere, ex ea 15. & 16. die eijcientes, nec his finibus voti sui compotes facti sunt. Die 17. tribus vel quatuor minoribus insulis, *Cocos* fructu plenis, admoti, naues Mauritium & Amsterdam intra eas medias impulerunt. Quo loco cum concitatissimus quidam fluuius prorumperet, naues vicinis scopulis tam propinque impulit, vt saltu vno eos attingere valerent, & periculo non leui expositi essent. Pinas vero & Leo Hollandicus ambitum exteriorem permetientes, post insulam quandam reconuenere: ad quam postquam orgiis 19. solido fundo arenoso defixissent, celocem suam pro indaganda aqua emittentes, primò fumum, postea Indianos aliquos conspicati sunt. Quos cum de aquæ loco percontarentur, eius indiciũ sibi quidem prohibitum esse responderunt: Si tamen nauis quælibet iis sclopetum vnum dono daret, tum se locum monstraturos esse promiserunt. Ita ergo depacti, ab eo die vsque ad 25. Septemb. cõtinenter aquam hausimus, indicibus nostris interim in Bantam redeuntibus. Pagus, ad quem tempore priore anchoras miserant, Malaica lingua *Sumor*, Iauana vero *Lampon* dictus, à Bantan fere 30. milliaribus intra Septentrionem & occidentem situs erat: post quem dein Calend. Octob. infra insulam *Pulo paniam* 15. orgiis nos defiximus. Nos interim qui in Bantam captiui detinebamur, quamprimum naues ab vrbe soluerant, inter eos illico diuisi & dirempti fuimus, quorum Sclaui priore pugna à nostris interfecti erant. Hi etsi nos omni studio ad superstitiosam suam religionem primò pellicerent, nonnullos quoq; vi intentata cogerent: nihilominus tamen pertinaciam nostrã experti, liberam quoquouersum eundi & redeundi copiã versa sententia nobis indulserunt. Sed & Lusitani indies ad præfectum cõcursitantes, pro vendendis nobis 4000. Regales octonorum stipulabantur: quorum tamen dominiũ gratia diuina euitauimus. De nauibus autem nostris reuersis cum indiciũ daretur, bona de euẽtu prospero spe concepta, literis ad naues emissis postero die de statu anni & nostro & rerum aliarum significauimus. Die 3. Octob. literas itẽ alias perarauimus, nunciantes, spem nobis haud frigidã esse, quod leui redemtionis pretio liberari possemus: quod Gubernator, de reducibus nauib. edoctus, nos illico omnes liberos peruagari, & promiscue cum omnibus negotiari permisisset. Die 6. è medio ipso nostrũ vnũ pro fidei maioris argumento captãdo ad naues ablegauimus, qui vberius de periculis, quæ tempore obsessæ aut oppugnatæ ciuitatis sustinuissemus, denarraret, & porro negotiationis nostræ statum pensitatius referret, adderetq; iam ad cõponendam rem vias prostare haud asperas. Quo nostro socio paulo post cũ Sclauo Lusitanico ad nos reuerso, postquã dein vltro citroq; missitatis literis, variisq; assertis apud gubernatorem mediis modisq; eum placauissemus, tandẽ 11. Octob. statutum & decretũ hoc pacto est, vt 2000. Regales octonorũ pendentes, liberi ad naues rediremus. De cæteris vero, quæ cuiuis parti belli tẽpore pro præda cesserunt, ita agi debere, vt occupata occupantium essent manerentq;, & nobis ereptæ merces debitaq; residua loco Iunco gariophyllis onerate essent, & dissidium vtrinq; cõpositum perpetua obliuione sepeliretur: fœdus nouũ & constans redintegraretur, & negotiationes hactenus interruptæ alacrius postmodũ vrgerentur. Quæ omnia vt decreta, ita reipsa in opus deducta sunt. Eodem die binos nos obsides, Chinenses, ad naues amandauimus: quorũ loco cum à nostris 1000. Regales octonorum in ciuitatem perferrẽtur, nos liberũ in pedem restituti sumus. Consequente die cum Chinensibus iterum tot Regales Gubernatori numerati sunt: à quo tẽpore ad nostras naues tum noua victualia cõuecta sunt, tum nostri in terrã egressi piper emerunt; cuius redemti onera ad 24. vsq; Octob. diem à Sa-

Situs pagi Sumor seu Lampon. Pulo Paniam insula.

Hollãdi liberantur fœdusq; innouant.

bandri miniſtris nauibus aduecta ſunt: vt negotiatio apud omnes amica & pacifica gliſceret. Eodem die legatus quidam Malaccanus in Bantam venit, qui nauem ſuam remis actam ſub quadam confini inſula reliquerat, quæ tamen & ipſa 30. die ibidem appulit, 10000. Regalibus, vt fama erat, & pretioſis inſuper rebus aliis onerata: quæ omnia Gubernatori in hūc finem dono miſſa venerant, vt nimirum negotiationes nobis interdiceret. Quibus à Gubernatore acceptis, eiuſdem mandato illico nobis nunciatum eſt, illius terræ nobiles negotiationes noſtras nequaquam diutius tolerare velle. Et poſtquam breui ante cum duarū lunco dominis de nucibus muſcatis, & mace pacti eſſemus, deque pretio prope conueniſſemus: hac & ipſa re à Gubernatore cognita, venditoribus ſuas merces nobis offerre interdictum eſt. Iam ergo negotiatione noſtra de nouo prohibita, noſtris qui in terra erant, nunciari curauimus, quem ad ſtatum res iterum noſtræ relapſæ eſſent: qui interim tamen & à Sabandro, & amicis aliquot aliis admoniti erant, vt è terra haud cunctanter ſe offerrent, ni denuo vinciti in Luſitanorum manus tradi mallent. Cui ſuaſui parentes, ob hanc cauſam quoq; cum bonis compluſculis ad naues illico deproperauerūt, etſi mercium partem haud temnendam poſt ſe relinquere propter feſtinationem cogerentur. Cum vero, vt diximus, Luſitani legati nauis in portu reſtitiſſet, noſtri, qui ad veſperam ex portu ad naues redituri erant, ex illa à Luſitanis aliquot inuaſi & oppugnati ſunt: qui tamen correptis armis eorum inſultum infringentes, ad naues ſalui & incolumes deuenerunt. Qua diſceſſione facta, deinceps de omni noſtra negotiatione actum erat: niſi quod ex duabus lunco ductis nōnihil mercium adhuc impetrandarum ſpes quædam effulgeret. Illarum enim domini, cum eodem nobiſcū hoſpitio in Bantam vſi eſſent, & ob id familiarius nobis fauerent, contra expreſſum quoque Gubernatoris mandatum per hoſpitem ſuum abſentibus nobis clam aliquam multas merces quotidie deferebant, modo noſtro periculo eas è portu auferremus. Quod noſtra alea attentantes, Calendis Nouembris naues ad portum propius admouimus, & celoce cum 13. viris emiſſa lunco binas ad naues reliquas abegimus. In quarum qualibet cum 60. fere Sclaui eſſent, nec de noſtro cum ſuis dominis cōtractu quicquam cognitum haberent, ad arma adſilientes, auſui noſtro reſiſtebant quidem: ſed à noſtris tamen cum diſploſis ſclopetis 6. vel 7. ſternerentur, cæteri exemplo terræfacti è nauibus ſe præcipitabant, & enatando in terram ſe ſaluabant. Hoc itaque ſucceſſu lunco binæ ad nauem Mauritium adactæ ſunt.

Hollandis negotiationes iterum interdicuntur.

Eodem die, cum Luſitanica dicta nauis littori quam proxime accubaret, à nauarcho noſtro celoces binæ cum 25. viris illam captum & abductum emiſſæ ſunt. Quod animaduertentes, qui in illa Luſitani præſidiarij erant, Baſis binis æneis in noſtros tanta virilitate fulminauerunt, vt retro cedendum illis omnino eſſet: vel ob hanc quoq; potiſſimum cauſam, quod vento ab ipſo mari efflante celox noſtra prope ad littus, vbi incolarū armatorum numeroſa manus nos exceptum ſtabat, adacta & impulſa fuiſſet. Qua rerum occaſione cum apertæ naues noſtræ cum 50. Luſitanis armatis conflicturæ nihil prærogatiuæ haberent, proras ad naues recōtorſimus. Hac velitatione è noſtris vnus vulneratus, quatriduo pòſt expirauit. E Luſitanorum vero læſis tribus, vnus globo grandiore medius traiectus diſſiliit. Sed & volitantium per ciuitatem glandium crebritate tres contacti, vel quatuor, breui, vt ad nos poſtea nunciabatur, expirarunt. Interim & fama ſpargebatur, claſſem in ciuitate contra nos inſtrui, ad quam muniendam Luſitani non ſolum nobiles inflammarent, ſed & quoſcunque obuios tum pecunia numerata, tum miniſtratis veſtibus contra nos pellicerent & conſcriberent. Quod ſi forte quidam in perſona, quod aiunt, comparere non poſſent, illorum Sclauos certo pretio ſtipularentur.

Noctu

Noctu ex naui *Amsterdam* aliquot adhuc tormenta grandiora in ciuitatem diſploſa ſunt: à quorum vno globo tres viri obtriti cecidere. Nauis interim Hollandicæ Sclaui *Iunco* quadam obuiam conſectati, cum præter reſinam ea nihil vehi viderent, integram ſuo curſui promiſere. Circa veſperam nauibus rurſus ad ciuitatem propius conſedimus. Poſtero die nauem quandam à mari verſus nos curſitantem conſpicati, poſtquam celoce miſſa ad eam ageremus, ad defenſionem demiſſis ſtoreis præſidiariis ſe expediti accinxerunt. Qui ob id ſclopetis à nobis impetiti, ex cannis telorum munitorum toxico delibutorum tantam molem in nos efflarunt, vt Spiculis cœlum depluere videretur: quorum frequentia noſtrum nouem vel decem, & ex his aliqui 4. vel 5. vulneribus ſauciati fuerunt. Tela quidem ipſa, etſi propter tenuitatem ſeu leuitatem alte corpus nõ penetrarent, nihilominus tamen carnem findentia, veneni ratione vlcera putrida excitabant. Nihilominus tamen glandibus noſtrorum perfoſſis illorũ ſeptem viris, cum viderent reliqui, velis incitatis ſe nos anteuertere non poſſe, in Celocem ſuam turmatim deſilientes, ea remis expeditioribus deſerta naue à noſtris ſe expediuerunt. Nauem hanc captam, oryza, piſcibus reſiccatis, & bonis leuioribus aliis oneratam noſtri inuenerunt: quæ 40. circiter viris munita à Bandermachin, Inſulæ *Borneo* ciuitate excurrerat, propter commeatum præſtitũ bono nobis fato aduecta. His ita tranſactis, cum biduum integrum aut hoſpitis noſtri, aut *Iunco* ſupradictarum domini aduentum præſtolaremur incaſſum, mercibus eaſdem exonerare, & in Mauritium nauem transferre paulatim occepimus: in quibus 20. fere dolia nucum muſcatarum nondum lectarum, & 30. ſaccos Macis cum mercibus nonnullis aliis numerauimus.

Banderma chin inſula Borneo ciuitas.

Sed miſſis his, ad mores, Religionem, Oeconomiam, ritus & leges Iauanorum breuiter expedienda nos maturo conuertamus.

Caput XXI.

De origine Iauanorum, & eorum ciuitatibus.

QVA origine Iauani primum emerſerint, pro certo comperire nobis non licuit. De qua re tamen ipſi interrogati, à Chinenſibus ſuum principium eſſe reſpõdent, qui quondam in China ſeruitutibus intolerabilibus preſſi & onerati, cum hominum ingenti multitudine inde egreſſi in inſula Iaua conſediſſent. Cuius rei fides vel ideo dubia non eſſe debet, quod Chinenſibus per omnia ſimiles fere ſunt, lata fronte, buccis extulerãtibus, oculis anguſtis nimirũ conſpicui. Ad cuius rei confirmationẽ etiã *Marco ex Paulo Veneto*, quondã *Tartarorum* Regis officiario accedit, quod magna inſula Iaua olim *Tartaro* tributaria fuit: quæ tamen hodie, poſtquã Chinẽſes defectione facta à Tartaro deſciuerunt, eius dominiũ amplius non agnoſcit. Sed & hodie ingens Chinenſiũ multitudo in Bantam, negotiationis inſtituto degit, vt ibi nimirũ duras Chinarũ leges & ſtatuta extranei euitẽt. Interim tamẽ ex China in Iauã difficilis & rara cõmeatio eſt, nec quisq; facile in illã redit ſemel egreſſus, niſi forte relictis ibi vxore & liberis ad remeandum euidentem cauſam habeat.

Iauani ex China coloni.

Marcus Paulus Venetus.

Iauani ſuum Regem proprium habent. Et ſicuti plerunque euenit apud vniuerſas nationes, vt domino primario deficiente, multi pro Regibus ſeſe deinde obtrudant, quod & ab Alexandri Magni obitu accidit, cum ſequiſq; eius terræ primatem conſtituiſſet, cuius ante Gubernator fuiſſet: ſic in Iaua quoque, qui cæteris potentior erat, illis ſe dominum obtruſit. Vnde factum eſt, vt ſingulæ Iauæ ciuitates ſingulos Reges agnoſcant, quorum tamen potentiſſimus Iauanus

Vnde ſingulis Iaua ciuitatibus ſinguli reguli ſint.

Quæ Iauæ ciuitates. cluet. Vt vero ex ordine Iauæ vniuersas ciuitates, nobis cognitas, describamus: ab Oriente in occasum protendentes, rem hanc ordiemur.

Ballambuan. *Ballambuan* celebris ciuitas, muris & vallis vndiquaque cincta, suo quoque Rege priuato tuta, nostræ commorationis tempore ex causis deinceps percensendis, obsessa fuit. In opposito huius pulcherrima & feraciſſima *Bali* insula sita

Bali insula. est, quæ sinum quendam, *Viam* ad *Balambuam* dictum, constituit. Ab hac versus

Panarucan Septentrionem 10. mill. ciuitas *Panarucan* abiacet, multis Lusitanis Iauanisque, Christianam fidem professis habitata, & suo insuper priuatim Rege, Lusitanis valde fauente, donata. Venalia, quibus hoc loco negotiantur, Sclaui sunt, quorum Lusitani magnam quotannis partem in Malaccam deuehunt. Sed & pipere longo abundat. Ibidem etiam vestes quędam muliebres texi solitāt, quas lauanā

Caniorins genus vestis. lingua *Caniorins* nuncupat. Ipsa ciuitas muris cincta est. Post *Panarucam* mons

Sulphurinus mons. quidam vastus, sulphure ardens cernitur, qui An. 1586. Primo erupit tanta quidem vi & commotione, vt ab eo 10000. fere oppressi homines fuerint, & lapides prægrandes in ipsam vsque ciuitatem excussi sint: ad cuius eruptum ex fumo tantæ tenebræ concitatæ sunt, vt integro triduo nox densissima perstaret. Ciuitas vero illa ad portum sita est, ad quem Lusitani plerunque ex insulis *Molucca, Banda, Abeyna, Timor* & aliis feruntur, aut ex *Malacca* in insulam contendunt. Su-

Passaruan. perius dicti bini Reges Ethnici sunt. *Paßaruan* dicta ciuitas à superiore 6. fere mill. distat, muris probe munita, & flumine insigni commoda, cuius Rex ciuitatem

Regis Passaruan factum haud regium. *Ballambuam* pridem obsederat de causis iam narrandis. Rex in *Passaruan*, Mauritanæ Religionis professor, filiam Regis de Ballambuam sibi vxorem poposcit: quam etiam illustri comitatu adductam impetrauit. Prima itaque nocte cum sponsus sponsæ pro more accubuisset, illam dein cum omni suo comitatu nefarie obtrūcauit, hac vna de causa, quod, vt ipse, illa Mauritanam fidem non agnosceret. Nec hoc contentus patrato, insuper etiam cum ingēti exercitu ciuitatem *Panarucam* spe expugnationis inuasit, ad quam tamen spe sua frustratus, & multis suorum militum diminutus cum cætero grege ad *Balambuam* properauit, ad quā considens, supra flumen bina propugnacula extruxit, & idem, ne vel naues vel scaphæ transire possent, palis impactis intercluſit. Quadrimestri spacio vrbs hæc obsidebatur: vt intus rerū plerarumque penuria maxima esset. Merces, quibus hoc loco negotiationes agunt, fructus quidam paruus & subtilis est, fragi simili-

Garnitre fructus. tudine, *Garnitre* dictus, qui à mercatoribus Quillinis magnifit, & globulorum vicem supplet. Sed & Panni Xylini inde in Bantam conuehuntur, vbi mercibus Chinensibus permutantur. *Terra de Passaruan* ex præeminenti quodam monte internoscitur: ad cuius radices ciuitas ipsa versus occidentem 10. mill. dissita est,

Ioartam. fluuio amœnissimo quam proxima. *Ioartam* ciuitas portu commodissimo insignis est, ex quo pleræque naues, ab insulis Moluccanis in Bantam excurrentes, sese necessariis omnibus reficiunt. Ciuitas cæteroquin ipsa crasso muro cincta &

Gerrici. munita, versus partem fluuij occidentalem ciuitatem *Gerrici* proximam habet, cuius Rex à cæteris Regulis omnibus compositis seu complicatis manibus salutari solet, quo habitu gestuve sclaui suos dominos venerari solitant. Ex geminis hisce ciuitatibus in Bantam & loca alia Salis multi cumuli conuehuntur, vnde

Celduam. insula. idem porro in *Baros, Speriamon*, & Iambe distrahitur, & pro pipere permutatur. Eius copia in *Celduam* quoque, insulam gossypij & oryzæ feraciſſimam traiicitur.

Surrabaya. *Brandaon.* Post has ciuitates *Surrabaya* sita est, flumine vicino vt & Rege intestino celebris: à qua versus austrum sex milliarib. *Brandaon* ciuitas sita est, Regem eundem, qui in *Cidayo* imperat, agnoscens: ipsa alioquin valde firma, & tum muris, tum vallis propugnaculisque fortificata, portu tamen incommodo, & eodem contra maris æstum parum munito, qui 10. orgiarum limosum fundum tenens, nauibus vento impulsis stationem haud durabilem ministrat. Cuius nos exemplum

expertos

expertos esse, post narrabitur. Portus iste de longinquo ex tribus montib. supernè planis, & ad mensarũ longarũ speciem latis pernoscitur, qui ob hanc causam à Lusitanis *Las Mesas de Tubaon*, à Iauanis autem alio nomine *Batto VVilling* nuncupantur. Stationem hanc *Iunco* quoq; à Moluccanis insulis egressæ incurrunt, vt Sale onerato ponderis defectum suppleant. *Ab Iuama* enim vsq; in *Pattem* Salinæ multæ conspicuæ sunt, cum interim in parte occidentali nullæ reperiantur. Decem milliaribus hinc ad Circium ciuitas *Tubaon* abest, suo & ipsa Regulo præclara, & hominũ confluxu populosissima. Inde 5. mill. *Caioano* ciuitas ad sinũ quẽdam abiacet, Regem quidẽ proprium, sed negotiationẽ nullã habens, vt nõ minus & *Mandalican* oppidũ, quod insulam quidẽ ad portũ adhærentem habet, sed præterea nullis incurrentib. mercatorib. insignis, & solis piscatoribus nota. Versus occasum trium mill. spacio *Iapara* ad sinum quendam conspicitur, in altũ maris trib. fere milliarib. excurrentem. Ciuitas hæc congesto ex Vallis seu sudib. munimento tantum cincta est, & flumine læto, & insuper portu commodo optatissima: adeo, vt ad illũ naues quamplurimæ contendant, rebus se necessariis probe instructum. Hæc priorib. aliquot annis suum proprium Regẽ habuerat, tum maritimo, tum terrestri imperio versus occidentem potentissimum. *A Iapara* porro 25. mill. & à Bantam 45. mill. magna & spacioſa ciuitas *Mataran* abest, cuius Rex potentia Iauam vniuersam exuperat, adeo vt Iauanis obsessionem ex causa facili minitari audeat. Quo in metu & nostro tempore *Bantani* erant, contra eum sese collectis viribus expedientes. *A Iapara* versus occasum mill. 5. *Pati* ciuitas sita est: à qua porro *Dauma* trib. mill. abest, quæ Regem suum adhuc hodie supra dictum Cæsarem veneratur, muris densis & prævalidis circundata: à qua iterum 3. mill. ciuitas *Taggal* seiungitur. Trium iam dictarum ciuitatum vnaquæque suum fluuium habet, ad sinum proximum omnes interim sitæ. Porro vero pulcherrima & præampla ciuitas *Charabaon* prouisitur, & muro fortissimo felix, & fluento dulci iuxta opulenta. Hæc ex elatis binis montibus, ad ciuitatis tergum sitis, & ephippium equinum referentibus, discernitur. *Hanc Dermayno* sequitur, fluuio & ipsa felicitata: vt & simili solo *Monucaon*. *Intra Monucaon & Iacatræ* medium, ad angulum prominulum *Crauaon* pagus magnus, propter piscium abundantiam solis piscatorib. habitatus cubat, ad quẽ fluuius quidam se tribus bracchiis in mare exonerat: quo loco excurri solet in insulas vniuersas ad portũ Iacatræ dispersas, qui portus sinus maris est, ad quem & alia ciuitas regia, hoc loco mihi memoria elapsa, sita est. *Iacatra* regio victualiorum omnium feracissima est, quæ iniuste à quibusdã Sunda Calapa nominatur. Est enim *Sunda* Iauanæ linguæ *Locus* fertilis aut ferax omnium victualiorum, & *Calapa*, idem est quod Nux Indica. Significatur itaque locus *Cocos* seu nucum Indicarum ferax. *Ad Baye* seu sinus fauces eadem paruas quasdam insulas habet, & vadum præterea occultum, in quo impingens Amsterdam nauis rimis multis dirupta hiscuit. Fluuio eadem insigni irrigua est, & nudo vallo circumscripta, incolas fert quamplurimos, insuper & reficiendis nauigantibus valde opportuna. Ad sinum occidentalem 3. fere à Ciuitate milliarib. fluuium ea permittit *Tauioniana* dictum, à quo ad mill. vnum per aduersum flumen pagus quispiam positus est: apud quem, quotquot in Indiæ Orientalis insulas vela faciunt, aquam suis necessitatib. haustim depromunt. Versus occidentem ad tria milliaria fluuius item alius est prægrandis, *Punctan* dictus, cui prælongus eruptus adiacet, recessu maris aridus per aduersum flumen milliare iterum vnum prouectis, pagus quidam nobili indigenæ subditus & *Zenopate* dictus offertur: ad quem piperis copia abundantissima prouenit. Ad partem iterum occidentaliorum milliari vno pagus alius abest, *Tanhara* dictus: in quo transitu multæ insulæ occurrunt, omnibus in Bantã contendentibus permeandæ, apud quã portus omniũ & maximus & cõmodissimus

Tubaon. *Caioano.* *Mandalican.* *Iapara.* *Mataran.* *Pati.* *Dauma.* *Taggal.* *Charabaon* *Dermayno.* *Monucaon.* *Crauaon.* *Iacatra regio qualis.* *Tauioniana fluuius.* *Punctan fluuius.* *Zenopate.* *Tanhara.*

simus est, negotiationibusq; creberrimis præ reliquis celebris, de quo tamẽ postea dicturi sumus *Tanharam* deinde in reditu excipiunt pagi illi, de quibus superius commemoratum est, plerique prouentu piperis (cuius pars maxima inde in Bantam à peregrinis mercatoribus importata, Chinensibus venditur) percelebres. Lusitani quidem ante id tempus solitabant & ipsi ibi piper commercari: Sed vt Chinensibus negotiationem hanc propriam faceret, Rex Chinarum illis certam pecuniæ summam dependit, taceo, quod Lusitani alias istis mercibus eo loco emendis parum commodi facerent, cum opus haberent, piper in laua distantissime coemere, & illius cum promptissimo maris periculo Cochinum aduecti, Factori Regis quintale quodlibet pro cruciatis 12. tradere. Hoc itaque tempore Lusitani tantum *Druges*, Garyophyllos, nuces myristicas & harum florem, vt & Santalinum lignum coemunt quæ postmodum in Malaccam & loca alia distrahunt.

Caput XXII.

De situ & conditione ciuitatis Bantam.

BANTAM ciuitas in depressiore loco ad radices prælti cuiusdam montis, ex quo desuper duo riui per vtrumque ciuitatis latus defluunt, sita est. Ex eodem præcipitio per mediã ciuitatem riuus quoque tertius maior deriuatur, eidem & commodum magnum & satis firmum munimentum ministrans. Muri illius orgia vna crassiores, ex latere cocto rubro extructi sunt. Sed & portas quasdam inaccessas habet, ad quas tum noctu tum interdiu excubiæ aguntur attentissimæ. Ad quemlibet lapidis iactum propugnaculum vnum statutum, vno quoq; tormento sed eo sine rotis munitum visitur, quo tamen perindustrie vti norunt, etsi instrumentis nullis aliis instructi sint, quam puluere pyrio ex Malacca aduecto. Turres cæteroquin habent nullas, præter theatra quædam, trium tabulatorum spacio elata, & ex truncis, crassisque lignis consertis constrictisque erecta, quæ acclinatis scalis conscendentes, & easdem post ad se sustollentes, incursantibus hostibus potentissime resistunt. Cum iidem proxime intellexissent, Regem Mataran contra se exercitum educturum, ciuitatis muros circumcirca ambulacro seu circuitu ex arboribus longissimis succoronarunt, tanta latitudine, vt & supra illum tuto ambulare, & firmo pede stare, & contra hostem pugnare liceret. Ciuitas vniuersa tribus tantum latis seu regiis plateis peruia est, quæ omnes ante palatium Regis seu Pacebam coeunt: ex quo loco vna è Pacebam recta ad mare deproperat: altera ad portam terrestrem excurrit: tertia ad portam montis portenditur. Lapidibus ciuitas minime constrata, sed mere arenosa est. Sed & è Canali vno in alium ita transiri potest, vt vniuersa ciuitas scaphis adigendis aperta sit. Canales vero isti cum ad vniuersas emittendas ciuitatis sordes nõ satis magni vel ampli, ipsa quoque ciuitas insuper ex se Paludosa sit, plerunque cœnosi & fœtidi inueniuntur. Incolarum enim tam viri quam fœminæ multoties in publico lauant, & commoto fundo æqua subinde turbatur, lutulentaque redditur. Templum capacissimum habent, *Mesquita* dictum, iuxta Regis palatium ad latus occidentale situm, ad cuius alterum Orientale latus armamentarium, bellicis omnibus instrumentis instructum, opponitur. Ad austrũ aula iunioris Regis posita est, cui Chepate Gubernatoris domus adhæret, iuxta quam supra dicta ad campestrem portam deducens platea excurrit, qua vniuersi Regis serui, Sclaui & officiarij habitant, & insuper stabulum equorum cum culina Regia prostat.

Mesquita templum.

proſtat. Ciuitas porro in quatuor dirempta partes eſt, quarum cuilibet nobilis vnus præfectus eſt, vt eam tempore belli, incendij, & caſibus reliquis tutetur. Pars quælibet ſuis terminis à reliquis diſcreta eſt. In qualibet etiam parte ſuum peculiare tympanum, magnitudinem dolij omas 9. capientis, referens, ſuſpẽſum eſt, quod malleo appendente pulſatur, quoties vel incendiũ vel tumultus alius oboritur. Idem & circa meridiem, & auroram & veſperam pro ſolis aut diei ſigno publice dando feriunt. Peculiares quoq; pelues habent, quibus ſonitum pulſumq; loco campanarum ad excitandum, colligendum cõgregandumq; populũ cient. Singulis ciuitatis angulis ſui excubitores dati ſunt, & nocte aduentãte ponticuli omnes remouentur, alioq; ſeponuntur, vt tranſitus de nocte nulli per vrbẽ pateat. *In Pambam* ſiue Pacebam ſingulis noctibus ad carcerem 50. viri excubant, & ad nobilis cuiuſuis domũ viri 10. vel 12. vigilias agunt: Quorũ ædes ingreſſis primo occurſu area quadrilatera *Paceban* dicta, obuenit, vbi poſcentium cauſas audiunt. Locus vero ſeu tugurium, quo excubię aguntur, arundinibus aut foliis palmarũ contectũ eſt. In areæ dictæ angulo quodam ſuas *Meſquitas* domeſticas habent, in quibus meridiei tempore precationes ſuas fundunt. Ad has fluuius ſeu riuus eſt, quo ſe emundant aut abluunt. Introrſum itaq; pergentibus, aditus anguſtus offertur, angulis quamplurimis obſeptus, vbi ſclaui eorũ habitant, ſuos dominos à nocturnis hoſtium inſultib. defenſuri. Ipſi enim vt nemini facile fidunt, ſic fidei non magnæ ſunt ipſimet. Aedes eorum, 4. 8. aut 10. ligneis columnis, artificioſe ſculptis ſuperinſtructæ ſunt, ſuperne quidem palmarum foliis intectæ, inferne vero ad frigus captandum totæ patentes. Illic etenim loci aer nunquam frigidus eſt. De nocte prætenſis telis ſeu velis patentem hunc locum circumquaque obducunt. Cubicula nulla habent, nec ad recondenda neceſſaria, tabulata ſuperiora vlla. Conditorium ſaltem vnum habent contignationis vnicæ, ſine feneſtris, ex lapidibus conſtructum, & deſuper ſtramine tectum. Hoc bona ſua vniuerſa aſſeruant & eripiunt, tempore incendij: quod in hunc finem quoque craſſis ramis intortum, & arena confertim inſperſa munitum eſt, ne ignis profundius penetret. Cuncta ædium ſublicia ex craſſiſſimis arundinibus, *Bambo* dictis, aſſulatim diſſectis conſtant. Vnde tenui labore ſumptuque ſuas ædes extruere poſſunt, quod noſtro tempore coram videre licuit. Cum enim repentino quodam incendio ædes quamplurimæ tum intra, tum extra ciuitatem conflagraſſent, illæ vniuerſæ vno quatriduo reædificatæ & redintegratæ fuerunt. Quoquouerſum tum iuxta littus, tum iuxta terram cæteram ædes quamplurimæ ex ordine ſtatutæ ſunt, quarum pars maxima nationibus extraneis, vt *Mallaicis*, *Bengalis*, *Guzaratis & Abeſſinis*, quorum ibi peringens copia degit, addicta eſt. Chinenſes locum quendam occidentem verſus occuparunt, apud quos & Luſitani confederunt, & nobis præterea habitatio conceſſa fuit, ex altero latere vallo, ex altero vero palude obſepta, ita vt ex loci natura illa defenſioni aptiſſima eſſet.

Excubiæ quales in Bantam.

A Ciuitatis reſpectu riuus maior decurrit. Quo loco ſi dulcis aquæ putei effodi poſſent, nullo negotio ſumptuque leui arx munitiſſima extrui apta eſſet, muris nimirum ea ciuitatis parte deiectis, & lapidibus inde erutis ad arcis muros ſtatuendos conuerſis. Hoc enim pacto impediri poſſet, vt nec biremis, nec *Paraus* nec vlla nauis alia vel in ciuitatem temere incurrere, vel ex ea facile egredi poſſet: cum cæteri canales alias iſtud genus nauium non admitterent. Sed & vadi ipſius præter hoc tanta humilitas eſt, longius in mare exporrecta, vt, etiamſi ex nauibus in caſtellum tormenta fors excuterentur, globi tamen, iactus longitudine eneruati, non facile caſtello quid incommodaturi ſint. Optandum itaque eſſet, huius loci incolas tempus & occaſionem commoda accuratius attendere, priuſquam à Luſitanis præuenirentur. Quod ſiquidem fieret,

nullo dubio ex sola Iaua aromata, verum etiam ex *Malucca, Ambon, Banda, Timor, Solor, Macasser* & insulis quamplurimis aliis confertim importarentur.

Caput XXIII.

De Bantanorum Foris, mercibusque, & qua mensura vel pondere eadem venundentur.

INGVLIS diebus in Bantan triplex forum mercib. omnis generis exponendis venundādisq; constituitur. Primū loco quodā spacioso, orientē spectāte agitur, vbi ad solis illico ortū variarum nationū mercatores, vt *Lusitani, Arabes, Turcæ, Chinæ, Quillines, Pegus, Malayos, Bengales, Guzarates, Malabari, Abissini*, & Indici alij suas negotiationes tractatum conueniunt. Huius duratio ad horam diei nonam est, à qua inde ad sua le quisq; recipit. Vt vero expressius sciatur, quænam potissimū & cuius generis merces ibi venales reperiantur, à principio exorsi secundum ædium lōgitudinem procedemus, & porro iuxta aquam, viam reflectemus. Ad fori itaque aditum, vbi *Mesquita* vallo cincta adstat, fœminæ considunt cum saccis, & mensura ipsis *Ganta* dicta, tres circiter libras Hollandicas piperis capiente. Hæ à rusticis allatum piper coemunt, Gantam vnam pro 800. aut 900. *Taxis*, qua re ipsæ valde solertes & industriæ esse solent. Idem locus Chinensibus quoque proprius est, qui priorib. expeditiores, rusticis aduentantibus occurrunt, & quanti piperis vecturam vniuersam æstiment, rogitant. Quam ad rem stateram, textorū libris similem, paratam habent: ex cuius caudice parte vna pondus, ex altera saccus capiendo piperi aptus, ne fors fallantur, appenditur. Ad locum vallis succinctum, vtrinq; quamplurimæ mulieres inueniuntur, *Betelle, Areccam, Melones aquaticos & Vannanas* vendentes: quibus in proximo assident liba & cætera huius generis venum exponentes. Quibus prēteritis locus alius est, ad cuius dextrā omnis generis arma, vt *Basæ* æneæ, pugiones, Cros dicti, hastarū Pila, cultri, & ferramenta alia cū Santalo albo & citrino prostant. Ad læuam vero, Saccharū & confectiones aliæ promuntur. Huic in proximo forum fabarium est, quo albi, nigri, rubri, virides & Cærulei Phaseoli venundātur, Ganta quauis pro 300. taxis æstimata. Hoc excipit forum Ceparium seu alliarium, ante quod obambulant mercatores, qui pannis lineis vendendis quæstum faciunt, aut peregre negotiaturis pecunias mutuo dant, ea conditione, vt feliciter reuersi duplum refundant. Quibus si inuia nauis peritat, tum Danistæ nec de capitali nec de vsura tenetur. Ad loci huius dextram forum Gallinarium est, vendendis gallinis, Anatibus, columbis, Capellis, Psittacis & auibus reliquis ordinatum, ad cuius limites vię dirimuntur, ita vt vna ad tabernas Chinensium, altera ad forum Olitorium, tertia ad *Carnarium* deducat Tabernas Chinensium adituris ad dexteram Gemmarij aliquot tum *Cerecanas* tum *Arabes* sunt, viles pyropos, Hiacinthos, Spinellos, *Balasios*, Granatos, & Robassos venundantes. Ad læuā Bengali & alij picturis & rebus, similibus negotiantur. Post Chinensium tabernas stant, qui vendunt filum sericū, omnis & generis & coloris, & item pannos Sericos, Damascenos, Holosericos, Satinū, filum aureum, diachrysum, catinos cantharosq; Porcellanos, sportulas elegantissimas Laccā, cupreas patinas, maiores minoresq; ex cupro Cantharos, hydrargyrū, capsulas præstantes, varij coloris Papyrum, Calēdaria, aureum foliatū, specilla, pectines, specula minuta, sulphur, machæras Chinenses, quarū vaginæ Lacca obductæ sunt, Radicē Chinæ, flabella, Vmbellas Quitasols dictas, ad Solis & aeris quascunq; iniurias arcendas paratas, quibus duæ plateæq; vtrinq; confertæ sunt.

Ganta mē-sura.

Iam

Iam vero alteram viam tenentibus, Beniali cum ſuis picturis viſuntur. Ad dextram forum lintearium virorum, ad læuam fœminarum nuptarũ occurrit: quorum metam nemo ſub grauis mulctæ comminationem ingredi audet. Ex vtroq; porro latere forum eſt pomarium, Nucarium, vbi pariter variæ herbæ fructusq;, noſtris multum diſſimiles venundantur. Qui vero horum noſtros referunt, ſunt poma aurantia, Citria, Limonia & Granata ſeu punica, quorum forum ad fines viæ terminatur. In reditu forum aditur Piſcarium, ad cuius læuam forum Carnarium eſt, emendis carnibus bouillis, ceruinis & bubalinis comparatum. Porro itaque forum ſe pandit Aromatarium, ad quod ſuis tabernis mulieres aromata, pondere minimo & ad cuiusuis arbitrium ſollicitato emetiuntur. Aromata autem hæc fere ſunt, piper, Garyophylli, albi, nigri, Muſcatæ, Macis, Cinnamomũ, Cuminum, Zinziber aridum, Zedoaria, Zurumbeth, piper lõgum, Cubebæ, Amfiun, Fagara, Calambar, Garro, Santalum, Coſtus Indicus, Nardus, luncus odoratus, Calamus aromaticus, Chinæ radix, Rhabarbara, Galanga, Seuerſad ſiue ſemen Zedoariæ, Fœniculum, aniſum, Coriãdrum, *Bangue, Datura, Cannoxit, Cantior, Samparantan, Curcumia, Pontion, Gato, Gambeir, Saſani, Daringi, Tagui, Caumbi, Tianco, Mandian, Maiupodi, Sari, Branhan; Darin Tuio, Tagari, Iurahan, Sambãia, Ialane, Parauas, Comon puto, Beniouin, Saga* alba & nigta, cum cæteris quamplurimis. *Oryzæ* forum ad dextram eſt, cuius copia maxima ſaccis prompta aſtat, & nauiculis ad forum cætera recondita aſſeruatur. In proceſſus longitudine forum ſequitur ollarum, Saccorum, ſtorearum, & ſalis, cuius ibi prægrandes cumuli proſtant, à *Ioartan* & locis finitimis aliis aduecti, & porro alio diſtrahendi. Ad læuam forum Olei ſeu *Cocos* eſt. Iam itaq; ad locum, quo mercatores obambulare diximus, reuerſi, horum quoq; negotiandi modũ nonnihil expendamus. Menſura, qua piper vendunt, trium librarum & $\frac{1}{4}$ partis eſt, Ganta dicta. Sed & aliam maiorem, oryzæ, Sali, fabis & rebus aliis vendendis accommodatam habent, libras quatuor integras piperis capientem. Quod ſi põdere maiore piper emunt, tum ſaccis illud tradunt, quorum quilibet *Cates* 45. aut 56. libras habet: quod pondus niſi exquiſite appendatur, in damnum id fit emptoris, *Cate* autem vnciæ binæ ſunt. Attendi autem diligentiſſime oportet ne à Iauanis aut cæteris quoque emptori fraus fiat, cum plerunque piperi nigros quoſdam lapillos commiſceant, à pipere haud facile diſtinguibiles. Sed & de pipere ſelecto aridoque ſatagendum eſt. Foro hoc finiente, alteri exordium datur, in Pacebam, ſiue ad palatium Regis, quo annona omnis generis comportatur, & à Chinenſibus inſuper etiam piper expromitur. Hoc ad meridiem, interdum quoque ad veſperam durat. A meridie ad Chinenſiũ habitacula victualia omnia, vt Capellæ, gallinæ &c. venum exponuntur. Huiuſmodi itaque fora ſingulis diebus eq̃uo modo celebrantur, in cuius quæſtu faciendo Chinenſes ſe valde ingenioſos præbent. Cæterum de pecunia eorum alio loco commemorabitur.

Cate ſunt bina vncia.

Caput XXIV.

De Iauanorum in Bantan religione, & commerciis mutuis.

IN ipſa Iaua, vt & ad tractum maris littoralem vniuerſum ſuperſtitio Mahumetana gliſcit. In ipſius vero terræ meditullio Ethnici ſunt, inſtituta Pythagoræ rata habentes: cuius hoc ſingulare dogma fuit, animam hominis, è corpore ſuo vt vetere hoſpitio expulſam illico in corpus aliud migrare quodcunque obuium. Hac etiam de cauſa & ab omnibus, quæ vitam vel habẽt, vel habere poſſunt, prouide abſtinent: & animal nullum occidunt aut mactant.

Pythagorici.

Mahumetani. Ad littus Iauanum, vt diximus, Mahumetem colunt, cuius Alcorano pertinaciſſime credunt. Prophetas ſaltem quatuor agnoſcunt, Moyſen, Dauidem, Ieſum Chriſtum, & Mahometem. Templis ſuis, *Meſquita* dictis, cultum ſuum ſeu religionem peragunt, cum ſilentio & deuotione ſingulari, faciem ad ſolem dirigentes, & in humum ſe ſubinde multoties proſternentes. Ad monachorum ritum horas plerunque ſuas lectitant, nulla venia intermittendas. Ieiunia ſeu Quadraſmias binas vno anno inſtituunt: vnam celebriorem à 5. Auguſti ad dies 40. continuant, quo elapſo tempore cum Sclauis & miniſtris ſuis vniuerſis Paſcha celebrant, vt Sartores vno circulo conſidentes, & in terra coepulantes. Eo tempore dominis ſuis ſolennem honorem exhibent, pedes eorum à planta ſurſum ad genua manu ducta promulcentes, & idem à mento dein per faciem ad occiput vſque repetentes. Hoc quouis 5. Aug. die fieri ſolet. Primariorū vxores nullo vnquam tempore foris ſe ſpectādas efferunt: quarum à quolibet 12. vel pauciores ductari ſueuerunt, pro dote multis Sclauis, viris adductæ. Loco iſto cum nos adhuc commoraremur, Sabander filio ſuo ſecundo quandam è ſtirpe ſeu familia ſua coniugans, pro dote 50. viros, 50. mulieres, & 40. virgines cum 300000. *Caxis* (quæ nc ſtræ monetæ faciunt 25. Regales octonorum, computando 12000. Caxas pro Regali vno) coaddidit. Cum his omnibus fœminis rem ipſis habere licitum eſt. Qui ex maritali cohabitatione liberi naſcuntur, hos viris vendere non permiſſum eſt, cum primariæ coniugi omnes naſcantur, veluti Iſmael Saræ: quorum ab illis quamplurimi occiduntur. Quod ſi quandam ex affinibus ſuis vxorem ducunt, tum ante exactas nuptias nec ſponſus nec ſponſa pedem domo efferunt. Nuptiarum die cognatorum ſerui ſclauique ornatiſſime veſtiuntur poliunturque: & vel ad ſponſi vel ſponſæ ædes haſtæ ex ordine multæ defixæ ſunt, albis rubeisque Xylinis laciniis ſeu vexillis, lancearum militarium forma modoque ſuperne religatæ, tormentorum interim ſonitu quoquo verſum perſtrepente. A prandio Equus Ephippiatus ſponſo adducitur, quo ipſe vniuerſam ciuitatem oſtentandi ſui cauſa perambulat. Veſperi ad ſponſam idem redit, ad quam interea, dum ſponſus abfuit, Sclaui dotales cum ſuis præſentiis ſeu muneribus acceſſerunt, inter quæ & Dos ipſa eleganter adornata & compoſita confertur. His factis conuiuium latum & geniale datur, quo parentes ſponſi aut ſponſę cum his ſe exhilarant. A quorum obitu deinde ſponſus cum ſponſa ſub vnum tectum, velis circumcirca cinctum, deducti, ſuo arbitrio concumbunt. A quo poſtea tempore ſponſa extraneo nulli conſpicienda datur. Sine Betelle aut Arecca raros lauanorum offendas, quæ calce permixta maſticant. Ex quo eſu os omne purpura intenſiſſima tingitur, vt contra dentes connigrantur, quos ipſi tamen ſubinde limant, & herbæ cuiuſdam affrictu læuigant. His mandandis adeo intenti ſunt, vt nec in Regis alloquio ferientur. Quod ſi familiaritatis gratia alter alterum viſitat, Betelle Ciſtam numero in medium collocant, & de ea amicis præſentibus porrigunt, abeuntibus Ciſtulam ſuam replent. Conſeſſuri alicubi altero autoritate maiore valente, minor alter incuruatus ad ſedentem alterum ingreditur, dum adſideat: vtrique interim caprarum modo Betelle ſuum ruminantes.

Dos qualis nubentiū.

Ritus nuptiales.

Betelle Iauanorum delitiæ.

Caput

Caput XXV.

Quo habitu comitatuq; Capitaneus seu Primas in Bantam ad Pacebam se conferat.

SI ex causa quadam Primas aliquis (hos Capitaneos dicunt) ad Pacebam siue Regis palatium pergit: tum eos vnus vel bini hastis, & tertius gladio vagina ex holoserico vel rubra, vel nigra condito instructi anteambulant. Cuicunq; itaque hastæ tales præferuntur, hos Sclauorum aut aliorum vulgarium nemo præterire secundum latus audet, sed in calcaneum suum considentes, Capitaneum transeuntem præstolari coguntur, quo prætergresso, vias suas pergunt. Fastuose illi & arroganter incedunt, pannis filo aureo intertextis vestiti, & caput cidari ex sindone Bengalica subtilissima, telam cameralem referente, contecti. Palliola nonnulli manicata holoserica coloris aut rubri, aut atri gestant: vt & pugiones, *Cros* dictos, ante vel post, cingulo defixos, quibus multum fidunt. Eos ponè ministri cõsequuntur, quorum vnus cistellam Betelle, alter vrceum aquarium fert, tertius vmbellam diffusam, Lusitanice *Quitafel* dictam, domino suo obtendit, vt eum à Solis æstu vindicet. Nudis pedibus omnes incedunt, calceatos prodire ignominiosum rati. Domi tamen interim ex corio rubro calceos, in Chnia, Malacca aut Achen sutos, & *Quitasols* vocatos, induunt.

Caput XXVI.

De Jauanorum natura, genere armorum, & bellis.

IAVANI fere obstinati, infidi, malitiosi & crudeles à natura sunt. Victores immanè grassantur. Furtis faciendis ita solertes sunt, vt nationes omnes exuperent: milites interim industrij, & imperterriti, & tamen tormentis aut sclopetis vsurpandis inidonei. Quibus si quidem vti scirent, nulla vi domabiles essent. Arma illorum sunt sariſſæ flammigeratæ, & pugiones, & acinaces, aut cortelassæ. Clypei sunt aut lignei, aut ex corio multiplici conglutinati. Thoraces quoque ex bracteis ferreis annullatim commissos, aut consertos gestant, vt huc spectante eximagine noscitur. Capillos magna parte prælongos fouent, vt & vngues prominentes. Dentes lima obterunt. Dicto superiorum audientes sunt, in tantum, vt & quoduis mortis periculum eius confectioni posthabeant: vindictæ ita auidi, & iuxtà robusti, vt ab hostibus perfossi, per ipsa quoque arma sese ad occidendum vicissim percussorem adigant, aut acclinent: quod his nostris oculis vidimus. Stipendium extra belli casum nullum habent: cuius tempore pro vestibus, armis, victu, oryza & piscibus merent. Mancipia plerique omnes sunt, qui poscente re scribuntur. Primatum illi diuitiæ potissimæ sunt: quorum qui numerosiores habet, opulentior & potentior à cæteris æstimatur. Otiosi perraro sunt, & quod agant, præfinitum semper habent, in vaginis ligneis pro pugionibus exsculpendis præcipue occupati, quas tam subtili artificio cælare possunt, vt spectantibus ars admirationi sit. Eas ex albo santalo parant. Alij arma sua poliunt, toxico plerunque in hunc finem delibuta, vt vulnera lethalia

inferant: quæ eadem quoque tanto læuore poliunt exacuuntque, vt nouaculis acutie nihil cedant. His quoque tantopere fidunt, vt nec de die, nec de nocte sine illis inueniantur. Eadem somni tempore capitibus supponunt. Aliis eadem contingere non permittunt, veriti nimirum, vt gladio iugulentur proprio: adeo proditionis pleni sunt, vt neutri vel tantum fidat etiam amiciſſimus. Quin imo nec fratrem facile frater compellat, suo *Cros* non probe instructus. In vestibulo ædium plerunque 3. vel 4. duodenæ hastarum clypeorumque pendent. Sed & in areis persæpe plura tormenta, *Basa* dicta, collocata habēt, munitione tamen cætera orba. Ad sagittas emittendas fistulis etiam sufflatoriis vtuntur, quibus animæ impulsa venenata tela exspirant aut excutiunt. Ad cuspidem illa binis crenis exasperata sunt, vt pilum, ex piscis dente factum, venenatum in corpore fracto bacillo relinquatur, & putrescat. Sclopetis (vt dictum est) vti nesciunt. Cumque nostrates aliquando illorum vnum de explodendo sclopeto informassent; disciplinæ perceptæ fidens, ad feras feriendas egressus, inque bouem syluestrem forte obuium dirigens, eum quidem glande traiecit, sed vnà cum illo cadente, ipse quoque in humum prostratus, binos dentes sibi excussos, & os faciei seu maxillam inferiorem perfractā sensit, postquam à longa animi defectione sibi redditus consurrexisset. Lætus itaque tauro cæso, deinceps tamen tantum fulmen tractare nunquam reduasus est.

Caput XXVII.

De mercatoribus in Bantam indigenis, de eorum item commercijs, autographis, & obligationibus.

INDIGENÆ mercatores adprime versuti, fallaces, ingeniosi infidique sunt erga peregrinos præcipue & aduenas. Inter sese nonnihil tamen fidelius agunt, & in finitimis quibusuis insulis negotiantur, bona discreta inde aduehentes. A *Macasser & Sambaya* insulis in Bantam oryzam, *Bras* Malaice dictam important: vbi mensuræ ternæ, *Geldeng* dictæ (quarum mensurarū quælibet in Bantam vnam *Gantam* appendit) *Caxis* plerunque 1000. veneunt. In Bantam eiusdem mensuræ pòst, Gantæ binæ vel ternæ, pro temporis vsu 1000. caxis reuenduntur, quæ summa Stuferos 3. & vnam Blancam belgicam constituit, quæ inde rursus in Malaccam prouehuntur. Ex *Ballambuam* ciuitate multæ nuces Indicæ, siue cocos inferuntur, vbi harum 100. Caxis 1000. redimuntur: in Bantam vero 8. pro Sata vno, aut 40. pro Caxis 1000. Inde quoq; permagnis ollis oleum ex Cocos expressum aufertur, vt & ex *Ioartan*, *Gerrici & Pati*. A Iauana & confinibus aliis locis salis crassiusculi magna copia affertur, cuius 800. Gantas plerunque 150. caxis emuntur. In Bantam vero Gantas 3. Caxis 1000. reuenduntur. Idem quoque ex Bantam in Sumatram, nempe in *Barros*, *Speriamon*, *Tolombauam*, *Andragiren*, *Iambe* distrahitur, & pro *Lacca*, pipere albo & nigro, *Bemoyno*, gossypio, testudinum operimentis (*Tartaruga* illic dictis) mercibusque aliis permutant.

Cera Bantam inuehitur ex *Iacatra*, *Cranaon*, *Timor*, *Palimban*, & *Bandermachin*, & dimenso pondere venditur. Ex iisdem quoque locis mel optimum magna abundantia auehitur: cuius olla 13. fere Hollandicos cantharos seu mensuras capiens, 3000. & 4000. Caxis æstimatur. Saccharum ex *Iapara & Iacatra*, copia tamen modica exportatur, colore non album, sed subpurpureum, quale Hollandica

landica lingua Nothum dicitur. Ex *Crauaon* & *Bandermachin* moles maxima piscium resiccatorum effertur. Ferrum maxima abundãtia traijcitur ex *Kerimara*, ad fines occidẽtales à *Borneo* sita, vt & ex *Arpuys*, ex *Bandermachin & Banca* insula, cuius primaria ciuitas & ipsa *Banca* dicta est, vbi copia dulcis aquæ ad 3. orgyas hauritur stannum & plumbum à *Pera & Gusteano* iuxta littora. Malaccæ autem ex *Cuda*, Gossypiũ, & ex *Bali Camhaua* vestes, & res aliæ Bantam inuehuntur. Mercatores qui opulentiores sunt, domi plerunq; manſitantes, aliis, qui cum nauibus negotiatoriis abeunt, certam pecuniæ ſummam in dupli, vel maioris minorisve restitutionem, prout peregrinatio longa futura sit, dinumerant. Ad quam rem firmandam ſyngraphis datis sese mutuo obligant: ita, vt prospere & feliciter itinere confecto creditori contractus tenore satisfiat: sin minus, & debitor infortunio aliquo tactus soluere reuersus nequeat, tunc is vxorem suam cum liberis pignoris loco creditori tradit, tam diu, vt debitum integre solutum sit: nisi sit, vt nauis ipsa publicam aliquam cladem sustinuerit. Isto etenim casu creditor datam pecuniam ex iure perdit. Hi & similes contractus in folia cuiusdam arboris stylo ferreo describuntur, quę designata postmodum conuoluunt. Si vero papyro inscribantur, eandem duabus tabellis ligneis industriè filo interligant. In papyrum quoque Chinensem varij coloris & summæ subtilitatis scribunt: vt & aliam, ex arborum corticibus confectam. Typographia quidem carent, penna tamen admodum industrie & composite pingere norunt. Characteres tantum 20. habent, quibus omnem suum sensum expedite pronunciant: interim & Malaica lingua & eorum quoque characteribus vsi, quam addiscere facile possunt. Quam qui callet, non in India solum, verum & insulis vniuersis prompte intelligi potest. Scholis institutis Arabicam quoque linguam addocent.

Caput XXVIII.

De mercatoribus alienigenis, in Bantam habitantibus, & ibidem negotiantibus.

PERSÆ, in lata *Corazone* dicti, aut Gemmaria, aut Medicina sibi victum parant, homines sapientes & amabiles, cum quibus æque & pacifice tractari potest. Extraneis aut peregrinis oppidò fauent: & nationes cæteras vniuersas, quotquot ibi negotiantur, comitate & ciuilitate post se relinquunt. Arabes & Peguſij maxima parte in mari negotiantur, merces suas è ciuitate vna in aliam traijcientes. A Chinensibus si varias merces coemunt, quas in finitimis insulis pro aliis commutant. Piper etiam colligunt, quod Chinensib. postea deferunt. *Mallaici Quillini* pecuniam fœnore exponunt *Wuzanatibus*, qui pauperculi sunt, & remigum plerunque officia præstant. Illi vna pecunia sæpe duplum aut triplum lucrantur. Veste xylina induti sunt, & caput *Tulbano* teguntur. Cum negotiandi causa in Bantam veniunt, fœminam sibi quandam pro diurnis nocturnisque officiis emunt, quam recessuri iterum vendunt. Illæ si interea ex ipsis conceperunt, tum natos secum abducunt, & fœminas libertas faciunt per solitam consuetudinem. Quæ postea aliis coniugio iungi, & rem familiarem propriam administrare permittuntur.

Persæ.

Arabes & Peguſii.

Mall Quillini.

Caput

Caput XXIX.

De Chinensium negotiatione, & eorundem vitæ genere.

CHINENSES in Bantam loco quodam separato habitant, qui vallo ex sudibus cinctus, & palude proxima munitus est. Domus seu ædes hoc loco omnium per vniuersam ciuitatem maximæ & pulcherrimæ visuntur. Ipsi quidem in commerciis tractandis valde prudentes, & in fœneranda pecunia inuentiosi sunt, mensis interim opiparis victitantes. Ex China appellentes, fœminam, vt diximus, sibi seruam redimunt, quam in Chinam reuersuri, reuendunt, liberis ex ea prognatis secum abductis. Qui in Bantam illorum habitant, foras in pagos profecti, à rusticis piper colligunt, ad eandem rem secum allatis lancibus instructi, & pro ponderato pipere cum rusticis ex æquo & bono pacisentes. Pagani, qui pecunia opus habent, piper vsque ad Chinensium nauium appulsum asseruant, cuius postea binos saccos pro vna *Cate* (sunt 100000. *Caxas*) iis vendunt: qua pecunia dein ipsi iterum saccos fere octo recolligunt. Ianuario mense singulis annis octo vel decem naues appellere solent, quarum quælibet 25. circiter onera, nec plura capiunt. Inferius enim eædem acuminatæ seu compressæ ventrem extuberantem nullum habent: specie magis, quam re capaces. Pro mercibus istis monetam istiusmodi afferunt, quæ probi valoris, & in Banta, & in vniuersa Iaua vicinisque omnibus Insulis habet, Malaice *Cax*, Iauanè vero *Pilos* dictã, obolo minorem, & ex plumbo cum cupri spuma permixto fusam, ita fragilẽ, vt si forte manipulus illius imprudenti è manibus excidat, leui isto casu 10. aut 12. pluresq; interdũ frangantur. Vnica nocte in aqua salsa macerata, & manè extractæ tam glutinanter inter se cohærent, vt disrupturus, massam fere mediam perditurus sis. Moneta ista in ciuitate quadam *Chincheu*, grad. 25. ad polum Arcticum sita funditur, anno primùm 1590. à Rege *Hammion* ciuitatis illius domino spargi cœpta. Regis huius antecessor *Wontai* cum obseruasset, *Caxas* ante 20. annos à Rege *Hoyien* signatos, innumera multitudine Insulas vniuersas compleuisse, cum tamen in China nihil valerent, sed venditio omnis emptioque puri argenti adnumeratis fragmentulis, quæ *Conduris* (fabæ rubellæ minutæ sunt, ex latere macula nigra notatæ, Latinè *Abrus* dictæ) apponderabantur, perageretur: adeoque Chinenses mercatores, qui monetæ huius vim grandem secum subinde aduehebãt, soluendis mercibus nihil proficere consideraret: huius vilis & improbi nummi inuentor fuit, vt nimirum crebro ille vsu frangeretur, & aboleretur. Cuius intentum *Hammion* secutus, eos adhuc multo nequiores cudit ac fudit. Stramine per medium quadrangulare foramen permisso, 200. vno semper fasciculo infilantur, quem numerum *Satack* ipsi vocitant, qui nostræ monetæ sesquidenarium appendit. Quini huiusmodi *Satack* millenos nummos faciunt, vno nomine *Sapacou* dictos, 12000. & 13000. horum, pro moneta Regali octonorum aliquãdo redemimus. *Caxas* veteres raro videre licet, cum prope omnes perierint, nec in ipsa Iaua conspicui. Illi antequam cuderentur, pro Caxis 10000. sex saccos piperis comparare licebat, cum tamen hodie post Chinensium aduentum duo saltem aut duobus additus dimidius pro 100000. Caxis iam valentibus emantur. *Porcellanas* ijdem quoque afferunt pretiosiores & viliores: quarum sub Chinensium aduentum, in Ianuarium incidentem, pro Caxis 100. patinas 5. vel 6. redimere liceat. Extra id tempus, eodem pretio vix duas, aut ad summum ternas impetrare est. Pannos etiam

Cate quantum.

Cax quid.

Chincheu ciuitas.

Caxas quis signarit.

Conduri quid.

Satack quid.

Sapacou quid.

& serici integros, vario colore tinctos, vt & pannorum partes, 14. vel 15. vlnarum, cum mercibus aliis plurimis aduehunt. Cuius rei qui plura scire desiderat, tabernas illorum perlustret eo in capite, vbi de foro seu Bazar eorum dictum est. De *Conduri* pondere præterea hoc sciendum est, etsi Regales octonorum quamplurimi in Chinam inuehantur, illorum tamen nullos in vsu quotidiano esse, sed in partes secari omnes, & Conduris (de quibus supra diximus) apponderari. Conduri 10. *Mas* faciunt: Mas vero 10. *Tayet* vnum, quæ summa 12. simplices Regales constituit. Laccan iidem omnem, à ciuitate *Tolonbauan* (vbi ingenti copia abundat) aduectam coemunt, pro ea rotundos globulos reponentes, interim per aduersum flumen ascendere coacti. Sed & *Anil*, in *Auier* ollis conditum, vt & Santalum, Muscatas, Gariophyllos, *Tartarugam*, (testudinum terga sunt, ex quibus in China elegantes cistulas condunt) dentes Elephantinos, ex quibus sellas formant, argento æquatas, quod soli *Mandarijus* siue Vicereges iis portentur, aduehunt. In negotiationibus suis valde se prouidos præstant, vt nationes fere omnes superent. Victus certum emolumentum quærunt vino ex oryza, & nucibus Indicis destillato, cuius artis præ cæteris peritissimi sunt.

Conduroru̇ ratio

Tartaruga quid.

Caput XXX.

De Chinensium Religione & œconomia.

ETsi Chinenses quidem credant Deum esse vnum, qui cuncta crearit, & ex nihilo cõdiderit: nihilo tamen minus & diabolum adorationis cultu venerantur, quem suis in templis aut lararijs depictum & expressum habẽt, nimirum in editiore, sed obscuro tamen & tenebricosiore loco sedentẽ, tribus coronis cum exertis vastis cornibus caput cinctũ; facie terribili & formidolosa metuendum, pedum manuumque loco vngues exerentẽ, & facie insuper ventri horribili addita prodigiosum. Ad simulachrum hoc flexis genibus in faciem prouoluuntur, & capite illiso terram aliquoties percutiunt. Hoc exacto, quicquid forte secum attulere, seu fructus, seu res aliæ sint, supra aram eidem offerunt, nuncupantque, & pedibus eius subijciunt. Postea in genua considentes capite nutare incipiunt, dum portentum hoc oblatis satiatum esse suspicantur. Tum vero catinum, oblata re plenum domum secum abripiunt, & cum domesticis suis deuorant. A nobis hi aliquando rogati, cur Dæmonem malum adorarent, & munera ista eidem offerrent, vero Deo spreto & neglecto, responderunt, ad Deum placandum nulla oblatione opus esse, cum is natura sua optimus & innox sit. Quod vero Diabolo sacra facerent, hoc à se fine fieri, vt, cum Genius maius & nocendi ingeniosus sit, nihil sibi damni intentaret. Forte fortuna tabulas nobiscum quasdam habebamus, quibus iudicium Christi extremum, & infernus depicta erant. Quas natis Chinensibus (nam præter hos alij quoque ibidem diu habitarunt, Mahumetanam hæresin professi) ostendentes, & Diabolum vnguibus radentes, eo vsq; ira illos inflammauimus, vt pedibus terram tunderent, & furiosorum more frenderent, comminantes, harum rerum probe cõscium Diabolum, ignominiam suæ imagini illatam haud dubio breui spacio acriter vindicaturum. Rebus œconomicis plerunque occupantur, de mercibus sortiendo, & easdem ex ordine disponendo. Ad vesperam alij cum aliis cõgregantur, & tripudiis choreisq; interdum totas noctes iuncti conficiunt: cui se lætitiæ persæpe quoque laruati quidam, aut personati histriones ingerunt. Domos mundas & probe instructas possident, de pane lucrando interim valde solliciti & operosi: quem si industria sua compara-

Dæmonis maliforma & vultus.

runt, lautis epulis iterum impendunt, & agitatis inuicem conuiuiis, hilariter absumunt. Mulieres emptitias, vt dictum est, aliquot discretas habent, quas suis officiis adhibent: vt & discretos quosdam mercenarios aut emtos seruos, quos quoquouersum ad piperis & rerum aliarum mercatum ablegant. Eosdem quoque aliis ad excursionis officium de pacto pretio accommodant, interim tamen ad suum quoque curandum iuxtà commodum pecuniæ priuatæ semper aliquid committentes.

Caput XXXI.

Qua arte Lusitani in Bantam, & coadiacentibus insulis negotientur.

LVSITANI, vt plerisq; compertum est, vltra annos iam 100. in India commercia sua agitarunt, vnde locis fere omnibus, quæstum aliquem professis, arces suas & castella munita extruxerũt, sicut in *Tidore* Moluccana insula, Gariophyllorum feracissima, & in Ambon siue Amboyna videre est. Indigenæ vero de hac re cum Lusitanis fere assiduò depræliantur. In *Timor* insula quoq; castellum extruxerunt, vt Santalũ album & citrinum colligant, & in multas Indiæ oras venum distrahant, nempe ad littus *Malabar, Negapatan, Bengala, Chatigan, Pegu, Martaban, Aracan,* vbi in pretio singulari habetur, & vsib. quotidianis impenditur. Eo vendẽdo quæstus tantum parari potest, vt pro ligni vno trunco, in *Timor* portione aliqua panni linei binis Regalibus æstimati, redempto locis supra dictis 12. vel 16. Regalibus reuendatur. Lusitani quinetiam in *Panaruca* ciuitate ad lauæ littus posita habitãt, vt & in Bantam, vbi etsi nullo dominio vtantur, operosè tamen cum mercatoribus aliis negotiantur. Sed & ad *Ternatem* insulam, quæ & ipsa Moluccanarum vna est, arcem olim possederant, ex qua tamen ante 20. annos à Rege adhuc hodie sceptrum tenente armata manu eiecti & expulsi sunt, quod patrem ipsius propinato veneno sustulissent. Ad eam itaq; insulam rursus occupandam iam discretis vicibus varias artes cõmenti sunt, sed frustra. Tandem & anno 91. manu collecta portum eius multis nauibus ad ciuitatem occupandam inuecti sunt. Cum vero prætoriæ nauis malus ictu violento à tormentario Græco cõfringeretur, & deijceretur, re infecta iterum discedere coacti sunt: quod illic loci ob terræ siccitatem arbores malo extruendo idoneæ nullæ prouenirent. Sed vt de arcibus eorum pergamus, præter supradictas habent vnam, quæ ad fretũ Malaccanum, & aliam, quæ ad Septentrionẽ, & tertiam ad Goam Indiæ metropolim, quæ sita est, vt & alias ad Cochinum, Ornum, *Diu, Damaon, Chaul,* & ad littus Malabar extructas, nec minus in *Zeilan, Columbo, Malacca, Maccao, China, Iapan:* quibus tamen plerisq; regionibus solidũ imperiũ non habent, sed diuersis locis quasi dispersi, ab vno loco in aliũ cum mercib. suis, celocibus propter harũ celeritatem traijciunt. In Bantam extra ciuitatẽ cum Chinensibus habitant: quod harum nationũ nulli in illa considere concessum sit, ibi Gariophyllos, muscatas, macem, santalũ, cubebas, piper longum, & merces aridas alias cõmercantur, non pecunia numerata, sed linteis & mercibus cæteris, quas à suis dominis è Malacca accipiunt. Nam Capitaneorũ episcopi cæterorumq; fere omnes Factores sunt. In Bantã nec templũ, nec sacellum vllũ habent: attamen in *Panarucam,* quo loco Christiani Nigri multi sunt, caligis Indicis fluctuantib. ad Persarũ morem induti. Sclauos hi suos semper cum *Quitasol* pediseques habent, grauitatem vbiq; & suam magnificentiam præferentes: sicut ex priore Lindtschotani libro repetere licet.

Caput

Caput XXXII.

Qualia Bantani conciliabula agant, quæ ipsi Senatum Castrensem vocant.

IN Bantam conuentus publicos de causis particularibus in *Paceban* instituunt, quo tempore æstus Solis intensior deferbuit. Ad illos quicunq; volunt, coeunt. Quod si qui lites forenses habent, eos in persona comparere, causam suam dicere, & aduersarium diluere necesse est. Eo itaque loco procuratores aut Aduocati quęstum nullum sperare possunt. Nam nec ipsæ causæ tam diu apud eos protrahi solent. Causæ vero publicæ & regionem concernentes sub noctem ad Lunæ facem decernuntur. Ad quem morem veteri superstitione, ex Persia (vt legitur) propagata compulsi sunt: ita vt & hodierno tempore ad nouilunij apparentiam domuum tecta, & arborum cacumina conscendant, & pertinaci contuitu Lunam peruideant: à quo spectaculo lætabundi in Senatu sedentes manent, dum Luna rursus occidat. Postea discessione facta, domum quisque suam repetit, & dum fercula quædam adornata sint, cum vna suarum coniugum indormiens exhilaratur. A meridie iterum congressi eorum causas audiunt, qui postero die in Senatu eadem publice proposituri sunt. Quo itaque rursus collecti & congregati, vniuersi in terram desident, & in duorum vel quatuor primariorum vno ordine considentium, medium, Rex vel Gubernator sese collocat, qui cæteris causas necessarias proponit, & illarum deliberationem sollicitat, quo nempe vel modo vel via procedere oporteat. In responsis audiendis à summo ad imum descenditur, collectisque singulorum sentẽtiis tandem quod facto opus sit, decernitur. Quod si bellum res concernit, Capitaneis omnibus, qui 300. sunt, cõuentus indicitur. Nam multitudo cætera omnis inter hos diuisa est. Expeditione aliqua decreta, ex 300. istis vnus secernitur, cui cæteri omnes obediunt.

Bantanorũ de Luna superstitio.

Caput XXXIII.

De rusticis, colonis & Sclauis in Iaua.

A Tergo ciuitatis Bantam, post littus de Sunda, ad radices montis *Gonon Besar* appellati, piperis cremento celebris, populus quidam numerosus consedit, qui quondam à monte iuxta *Passaruan* eo Coloniam deduxit. Quo loco cum à *Passaruan* Rege seruitutibus iniquis protererentur, in Bantam pace Regis, aliquot articulis præstitutis, admissi sunt, ciuitatemque *Sura* dictam condiderunt, qua & Rex ipsorum consedit. Cæteri, quos ciuitas non capiebat, quoquouersum se in pagos distribuebant. Pacis amantissimi sunt, & agricultura victum quærunt. Pythagoræ leges & Braminiorum exemplum sectati, nihil quod vitam habet, edunt, homines ad miraculum continentes. Prius quam Alcoranus aut Mahumeti superstitio disseminaretur, Iauani omnes vna religione gaudebant. Nunc & per hos eadem varia facta est. Vxores nullas ducunt, vestes ex candida arborum papyro sutas gestant: cuius materiæ partem quoque capiti obuoluunt, & item aliã è lumbis demittunt. Hic omnis eorum vestitus est. Vitam deniq; merè Philosophicam degunt. Hi piper & fructus aliis vendentes in Bantam deportãt.

Gonon Besar mons.

Azygi.

Agricolæ Iauani à Rege aut aliis primatibus terram conducere ſolent: & pro ea vel oryzam vel caxas appendunt. His mutare locum, & aliò migrare, quoties lubet, licet: quos *Captiuos del Rey* vocant. Sclauorum nonnulli in pagis quibuſdam, vnum dominum agnoſcentibus, habitant, agros dominorum colentes, & fructus maturos colligentes, eoſdemq; herili culinæ importantes. Interdum hi prædia eadem à dominis ſuis cõducunt, & pro qualibet *Cocos* arbore 1500. aut 2000. caxas ſtipulantur. Quo contractu ne quid damni ſentiat, ipſi cura eſt. Hi iidem perſæpe pro diali ſtipendio operis delatis merent, Caxas 800. plerunque cum victu, aut 1000. ſine eo lucrantes. Cæteri, qui dominis ſuis domi deſeruiunt, præter victum & amictum nihil impetrant. Sclauorum quoque genus aliud eſt, qui ſex diebus dominis, & ſex aliis ſibimet laborant, ſiue piſcatores, ſiue opifices alij ſint. Qua in re, vt fideliter agant, accurate attenditur. Si etenim de lucro vel tantillum celari aut præripi ab iis naſcatur, tum aut dominis aliis venduntur, aut compedibus induuntur. Eadem & mulierum ſors eſt: quarum aliquæ in *Bazar* pro conſtituto lucro merces vendunt, aliæ texunt: quædam fila trahunt, vniuerſæ id ſedulo agentes, & ſuo, & dominorum victui diligenter ſtudeant. Horum Sclauorum ſi quendam domini vendituri ſunt, eoſdem oſtiatim circumducunt. Pro quibus qui pecuniam (*Fardos* plerunque quinque, qui noſtrates florenos 9. conſtituunt, aut pluribus veneunt) grandiorem defert, eos poſſidet. Qui ex his liberi naſcuntur, dominorum non minus ac ipſi parentes proprij fiunt, ſicut & apud nos boues, oues, & animantes cæteræ. His iure ſuo ad omne arbitrium vtuntur, licet interficiendi poteſtatem, nondum conſulto Rege, aut Gubernatore, non habeant.

Fardos quid.

Caput XXXIIII.

De Biremibus ſeu Fuſtis, Triremibus ſeu Galiottis, nauibus ſeu Juncis, Paraus, celocibus, & ſcaphis, tum in Iaua, tum adiacentibus alijs locis vſitatis, & quo ſingulæ condi, extruiq; loco ſoleant.

IN Bantam Biremes aliquot quidem & Triremis maxima viſitur, quibus tamen induſtrie vti non poſſunt. Longa aſſeruatione Soliſq; calore hiatus duxerunt, etſi ſuperſtructis tectis cõtra has iniurias quomodolibet munitæ ſunt. Illis vero vtuntur, aut vrbem quandam maritimam occupaturi, aut expetitionem in quemcunuis locum alium facturi. Eaſdem quoque menſibus quinque ante aduentum noſtrum contra Palimbam eduxerant, nauibus aliis prope 200. tum Fuſtis, tum celocibus, tum cæteri generis ſimilibus munitas. Ad quas tamen inſtruendas ſegniores ſunt. Harum idea ſubnexa ſuo loco figura exprimitur. Formam quidem triremium habent: ad puppim tamen circuitu ſeu ambulatorio inſignes. Sclaui & remiges cæteri inferius ſoli, ſed cõcluſi: tamen ſuum officium faciunt, quorum ſupra caput tabulatum pertenſum eſt, in quo milites cõſiſtunt, ex eo loco liberius & expeditius pugnaturi. Ex prora quatuor plerunq; tormẽta, ipſis *Baſa* dicta exeruntur. Nauis ipſa malos binos habet. *Paraus* ſuas inſulis ſubmittunt, vt pyratas & incommoda maris alia explorent, & eadem ordinariis denuncient. Cauent etiam, ne vlla bona clam, in fraudem vectigalis auehãtur. Hæ ædiũ more ſuperintectæ ſunt, vt & eorum, quos delitiis adhibẽt, phaſeli. Niſi per tecta

tecta illa, in nauem descensus nulli datur. Malos grandes, cum antenna fortissima ferunt, summaque imaque parte arundine longa clausa, eo modo, quo apud nos epidromi radius velum ex certo graminis genere contextum est: cuiusmodi in *Punctan* plurima parantur. Eadem interdum ex arborũ foliis consuuntur. Proram sex plerunq; viri occupãt, vt, si opus sit, remos trahant. In puppi duo clauum tenent, vterq; suũ peculiarẽ: qui non in puppis imæ medio affiguntur, sed restib. ad latera nauis elatiora religantur. Remos huius generis *Iuncos* ipsorum vniuersæ habent, quibus mare traiiciunt in *Moluccam, Bandam, Borudo, Sumatram & Malaccam*. Insuper in prora præter antennam interdum illæ Siparij malum habent, ab illa ad puppim vsq; superstrato tabulato intectæ, vt contra solis æstum, imbres & rorem tuti sedere possint nauigantes. Parte postica *Cahutam* seu Speculam habent, soli nauis Capitaneo destinatam. Inferna parte *Iuncos* in spatia discreta dirempta est, quibus merces intrudunt. Per tabulati vtrunque latus ingressus quispiam est, quo etiam loco suos focos habent. Tabulis hydrographicis nullis vtuntur, cum illarum ignari sint. Illarum quidem institutionem quandam à Lusitanis nacti, nunc Compasso vtuntur, & tamen præter octo ventos non cognitos habent: cum apud eos toto anno duo saltem venti frequentius spirare soleant. Quorum vnus Borrholybicus, quem sua lingua *Zeilaon* vocant, octobri mense exurgens, ad finem Martij aut Calendas Aprilis perducat. Quo interuallo vnde tam impetuosa fluctuatione in Orientem exæstuant, Vt ex insula *Le Bock* aliquando soluentes, post vndecim dierum velificationem ad eandem repulsi nos fuerimus. Aprili mense Euri, quos *Timor* pro insularum appellatione, quas perflant, (sicut & Galli austrum *Le vent de Scosse*, id est, ventum ex Scotia spirantem appellant) nuncupant, perflare incipiunt, quorum impulsũ ab ortu in occasum fluctus tanta vi mouentur, vt vectoribus illis nauigatio ad occasum perfacilis, ab hoc in ortum difficilis sit. In Moluccas aut Bandam insulas nauigaturi milliare aut sesquimilliare vnum à littore secundum lauæ longitudinem excurrunt, ita, vt in prospectu semper oram teneant. Cumque prope littus vnda & profundior & tutior, quam ab illo remotius sit: insuper etiam de die violentior è mari ventus altanus expectari debeat: fit, vt iuxta littus felicior cursus fiat. Ventus enim iste accurate diligenterque attendendus est, & vela interim omnia ad littorum contigua cogenda, dum ventus consilescat. Vbi dein post noctem mediam ab ipsa terra ventus commodus grato frigore optatus, donec Sol Cæcię vicinus sit, & altanus redeat, perspirat. Eo tempore præter binos gubernatores clauum nemo torquet: qui perpetuo in littore, viæ apprime gnari procurrunt, nec vlla mappa opus habent.

Le Bock insula.

Nauium harum *Iunco* quamplurimæ fabricantur in Bandermachin, quæ ciuitas insulæ *Borneo* est: quo loco vna, mercibus insuper necessariis, vt Cera, oryza, piscibus resiccatis & aliis commode instructa, vili plerunque pretio comparari potest. Ibidem nauis quoque aliud genus fabricant, præmagnum, ad *Iunco* fere similitudinem, acatiis impulsum. *Biremes* seu *Cathuris* quamplurimę conduntur in *Lassaon*, Iauæ ciuitate, intra *Charabaon & Iaparam* sita: vbi ligni, nauib. extruendis commodissimi, copia maxima prouenit.

Indicæ Orientales insulæ pleræque nauigatu commodæ sunt: naues tamen interim pusillas tantum ferentes: ita vt biremis maxima vltra 20. onera non capiat. Accepimus tamen, eas, quæ ex China & Pegu importantur, aliquãto maiores esse. Celociũ minorum genus quoddam habẽt, cursus tam pernicis, vt admirari opus sit: quarum similes nullo nos vidisse loco commeminimus. Eæ ex arboris trunco excauatæ sunt, priore parte admodum acutæ, cum aluo rotunda. Quæ vt ne facile euertantur, vtrinque ad latera binis arundinibus crassissimis, vna è celoce orgia protensis, quasi in æquilibrio sustinentur:

ipsis arundinibus tamen tum ante, tum post sparo transmisso firmatis, & ad nauem religatis. His velum tam grande superstructum est, vt nauem ventorum immani violentia velo suo non euerti & pessum ire admiratione dignissimum sit. Quod si quidem aliquando fieret, tam expediti tamen illi natatores sunt, vt nullo ipsis euersio periculo futura sit. Quod si forte nauis, arundinibus dictis nõ aggrauata, euertitur, tum illi repositæ tam diu connatant, dum reficcata ea & aquis euacuata cursum cæptum promouere possint. Longius pronauigantes, suas semper sibi vxores socias assumunt: nos impendio aliquando admirati, quod tam longinquum iter sine officio mulierum confecissemus. Nobis itaque gratificaturi, vnam de suis, nauibus nostris adduxerunt: quam tamen ad eos in continenti remisimus, de fœda sponsa ipsis gratias habentes.

Familiare & humanum incolarum officium, accommodatio coniugum.

Caput XXXV.

Quid gestum sit, dum captas Iuncos exoneraremus: quomodo item ad fluuium Taniun aquæ hauriendæ gratia excurrerimus.

ABANTAM ciuitate cum soluissemus, adeoque ad exonerandas Iuncos captas, post insulas quasdam concessissemus, Dominis eorum indicium fieri accurauimus, vt ad nos profecti, præstitam solutionem auferrent. Cum vero nullo responso dato, *Iunco* biduum integrum releuandam differremus, spem nobis subinde de dominorum accessu factitantes: frustra nos morari videntes, tandem merces exonerare occepimus. Interim nos cinctum, & Iuncos redadeptum Bantani expeditionem laboriosam parabunt: ad quam Lusitani eos inflammantes, auxilium solidum ipsis condixerunt. Cæsari quoque, militi seu Duci imperterrito propositi sui vrgendi, nuncium fecerunt. Hic itaque cum 6. vel 7. biremibus, 150. viris conflictum auide sitientibus infra *Puloduam* excubabat, ad nos simulanter enuncians, quod Bantanis indignabundus, ciuitatem eorum ingredi non dignaretur: suam interim nobis amicitiam deferens, ad cuius veritatem testificandam quoque capram mitteret, & contra Bantanos auxilium nostrum consiliumque sollicitaret. Biduo antequam hæc fierent, nostri Iunco quandam longo maris tractu persectantes, eandem tandem vi ceperunt. Quod intelligentes Bantani, profunda nocte *Iuncos* duas emiserunt, vt in altum mare longius prouectæ, mane redirent, & in Bantam se contendere simularent. Quo stratagemate futurum sperabant, vt, ad prioris diei exemplum, nos ad eas excurreremus, & longius à tormentorũ præsidio nos efferremus: quos ob id ipsi occasione hac biremibus suis in medio cursu obruerent, & reuersuros interciperent. Cuius quoque rei gratia iam dum naues aliquot sub *Puloduam* collocauerunt. Nos tamen singulari Dei prouidentia admoniti, & dolum intentatum subodorati, contra illas, naues nullas emisimus. Interim Cæsar denuo *Paraus* quandam cum munere ad nos expediebat, tutum commeatum sollicitans, quem impetrauit. Postea *Paraus* iterum alia ad nauem *Mauritium* appulit, cum 4. vel 5. Chinensibus, quorum vnus hospitis nostri in Bantam frater fuerat, solutionem à nobis acceptum aduectus. Cui, cum fidem dare per omnia non possemus, per eundem tamen nauium dominis (quos ipse Gubernatoris mandato in vincula abreptos aiebat, veluti nobiscum facientes) vt ventitarent ipsi, enunciari curauimus. Nihilominus, qui victualia apportarent, nauibus nostris quotidie aliqui accli-

Bantanorum proteruia noua. Cæsaris vafrities.

acclinabant. Quibus, cum ad Gubernatorem literas quasdã crediturí essemus, officium ipsi excusantes, sine venia & voluntate Gubernatoris se adueniisse, & ob id literas tuto non tradere posse, prætenderunt. Ex his ipsis, classem potentem cum Paraus & triremibus magna festinatione contra nos apparari intelleximus, iam dum certo decreto facto, quisnã eorum conflictui principiũ daret. Itaq; ab insulis nonnihil longius egressi sumus, vt & ad hostes prospectandos, & eosdem reprimendos, maior occasio esset, neq; ab iisdem insperato à tergo inuadi possemus. Sequente die Cæsar ad naues appellens, rogauit, vt cum captæ Iunco nobis nullo vsui essent, illarum vnam sibi impertiremus. Cui extempore respõsum est, eas adhuc suis dominis asseruari. Qui si venirent, tum eosdem & has recepturos, & insuper debitam pro exoneratis mercib. pecuniam. Qui si vero omnino emanerent, tum easdem nostra pace Cæsaris haud ægre cessuras. Nobis tamen interim persuasum erat, eũ plus explorandi nos animo quã Iuncos impetrandi instituto appulisse. Data tamen colloquij copia, quid à primo vsque nostro aduentu gestum sit, longa serie eidem denarrauimus: certo nuncio nos edoctos insuper professi, quod is ipse nos prodendi & obtruncandi consilium coqueret. Quem is sermonem intercipiens, respõdit, odio sui à maleuolis hæc omnia talia spargi, quæ nos ob id mera figmenta crederemus. Clam ad nos interdum quidam etiam Gussarates & Abyssimi veniebant. Postero die Cæsar ad naues nostras remeans, abducendas Iuncos instrumẽta secum necessaria omnia aduexit. Quem tamen priore responso dato dimisimus. Discedens is nos de nauali expeditione Bantanorum iterum admonuit, naues nostras breui oppressura. His itaque ex causis commissariis & classiariis omnib. coactis, an, cum de omni negotiatione in Bantam confirmanda desperatum esset, loco eo discedendum sit, deliberatũ est. Prius tamẽ placuit, ad conuehendam aq̃ dulcẽ, fluuium *Tanianiana* incurrere, & ea hausta deinceps decernere, an ad *Moluccanas* insulas procurrendum, an in patriam redeundum sit. Quod postremum nautæ omnes acriter vrgebant quidem, causas, quæ persuaderent, varias asserentes. Contra vero commissarij ad circumeundas insulas autores suasoresque non segniores se præbebant. Eodem adhuc die venientes quidam, de expeditis & paratis Bantanis iterum admonuerunt, quod nimirum postero die nauibus suis nos oppressuri sint: cui rei se nobiles multi & ciuitatis primates adiunxissent, ad milites animosiores reddendos. Prioribus quoq; diebus duas supra dictas Iuncos emissas referebant, vt nos à nauibus excirent, & in altum perductos opprimerent.

Exprobratio Cæsari facta.

De rerum harum euentu itaque anxie censentes, ex omnibus circumstantiis concluſimus, prælium hoc commissum nobis nec commodo nec honori futurum esse: & tamen fieri posse, vt, licet hostium numerum frequentissimum cæderemus, nostrorum tamen vna aliquot desideraremus, in quorum vita nobis multum positum esset.

Vt itaq; necessaria ageremus, ad vesperæ primum appulsum locum mouẽtes, ad fluuium *Tanianiana*, versus orientem octo mill. à Bantam situm vela fecimus, quam postero die Aethiops quidam, natione Guzarates, nobis monstrauit, ad sinum occidentalem ad *Baye* de *Iacatra* post insulas quasdam positam. Ibi ergo versus Austroeurum ad fauces insulæ 10. orgiis fundo argilloso, demissi inuenimus, lauæ terram eo loco maxima parte ex ortu in occasum protendi, humilem & depressam, discretis aliquot pagis & fluuiis conspicuam, sed breuiis tamen vndique impeditam, vt, exempli causa, ad *Punctan*, *Tanharan*, quæ valde populosa est, & *Paraus* quamplurimis abundat, quæ ex *Iacatra* & littore finitimo in Bantam inuehuntur. Terra penitior multis paruis insulis habitatur, vt & sinus ipse maris: intra quas omnes insulas velis tutus transitus est, quarum quam multæ hortis & viridariis, fructus lauanos promen-

Hollandi à Bantã discedunt.

tibus,

tibus, amœnissimæ sunt. Infra has insulas, piscium maxima abundantia est, vt horum gratia pleriq; piscatores è Bantam piscatum eo excurrant.

Nouemb. 8. Nauem nostram necessariis viris munientes, cum dicto superius indice fluuium inuecti sumus, magnum quidem & profundum, sed ad fauces tamen breuiis impeditum. Eo loco focorum quædam vestigia offendimus, à piscatoribus præterita nocte ibi quietem captantibus relicta. Hominum quoq; vestigia legimus, sed homines tamen nullos conspicati, etsi milliari vno per aduersum flumen pagus quidam magnus, Regi Iacatræ subditus prospiciatur. Die proximo Chinenses aliquot cum *Paraus* naue ad nos appulere, inter quos hospitis quoq; nostri affinis erant. Hi aliquot ollas vini sublimati ad nos apportabant, & in Iacatram pro aliis quoque refectamentis auehendis propere redibant, commemorantes prius in Iacatra vnam adhuc Iunco Muscatis nucibus oneratã subsistere, quæ breui ante ex Bantam insula soluisset. Quod nos tamen eius indici ũ ita interpretabamur, quasi eo nos propter Iuncos supra dictas geminas ipsius arbitrio nondum æq; solutas vindicare quæreret. Suspicionem hanc euentus confirmabat. Quotidie enim ingens *Paraus* copia multis hominibus stipata ex Bantam in *Iacatram* cursitabat, quod ante hoc ist hac in regione nunquã euenerat, & Iauanos ipsos in admirationem compulerat. Dicti mensis die 11. noua Paraus ex Bantam nos exploratum, & institutum nostrum percontatum appulit, titulo vendendorum commeatuum, & porcellanarum. Commemorabant hi Lusitanos Iuncos duas nucibus Muscatis plenas emisse, & easdem soluere coactos: dissidio vero inter eos coorto, Lusitanos quosdam glandib. traiectos esse: nauium vero dominum, tormenti maioris globo attritum, occubuisse, Sed hæ meræ nugæ erant. Interea hospitis nostri frater ad nauem Hollandiam rursus appulit, cum certificatione, quod Iunco nucibus conferta vel dum in fluuio quodam ad Iacatram moraretur: ad cuius rei veritatem certius noscendam suos insuper ministros sub specie cibariorum emendorum in Iacatram amandauit.

Nouemb. 11. die, senatu classico iterum conuocato, collectis suffragiis statutum est, vt in Iacatram aut Sundam Calapam vela fierent, compertum nimirum & scitum, quæ nauis istius nucibus confertæ ratio statusque esset, & an eas numerato æquo pretio adipisci liceret. Cuius periculo facto, post consilium ex re & tempore caperemus. Postero itaque die, cum reuersi sclaui victualia nobis attulissent, velis leuatis Iacatram incurrimus, à tribus insulis, fluuio præsitis, mare ascendentes: quod puluinorum alter ad austronotum versus terram porrigeretur. Ad Austrocurum itaque properantes, vitandarum insularum causa cursum crebro variauimus. Vesperi ad Iacatram vrbem substitimus, vbi polus australis grad. 5. minut. 40. attollitur. Hæc primitus *Sunda Calapa* dicta erat, propter *Cocos* seu nucum Indicatum vbertatem, quæ Malaice *Calapa* vocitantur. Ibidem 7. orgiis fundo argilloso consedimus. Terra ipsa humilis & depressa, extuberantiis & Insulis plurimis conserta: vt nocturno tempore illic transiri non nisi cum periculo queat. Eo itaque appropinquantes, nucum *Paraus* quidem ante fluuium perstantem vidimus, sed simul naues subinde alias atque alias tum adeuntes tum abeuntes, quasi eam exoneraturæ, & in Bantam traiecturæ essent. Sed hæc omnia in perniciem nostram ita excogitata erant. Vniuersus enim fluuius quamplurimis nauibus, à viris instructissimis oppletus erat, nos certo inuasuris, quamprimum nostram celocem Iunco nucum applicuissemus.

Die 14. bono mane, ex ciuitate, *Paraus* quamplurimæ discretis vicibus cum cibariis nauibus nostris applicuere. Sed & Sabander ipse nos accedens obtulit, siquidem quibusdam rebus nobis opus esset, eas ex vrbe aduehere. Si vero quendam è nostris in terram emissuri essemus, tum ad eorundem vsque reditum se pro obside apud nos commoraturum. E nostris itaq; binos cum hospitis

nostri

noſtri affine in terram emiſimus, qui data opera percontarentur, num certa forte quantitas aromatum venalis proſtaret. Quos abeuntes Sabander, homo valde ciuilis, & Luſitanicæ linguæ peritus ad ciuitatem vſque comitatus eſt, vbi noſtrates ad 3000. ædium offenderunt. Ciuitatem ipſam fluuius quidam præmagnus permeabat, ſudum congerie aliàs munitam. Incolarum vero pars maxima deſerta ea profugerat. Sabander noſtrates ad ædes ſuas vocatos, laute & ſplendide habuit, circa Veſperam ad naues redeuntes quidem: Cæterum de mercibus nullis venalibus certiores. Regi, terreſtri itinere eo profecto aduentum noſtrum ſignificauit. Præcipuum & maximum ciuitatis commodum, fluuius perlabens eſt, qui originem ſuam, vt ſupra dictum eſt, in penitiore terra ſortitus, regionem vniuerſam irrigat, & ad fructus omnes eſculentos vegetat: quorum inſignis copia ſequenti die ab incolis poſt ad nos perlata eſt, de quibus cum iis amice & pacifice conuenimus. Die 16. Rex ipſe Hollandiæ naui appropinquauit, primatibus & nobilibus multis ſtipatus: cui, vndiquaque nauem perſpicato honorarium oblatum eſt. Diſcedens de prompta humanitate & muneratione facta gratias egit, & ſi quain re ſua ope nobis opus futurum eſſet, voluntatem paratam detulit. Die 17. Senatus claſſicus decreuit, vt in Iauam verſus orientem pergeremus, etſi nullius lucri ſpe id fieret. Sequenti itaque die anchoras leuantes, proram recta per fretum ſecundum littus Iauanum orientem verſus protorſimus. Eo die cum vix horam vnam vela feciſſemus, nauis Amſterdam in breuia impegit, à Iacatra duobus fere milliaribus deſita, quæ prius obſeruari non poſſunt, quam teneantur, cũ nihilum exæſtuent. Quo impulſu nauis rimas egit: ad quam ob id inde abducẽdam, Celocem paratam emiſimus. Veſpere adpellente, iactis anchoris quod nocturno tempore vauigatio ibi periculoſa eſſet, in ſolo argilloſo ſex orgiis, à Iacatra ſex milliaribus conſedimus, propius ad *Crauaon* pagum, quo propter piſcationis felicitatem piſcatores plurimi cõſederunt. Poſtero die duabus ante auroram horis leuantes, anchoras, recta ſecundũ littus promouimus, quo loca ora maxime incuruatur, ita, vt rectitudinem nullam perpetuo tenere liceat. Die 22. Iunco quædã nobis obuiauit, quam cum Amſterdam nauis & Pina conſectarentur, ad alloquium eos attingere non potuerunt. Curſum itaq; cœptum continuantes, die 26. procellis immanibus concuſſi ſumus, adeo, vt Hollãdiæ nauis velum ruptũ & ſolutum ventis diffiaretur. Die 27. piſcatores multos è mari oræ appropérantes conſpeximus: qui compellati, nos quam proxime ad Iacatram eſſe denunciarunt. Interim collegium aliquoties collectum ſeu coactum fuit, gratia deliberandi, quem nam porro curſum teneremus. Commiſſarij de Moluccis adeundis inſulis inſtabant, tentatum & exploratum, an ibi negotiationem certam ſtipulari liceret. Hæ inſulæ fere 200. mill. verſum Orientem ſitæ erant, ad quas attingendas & tempeſtas commoda, & optatus ventus, & fluctus ſecundus fauere videbantur. Nautæ vero cæteri inſulam Sumatræ relegendam, & Iunco illam ibi expectandam, quæ inde in Bantam piperis apportandi cauſa perrexiſſet, conſultius rati ſunt. Sed fruſtranea hæc omnia fuerunt. Die 29. inſulæ cuidam ſucceſſimus: ex qua piſcatorum ingens numerus in mare procurrebat. Hi nos ad auſtrum inſulæ vela facere debere innuebant. Quo indicio ſuſpicabamur, eo loco habitaculum quoddam proſtare. Inſula hæc montib. celſis vaſtisque, è terra depreſſa erectis inſignis eſt, arboribus iuxta vndique conſpicua. Eodem loco polus auſtralis grad. 6. eleuati Inſula *Kyrimaan Iaca* vocata eſt, à continente non procul abſita: ad quam fundo argilloſo anchoris demiſſis, à terra ſemimilliari vno occidentem verſus 10. orgiis conſedimus. Collegio itaque & hic conuocato, pro more nihil magni decretum eſt.

Sabandri conuiuium doloſum.

Caput XXXVI.

Quomodo quatuor naues in portu ad Cidayo anchoras miserint. De proditione pariter à Rege Cidayo Brandaon dicto, contra eas tentata.

PORRO itaq; secundum littoris productionem prouecti 2. Decembr. ad nos appellentes piscatores quamplurimos cõspeximus, Terram hanc supra *Tubaon* esse, nobis significãtes. Ad Angulum itaq; nobis oppositum permeandũ omni nisũ contendebamus. Hoc loco terra ab ortu in austrum à meridie in aquilonem porrigitur, montosa alias & facile noscenda: vbi præeminens quidam mons ab occasu in orientem nauigantib. se galeri forma cum margine lato pandit, in cuius vertice arbor quædam, supra cæteras omnes longe caput proferens conspicitur. Ad huius montis respectum occidentalem sinus magnus quidã, fluuio similis cõparet. Hinc itaq; versus Euronotum à littore sesquimilliari progressu facto, contra nos angulum quendam, & item curuaturã protractiorem attigimus, ad quam piscatorias quasdam rates properare, & *Iuncos* itidem aliquot anchoris subsistere videbamus. Ibidem itaq; & nosmet 10. orgiis anchoras fundo cæruleo lutoso iactauimus: vbi tamen desubito coorta tempestate, anchoræ firmiter stare non potuerunt. Loci itaque incolæ cum nos conspicati essent, ad compellandos *Paraus* vnam emiserunt. Quæ turbinibus vrgentibus ad nauem Amsterdam littori proximam appulsa, de aduentu prospero gratificata est, denuncians, si ad posterum vsq; diem ibi commorari placeret, id è re & voto nostro futurũ. Præsto enim aromata quędam, vt Garyophyllos, Macem, nuces Myristicas, & alia esse, quæ nobis venditurí essent. Re itaq; inde ad naues cæteras disiectiores expedita, pernoctare ibi visum quidẽ erat. sed cũ anchoræ fundo lutoso nihil firmarẽtur, cõpulsi vela fecimus. Impetum ergo nauis Hollandia secutura, Pinæ tam violento insultu collisa est, vt eius stylum maiorem cum Corbe mali confractũ deiiceret, & ipsa simul haud leuiter collisione ea quateretur. Coactæ itaq; illæ denuo iactarunt anchoras, accepti damni nos interim grandiore disploso tormento commonefacientes. Nos tamen signo hoc nihil pensitato, velis minoribus altum mare iam iis restrictis, iam diductis petiuimus, vt diem posterum consequeremur. Die 3. conuersi ad naues cæteras iuxta littus, anchoras misimus, intellecturi, cuius generis merces & qua quantitate adipisci liceret. Terra hęc & ipsa collibus asperata, tribusq; longis planis montibus, veluti mensis nuptialibus, Lusitanice *Las Mesas de Tubaon*, Malaice *Batto Gilling* dictis, interstincta est. Cum aduenis itaq; cæteris nauibus colloquio instituto, comperimus, discretas quasdam, *Paraus*, rebus ad commeatum spectantibus oneratas iam ante nos ad eas appulisse, & indicasse simul, tres *Iuncos* Garyophyllis & myristicis refertas à Dominis earum nobis venum oblatas esse. Pro cuius tamen certificatione virum vnum cum Guzarate emisimus, & tres incolarum pro obsidibus retinuimus. Ad hanc metam ciuitates quatuor sibi inuicem vicinæ spectabantur: Vna occidentalis *Tubaon*, altera *Cydayo*, tertia *Brandaon*, & quarta orientalis *Surubaya*, cæteris minor. A meridie cum *Guzarate* emissitius noster rediit, significans Regem se generoso equo pompatice spectandum præbuisse, 30. equitibus promissas hastas gestãtibus, & peditibus quamplurimis, districtis acinacibus cornscis stipatum. Specimen insuper optimorum Garyophyllorum obtulisse, aiebant, de quib. incolæ prius ad nos edisseruissent. Sed & aue Eeme nos donauerat, quem in Hollandiam nobiscum aueximus.

Aues Eeme.

Decemb.

Decemb. 4. Paraus aliquam multæ nauibus appulere, quibus & defectitius quidam Lusitanus veniebat, qui, vt referebat, septem annis in ista regione habitauit: quem nos tamen à Lusitanis cæteris emissum credidimus, vt quod coxit postmodum, infortunij intritum quereret. Hic ad Moluccam nobis vectores offerebat seu viæ indices, & à Rege *Tubaon* se missum significabat, vt aduentui nostro gratularetur: & tandem obsidem se offerebat, dum à reb. necessariis omnibus instructi essemus. Interim è nostris duo iterum in terram emissi, ibi promptos paratosque binos equos inuenerunt, quibus ad Regem *Lella* dictum pergerent. Quod tamen nostri officium recusantes, pedites ad regem profecti, ab eo humanissime excepti sunt: qui se postero die ipsum ad naues venturum affirmabat: & vt tuto in Continentem egrederemur, obsides se tam præstantes missurum pollicebatur, vt eorum præsentia contenti futuri simus. Nostratibus deinde (quantum quidem metiri oculis licebat) 20. onera Garyophyllorū monstrabant, quæ si vellemus, bona pace & æquo pretio nobis venditurī essent. Quibus transactis, ad naues nostri redierunt. Die postero ad regem excipiendum paratis & instructis omnibus, tum aplustria velatilia fecimus, tum nauem ornamentis præsentibus illustrauimus. Quod videntes incolæ, cur aplustria proferremus, missa Parao causam quæsiuerunt, cum tamen amici nostri, & Bantanorum, apud quos idem fecissemus belli tempore, hostes essent. Quibus cum hæc in honorem regis fieri responderetur, remis impulsis terram repetiuerunt. Lusitanus postea ad Mauritium nauem reuersus, res quasdam videndas rogauit, nimirum thoracem ferreum, & pannum rubrum, quæ regi emptūrus ille videbatur. Quibus tamen denegatis ad terram rediit. Interim duas *Iuncos* à littore in altum mare excurrere, & breui reuerti vidimus: eo videlicet instituto hoc factitantes, vt nos à nauium tutela longius prolicientes, post opprimerent. Paulo post sex prægrandes *Paraus*, instar Triremium, hominibus instructissimi ad naues appulerunt, quarum tres ad nauem Amsterdam, cæteræ ad pinam diuertebant. Illi, qui naui Amsterdam vicini veniebant, pecudes duas proferentes, eas nostris dono daturi videbantur. Cum vero nauem ipsam admissi ascendissent, pugiones suos, quos *Creis* vocant, distringentes, proximos quosuis inuadentes confoderunt. Quorum dux Sabander commissarium ipsum, & nauclerum cum binis aliis lethali vulnere illico sauciauit: & reliquos quoque, quotquot in superiore nauis parte inermes stabant, simili furore infestauit. Quem tumultum, cum, qui in inferiore naui erant, audirent, quibuscunque obuiis armis, vt verubus, hastis, & machæris arreptis prosilientes, in medios hostes irruerunt, eorumque quamplurimos breui laniena prostrauerunt. Quo successu crescente ipsis animo, è nauis editiore loco coniectis lapidibus tam violenter eos impetiuerunt, vt lauani de nauibus præcipitari paulatim inciperent. Ad nauem *Paraus* vna suberat, & sanis & vulneratis quamplurimis onerata: quam nostri displosis tormentis concussam funditus destruxerunt. Interim cum cæteri, qui Pinæ acclinauerant, suos confertim de naui Amsterdam præcipites deiici viderent, de eadem alea contra Pinam tentanda desperantes, nauem Amsterdam reuersi prætercurferunt.

Lella, rex.

Insidiosum & nefariū facinus.

Sabander dux & autor proditionis.

Nos vero qui cæteris in nauibus harum rerum ignari latebamus, cum ad tormentorum fragorem excitati, lauanos tanta multitudine è nauibus exturbari videremus, adeoque proditionem quandam gliscere suspicaremur: Celocem nostram insilientes fugitiuas Paraos consectati, earum vnam attigimus: quam & tormentis fulminantibus & acinacibus districtis ita cōcussimus, vt & illorum, & cæterorum pariter, qui è naui Amsterdam detutbati passim magno numero obnatabant, pauci superstites relinquerentur. Huic tumultui qui è littore attendebant, cum viderent, in natantes lauanos nos tam acres & indesinentes

furere, cum 13. gradibus *Parаus*, instructis hominibus quamplurimis plenis ad nos soluerunt. Quos tamen continuis tormentorum fulminibus naues cæteræ ita præsenter exceperunt, vt ad littus remeare omnino cogerentur. Cædendis itaque hostibus iam defatigati, illorum captiuos quosdam ad Amsterdam nauem nobiscum abduximus. In qua tam miserum illico spectaculum nobis exhibitum est, vt verbis id commode exprimi non possit. Nam in primo illico aditu cæsorum tum amicorum, tum hostium magna strata turba comparuit. Et quod omnes omnium maxime in commiserationem pertrahebat, cæsio pueri ciusdem, 10. vel 11. annos nati, nauclerique cognati erat: quem frendentes & crudeles illi latrones etiam iam mortuum, vulneribus 13. immaniter pertuderant. Cuius crudelitatis innouata memoria ita nos commouerat, vt captiuos nostros omnes cæsim punctimque ex tempore conficeremus. Hi prius commemorauerant nobis, quod ex Bantam ideo in Iacatram appulissent, vt fucum nobis monstrata myristicarum Iunco intentarent. Iuncos quoque illas binas, quas dudum è littore in altum prouehere conspicati essemus, ad nos proliciendos, & dein in medio cursu opprimendos emissas fuisse. Conflictu isto Iauanorum 150. & nostrorum 12. ceciderunt, & præter hos quatuor alij vulnerati, qui tamen sanati euaserunt. Tota dies hæc eiiciendis è naui cadaueribus consumebatur, quæ Iauani tamen sedulo interim piscabantur, à nostris aliquoties elisis tormentis impetiti.

Miſera pueri undecennis laniena.

Cæsorum numerus.

Caput XXXVII.

De classis in Maduram, & hinc ad Pulo Le Bock prouectione: & quid in cursu hoc obuenerit.

ATROCINII itaque huius facta pensitatione, cum de tota nostra negotiatione ibi actum esse, neque commodam nobis vlciscendi occasionem (ipsa enim ciuitas muris & vallis munitissima, nos contra ad eam oppugnandam insufficientes eramus) prostare prouideremus: anchoris sublatis sub noctem terrestri vento soluentes, Amsterdam nauem viris muniuimus, & cursu recta in Maduram insulam versus partem occidentalem tenuimus. Quo loco oppidum primarium situm est, *Cheriffæ* habitatum: iuxta quod 8. orgiis anchoras depressimus. Breui tempore ibidem considentibus duæ illico Parao adnauigarunt, magistratus sui mandato, si placeret nobis, negotiationem amicam & æquam denunciantes, & insuper victualia necessaria promittentes. His de strage ad *Cidayo* facta omnia comperta erant, à crebris *Parаus* discursionibus: quæ eos quoque de cauendis nobis admonuerunt. Postero die, cum piscatores innumeros in altum excurrere prospiceremus, classi nostræ *Parаus* quædam appulit, viris 28. instructa, qui se aromata quædam, ex naui quadam ante annum arenæ impulsa redempta, venalia habere commemorabant. Sed mendacium hoc esse postmodum ab aliis cognouimus, qui harum rerum omnimodo ignari erant. Nos tamen nihilominus eorum primario duo specula honoraria obtulimus.

Cheriffæ ſedes.

Die 8. Decembr. cum cæsorum bonis vendendis occupati essemus, ex Madura tres *Parаus* ad nos soluere vidimus: quarum prima minister & interpres Cheriffæ aduectus num Regi & Cheriffæ ad naues nostras accessus pateret, rogitauit, secum nimirum Capras, oryzam & pueros venales allaturis. Cui, cum licere quidem id responsum esset, seditione & tumultu in Amsterdam naui

inter

inter eos, qui ad *Cidayo* vulnerati fuerant, coorto, interpreti reuocato, iniunctum & denunciatum est, vt Rex ad nauem Mauritium cum suis appelleret, non ad Amsterdam: quo perecepto is discessum fecit. Paulo post singulari Parao Rex cum suis, aut obliuione dictorum, aut alio proposito malo actus rectà ad Amsterdam nauem vela fecit, à qua nos haud pridem cum 13. viris ad Mauritium nauem excesseramus.

Cum vero vna istarum nauium hominum duobus ordinibus considentium ingens copia aduehereretur: præteritorum malorum memoria terrore nostris incusso, de remedio tumultuarie cogitarunt, directisque in adnauigantes tormentis tribus, contra Paraos intrepide defulminarunt, quarum vna forti collisu ita contacta est, vt & tota vndique discreparet, & hominum eà vectorum pars maxima aut occideretur, aut saltem grauius vulneraretur. Tormentorum itaq; fragore à nobis ex Amsterdam naui obaudito, cum simul in hostili biremi erectas aliquam multas hastas contueremur: celoce nostra in eos confertim irruimus, propiusque contrapugnantibus coniuncti, cæsis multis, 21. homines captiuauimus, inter quos & vna fœmina erat. Occupata itaque Parao, inter cæsos & Cheriffa notatus est, & Rex ipsemet, qui bulla aurea, gemmis quinque decorata, eademque ex cingulo pendula conspicuus erat. Qua ipsi detracta, cadauer tum Regis, tum Cheriffæ (cuius brachia tormentorum glandibus decussa erant) in mare exturbatum est. Captiuis itaque iam ad naues deductis, & sauciis obligatis; quæstione habita comperimus, hoc vno molimine aut proposito eos appulisse, vt, si occasio daretur, nos obtruncarent: sin minus, vt institutum licitandis quibusdam mercibus velarent. Inter captiuos filius quoque Regis numerabatur, annos circiter octo natus, & tum membris, tum corpore vniuerso pulcherrimus: animo cæteroquin ita prudens & sagax, vt eum omnes oppido admiraremur. Puer hic pro suis subditis, saluis & intactis dimittendis, valde sollicitabat. Cui ob id gratificaturi, postquam illis cibum præministrassemus, instructa Parao nouendecim eorum in terram exposuimus, & binos saltem pueros, naui Hollandiæ seruituros retinuimus. Populus hic ad exemplum eorum, qui in Cidayo sunt adeo pertinax & robustus erat, vt siquidem framea aut lancea perfoderentur, per ipsum instrumentum sese ad vindicandum percussorem peradigerent. Quin & insuper ex mediis vndis natitantes tam animose suis pugionibus restiterunt nostris, vt nisi præsidium accepissent maturũ, eos omnino obtruncaturi fuissent. His ergo rerum præsentium periculis nouiter à nobis euolutis & expensis, sub 9. Decemb. noctem locum hunc deserere, & porro vela facere consultum rati sumus. Coacto tamen senatu nautico deliberatum est, saniusne videretur, ad insulam *Bandam*, aut *Amboynam*, aut *Moluccam* nos procurrere, an vero agendis actis nauium vnam deserere. Cuius tamen rei cum statutum expressum fieri non posset, vlterior deliberatio in diem futurum dilata est. Quo cum denuo conuocarentur, Commissarij rebus aliis occupati, suam absentiam excusarunt quidem: sed simul tamen votum suum ad cæteros tale enunciarunt, vt, si nautis porro vela fieri non tutum videretur, altam illam terram tamen, quæ ad Cæciam sita esset, nauibus incurrerent, & sibi disploso tormento huius decreti signum darent. Eo die integro Commissarij in Amsterdam naui occupati fuerunt. Decemb. 11. propius ad terram nauibus actis, ad insulæ faciem occidentalem 15. vel 18. orgiis fundo argilloso consedimus. Hoc die itaque Commissarij libellum nautis obtulerunt, quo, quæ progressa die deliberata fuerunt, repetiuerant: quem tamen nautæ acceptare nolebant. Ibidem in littore viros 22. oberrantes vidimus, inter quos & dynasta quidam spectabatur. Hi monstratum nobis ceruum venum offerentes, responsum nullum acceperunt, quod ad littus propius admouere nobis periculosum videretur.

Hollandi exẽplo priore cautiores redditi, vim antecurrunt.

Madura & Rex, et Cheriffa cæsi.

Regij filij animus prudẽtissimus.

Incolarum bellicositas.

Le Bock terra noua Colonia.

Postero die scapha parata ego in terram illam egressus sum: quæ *Le Bock* dicebatur, & ad quam ante triennium Regis de Iapara, eius domini mandato Colonia quædam, ductore nobili viro, & terræ eius præfecto futuro immissa erat. Quorum cultu diligenti breui tempore ita fœcundata illa terra fuit, vt iam oryzæ, gallinarum, armentorum, ceruorum, volucrumq; abundantissima sit. Ferrum, plumbumque apprime illi expetunt. Cumque de commerciis cum sex incolis sermonem fecissemus, iussi vt ad auferenda victualia à meridie reuerteremur, naues redadiuimus. A meridie celoce emissa, ab incolis, nos expectantibus, gallinas & fructus oblatos mercati sumus. Sed & *Parao* ad naues acta nostris nunciabatur, Regem loci, vt & Gubernatorem insulæ in littore eos ad colloquium expectare. Qua tamen die cum tempestas aerem turbasset, nihil à nobis actum, sed ad diem posterum omnia dilata sunt. Die itaque 13. egressi, cum feriæ aut sabbathum ipsorum celebraretur, commemoratione dignum nihil fere transegimus. A meridie commissarij libellum iterum scriptum obtulerunt: quem & ipsum tamen nautæ ex causa detrectarunt. Missis itaque Legatis, conceptis verbis commissarij sollicitarunt, vt Hollandia nauis cum Pina sibi traderetur, ad *Moluccanas* insulas cum vltrò futuris sociis adeundas. Quod tamen nec ipsum impetrarunt, naucleris contendentibus, multò fore conducibilius, vt Amsterdam nauis bonis in Mauritium transpositis, deserta illa ad patriam rediremus, & dominis curatoribusque nostris itineris facti rationem redderemus. Discissis itaque vtrinque animis, nihil profectum est, quod nauarchi & separationem nauium non ratam haberent: & ex Amsterdam naui pecuniam paratã quærerent, veriti nimirum, vt nostrorũ alioqui ea longius procurrerent. Nullius itaq; partis suffragio per omnia rato habito, tandẽ, vt leuatis velis in patriam redirent, confirmatum est. Ergo à meridie vento insulano impulsi cursum intra meridiem & septentrionem tenuerunt. Ad dictæ insulæ à laua 12. vel 13. milliaribus sitæ angulum quendam breuia quędam conspiciuntur, ex quo itidem loco duo prælti montes lauani notantur, quos circa *Passaruam* esse, coniectura præferebat.

Hollandorum dissensus.

Decemb. 14. die, cum non procul ab insula percurreremus, piscatores se plurimi visendos nobis obtulerunt. Occidentem versus ergo commeantes, stationem quandã tutam perueſtigauimus, qua nauium nostrarũ vnam relinqueremus. Nam & ad promouendas naues vniuersas viri non sufficiebant, qui vno numero saltẽ 49. tum ægri, tum claudi, tum sani supereramus: & nauis præterea Amsterdam ex illisu ante lacatrorum facto ita rimis vndique diducta hiabat, vt nauteæ exigendæ perpetuo studendum esset. Spe ergo commodi loci adeundi vsque ad diem 25. vela vrgentes, priorem insulam ad Cæciam sitam iterum conspectui nostro oblatam accepimus: quam primo intuitu insulam *Chirimaon Iaò* credideramus. Cum vero diebus 12. continuis ad Occidentem tenendum enixe laboraremus: venti vero septentriozephyri, qui eo loco ab Octobri vsque ad Martium spirare solent, magna violentia nobis obuersarentur: coacti in latere Orientali sub insula dicta 27. orgiis fundo arenoso iterum naues defiximus. Eodem die nauclerus *Ian Millenaer* mortuus derepente concidit, cuius obitu vniuersis grauiter perculsis, ita apud plerosque trepidatum est, vt & illi, qui antea vlteriorem nauigationem consuaserant, iam pleno voto reditum in patriam assererent, prius quam venenoso aere isto plures infecti, vitam exuerent. Postero die de nauclero nouo, defuncti loco surrogando deliberatum est.

Ian Mullenaer subitò mortuus.

Die 27. Decembris anchoris sublatis, ex insula nonnihil versus Orientem intrandæ commodioris stationis causa promouimus, & orgiis 12. considentes, Amsterdam nauem paulatim exonerare & exarmare occepimus. Quo labore vsque ad 11. Ianuarij diem, anno 1597. occupati, eam tandem admoto Vulcano, succremauimus. Qua adhuc conflagrante, incolarum multi suis *Canois*, vadis appulerunt,

Amsterdã nauis comburitur.

pulerunt, vt ferramenta nauis residua, quæ magnopere expetunt, redimerent. Indies quoque quamplurimæ *Canoæ* ad naues accesserunt cum cibariis & refectamentis necessariis aliis: quæ omnia ferramentis ex Amsterdam naui detractis coemimus. Inter eas & Canoas vna venerat, causam satagens, cur potius nauem exustam, quam Regi aut Gubernatori loci venditam voluissemus, qui eam pretio non vili redemturus fuisset. Die 12. Ian. pueri duo ad Maduram capti, ex Hollandia naui profugi, enatando se in insulam *Le Bock* propiuerunt, cum scaphæ nostræ pro aduehenda aqua abessent. Eodem die, cum propter puluinum fluuio prætensum nobis aquam haurire difficile futurum videretur, anchoras proposito fines ad Iauam orientales adeundi, & ad reditum nostrum in patriam nos necessariis omnibus instruendo concepto, releuauimus. In medio itaq; cursu breuis ad insulas obiectis Hollandia nauis tam violenter impegit, vt tota retro consiliret. Deinde vero loci statu explorato nos in mediis scopulorum cinctibus versari conspicati sumus, adeo, vt, quo aditu ingressi essemus, per eundem nobis omnino regrediendum foret. Poli eleuationem ibi tentantes, austrum sex gradibus & minutiis 10. attolli obseruauimus. Ostium itaque dictum iam rursus pertransituris nobis, ex Hollandia naui nauta quidam elapsus, oculis nunquam videndus periit. Ostio enauigato, cum propter obiectos vndiquaq; scopulos nulla porro pateret transitus, cursum versus orientem in Maduram relegimus, insulæ vicinæ littus perpetuo tenentes, quam humilem pressamque, & nullis montibus exurgentibus asperam notauimus. Die 14. sinum orientalem occupantes, versus austrum deflexi mus iuxta porrectum Ballabuan, vt Iauan ponè ambiremus. Nam ad Septentrionem procurrere, nec per ventos aduersos, nec per anni conditionem nobis licebat. Ex eo loco continentem Iauæ, valde montosam, *Panarucæ* finitimam conspeximus. A qua cum 4. adhuc milliaribus abessemus, rectà ad littus austrozephyrum perreximus. Pinas, quæ sub 17. diei auroram nos præuolauerat, interea nobis tormenta disploso terrorem incutiebat haud modicum, quod de ea male agi suspicaremur: hac præsertim de causa, quod propter crassas tenebras, nec eam consequi omnino possemus, nec ignem succensum eius peruidere. Denuo itaq; ex tormento signo dato, scapham nobis etiam obuiam misit, vt ex breuiis, quibus impegisset, eam expediremus. Quam missis aliquot de nostris iactata anchora ob id extricauimus. Manè ardentem supra *Panarucam* montem iterum conspeximus, quem cum magno incolarum incommodo vix ante decennium erupisse primum supra cõmemorauimus. Ex eo crassissimum & densissimum fumum eleuari procul spectabamus, vt & montem iuxtà alium, *Sierra* de *Pagode* siue *Pracada*, à *Pagode*, grandi templo super eum extructo, aut ab oppido *Pracada*, iuxta fluuium ibi sito nuncupatum. Ad imum huius montis, vt diximus, Pina nostra illiserat. In *Pracadæ* oppidi confinio duo adhuc oppidula alia prouisebantur, ad quorum vnum *Chandanam* tres *Iunco*, anchoris nitebantur.

Pueri Madureses capti profugiunt.

Hollandia violenter illidit.

Ex Hollandia naui nauta elapsus periit.

Pinas impingit.

Mons sulphuriuomus.

Sierra de Pagode siue Pracada mons.

Pracada.

Chandana.

Hoc ipso adhuc die fretum ad *Ballabuam* in littoris Iauani longitudine procurrentes attigimus, qui locus crebris curuaturis difficilis, insuper quoque scopulis & breuiis multis periculosus obuenit. Ibi ergo 9. orgiis in fundo luteso consedimus, versus ortum Baly insulam, & versus occasum Iauam habentes, quæ omnis regio valde montosa, & oryza plerunque obsita conspicitur. Hic vespertiliones videre licet, gallinas magnitudine æquantes, quas assas indigenæ manducant.

Vespertiliones instar gallinarũ esiles.

Hollandia itaque nauis littus Baly incurrens, cum angulum eius prope iam abiuisset, fluuius eidem occurrens tanta violentia & insultu eam retropulit, vt perniciissime volitare putaretur. Cui sustinendæ nulla vel robustissima rudens sufficiebat. Nam impetu vno iam & ad tria versus Septentrionem

Hollandia fluuij vertice repulsa periclitatur.

millia-

milliaria retroacta fuerat, & parum aberat, quin paruæ cuidam insulæ intra Balui & lauam sitæ, impegisset. Primo insultu anchora è naui iactabatur: cuius tamen rudens breui minutim dirupta est. Tandem vero denuo infra lauæ insulam iactantes, 48. orgiis eandem obfirmarunt, è conspectu nostro prope emotam. Ianuar. 18. die aurora promicante iuxta Bahy insulam lauæ subiacentem, 26. orgiis anchoras demisimus. Die 19. Hollandia ad nos rediit, vbi cum *Paraos* in littore lauano multas conspicaremur, celoce expositi ad eos appulimus, vt de dulci aqua haurienda percontaremur. Propius congressi in vna Parao septem viros offendimus, quia modo ex *Panarucam* se venire dicebant, vbi quidem aquam haurire liceret, sed multo minore copia, quam quæ nobis sufficeret. In *Ballambuam* vero vnius diei meta à nobis absita fluuium quendam amœnissimum nos inuenturos affirmabant, ex quo abundantia summa nos reficere possemus: ad quem propediem se quoque vela facturos spondebant. Hos itaque nonnullis merculis donatos, vt propius ad naues nostras accederent, & inde nos in ciuitatem educerent, rogauimus: operam se non frustraneam facturos promittentes. Cuius præstandi ipsi quidem nobis fidem receperunt. Nos interea ad commeatus parandi occasionem excurrentes, Iuncos iuxta Chandanam morantes aggressi, eius copiam sufficientem impetrauimus. Sed & nobilis ex *Panarucan* ad naues nostras propinquabat, commemorans, se à Rege ad pagum quendam emissum eò, ex quo omnes incolæ metu belli, quod Rex *Passaruan Ballambuanis* iam grauiter obsessis, fecisset, profugissent: Hic se nos in portum ad Ballambuan deducturum spondebat.

His ita agitatis, iuxta Bahy oram in sinu quodam innumera vela cum hominum vi maxima consistere prospeximus, quos nobilis ad saluandam & præsidio eruendam ciuitatem ibi conuenisse annuebat, qui numerari illic poterant, viri 8000. erant, iis exceptis, qui aliis locis vel secretioribus, vel remotioribus videri non poterant. Nos tamen nobilis fidem parum ratam habentes, omnes illas copias ex Iaua eò ad nos impetendos, & intercludendum transitum confluxisse potius suspicati sumus. Certo itaque ordine collecti & dispositi, ad vim reprimendam nos accinximus.

Die 21. celoce nostra in terram egressi, cum incolis collocuti sumus, vt & cum obuia quadam militari parao, quæ aqua potabili instructa, naues quoque alias commeatu oneratas in comitatu habebat, ad Ballambuam ciuitatem reficiendam comparatas. In *Passaruan* qui habitant, Mahumetani sunt, & ob id bellum acrius vrgēt. *Panarucani* vero & *Ballanbuani* cum finitimis aliis Ethnici sunt. Freti transitus intra Austroeurum & Septentriozephyrum porrigitur. Eodem die nauibus nostris duæ *Paraus* acclinauere, ex Ballanbuan egressæ, quibus & Sclauus monachi cuiusdam, qui Christianis in Panaruca concionaretur, & eosdem baptisaret, aduehebatur. Hic longa serie denarrabat nobis, quod iam modo ex Ballambuan veniret, quæ fame misera iam ab obsidionis vsque initio premeretur: & quod tres Lusitani ex Panaruca eò profecti, tormentisque curandis præfecti, iam animum de ciuitate porro seruanda admodū despondissent. Quibus perceptis, ad ciuitatē tam prope naues adegimus, vt & eam prompte cōtueri, & castra hostium, ad fluuium vicinum posita, oculis vsurpare possemus: qui nimirum ex vtroque latere cum aggeribus muniuerat, & palis impactis intercluserat, ita, vt nec commeatus, nec milites illo aduehi possent. Circa vesperam tribus à ciuitate milliaribus in fundo arenoso anchoras emisimus.

Passaruani Mahumetista. Ballambuani Gentiles.

Die 22. rursus leuatis anchoris, cursum ad ciuitatem propius meditati sumus: quam tamen propter fundi humilitatem obtinere non potuimus. Ad ciuitatis itaque alterum latus sub elatiore terra 10. orgiis vnius milliaris spatio subsedimus, ex quo loco Pinam ad perueſtigandam recentem aquam emisimus.

Illa quam proxime se terræ applicans, fluuio nullo inuento, re infecta ad naues reuersa est. Postea vir quidam nobilis, qui priore nocte ex vrbe elapsus erat, ad naues nostras accedens, obsessæ ciuitatis statum omnem nobis aperuit, quod nimirum summa annonæ penuria iam plurimi confecti periissent, obsidione interim nihilo ignauius continuata, etsi hostium vltra tria millia tam gladio, quam periculis aliis iamdudum occubuissent, quorum primo inuasionis tempore circiter 8000. fuissent. Sed & de causis belli expediebat, quomodo nimirum Rex de *Passaruan* filiam Regis de *Ballanbua* sibi sponsam popposcisset, quam comitatu rege digno ipsi adductam, prius dolose defloratam, pòst ferro nefarie obtruncasset. Qua iniuria nimirum deinde ad regem Ballambuam delata, ad eam vindicandam is militem scripsisset. Contra quem itidem sui tuendi gratia, Passaruan rex ciuitatem dictam obsidione cinxisset: commemorabat illidem, huiusce Regis patrem adhuc in viuis esse, virum ætate grandissimum, & in penitiore terra sedem regiam habentem. Et cum simul mentionē nauis cuiusdam faceret, quæ nostræ similis ante decennium ibi cōspecta fuisset: huius dominum *Capitaneum Candischium*, & illum hunc Regem esse opinati sumus, quem *Candischius* annos 150. excessisse scripsisset. Cymbas hoc loco actuarias octo inuenimus, ex insula *Sambaua* pro Ballanbuæ salute satagenda eò missas. Hisce omnibus diebus aer crebris & asperrimis ventis molestissimus toti illi regioni fuit. De quo cum incolas rogaremus, an ibi plerunque spirare solitarent: responderunt, & sibi rem hanc nouam videri: ab incolis tamen hanc nobiscum adductam tempestatem esse, passim credi. Die 24. cum Pinam ad explorandam dulcem aquam emisissemus: locis dispectis omnibus, postquam nullibi eam adipisci posse nos constaret, leuatis anchoris in Balin versus ortum traiecimus. Cum vero naues nostræ oræ æquo propius admouerentur, rursus iactare anchoras coactæ postero die *Balin* arripuerunt, vt pro reditu nostro annonam sufficientem oneraremus. Iam etenim præter oryzam & aquæ modicum nobis nihil supererat. Ex supra dicto monte sulphuriuomo hoc loco fumum efflari densissimum conspeximus, vt hæc raritas vniuersis admirationi esset.

Causa occupata Ballambua.

Candischius Capitaneus. Rex 150. annos habens.

Caput XXXVIII.

Quid Balin insulam subeuntibus obuenerit.

VLTVRNO vento istam regionē toto anno perflante, postquā quam proximè secundum oram vela faceremus, à meridie 13. orgiis consedimus. Vbi cum paulo pòst sedato vento cum quibusdam incolis sermones nōnullos obtriuissemus, intelleximus, rectà ante nos fluuium quendam, nostris necessitatibus abunde suffecturum inuentum iri. Eum itaque rectà impellentes, septem orgiis demissas anchoras firmauimus. Interim Paraus vna naues nostras accedens, delata amicitiæ fide significauit, quod tum aquis, tum annona cætera necessaria ex eo loco abunde instrui posse mus. Cuius rei, cum iam ante sæpius lusi documentum certius captare cogitaremus, postero die Pinam cum scapha adiuncta cò amandauimus. Quæ fluuium quidem aliquem inuenerunt, sed minime tamen profundum, cuius ostio quoque puluinus præstratus iacebat, vt vacua scapha is adiri non nisi difficulter posset. Ad huius ripam villa quædam 60. fere domibus conspicua prouisebatur, cuius incolarum pars maxima texendis vestibus xylinis occupatur, quas industrie & artificiose ex omni colorum genere parant, & infinitimas insulas diuendunt: adeo, vt commercia illorum tam in *Moluccas*, *Ambon*, *Bandam*,

quam *Iauam, Bantam & Sumatram* excurrant aut extendantur. Ex eodem fluuio incolæ ad naues noſtras ſubinde quamplurimi contendebant, qui magno numero ibidem ad Ballambuæ præſidium excubabant.

De 27. vela verſus angulum quendam fecimus, qui è longinquo inſulæ ſimilis comparebat: quem die poſtero tranſmiſſuri, veſperi 25. orgiis naues defiximus. Die 29. *Paraus* nobis appropinquans, vnde & quid actum veniremus, & quo iter noſtrum meditaremur, rogauit. Quibus cum reſponderemus, à nobis anchoris mittendis ſtationem idoneam quæri, ex qua cibamenta neceſſaria venari poſſemus: locum verſus Orientem decliuiorem monſtrantes in Continentem redierunt. Die ſequenti Paraus alia nauibus applicuit, quibuſdam fructibus & anatibus allatis nos demunerans: pro quibus Regales ipſis aliquot, & res nonnullas alias refudimus. Circa veſperam altera item Paraus acclinauit, referens, Regem datis literis, vndenam veniremus, ſcire percupere. Quibus cum miſſo ſcripto, nos Hollandos profiteremur, qui amice cum Rege negotiatum, & neceſſarium commeatum mercatum veniſſemus, ipſi diſceſſione facta, poſtero die ad nos cum Paraus pluribus replicauerunt.

Die 1. Februarij curſum noſtrum ad angulum quendam Baly inſulæ exuperandum direximus: ſed vento contrà nitente, anchoras decutere coacti ſumus. Tum vero temporis Paraus aliquam multæ cum anatibus & fructibus diſcretis ad naues noſtras appellabant, quas tam æſtuoſo exiſtente mari cum puſillis nauibus ad nos contendere, oppido admirati ſumus. Februar. 2. tribus ante auroram horis ad dictum angulum tranſmittendum, denuo inde ſoluimus.

Cum vero ventus è littore nobis iterum obſtaret, & velorum obliquatione contra fluctus nihil obtineri poſſet: ad mittendas anchoras iterum compulſi, orgiis 25. conſedimus. Eodem loco fumantem ad *Panarucam* montem clare adhuc conſpicati ſumus: tranſitum interim nullum accommodatum explorantes. Quo loco contraluctante vento validiſſimo oborto, anchora nauis Hollandiæ fracta concrepuit, cui tamen confeſtim nouam ſubſtituimus.

Promontorium porcinum.

Die 3. anchoris iterum attractis promontorium porcorum (quod nos ita indigetabamus) ambiuimus. Cum vero nauis Hollandia ſerius ſe promoueret, turbine aduerſo impedita, infra illud ſubſiſtere, & anchoras fundare coacta eſt. Nos interim qui angulum dictum tranauigaſſemus, ſecundum terræ depreſſæ littus excurrentes, ad breuia bina ibi ſita incolas quoſdam piſcantes attigimus:

Angustiæ Draci

à quibus porro quoque anguſtias illas legimus, quas quondam *Franciſcus Draco*, cum orbem vniuerſum ambiret, permeauerat. Inde itaque cum Pina ad ſinum quendam (quem fluuium è longinquo rebamur) progreſſi, eum depreſſiorem, & breuiis interiectis difficiliorem offendimus, quam vt hauriendæ aquæ cauſa ſcaphis penetrabilis eſſet. Attamen hoc loco ſubſiſtentes, naues cæteras quæ promontorium nondum tranſiiſſent, opperti ſumus: ad quas interim incolarum bini cum fructibus venientes, eos ad exuperandum locum viriliter iuuerant.

Die 4. Continentem egreſſi ſumus, vt indigenas quoſdã aquationis locum nobis monſtraturos, venaremur. Nec ſpes fefellit per omnia. Illico enim incolarũ plurimos attigimus, qui (vt videbatur) à foro peregre redirent, & merces ſuas emptas geſtarent, pecudesq; multas per oræ protractum ſecum agerent. Sed & multos prorſum vorſum ſecundũ littus equis diſcurſitare: vt & quendã à 4. Sclauis ſella compoſitum portari conſpeximus, cui 4. prælongæ haſtæ, longis ex xylo laciniis, tum albis tum nigris deſuper religatæ præferebantur. Ad hunc noſtratium vnum equidem amandaui, qui illum de ſeruo quodam, aquæ hauriendæ metam nobis præmonſtraturo rogitaret. Qui ob id, poſtquam nos aliquot donaſſet fructibus, & obſidem quoque alterum nos poſtulaſſet, ſuorum binis remiſſis vt ad diem futurum eò reuerteremur, iuſſit.

Modus geſtandorum Bali nobilium.

Die

Die 5. plagæ Septentrionaliori accedentes, ad noſtros reuehendos ſcapha cum binis ſclauis denuo littus egreſſi ſumus. Poſtquam itaq; hos primati reſtituiſſemus, noſtras idem reddere hac de cauſa inficiabatur, quod extra ſuũ territorium vela facientes exceſſiſſemus. Multis tamen promiſſis factis, ad ſcaphã noſtram quidã ab eodem miſſus venit, ſignificans, eum loci huius primatem eſſe, qui nos locũ mutaſſe perægre ferret. Noſtrorũ vnus Sclauus Luſitanicus fuerat, quem & ipſum pro interprete emiſſum Primas ſecum retinuerat. Cum hoc poſtero die ad Regẽ profectus eſt, qui ſe palatio magnifico in Baly ciuitate ſpectandum exhibebat. Inde ergo cum ab obſide noſtro ad nauem Hollandiã literę mitterentur, nunciantes, quod cum Sclauo ſuo à rege humaniter exceptus eſſet: pro re & veritate certius noſcenda, virum aliũ ad littus emiſimus: qui reuerſus, poſtquam noſtros in terram penitius abductos eſſe retuliſſet: ſcapha emiſſa quoquouerſum iuxta littus excurrimus, vt pro noſtris viciſſim aliquos captiuos corriperemus. Quod dum illi conarẽtur, interim duæ Paraus cum viris aliquot ad naues noſtras appulere, annonam & alia aduehentes, quos ob id nobiſcũ retinuimus, ſcaphæ reuerſionis indicium facientes. Horum deinde vnum regi nunciaturum emiſimus, ſententiam noſtris ratam ſtare captiuorum nullos remittere, niſi liberos itidem is reſtituiſſet prius noſtros. Leuatis pòſt inde anchoris vlterius ad Septentrionem aquæ explorandæ cauſa promouimus: quam eo loco nullo dubio inuentum iri captiui noſtri percenſebant. Die 9. ibi defixi, ſinum pulcherrimum peramœno fluuio optatum offendimus, ex quo quotidie aquas neceſſarias depromebamus. Miſſis ergo literis, vt nobis ſe iungeret, nauem Hollandiã inuitabamus: quod & annonæ ſimul, & animalium omnis generis, & fructuum iuxta variorum ſumma hic abundantia frueremur. Illa vero cum *Porcinum* angulum ſe haud commode tranſmittere poſſe videret, pro Regis admonitione ſinum quendam incurrit, quo aquam inuentum iri ſpem ſibi fecerat: Regi interim pro officio 20. vlnas figurati holoſerici, partem aliquam corallij, aliquot vitra cryſtallina, ſpeculas, & huius generis alia deferens. *Obſides Hollandi retinentur.*

His ita vtrinque agitatis, obſes noſter cum Sclauis binis rediens, recenſuit, quam laute à Rege habitus & admiſſus eſſet, & quod idem noſtris facultates ſuas vniuerſas addixiſſet, propediemque tum aquam, tum neceſſaria alia miſſurus eſſet. Nec vanum hoc Regis verbum fuit. Poſtero enim illico die quatuor porcos cum binis doliis aqua plenis per ſuos nobis præſentauit, commemorantes pariter, quod ante 18. annos ibidẽ nobis per omnia ſimiles homines appuliſſent, qui funiculum in quinq; vel ſex partes diſcindentes, eundem redintegratum illico oculis exhibuiſſent. Quos nos *Dracum* cum ſuis comitibus fuiſſe perſuaſum habebamus. Rex quoq; ipſemet deinde currui artificioſe cælato inſidens ad littus cõtendebat, quem bini candidi bubali, pannis pretioſis conſtrati trahebant. Regem ſtipatores prælongis haſtis, & cannis teliuomis, quarũ apices inaurati erant, muniti præcedebant. Diſceſſurus ille, in ſui honoris gratiã tormenta aliquot diſplodi rogitans, id facile impetrauit. Sequenti die vaſa adhuc 4. aqua plena nauibus obtulit. Interea ad nauem Hollandiam pedeſtri itinere nuncium ſecundum amandauimus, qui eam properare, & ad nos primò illico tempore pergere iuberet: cum eo loco, quo eſſemus, ad reditum noſtrum neceſſaria omnia adipiſci liceret. Ad quam adducendam inſuper quoq; Pinam ipſam emiſimus. Nuncius autẽ miniſtrato equo à Rege ad noſtros promouebatur interim, quos binis bouibus quoque iuxtà donabat. A quo, cum de ſumma ſibi à Rege præſtita humanitate edoceremur, tres obſides incolas in terrã quoq; expoſuimus, cum prius allati cõmeatus ſolutionem integram accepiſſent, & honorariis aliquot affecti eſſent. Leo nauis intelligens nos tam cõmoda ſtatione vti, & occurrentem ſibi hac de cauſa Pinam proſpiciens, leuatis anchoris rectà tranſmeando Porcino angulo *Regis Baly apparatus.* *Regis erga nunciũ noſtrũ humanitas*

sese accommodauit, quem tamen vix magno & molesto labore die 12. demum exuperauit. Vnde porro iuxta longitudinem littoris vela faciens, & die 16. nos attingens, 25. orgiis anchoras demisit. Cui ergo loci cõditione explicata, ad aquam hauriendam manus postmodum auxiliares præstitimus.

Caput XXXIX.

Bali insulæ descriptio.

Situs Bali. INSVLA Bali ad ortum iuxta magnam Iauæ insulã sita est: cuius borealis angulus sub gradũ 9½. poli antarctici porrigitur, ambitũ fere mill. 12. Germanicorũ sortita, ad orã aquilonarem valde montosa, & populis tamen abundantissima. *Incolarum habitus.* Regionis huius homines nigri sunt, crispis capillis spectãdi. Regem habent acrem & imperiosum: cæteroquin Ethnici, quoduis primùm de mane obuiũ, eo die adorant. Vestitum *Polygamia.* Iauanis & finitimis aliis consimilẽ gerunt. Vxores plures ducunt, ex quibus adeo liberos frequentes suscipiunt. Et licet indies hominũ magnus numerus venum *Studia.* eat, nihilominus tamen insulã vltra 600000. alere confirmant. Opificiũ eorum principale est, agricultio, & textoria cum gossypij & ipsa simul insula feracissima sit, & de *Sambaua* locisq; circumsitis copia indies grãdis importetur. Armentorũ, vt taurorum, bubalorum, caprarum, porcorum ibi magna copia. Equos quoque, sed pusillos, Gallicanis similes habent: quorum vnus cataphractum sessorem vix ferat. Qui, cum perraro ex insula transferantur, numero suo valde cumulantur. Incolæ pauperiores illis saltem vtuntur, pagatim per spatia breuia discursuri. Opulentiores siquidem & primarij sellis Sclauorum humeris impositis gestantur, *Loci fœcunditas.* aut curribus, bubalorum opera vehuntur. Oryza oppido abundant, cum interdicto Regis eius nihil inde efferri liceat. Hanc collectã numerosissimi incolæ suis cibis adhibent: & si quid abundat, castellis ad hanc rem montibus superstructis, aut pro sterilium annorũ solatio, aut pro famis, obsidionis alicuius tempore futuræ remedio recondunt. Oryza enim prẽcipua omnium Indiæ orientalis locorum annona est. Omnis quoque generis eadem volucres promit, vt gallinas, anates, phasianos, pauones, perdices, turtures & similes. Fructus eorum primarius *Cocos* est, qui incolis pro cibo optatissimus venit, ex quo & oleum valde salubre exprimunt: cæteri sunt aurantia, limonia, citria, quorũ prouẽtus in syluis est. Fructum insula & aliũ promit, pyrum magnitudine referentem, & cortice tenui intectũ, forma castaneæ, minus tamen aculeatũ, interius albicantem, saporem iucundũ, nonnihil tamen astrictorium linguę offerentẽ: qua qualitate scorbuto salutare remediũ præstat. Hic & saccharo cõdiri, & sale macerari potest. Qui si post coquatur, depositа salsugine iterũ cõdulcescit. Sed & fructus alius ibi natiuus est, sub terra editus magnitudine nucis iuglandis, sed durior tamen & oleosior, quo ad cõdiendos cibos vtuntur. Insuper & phascolos virides albosq;, & quicquid laua promit, producit. Aromata quoque ibidem prouenire, nullo indicio captare potuimus, præter zinziber, quod in vniuersa India crescit, & paucula alia medica, vt sunt *Galanga, Deringo, Canior, Bange.* Mare pisces tam grandes, quam minu- *Incolarum negotiatio.* tos elargitur, magna copia: quibus vt maxime victitant. Negotiationes maritimas nullas agunt, nisi forte per paruas Paraos, quibus littus saltem lauanum ad diuendendos pannos xylinos ablegunt. Eadem insula statio satis commoda illis nauibus est, qui ad *Moluccanas* insulas, *Bandam, Ambon, Maccardo, Timor & Solor* hàc transeunt, vbi plerunque necessariis rebus se reficiunt, aut pannos xylinos permutant, quos in insulis circumiacentibus deinde reuendunt.

Arma

Arma gestant, prælongas hastas, pugiones flammiformes, cõprimis verò Cannas sagittiuomas, ex quibus teretes exilesque sagittulas, ex arundine fabrefactas, in apice vero intoxicatos efflant, valde noxias. Quæ si corpus penetrarint, extrahendæ aculeum in carne relinquunt, qui postmodum putrefactus, veneno partes omnes vicinas inficit, & inflammatione ingentique dolore lancinat, quibus læsi breui moriuntur. Tela hæc Indianis lethalia creduntur. Quibus tamen aliquando nostrum nouem socij multis vulneribus sauciati dolorem nullum alium senserunt, quam qualis ab arundine infixa infertur, quam rem lauani oppido admirati sunt. Parmas lauanensibus similes habent. Ad hos interdum & Chinenses commeant, aduehentes acinaces, quibus post incolæ quoque vtuntur. Hoc loco *Caxas* minores in nullo valore sunt, sed tantum maiores, quarum oooc. pro vno Regali octonorum appendunt, quibus suas merces vniuersas permutant. Sed & metallorum varij generis terta ferax est, vt ferri, cupri, auri, cuius tamen mineras aperiri rex non patitur. Socij nostri, qui apud regem fuerant, viderant, eum tum aureis tum argenteis poculis multo pluribus abundare, quam apud quemcunuis alium regem obseruassent: etsi illorum grandem quoq; copiam apud Gubernatorem in Bantam numerassent, quæ à Chinensibus fabrefacta fuerant. Quæ tamen nec numero, nec æstimatione cum huius regis Chrysendetis comparari poterant. Hic enim valde splendide se gerit & Pompatice, adeo, vt nec summis ipsius cum eo colloqui, nisi complicatis manibus liceat. Rex penes se Gubernatorē habet quē *Quillon* dicunt. Hic æquo modo insulis dominatur, quo magnus Cancellarius regno Poloniæ: cuius decretis omnia & stant & cadunt. Iste subiectos sibi præterea primates multos habet, quorum quilibet ditionem à Rege sibi mandatam moderatur. Quæ officia tanta concordia & tranquillitate obeunt, vt, quamprimum se quidam cæteris temere opponat, coniuncta manu reliqui eundem aut opprimant, aut saltem proscribant. Veluti ante 12. vel 12. annos factitatum audiuimus. Cum enim ex causa quadam Regis familiarissimus & cognatus contra eum rebellasset, adeoque seditione facta, ad eum suis in ædibus obtruncandum copias ingentes eduxisset: prodito instituto vniuersi capti, & mortis supplicio addicti fuerunt. Quorum tamen misertus Rex pœnam mitigauit, & eosdem in incultam quandam Insulam ad Bali Orientem sitam, *& Pulo Rossa* vocatam, proscripsit. Quo ipsi loco adhuc hodie habitant, Regi quidem Bali subditi, sed tamen in insulam Bali intrare non audentes. Hæc insula eadem, nũc populosissima & apprime exculta est: tum Sclauis tum pecoribus illapso tempore valde coaucta. Superstitionis Ethnicæ sunt, non minus ac qui in Bali versantur. Apud quos & hodie pernicios̃us ille mos vrget, vt cum defunctis viris multæ simul coniuges comburantur eodem rogo, cui oleum suffundunt, & Santalum iniiciunt, si quæ mulieres eundem cum viro rogum conscendere renuunt, parum probæ habentur. Cæteras ad pyram promptas & faciles, honestissimas & viri amãtissimas pronunciant, dignas qui illi in futura quoque vita cohabitent. Ritus iste primitus à rege quodam ideo institutus est, vt mulierum proteruiæ hoc pacto obuiam iretur. Solitabant enim mulieres, viri præsentis saturę & alius ardentes innumeris dolis, aut varie commixtis venenis eum è medio frequenter tollere. Quo flagitio cum rex sibi viros quamplurimos pessum ire viderer, hoc ritu instituto, malitiam muliebrem nonnihil infrenari posse arbitratus est. Nostro tempore cum primate quodam 50. viuas vxores exustum iri referebatur. Cui tamen funesto exemplo nemo nostrum spectator interesse magnopere satagebat.

Arma.

Nummi.

Metalla.

Regis Chrysendeta.

Grauitas.

Officiarij.

Pulo Rossa, seu desolata insula.

Bali religio.

Mos cremandi maritos cum viuis vxoribus.

Quare institutus.

Caput XL.

Quæ in Bali insula porro gesta sint, de nostro itidem versus Hollandiam reditu.

IN sinu dicto cum moram longiusculam ageremus, omne studium rebus in patriam reuersuris necessariis conuehēdis impendimus, & quotidie in terram egressi sumus, vt naues cæteras opera nostra aqua sufficienti oneraremus. Die Febr. 16. Rex ad nos Gubernatore suo ablegato summam nobis amicitiam detulit, & sclopeta aliquot cum pulueris pyrij parte petiit: pro quibus missis armenta aliquot & porcos vicissim dono dedit. Die 20. cum in Continenti essemus, duo nostrū longius in regionē progressuri, abeuntes admonuerunt, ne se diutius fors emansuros præstolaremur. Quos ab eo die nemo nostrum oculis vidit, etsi de illis inquisitiones crebræ fierēt. Die 21. pro felicis in patriam reditus auspicio anchoras sustulimus: quas tamen breui post propter aduersos ventos 12. orgiis iterum iactare coacti fuimus. Postero die recta in altum ascendentes, transitum apud Iauę austrum quæsiuimus, binis saltem nauibus & Pina instructi. Tertiam siquidem ad *Le Bock* insulam exustam esse, supra commemoratum est. Ex hominibus 249. qui nobiscum Hollandia auecti sunt, tum sani tum ægri in omnibus nauibus saltem 90. numerabātur, cæteris 159. medio cursu defunctis. Metam nostram ergo versus Zephyro austrū dirigentes, secundo & vento & fluctu pronauigauimus. Die 5. April. nauium nostrarum vna fissura adeo discrepuit, vt sentinando integri dies exigerentur. Nam rimam serius inuenire poteramus: quam ex crebris tormentorum exonerationibus actam credere fas erat. Post aliquot elapsos dies nouam item aliam obortam crepaturam experti, ea obturata & obstructa adeo festinis velis prouecti sumus, vt ad diem 24. April. terra de *Natal* conspectui nostro offerretur, quæ plana & editior, versus Africum & Cæciam 13. milliarib. in longū porrigitur. *Caphres* nobis visis passim succensis ignibus multos pro more fumos excitabant. Documento certo hic pernoscebamus, non tantum violentum Austroeurum, sed & ipsius fluctus impetum nobis insigni adiumento fuisse: cum alias 200. adhuc milliaribus à terra nos abesse opinaremur, etsi nos illi iam vicinos esse, pyxide inspecta condoceremur. A meridie elevationem poli 33. gradib. & 10. minutiis metientes, ventum è terra flantem habuimus: à quo Zephyrus, cum inundatione quadam spirare incepit. Hoc impellente versus Austroeurum cursitantes, proras postmodum ad oram contorsimus. Die 26. nocte Leo cum Pina à littore declinauerunt: ad quod tamen restes Hollandia, postero die desiderata est, turbine incitatissimo ita violenter disiecta, vt vela eius tria vna decuterentur. Sed & cæteræ naues periculi non omnino securæ erant, quæ integra diei parte quarta sine velis fluctuantes, propter æstum vndarum, & laterum hiatus, tormentorum displosione violenta factos, aquæ vim magnam imbiberant. Ad littus itaq; conuersi, tum rapida aura fremente tum fluctuatione crebra inundāte sine velis progressi sumus, & à meridie 36. gradus tenentes, 23. milliaria nos abactos fuisse ęstimauimus. Hic bolide iacta fundum nullum attigimus. Quod nobis, fundum ad *Cabo Daguillos* iam teneri, argumēto erat haud temerario. Die 28. iisdem vndosis tempestatibus, mero fluctuum arbitrio nulla velorū ope ad gradum 37 ½ ascendimus. Die 30. aues quamplurimæ rostris albis insignes nobis cōspectæ sunt, à terra nos non longe abesse, haud falsæ indices. Sed & *Faisions* aues hoc loco comparuerunt. Die 6. Maij ex plaga orientali *Cabo Daguillos* à tergo cōspeximus, quod promontorium, presso cacumine, longius in mare porrigitur.

Duo ex comitatu Hollandico disparent.

Hollandici red. tus auspicium.

Numerus. Superstitiū.

Terra de Natal.

Caphres feri.

Nauium à procellis periculum.

Cabo seu promontorium Daguillos.

Aues Faisons & aliæ terræ propinquæ indices.

Die

Die 7. cum promõtorium de *Buona Esperanca* transmittere cogitaremus, cursum ad Septentriozephyrum dirigentes, 8. & 9. die *Trombas* seu arundineta fluctuantia conspicati sumus: à quibus longius promouentes, 23. die altitudinem insulæ S. Helenæ obtinuimus. Qua ex occidente in austrum continuata, insulam dictam diei 25. aurora conspectui nostro oblatam accepimus, alte præeminentem, etsi ab ea 14. milliaribus adhuc abessemus. Circa vesperam carbasis lateralibus districtis, ne insulam præteruehеremur, tota nocte obliquauimus. Postero mane, cum ab insula 4. milliaribus distaremus, decreto ita facto, Pinas præcurrens, recta sub angulo Septenttionali stationem occupatura erat. Cum vero quatuor ibi *Karakas* Lusitanicas subsistere videret, periculi alicuius instantis disploso tormento nobis signum dedit. Quo admonitis, cum de re deliberanda conuentus indiceretur, statutum est, vt, si vna saltem *Karaka* præsens esset, iuxta eam recta à nobis anchoræ mitterentur. Propius tamen admoti, cum *Karakas* quatuor postea notassemus, longius à latere stationis perrupimus. Quod videntes, qui in statione erant, socios suos illico, iam ante in terram sparsim egressos, ad naues recollegerunt. Interim postquam nobis bene longo interuallo insula iam transmissa esset, contra nos velum quoddã protendere obseruantes, propius congressi Hollandiam nauẽ eam esse internouimus. Qua conspecta etsi oppido gauderemus: de statione tamen in S. Helenæ insula denegata non leuiter obtristati sumus. Hollandiæ vero naui cum 30. magna dolia, aqua referta, parata intellexissemus, communi suffragio de patria recta repetenda statutum est. Vento ergo Euronoto intra Septentrionem & austrũ impulsi, ad Vesperam grad. 15. min. 20. emensi, postea Calendis Iunij aues quamplurimas notauimus, quorũ ex apparentia nos ab Ascensionis insula non longe abesse, augurati sumus: dum cursu continuato, die sexto & septimo lineam æquinoctialem transcenderemus, quam iam ab integro biennio non tenuissemus.

Trombarum apparentia.
Insula S. Helena detecta.
Aues insulæ ascensionis.

Die 17. Ventorum vi pulueris quamplurimum in nauem Hollandiam impulsum est. Quo viso, ab insula *S. Anthonio* (quæ insularum *Cabo Verde*, id est, capitis viridis occidentalior est) nos haud procul abesse ominati sumus. Insularum Cabo Verde, à Lusitanis habitaturum, numero 10. sunt: *S. Iago, S. Antonio, S. Vincent, S. Lucia, S. Nicola, Ysla Dosal, Ysladi, Buona Vista, ye Mayo, del Fuego, y Braua.* Has cum Lusitani primum detegerent, incultæ quidem & desertæ omnino erant: nunc vero & oryza *& Milie Abrayn*, id est, siligine Turcica prompta perfelix est. Ibidem & aurantia, *& Limonia, & Citra, & Vannanas & Annanas, & Ygnanes, & Batatas, & Melones, & Cucumeres* cum fructibus similibus quamplurimis, magna copia proueniunt. Sed & vites bis anno vno vuas promunt. Nec ficuum Hispanicarum, *Sycomororumque* penuria nulla est. Pecorum vero, maxime Caprorum tanti greges aluntur in insulis *Mayo, Buona Vista & Dosal*, vt iis integræ naues oneratæ in Brasiliam auehantur, quæ propter salis copiam ibi commodius condiuntur. Insulæ siquidem istæ sale multo abundant: cuius materia maris æstu in littus & terræ depressiora eructata, solis ardore post modũ excoquitur. Volatilia quoque varij generis insulæ hæ alunt, vt Gallinas Numidicas seu Barbaricas, Perdices, Coturnices, alaudas, aues Lusitanis *Flamencos* dictas, cygni aut Ciconiæ instar magnas, in cætero corpore plumis albis, in alis vero saturate rubicundis vestitas, gallinas domesticas, pauones, ardeas, turtures. Piscium quinetiam vim magnam mare suppeditat: qui resiccati aut saliti inde in Brasiliam exportantur. In Mayo insula equos quoque vidimus, sed rariores. Metropolis in S. Iago insula sita est, qua Gubernator consedit, qui Lusitanorum nomine insulis præest. Eadem & Episcopus habitat, templo Cathedrali & aliis pastoralibus celebri. Insulæ hæ nauibus longius abituris valde commodæ sunt. Mayo siquidem insula, ex oriente fluuio amocuo læta, aquas abunde ministrat. Quas, quod nullis incolis habitata sit,

Puluis obuolitans signum insulæ S. Anthonij.
Cabo Verde quot insulis constet.
Insularum summa fertilitas.
Fructus.
Pecora.
Sal.
Aues.
Pisces.
Insularum commoditas.

sit, nullo prohibente abunde haurire licet. In reditu insula S. Antonio nauibus exhaustis refectioni est: quæ præter laticem cibaria quoque quædam & fructus promit, comprimis aurantia mala. Quæ suis vsibus accommodare nemo prohibet, etsi Lusitani aliquot istîc consederint. In hanc diuertere insulam etiam nobis propositum fuerat. Sed lineam transgressi, longius ad orientem deflectere coacti sumus. Insula ergo hac transmissa, mare *Sargasso* contentim tenebamus, quod protrahebatur, vsque dum gradus 34. superaremus. *Sargasso* vero herba quædam est, cuius eo loco ingens copia fluctuat, quæ nec vnde impellatur, nec vbi crescat, scitur. Alias enim eadem nullo loco conspicitur. Cuius vt notitia aliqua haberi possit, inferius imagine viua sua, vt & Tombræ, exprimitur. Appicta quoque coruorum facies est, albis rostris insignium: qui visi certum *Cabo de Buona Esperanca* signum sunt.

Mare Sargasso.
Sargasso. quid?

Die Iulij 10. ex Hollandia naui puer quidem per imprudentiam elapsus est. Quem tamen pinas, dimidij milliaris spacio consecuta sustulit & saluauit. Die 12. apud insulam *Coruo & Flores* nos nauigare rati, terram tamen nullam prouidere potuimus. Die 13. Terram spectare opinati sumus, nullo tamen euentu. Die 17. versus cæciam promouimus, vento Austroeuro perflante. Die Aug. 5. sub altitudine grad. 47. Canalem nos intrasse arbitrati sumus. Die 6. Aug. ventum aduersum occidentalem nacti, anchoras 80. orgiis iactauimus. Vesperi nauem quandam, vexillum principis ostentantem conspeximus: cum qua tamen longius remota colloqui non licuit. A meridie *Heysant* conspectui nostro obuenit: cuius prouisio haud mediocri nobis gaudio fuit. Die sequente Continentem Galliæ conspicati, versus occidentem properauimus. Eodem *& Kiskias*, & post *Angliam* vidimus. Die 9. fretum, vulgo *De Hoefdon*, id est, *Capita* incurrimus, vbi nauem quandam ex Amsterdamo attigimus, comitem nobis in patriam futuram. Quæ tamen ante diem sequentem nobis propter ventorum vim coniungi non poterat. Hæc nobis cereuisiam, panes, caseos & alia ministrabat: quibus tamen esitatis gonagra nostratibus valde exasperabatur. Magna interim tempestate coorta, ante *Petten* consedimus: vbi Hollandia nauis suas anchoras perdidit. Die postero, nimirum 11. Augusti *Texeliam* ad nauigauimus, vbi à *Præsidiaria* naui accepti, ordinario Comitatu in illam porro introducti sumus. Sic itaq; longum & difficile iter confecimus: quo diuina gratia multis præsentaneis & grauissimis in periculis clementer seruati fuimus. Hollandia tamen nauis, iam viris valde exuta, cum anchoras suas attollere non posset, circa vesperam nouis & validis tempestatibus obortis ita concussa & labefactata est, vt malum detruncare coacta, salutis porro suæ spem prope nullam superstitem haberet. Qua vsque ad diem 14. continuata, tandem cessante turbine præsidiarij dicti ad eos appulerunt, & anchoras fundo extricare iuuerunt. Qui & ipsi deinde post infinitas exantlatas ærumnas *Texeliam* ingressi sunt. Pro quorum, vt & nostrorum vniuersorum superstitum salute paterne procurata, Deo trino & vni laus, gloria, & honor in æternum condicta sint Amen.

Heysant conspicitur.
Kiskas & Anglia.
Fretum Hoefdon.
Pette. Texelia.

FINIS.

TERTIA

TERTIA PARS NAVIGATIONES TRES DISCRETAS, TRIB. CONTINVIS ANNIS PER SEPTENTRIONEM SVPRA NORVEGIAM, MVSCOVIAM ET TARtariam, freto Weygatz & Noua Zembla detectis, ab Hollandis & Zelandis in Cathay & Chinarum regnum versus orientem susceptas, describens.

PRÆFATIO

Gerardi de Veer Amstelredami.

QVi Nauiculariam, vt artibus cæteris difficiliorem, sic reipsa iucundiorem, & propter multiplices ex illa in commune commodum redundãtes vtilitates præstantiorem iudicant, hi, vt fallantur, meo iudicio tantum abest, vt hac ipsa veritate nihil quicquam compertius esse videatur. Quæ ob id hac ipsa nostra ætate cum admiratione publica in tantum exculta & illustrata est, vt per eandem regiones distantißimæ, alias incognitæ, cum summa Reipubl. Christianæ vtilitate, exploratæ, aditæ & detectæ sunt. Licet autem tres hæ nauigationes, viæ expeditæ in Cathayam & Chinam inueniendæ gratia institutæ, finem aut euentum non per omnia optatum consecutæ sint: eædem tamen non omnino sine certo fructu, & spe, easdem postmodum facilius & compendiosius adeundi confectæ fuerunt. Apud me siquidẽ, vt bonos plerosque, hæc sententia rata & confirmata est, fore nimirũ, vt, cum iam freti VVeygatz, *terræ* Nouæ Zemblæ, & pars Groenlandiæ *(quæ versus orientem sub gradu latitudinis octogesimo sita, nulli vnquã homini ante hæc visa aut*

acceſſa eſt) ratio iterata experientia ſtabilita ſit, deinceps eadem via felicius relegi & opportunius permeari queat. Quod ſi enim Corteſius, Nonius, Magellanus *& alij nobiliſſimi naucleri, terrarũ nobiliſſimarum & ignotiſſimarum prouidi exploratores, primæ illico, aut ſecundæ tertiæve incommodæ profectionis tædio clanguiſſent, tum gloriæ illius qua poſtea apud omnem poſteritatem claruerunt, fructum nullum vnquam percepiſſent. Sicut de caſu ſimili Magnus ille Alexander, cum maiore minoreque Aſia triumphis peragrata, tandem in extremis Indiæ terminis difficultatibus magnis inuolueretur, ge-*
„ *neroſam ſententiam prodidit, dicens: Niſi tot tantaque pericu-*
„ *la, quæ aliis ignauis inuicta videri ſolent, aleam iactantes ani-*
„ *moſius adiiſſemus, nunc in ipſo adhuc Siciliæ aditu obhæreſcere-*
„ *mus, cum tamen interim fortitudine noſtra imperij noſtri fines*
„ *huc vſque protulerimus. Sed & hoc nemini non ſcitum compertumque eſt, res quaſuis non inueniri ſimul & perfici: ſed ſucceſſu ſuo omnia & principium, & medium, & complementum ordinarie conſequi. Cui rei & Cicero haud incongrue aſtipulatur, negans, omnium rerum vni homini à Deo inuentionem attribui, ſed poſteris ſuam quoque addendam partem relinqui affirmans. Iam vero ſi nauigationes illas, quæ hodie & frequentiſſime & ſine omni periculo ex albo mari Anglico aut Hollandico per Norvegiam in Muſcoviam obeuntur, & prioribus tamen ſeculis ante 50. fere annos cum ærumnis infinitis & labore inexhauſto primum inſtitutæ ſunt, expendimus, quanam ſodes re eaſdem faciliores nunc redditas fatebimur? An non idem hodie, quod olim, mare, eadem vnda eſt? Imo vero: Sed non eadem experientia, idem tranſitus eſt, cum hodie viis exploratis quoquouerſum ex arte excurratur, quod antea dubia fortunæ alea tentandum fuerat. Quæ ſi ita ſunt, qua cauſa & nob. diligenti obſeruatione habita tranſitum in Cathay & Chinam explorari poſſe non verificri ſimile debeat? Eſt enim hoc quam veriſſimum, quod ſub gradu latitudinis 80. non tam intenſum gelu, ac ſub gradu 76. ad nouam Zemblam perſenſerimus. Sub eodem quoque 80. gradu menſe Iunio & virentes vndique herbas, & eas depaſcentes animantes, vt capreas, ceruas & ſimiles conſpeximus, cum tamen ſub grad. 76. menſe Auguſto nec*

viren-

Insula D. Helenæ sacra cœli clementia et æquabilitate soli ubertate et aquarum salubritate nulli secunda, sed inhabitata, hic receptus navium ex Or. India redeũtium sita in altitudine 16. graduum, ad austrium lineæ æquinoctialis.

S. HELENA ist eine Insel, so da ligt vnder dem 16. Grad zum Suden, hatt einen Steden lieblichen Lufft, auch sus Wasser vnd allerley erfrischendes Obs, der halben bequem den Schiffen so aus Ost Indien komen, sich alda zu erfrischen.

virentes herbas, nec gramina, nec dicta animalia pascentia videre licuerit. Ex quo haud infirma consecutione prolici potest, glaciem & frigus non tam sub ipso polo, quam ad regiones Tartariæ esse, mari congelato insignes: cum ibidem iuxta littora vndiquaque glaciei magna vis inueniatur, quæ ventis postea & procellis vastis quoquouersum disiicitur. In magno vero Oceano intra Continentem sub gradu 80. & nouã Zemblam (quæ 200. fere milliarib. locis oppositis inter se distant) aut nullam aut glaciem perexiguam offendimus. Quoties vero cunque terræ propius admouimus, tum glaciem tum gelu abunde obseruauimus: Ita, vt glaciei præsentia perpetuo nobis terræ propinquæ indicio esset, etsi eam nullis adhuc oculis prospexissemus. Iuxta latus quoq; Orientale Nouæ Zemblæ, quo loco hybernauimus, diligenti obseruatione notauimus, quod semper vento Fauonio aut austro zephyro per procellas glacies abacta fuerit: cum tamen aquilo eurus eandem perpetuo reuexerit. Ex quib. iterum certo argumento colligi potest, quod intra binas illas regiones vastum mare versari necesse sit: & quod item velis longe propius ad polum progredi liceat, quam seculis superioribus persuasum fuit. Quamuis enim veteres nostri commentati sint, vltra gradum 20. poli nec penetrare nec viuere licere, quod intra illum gelu vniuersa dirigeant: nos tamen vltra gradus eleuationis 80. trangressi, à polo vix 10. gradib. abfuimus, & sub gradu 76. mediis tenuissimis hyemem exegimus. Sic itaque iter ad Cathay nullo dubio exigi posset, modo ex Norvegia aut Finmarchia meta intra Septentrionem & ortum exactius teneretur. Quem nos cursum si sedulo sectati fuissemus, finem nauigationis felicem fecissemus: cui tamen continuando & obortæ glacies, & temporis breuitas nobis impedimenta obiecerunt. Cum enim iam in noua Zembla essemus, naue nostra glacie media sepulta, rem effectam dare non potuimus. Eo priusquam venissemus, quæ loci & Oceani ratio esset, inexpertis obscurum fuit. Sic itaque ex his causis cursum nostrum emendare haud potuimus. Huius sententiæ dictæ fautor celeberrimus Gubernator VVilhelmus Barentz *p. m. semper fuit: vt non minus quoque nauta experientissimus* Iacobus Heemskerck. *Et quamuis postrema nauigatione ærumnas & pericula infinita sustinuissemus: nun-*

quam tamen adeo despondimus animum, quin si nauis vlla arte aut machinatione ex glacie erui potuisset, fortunam porro certiorem experturi fuerimus: certo nimirum documento confirmatissimi, viam hanc prædicto modo obtineri posse. Breuius tamen æquo tempus nobis hanc gloriam inuidit. Quia vero tribus istis nauigationibus, quarum postremis binis ipsemet interfui, mira quædam, insperata, inaudita, & fidem fere transcendentia, nobis obuenerunt: eadem omnia breuiter, si non ornate & polite, at vere tamen & fideliter, vt singula gesta sunt, hoc libro commentari volui, penult. April. Anno 1598.

TERTIA PARS
NAVIGATIONES TRES HOLLANDORVM ET ZELANDORVM VERSVS SEPTENTRIONEM IN CATHAY ET CHINAM TERNIS

vicibus, nimirum An. 1594. 1595. 1596. factas describens.

ANno salutis humanæ 1594. in Hollandia naues binæ, & Euchusæ vna, instructæ & adornatæ sunt, Norvegiam scilicet, Muscoviam, & Tartariam velis ambituræ, & viam certã ad Cathay & Chinę regiones exploraturæ. Illius autem, quæ Amstelredami condita erat, Wilhelmus Barentz, nauclerus eximius & experientia præstãtissimus præfectus constitutus, ipso pentecostes die inde in Texeliam, Hollandiæ finitimam insulam soluit.

Die 5. Iunij ergo, inde cum suis egressus, prospero vento in Kildyno (alij Kildunum in Lappia situm, Muscoviæ subditum, fuisse arbitrantur) appulit, die nimirum 23. Quod iter, quia passim omnib. notum est, hoc loco describi, superuacuum fuerit.

Langenes promontorium. C. Baxo. Lombs Bay

Iulij 4. die intra orientem & austrum versus Nouam Zemblam procurrẽtes, promõtorium quoddam longa porrectione in mare extensum, & *Langenes* dictum, attigerunt, iuxta quod ad orientem sinus se quidam 20. orgiarum pandebat. A Langenes ad Capo Baxo, milliaria 4. numerãtur. Inde ad *Lombs Bay* sinum, naviumque stationem commodissimam, 6. 7. & 8. orgias profundam, milliaria 5. sunt. Quo loco, celoce in terram egressi, ibi repertum malum pro signo erexerunt.

Vadum vrsinum. Albus vrsus immanis.

Die 9. ad vadum vrsinum iuxta Wilhelmi insulam peruenerunt: vbi naues anchoris defixerunt. Dum morarentur, vastum & prodigiosum candentem vrsum conspicati, è scapha sua eundem scitpeto excussa glande traiecerunt. Quo ictu ille irritatus, furore quodam sussiliens in vndam se aduersus nostros demisit,

demisit. Cui obuiantes ipsi cum laqueum eius collo iniecissent, scapha promota eundem secum ad naues pertraxerunt, viuum nimirum captum in Hollandiam inferre cogitantes. Quos contra cum ipse vi admirãda immanissime frenderet, de viuo captando consilium mutarunt, sola pelle adempta contenti futuri. Nam præter horrendos rugitus, editos, etiam robore præstito omnibus terrori erat. Interdum fustibus ille tundebatur, interdũ plagis dilatis, scaphas porro pertrahebatur. Quam ipse occasione data primoribus vnguibus pone arreptã, tam valide depressit, vt in proram certatim recipientes, iam iam mersum iri vniuersos se arbitrarentur. Quod periculum fors quoq; nulla industria cuasuri fuissent, nisi extemporaneo casu quodam salus eorum emergeret. Nam cum iam vrsus dimidio corpore in scapham insiliisset, funis, quo collum reuinctus erat, paxillo claui mira prouidentia sese ita inuoluit, vt se penitius inferre vrsus non posset. Quem hoc pacto districtum aut implicatum, quidam hasta perfodit, vt ex scapha in mare rursus exturbaretur. Ad naues ergo protractum pelle exuerunt, quam in Hollandiam postea secum importarunt.

Die 10. intra Wilhelmi insulam & vadum vrsinum vela immittentes, ad crucis insulam appulerunt, à crucibus binis ibi erectis inuentis ita dictam. Nauibus egressi hanc valde sterilem & rupibus plenam inuenerunt. Ab oriente in occasum ea semi milliari spatio elongatur, insuper duobus à terra milliaribus portu quodam insignis. *Crucis insula.*

Die 11. Celox eorum à fluctibus & procellis vastis oppressa, funditusq; demersa periit. Tẽpore illo nebulæ densissimæ erant, & propter violentos turbines velis vti minime licebat. Hoc ipso loco iam glaciei quædã fragmina notabantur. *Celox mergitur.*

Die 25. cum fundum Orgiarum 130. & postea 100. tenerent, versus Zephyroeurum crustas glaciei grandissimas attigerunt, quibus ita iam sese intricatos sentiebãt, vt de malo præter meram glaciem nihil prospicere liceret. Quam cum perrumpere quidem satagerent, conatum tamen hunc frustraneum conspicati, retro actioseiterum expediuerunt.

Die 30. Per sinum glacialem velificantes 31. die intra terram & glaciem vsq; ad *Orangiæ* insulã peruenerunt: vbi in callente arena 200. circiter *Rosmaros* (*Walruschen* aliàs vocabant) apricari & volutari viderunt. Monstra hæc seu bellũæ marinæ roboris maximi sunt, bouem vastitate æquantes. In mari potissimum degunt, corio phocarum simili vestitæ, rictum leonis habent, cum curtis auribus, dentes, elephantinis similes, binos ex ore vlnæ vnius mensura exporrigunt, tam candidos & leues, vt eboris vicem supplere possint. Bestiæ hæ non nisi magno labore trucidantur: facilius tamen, si tempora eorum feriantur, vno partu catulos duos edunt, tresve, cum quibus plerunq; in crustis glaciei stabulantur. Ex quibus, si forte alicunde impetantur, pullos suos deijcientes, cõtra infestatores magno robore & animo insurgere solent: adeo, vt scaphæ nostræ ab iis aliquando nõ temnendũ periculum impenderit: quam lacessitus, dentibus suis validis minutim laceraſſet aut confregisset, nisi clamore nostrorũ tumultuario territus aufugisset. Horum animalium, cum, vt dictũ est, ingens multitudo in terra excubaret, Hollandi ea securibus, cortelassis, & hastis adorti sunt. Quæ tamen omnia arma sua punctib. & cæsibus crebris cõfregerunt, & bestiarũ ne vnicã quidem conficere potuerunt. Quidã tamen excussum dentẽ secum in Amsterdam auexerũt. Oppugnandis his animalibus itaq; cum omni nisu suo ne tantillum se proficere viderent, tormentis aliquot è nauibus adductis eadẽ quatere consultũ rati sunt. Quorum afferendorũ causa recurrentes, in transitu dormientẽ album vrsum offenderũt, & glãde traiecerũt. Qui fragore & vulnere excitus, in mare se fuga recepit: à nostris tamen scapha consectantib. breui interfectus. Hũc cũ fune religatũ, glaciei crustæ impacta hasta deuinxissent, porro de tormẽtis adigẽdis laboraturi: *Sinus glacialis. Insula Orãgiæ. Rosmari seu VValruschen.*

ventus subito tam concitatus & impetuosus exortus est, vt & cædendorum Rosmarorum animum mutare, & vrsum post se relinquere cogerentur.

Die vltimo Iulij ad Orangiam insulam progressis ipsis, cum nauclerus primarius *Wilhelmus Barentz* præsentiret, susceptum id iter haud facile exactum iri, suosque paulatim viæ & loci pertæsos ad vela promouenda nihil animi habere: communi suffragio de via retromeanda, & sociis in Waygaz per fretum Nassouicum progressis quærendis, decretum factum est: vt nimirum ab his, quid confeciissent, docerentur.

Hollãdi ex Oranga in sula reuertuntur in VVaygatz.

Die 1. Augusti reconuersi sinum glacialem iterum occuparunt, à quo septem milliaribus *Capo de Troost* abest, terra plana, & 30. fere milliaria lata. Ab hac *C. de Nassau* 7. milliaribus distat.

Sinus glacialis.
C. de Troost.
C. de Nassau.

Die 8. cum Nigram insulam tenerent, Wilhelmus Barentz poli altitudinem emetiens, grad. 71. min. 20. inuenit. Postea sinum alium maiorem ingressi sunt, quem Barentz locum, *Costnitsarch* dictum, & ante id tempus *Oliuiero Brunel* tritum, arbitrabatur.

Niger sinus.
Costnitsarch.

Die 9. ad sinum propugnaculi venerunt, iuxta quem breuia longa & nigra spectabantur. In his crux defixa erat. Ibidem glaciem iterũ copiosam attigerunt, ita vt à terra longius denauigare, & propositum suum de itinere secundum nouam Zemblam in Weygatz continuando mutare cogerentur. Itaque versus occidentem 11. milliaribus progressi sunt, hinc in Septentrionem porro in ortum declinantes: vbi ad *Bay S. Laurentij* peruenerunt, quæ sub grad. 71. min. 4. sita est. Hanc egressi sinum propugnaculi iterum adierunt, in cuius scopulo quodam crux erecta stabat. Ad quam propius videndam, cum scapha sese eò acclinarent, certis signis notarunt, eo loco paulo ante homines quosdam latuisse, qui ad conspectum appellentis scaphæ profugissent. Sub lapidum enim quadam congerie iuxta crucem sex saccos farina secalnia adimpletos defossos inuenerunt, vt & tormenti cuiusdam capsam. In proximo quoque crux alia, cum tribus ædibus Septentrionalium locorum ritu seu forma ex ligno fabrefactis reperiebatur: vt & in ipsis ædibus asseres aliquot dissolutorum doliorum, ex quibus signis vniuersis collegerunt, Salmonum ibi capturam fuisse. Ibidem iuxta scrobem quandam ossa aliquot, & quinque vel sex loculi ossibus impleti inueniebantur. Confracta quoque Russica nauis ibi iacebat, cuius carina pedes 44. longa erat. Homines cæteroquin nullos eo loco videre erat. Portus quinetiam ibidem commodissimus erat, à ventis omnibus liber & immunis, quem portum farinæ propter farinam ibi inuentam indigetauerunt. Ab hoc portu ad insulam humilem duo milliaria sunt. Inde ad duas insulas *S. Claræ* 9. milliaria sunt: vbi iterum glaciem multam repererunt.

Bay S. Laurentij.
Sinus propugnaculi.
Portus farina.

Die 13. 14. 15. nunc prorsum nunc vorsum, nunc ad latera vela facientes, propius ad insulam, vt ipsi existimabant, *Colgoij* venerunt, vnde versus orientem nauigantes, poli altitudinem 69. grad. 15. min. habuerunt. Hinc porro orientales duæ insulæ *Matflo & Delgoy* apparuerunt, vbi suos socios cum binis primo dictis nauibus, Zelandica nimirũ & Enckhusiana offenderunt, qui eodem die ex Weygatz seu freto Nassouico primum ibi quoque appulerunt. Hi sibi mutuo de viarum successu, & rerum gestarum modo indicia faciebant. Enckhusana nauis, cuius præfectus *Ioannes Huygen Lintschotanus*, nauicularia arris peritissimus erat, recensebat: quod per angustias maris Weygatz, quod fretum Nassouiæ vocant, pertenderit, & fusum latissimumque aliud mare ingressa sit, quod versus ortum 50. vel 60. milliaribus transsulcarit: vt probabilibus argumentis edocta, se ab Obij fluuio ex Asia in mare Tartaricum se exonerante, non abfuisse longius persuasum habuerit. Postea vero cum terram se inde iterum in Septentrioeurum diffundere videret, apud promontorium *Tabyn* (quod apex extremus Asiæ Septentrio-

Colgoij.
Matflo & Delgoy. VVeygat.
Obij fluuius. Mare Tartaricum, Prom. Tabyn.

ptentrionalis est) se proximos fuisse crediderit. Huc ergo vsque progressi cum se satis longã viam emensam putaret, & insuper temporis anni serioris rationem expenderet, cogitaretque sibi mandatum nullum aliud datum esse, quam vt pertentatis talibus ante hyemem se domum receptaret: tum se versus Weygatz reflexisse, & iuxta Tartaricas aut Samoiticas fines insulam quandam 5. fere milliaria latam, insulam *Statuum* appellatam, detexisse: in qua magnam copiam lapillorum, crystallo montano (qui Adamantis genus est) similium repererit. *Samoitici fines. Insula Statuum.*

His itaque mutuo sibi inuicem communicatis, tandem in Hollandiam reuerti decreuerunt: adeoque in iubili signum ignibus succensis, & aliquot tormentis displosis, die 16. infra *Matflo & Delgoy* insulam, quod scilicet ventum aduersum haberent, iactatis anchoris consederunt. Hinc 18. die iterum soluentes, angulum terræ Moscouiæ versus occidentem sitæ, & *Candinos* dictæ, 4. milliaribus ad læuam reliquerunt. Die 24. ad insulam *Warthuysen in Tinmarchia* delati, hinc porro in Texeliam vela fecerunt: ex qua Zelandicæ naues tandem in patriam se extulerunt. Enckhusiana nauis quoque Enckhusæ feliciter appulit. *Wilhelmus Barentz* die 16. Septembr. anno 94. cum celoce sua *Amstelredamum* peropportune ingressus est: cuius comites nautæ monstrosum piscem, *Rosmarum* dictum, quondam in fragmine glaciei obtruncatum secum aduexerant. *Matflo & Delgoy. Candinos prom. VVarthuysen in Tinmarchia.*

Finis primæ nauigationis.

DESCRIPTIO SECVNDÆ NAVIGATIONIS HOLLANDORVM SVPRA NORVEGIAM ET MOSCOVIAM SEV TARTARIAM, AD viam in Cathay & Chinam explorandam susceptæ, Anno 1595.

Gerardus de Veer, Lectori S.

POSTQVAM prædictæ naues sub autumnum Anno 1595. prosperæ rediissent, commemoratis indiciis suis spem plerisque faciebant, fore, vt institutum iter per Weygatz deinceps commodissime teneri posset: ob accuratam potissimum denarrationem nauis Enckhusanæ, cuius, vt supra dictum est, Comes aut præfectus *Ioannes Huygen*, rei nauticæ peritissimus erat: qui de repetenda & cõtinuanda nauigatione multis nominibus indesinenter quoque instabat. A confœderatis itaq; Hollandorum Zelandorumq; statibus re pẽsitata decretum est, vt ad veris initium naues aliquot (quarum post septem selectæ sunt) redinstruerentur, non saltem tractus illos diligentius exploratum, verum etiam merces ad hanc rem necessarias eò aduectum. Cuius rei gratia status prænominati mercatoribus ob id vniuersis liberum faciebant, vt quidquid mercium huic instituto vrgendo commodissimum videretur, nauibus imponeretur: quas postea *Ioan. Hugo à Lintschoten de secunda nauigatione instat.*

Factores

Factores in illis locis pro suo arbitrio distraherent, & de naulo omni, & vectigali aut licentia liberas easdem exportarent. Qui nauigationem hanc vrgebant, præcipuus quoque *Petrus Plancius*, Cosmographus eximius & peritissimus erat: qui chartis confectis monstrabat, quo situ quæuis regio tum Moscouia, tum Tartarica, tum Cathay & China constituta esset, & quem proinde cursum naues tenere cogerentur. Quæ tamen nauigatio pòst ita suscepta, pro voto concepto propter temporis breuitatem absolui integre non potuit. Quod vero hac de causa morosi quidam contendunt, hoc iter ita ea via absolui impossibile esse, cum pro veterum opinione polus 200. milliaribus adiri non possit: horum rationes, cum veterum hac de re sententia falsissima sit, subrui & euerti nulla difficultate queunt: cum & iam antè ad polum propius 150. milliaribus nos penetrauerimus, & totum Septentrionalem Oceanum hodie nauigabilem esse, certis veritatis documentis comperiremus. Quis quæso mortalium crederet vnquam, in Pyrenatis montibus & Italiæ alpibus intensissimum frigus & niues perpetuas esse, cum tamen illis locis Sol vicinissimus sit? Et tamen illi niue multo profundiore indies obteguntur, quam alij, qui frigori magis obnoxij sunt, Solemque remotiorem experiuntur. Cuius tamen euentus hęc fere causa est, quod Sol intra montes ignauior & impotentior, lapsam niuem liquefacere non potis est. Eadem quoque maris Tartarici seu congelati ratio est

Petr. Planeius Cosmographus excellens.

Cauilli quorundam diluuntur.

Veterum sententia nihili.

Mare vnde glaciale.

Circa nouam Zemblam enim ex Tartaricis & Cathaicis fluminibus glacies immensa mole direpta in mare impellitur: vbi cum Solis minor efficacia sit, quam vt eam dissoluere possit, fit, vt ea subinde continuis cumulis congesta, ingens ex illa frigus emergat, quod longe intensius est, quam sub ipso polo sentiri queat. Sicut non minus Pyrenorum montium sub 44. grad. sitorum, niues copiosæ gelu multo acerbius generant, quam quale Anglia aut Belgium experiuntur, qui tamen grad. 51. & 52. plerunque occupant, & versus Septentrionem aut frigoris plagam 120. milliar. Germanic. propius accesserunt. Quæ tamen, vt à nobis ipsis ita comperta hoc loco dicta nolumus, id nostra tamen experientia confirmatum scimus, sub grad 80. non tam acerbum aut intensum frigus esse, quam ad Weygatz experti sumus. Quorum tamen disputationem aliò differentes, nunc descriptioni ipsi manum admouemus.

Anno redemptionis humani generis 1595. à Confœderatis in Hollandia & Zelandia Statibus, vt & illustrissimo Principe Mauritio, Comite de Nassauu, &c. septem naues, binæ Amstelredami, binæ in Zelandia, binæ Enckhusæ, & vna Roterodami per Weygatz & fretum Nassouiæ, Cathay & Chinam vela facturæ instructæ apparatæque sunt: quarum sex varij generis mercibus & necessaria pecunia onerabantur: septimæ vero Pinæ seu Pinassæ iniungebatur, vt, si cæteræ sex promontorium Tabin (quod angulus extremus Tartariæ Septentrionalis est) transmisissent, ista vestigia Hollandiæ relegeret, & de statu rerum nuncium ordinibus referret.

Numerus nauiũ secũdo emissarũ & apparatus.

Nauis Prætoria ex *Mittelburgo*, *Grips* dicta, onera 80. hoc est, centenaria 3200. capiebat, tormentis 22. ferreis, glandes quinque vel plurium librarum eiaculantibus, & mortariis decem, hominibus vero 64. onusta & munita, Huius Dromas seu Liburnica ex Armuia Zelandiæ onera 25. id est, centenariis 1000. tormenta octo, duas vel tres libras iactantia, mortarios quatuor, viros 18. capiebat.

Grips, nauis prætoria.

Dromas. Vsbrãdus.

Nauis Viceprætoria ex Enckhusa Hollandiæ illata onera 96. id est, centenarios 3840. ferebat, *Spes* dicta. Hæc tormenta ferrea 24. libras ferri quinque emittentia, mortaria duo, & viros 52. habebat. Carauella eius Enckhusana, *Sors* prospera & aduersa dicta, onera 28. tormenta ferrea sex, mortaria quatuor, viros 15. capiebat.

Spes. Carauella sortis prospera & aduersa.

Ex

Ex Amstelredamo nauis Canis venaticus aureus dicta Pina erat, vasa 160. seu centenaria 6400. tormenta ænea quatuor, libras ferri 45. effulminantia, ferrea vero tormenta 32. glandes quinque vel sclibres mittentia ferens: in cuius prora duæ serpentinæ, libras 38. excutientes pro præsidio erant. Hæc insuper mortaria 12. tibicines 6. & Musicos alios multos, vt & Adamantum politores, opifices aurarios, & officiarios, aut commissarios aliquot, nautasque 80. vnoque numero viros 108. sufferebat. Isti peritissimus Wilhelmus Barentz summus præfectus præerat, cum Iacobo Hembskirchen cõmissario primario. Hac eadem ego quoque Gerhardus de Veer vehebar. *Canis venaticus.*

Huius liburnica *Mauritius* dicta, ex Amstelredamo aduecta, onera 27. tormenta ferrea 6. mortaria 5. viros 13. ferebat. *Mauritius.*

Roterdamum nauis, *Pinæformis* onera 39. seu 1560. centenaria, ferrea tormenta 6. mortaria 8. capiebat S. Petrus indigetata. *Roterdamum.*

Naues hæ vniuersæ commeatu seu annona omnifaria, vt & præsidiis bellicis pro integro biennio instruebantur, sola Roterdamo excepta, quæ sex mensium tantum annonam vehebat, quod illi breui, vt diximus redeundum esset.

Die 12. Iunij, anno 1595. Amstelredamo soluimus in Texeliani, quo loco naues omnes congregari oportebat.

Die 21. Iulij cete immane dormiens prospeximus, quod nisi & impellentium nauium strepitu, & vectorum clamore excitatum profugisset, nauibus currentibus transiliendum fuisset. *Cete dormiens vastum.*

Die 22. terram Norvvegiæ à nobis 4. fere milliaribus dissitam, niuium que mole, vix ante paucas primum dies sparsa, adhuc totam contectam conspicati sumus.

Dies 29. nebulosus supra modum erat. Hic cetorum seminis copiam magnam conspicati sumus. Ad quod corbibus captandum aut colligendum remigum se multi emittebant. *Semen seu sperma cete.*

Die 1. Augusti summa malatia erat, quo tamen Trompsont in Noruegia versus Austroeurum situm notauimus. A Texelia in Trompsont milliaria iam 494. pronauigaueramus. *Trõpsont.*

Die 3. poli eleuationem grad. 73. & minut. 20. habuimus. Hoc loco oram vero cõtinenter legebamus, adeo, vt interdum ab ea vix semimilliari abessemus. In finitimis huius Vsbrandus nauis scopulo illisa, submersionis periculo non caruit. Illo enim insultu ita quassata est, vt puppis quædam tabulæ dirutæ iam in Oceano fluctuare viderentur, Dei tamen auxilio breui se inde eruit. *Vsbrandus breuis emergit.*

Die 6. aer iterum nebulosus & ventosus vrgebat. Nos interim intra Septentrionem & Eurum cursum nostrum dirigebamus. Circa meridiem vero, cum prandentes accumberemus, & Vsbrandus plenis velis naues cæteras omnes anteuerteret: eam Canis venaticus anticipaturus, ingruentis turbinis vi correptus tam violenter in illam impegit, vt rostra vtriusque confringerentur, & malus posticus prosterneretur. Sic ergo vtræque, etsi adhuc recentes, ista collisione valde labefactatæ fuerunt. *Vsbrandus & canis venaticus nauis aureus colliduntur & frangũtur.*

Die 7. nauem quandam Enchusanam, ex albo mari per Moscouiam nauigantem obuiam habuimus. Naues quinque quoque Gallicas vidimus, quarum duæ ex Hable de Grace, tres vero ex Dieppe soluerant.

Die 15. sub noctem bolidem mittentes, 70. orgias deprehendimus. Hoc eodem die noctes quoque notauimus redire, cum toto cursus nostri tempore perpetuos dies habuissemus, nec quenquam vnquam stellam obseruassemus. Nox huius diei horarum duarum erat, qua rursus stellam quandam magnitudinis mediocris contemplati sumus. *Nocteſcere rursus incipit.*

Die 17. iuxta nouæ Zemblæ terram glaciei tantam molem prouidimus, vt ex ea quoſdam congeſtos montes arbitraremur. Glacies hæc non ex ipſo Oceano emergit, quod veteribus creditum legimus, ſed ex inſularum & fluuiorum Septentrionalium Moſcouiæ Tartariæque oris auulſa eò impellitur, tanta ſcilicet frequentia, vt haud facile liqueſcere queat.

Traenbay. Die 19. in Weygatz peruenimus: vbi anchoras ad Traenbay iactauimus: ſic dictam, quod piſcium pinguedo copioſa ibi reperta eſſet.

Angustia Naſſouica. Ipſum etiam fretum ſeu anguſtia maris Naſſouici intra ſinum Idolorum & fines Samogithiæ coarctatiſſima, tum temporis cruſtis glaciei congeſtis tam altum erat, vt nulla nauigatione pertranſiri poſſet, cum aliquibus locis ſtrues glacioſæ 16. vel 17. orgiis attollerentur. Interea dum ad Traenbay moraremur, ſcapham quandam nouam Zemblam adituram emiſimus: cuius actores cum loci illius montes eminentiſſimos ad maris anguſtias deſpiciendas & ſtatum noſcitandum cæterum conſcendiſſent, glaciei nullis terminis obſeruatis ad occaſum Solis naues repetiuerunt.

Die 20. Solis altitudinem grad. 69. min. 21. habuimus. Eodem die Almirans cum cæteris officiariis aut conſiliariis concilio coacto deliberauit, quanam ratione Samogithij nouæ Zemblæ incolæ in colloquium noſtrum illiciendi eſſent. Deliberationis huius is terminus fuit, vt ex omnibus nauibus aliqui ſegregarentur, qui armati in Continentem egrederentur. Qua cauſa quoque viri 54. in littus expoſiti ſunt, vt nouæ Zemblæ conditionem explorarent. Hi egreſſi, duobus fere à littore milliaribus, decem trahas velleribus damarum, vulpium, vrſorum, & animalium aliorum plenas, vt & piſcium colla refertas inuenerunt.

Vrſi 54. emiſſitij.

Rangiferi Samogithierum equi. Quas incolas nobis conſpectis profugos ibi reliquiſſe, & ſuis ſe Rangiferis (qui ceruorum ſimilitudinem habent) ſaluaſſe credibile erat. His ergo è ſignis augurabamur, hominum ibi nullo dubio habitationem quandam reperiri: maxime vero, quod & aliis locis certa tum hominum, tum Rangiferorum veſtigia quædam à nobis deprehenderentur. Sed & ad terminum quendam, non procul à maris anguſtiis abſitum, multa idola, & ex ligno ſculpta ſimulachra offendebamus, quam ob cauſam locum illum Idoli angulum nuncupatum volebamus.

Idolorum angulus.

Die 22. Senatus nautici conſilio 44. viri item ad trahas illas relictas emiſſi ſunt, qui illaſdem priori adhuc ſtatu locatas inuenerunt: quod pauidi incolæ interea ad illas remeare non fuiſſent auſi. Noſtri tamen, cum biſcoctos quoſdam panes, & nonnullos caſeos, haleceſque iuxta trahas illas depoſuiſſent, poſt biduum ad eaſdem reuerſi, trahas quidam abductas, ſed cibos tamen ne attactos quidem ab ipſis inuenerunt. Hi homunciones, cur nos tam trepide fugerent, hanc habere cauſam exiſtimati ſunt, quod & à Moſcouita, cui ante viginti vel triginta annos ſubiugati ſunt, duriter haberentur: & à Franciſco Draco, qui ante ſeptennium per has Septentrionalis maris anguſtias, tranſitum molitus eſſet, diuque ibidem manſiſſet, mali & incommodi multum paſſi eſſent.

Samogithij Moſcouitæ imperio ſubditi.

Noua Zemblæ temperies. Nouæ Zemblæ inſula propter frigus prævalens intemperatiſſima eſt, & propter ingentem niuis, æſtate quoque deruentis, ſubitoque reliqueſcentis molem valde inuia & maceſſa. Hinc itaque ex Weygatz verſus Auſtroeurum progreſſi, ad ædes quaſdam aut homines perueſtigandos omne ſtudium impendimus: vt nimirum ab iſtis de nauigandi loci occaſione aut commoditate edoceremur. Sed nec quicquam vel hominum vel domuum inuenire potuimus, etſi paulo poſt à Samogithiis in Weygatz & noua Zembla homines habitare cognoſceremus. Interim dum præſumpta via pergeremus, tritam quandam ſemitam fortuito attigimus, interdum ad genua, interdum vero minus profundam,

& ſolo

& solo tamen seu fundo subdito duram. Qua cum ad littus maris descenderemus, illud glacie vacuum lætabundi offendimus. Vnde pelagum Tartaricum nauigari posse, spem non temerariam concipiebamus. Circa vesperam cum ad naues nostras rediissemus, itineris nostri rationem officiariis exposuimus. Sed & nauta interim noster celocem quandam actuariam mare Tartaricum prouisum, & tentatum emiserat. Quæ tamen obiectu glaciei promouere prohibita, ad crucis sinum restitit, vnde exploratores pedestri itinere ad angulum dissidij vsque se extulerunt. Ex quo loco pelagus Tartaricum & angustias prope Russiam & Weygatz glacie obstructissima esse, prouiderunt.

Die 23. Almirans iterum quosdam alios, sed ad latus oppositum amandauit. Qui viæ quamplurimum emensi, homines tandem inuenerunt quidem: sed cum iisdem, quod & interiectus quidam fluuius esset, & illi ad nostrorum conspectum fugerent, nihil colloqui potuerunt.

Eodem die quandam *Logdie*, id est, nauem de Petzora attigerunt: qua corticibus arborum consuta 15. Moscouitæ vehebantur. Hi commemorabant nobis, quod in Noua Zembla sub grad. 75. cum feris incolis commercia agitassent. A quibus tamen, cum ventum habuissent haud commodum, tantum dentes quosdam Rosmarorum, vt & Ichtiocollam, & anseres impetrassent, quæ Russicis nauibus adueherent, breui spatio per Weygatz versus Tartaricum pelagus, supra Obij fluuium vsque in Vgolittam, Tartariæ locum nauigaturis: quo loco suas plerunque naues hybernare solere commemorabant. Addebant iidem, angustias dictas nouem aut decem septimanis non congelari. Quibus tamen semel congelatis, tantam illico glaciei vastitatem emergere, vt in Tartaricum vsque Oceanum, quem *Mer Mare* vocabant, supra glaciem meare liceret.

Logdie genus nauis.

Vgolitta Tartariæ locus.

Mer Mare.

Circa vesperam inualescens glacies anchoras nos tollere, & portum alium vicinum intrare coegit. Noctu obseruabamus, incolas feros magno numero ad naues nostras se proripere. Qui tamen se conspectos arbitrati, fuga certatim resilierunt.

Die 24. Almirans binos interpretes cum sex viris aliis ad nauem quandam Logdie, de variis rebus scisitatum emisit: qui tamen Russos iam dum abscessisse inueniebant.

Die 15. Almirans ad Canem venaticum aureum se recepit: quod toto itineris tempore ne dum semel factitauerat: vnde decenter & splendide exceptus est. A meridie quidam liburnicam minorem ingressi, tria aut quatuor milliaria, in mare procurrebant, Moscouitas nimirum consectaturi. Quos cum eminus conspicerent, velis incitatioribus eosdem breui attigerunt, & humaniter cum ipsis collocuti sunt. Hi suæ humanitatis declarandæ gratia, octo saginatos anseres, quorum in sua Logdie quamplurimos vehebant, nostris honorario obtulerunt. Quos cum per interpretem vicissim rogaremus, vt de suis aliquot nobiscum ad naues retro mitterent: sollicitationi annuentes, septem ad maiorem nauem nostram amandarunt. Quam cum ante & retro perlustrassent, magnitudinem eius valde admirati sunt, vt & apparatum ordinarium. Tandem cum ipsis carnes, butyrum, & casei aliquot esitandi offerentur, detrectantes hoc officium & ieiunium instare affirmantes, nihil illorum gustarunt. Haleces tamen salitos forte conspicati, eosdem cum capitibus & caudis, & squamis crudos quasi ita deuorarunt. Quibus ob id vasculum quoddam illis refertum donauimus. Quod cum bona gratia acceptassent, nos de rebus necessariis quamplurimis certiores fecerunt. Discedentes itaque illos celoce nostra vsque in Traenbay comitati sumus. Moscouitæ hi nobis percensebant, nec Septentrionale, nec Tartaricum mare glacie hyberna vnquam ob-

Moscouitarum humanitas.

Moscouitarum ieiunium.

duci: sed solas angustias ad Weygatz, quas Hollandi fretum Nassouiæ vocitabant. Sed & aliàs quidem mare iuxta littora congelari: quod tamen leui quacunque oborta tempestate iterum solueretur, & glacie expediretur, ita vt detasæ huius vi iuxta angustias interdum naues aliquæ comminuerentur. Sicut nos ipsi quoque ex fluctuantibus quibusdam nauium fragmentis manifesto conspiciebamus. Addebant etiam die 20. Septemb. diem 8. horas longum nobis futurum, & eo elapso meras prope tenebras apud nos eo loco continuaturas.

Incolarum Ioua Zemla natura & vita.

De nouæ Zemblæ incolis hi referebant, quod insolidum feri & immites, nec vlla fide aut religione, nec legibus patriis latis viuerent, sed meri Ethnici essent, qui & Solem & Lunam, & stellam Septentrionalem magna deuotione adorarent, & iisdem quotannis victimas damarum, resque alias nuncuparent.

Circa meridiem leuatis anchoris versus Aquiloeurum duobus prope milliaribus ad angulum dissidij progressi, ingentibus tamen crustarum glacialium occursibus retropulsi fuimus, vt ad crucis sinum, quo loco statio se commoda pandebat, pernoctare cogeremur.

Fretum Weygatz versus Orientem vsque ad sinum crucis porrigitur: inde vero versus Dissidij angulum reflexum Aquiloeurum prospicit.

Oceanus Tartaricus.

Die 26. portum nostrum Traenbay velis redadiuimus, occasionem nauigandi commodiorem præstolaturi.

Die 27. nostrorum aliquammulti Tartaricum Oceanum adeuntes, scaphis suis glaciem penetrare non valuerunt. Quod enim se illa ingentibus molibus accumulasset, nostris ad extricandos sese & rursus expediendos horæ 24. consumendæ fuerant, quod glaciei congestibus vndiquaque cincti essent. Re ergo infecta ad naues redierunt.

Die 28. ingruente vndiquaque glacie ita cingebamur, vt naues nostræ quasi muro circumducto in medio clausæ starent. Nostrorum aliqui naues egressi, in crustis glacialibus ad milliare vnum aut bina progressi ambulabant.

Nebula ita crassa, vt suffocent.

Die 29. nebula crassissima oborta est. De hac *Oliuier Brunel* autem nauclerus peritissimus (qui 3. successiuis cõtinuis annis à Daniæ rege versus Septentrionem insulam Groenlandiam scisciatum emissus olim erat) commemorabat, quod in Septentrionalibus locis, sub grad. 75. & 76. nebulas tam crassas & densas sæpe obseruarit, vt iis aliquot homines suffocati perierint. Nebulæ hæ vero mense potissimum Octobri aut Nouembri sentiuntur.

Die 30. anchoris nostris fixi substitimus.

Samuitæ visi.

Die 31. venti adhuc perpetuo Austrozephyri spirabant: quo tempore Wilhelmus Barentz præfectus noster cum officiariis aliis octo ad Weygatz latus australe egressus est, compertum, an incolarum fors quosdam in colloquium pellicere posset. Quod molimen ipsi haud improspere cessit. Nam vix milliare vnum profecti, *Samuitas* quosdam offenderunt, numero fere 10. qui nostros præ nimia nebulæ crassitie non animaduerterant, nisi iam propius congressas. Hi duobus se ordinibus numero quinquennario dirimentes, cum arcubus & telis muniti contra nostros constiterant. Quibus tamen cum obuiam noster interpres iret, de suis quoque vnum admiserunt, qui arcui telo imposito feriturο similis stabat. Quo viso, interpres noster inermis, & ob id pauefactis Russica lingua, vt non iacularetur, clamare cœpit, & nos amicos venire atteſtatus est. Quod audiens & alter, cum telo arcum illico humi illisit, iam ad colloquium miscendum se præparans. Sed & nos congredientes, cum amicos profiteremur, saluere iussi, capite prope in terram declinato ab illis excepti fuimus. Sciscitanti deinde interpreti nostro de ratione terræ Weygatz & maris Tartarici, responderunt, nobis angulum quendam, quinque dierum fere na-

re nauigatione ab eo loco versus Austroeurum dissitum, transambiendum esse, quo loco postea patentissimum nobis mare occursurum esset, votis nostris impetrandis commodissimum. Addebant hi quoque, Moscouitas quotannis per angustias illas vsque ad fluuium *Gilissi* penetrare, vbi à Tartaris pro caçabis æneis, ferro, filo cupreo ad aciculas formandas parato, & Norimbergicis mercibus aliis, pretiosa vellera de Martibus, atris vulpibus & animalibus similibus permutando reciperent. Domi quoque sibi quædam talia vellera esse asserebant: quæ tamen cum sociis Moscovitis permutare auderent, quod Moscovitæ vectigales & subditi essent. *Fluuius Gissilij.*

Homines hi staturæ breuioris sunt, vix pedes 4. longi, crinibus promissis in nodū plicatis & de collo pendulis insignes. Vultus habēt latos & patētes pressosq;, à frigore rigentes & fuscos habent, caput pro corporis magnitudine grandius habent, oculos paruos, crura breuia, ad arcus formam incurua, cum genua eorum non ad nostram similitudinem prorsum, verum ex latere exteriore promineant aut protuberent. Cursus tamen interim pernicis & adeo celeris sunt, vt à nullo nostrum attingi possent. Vestes ex pellibus Damarum aut Rangiferorum consutas habent, corpori vniuerso exquisitissime applicatas, ita tamen, vt hispida pars extrorsum sit. Vittæ capita eorum strictim velant. Arma gerunt arcus & spicula. Tum viri tum fœminæ variis vestibus vtuntur: ditiorum tamen capitibus rubro panno, pellibus subsuto contectis. Deum nullum norunt. Solem, si præsentem recipiunt (quo tantum 9. septimanis gaudent) eum tum die tum noctu lucentem habent: quem ob id cultu quodam venerentur. Sole recedente aut Lunam aut astrum aquilonium adipiscuntur, quæ & ipsa deuotione quadam, vt & singularia conficta idola colunt. Carnes aut omnino crudas, aut in rigido aere siccatas, animalium ferorum manducant: vt fœtorem cutis fere rancidum expirent. Cæteroquin prudentes & industrij sunt, & suo more scaphas sibi quasdam parant, quibus ad pisces in fluuiis captandas vtuntur. Regem quoque agnoscunt, quem religiose colunt aut venerantur. Hic ad cæterorum fere similitudinem apprime vestitus est, nisi quod vitta ex panno vel rubro vel viridi vel Cyaneo sarto & pellibus pretiosis subsuto caput tegatur. De hoc quidam commentantur, quod nasum & aures plumbi lamina inducere soleat. Primitus regem nullum agnouerant. Cum vero ab Asiaticis populis bello impeterentur, regem è sui medio selegerunt, cui & hodie parent. Mortuos suos sepeliunt, & pro iisdem quotannis tum Soli, tum Lunæ & astro Septentrionali oblationes magnas præstant, ex Damis & Rangiferis, quæ tota pedibus saltem & Cornibus præsectis, adurunt. Partium harum præsectarum loco quodam tam copiosam multitudinem inuenimus, vt iis integra nauis onerari potuisset. *Samuitarum descriptio.* *Vnde Samuitis primus rex constitutus.*

Simulachra quædam lignea, crasso modo & rudi dolata habent: quorum facies lata & pansa, nasus nonnihil exertus, & vtroque latere supra Crenis aut foraminibus binis excauatus, quæ oculos significant. Sub naso foramen aliud excisum est, æris symbolum. Idola hæc plerumq; in littora maris exponunt, vbi eorum numerum maximum nos obseruauimus, comprimis apud angulum Idolorum, quem ex euento nomine isthoc donauimus. Hæc nullo dubio abipsis adorantur, cum ante eadem multum cineris, vt & cornua pedesq; Damarum strata repererimus.

Discessione tandem vtrinque facta, cum ipsi in penitiorem terram, nos vero ad scapham nostram reuerteremur, nostrorum quidam in littore rude & crassissimum erectum tale Idolum secum abripuit, & scaphæ importauit. Quo facto derepente incolarum quidam ad littus Rangifero suo accurrit, cum

comminatioñe ſingulari ſublatum Idolum repoſcens. Quod illidem propterea nihil tergiuerſati reſtituimus. Homines hi exteris parum fidunt. Cum enim poſtero die nempe 1. Septembr. denuo in terram, cum iis de rebus quibuſdam contractum, egreſſi eſſemus, & noſtrum quidam, fiducia iam quaſi ſtabilitæ amicitiæ videndum ſibi à quodam arcum ſollicitaret: & nutibus & verbis certis ſe parum fidere, noſtris indicium dabat. Sed & Rex ipſorum paſſim locis multis excubitores ſtatuerat, qui accurate, quid quoque loco fieret, quæ commercia, quæ emptio venditioque agitarentur, attenderent. Incolarum hoc tempore nobiſcum fere 60. fuerant, curribus apparatis per omnia inſtructi. Currus hi ſeu trahæ à binis plerunque rangiferis promouebantur, quibus curſum tam pernicem agitabant, vt equis noſtris incitatis eoſdem conſequi impoſſibile nobis eſſet. Dum mutuo contraheremus, quidam è noſtris Muſcettam forte diſploſerat: cuius fragore illi adeo perculſi ſunt, vt furioſis ſimiles quoquouerſum diſſilirent. Sed tamen cum viderent, ſuorum nullum læſum, & animo haud malo id factitatum eſſe: pacati inſtrumentum illud oppido admirati ſunt. Per interpretem cum ipſis ſignificaremus, inſtrumenta hæc nobis loco arcuum eſſe, documẽtum ſollicitantes, id videre apprime ſatagebant. E noſtris ergo quidam, lapidem colli cuidam longo interuallo diſtanti imponens, eum ſpectantibus ipſis tam præciſe conferiit, vt in fragmina multa commineretur. Quæ res ipſis inſtar miraculi cuiuſdam erat. Expeditis iam itaq; expediendis, poſtquam diſcedere tempeſtiuum videretur, cum magna vtrinq; reuerentia diſceſſum eſt. Poſtea Wilhelmus *Barentz*, nauclerus primarius cum Almirante & cæteris decreuit, vt omni niſu adactis nauibus de perrumpenda glacie & tranſitu moliendo laboraretur. Die itaque 2. Septembr. primo mane, anchoras noſtras leuauimus, quod & auſtrozephyrus nobis commodus ſpiraret, & ſtatio noſtra propter humilitatem loci non ſatis tuta eſſet. Ad ſinum crucis anchoras iterum iactauimus, vt viceprætoriam nauem glaciei cumulis impeditam, expectaremus. Quod ſi nauium fors noſtrarum quædam glaciei fragminibus intricaretur, eam aut excuſſis anchoris eruere coacti ſumus, aut noſtrorum quoſdam in cruſtas glaciales demittere, qui extemporanea ope impactas expedirent. Nauis prædicta cum circa veſperam ad nos rediiſſet, die 3. inde porro vela fecimus, & breui in angulo diſſidij verſus aquilonem appulimus: vnde tamen propter ingentem cruſtarum fluctuationem retrocedere coacti ſumus. Nam & venti horrendum fremebant, & nebulæ tam craſſæ oboriebantur, vt nec curſum recta tenere, nec naues mutuo contueri poſſemus. Et licet nauis noſtra propter magnitudinem ſuam vel è diſtantiſſimo loco videri deberet: ad vnius tamen lapidis iactum propter interiectam nebulam ſpectabilis haud fuit. Vt ergo mutuum ſignum diſploſis Muſcettis & inflatis tubis præſtaremus, neceſſum erat. Quibus ſymbolis cum die integro, bono ordine metæ tamen nullius conſcij procederemus, circa veſperam, prætoriam nauem cum ſocia vicaria ad Statuum inſulam ſe conuertiſſe intelleximus. Nam inde diſploſis maioribus tormentis ſui curſus nobis ſignum dabant: quas ob id & noſtris adactis nauibus pone conſecuti ſumus, tormentorum fragore perducti. Nocte tamen illa ærumnas infinitas paſſi ſumus. Ex colliſis ſiquidem glaciei fruſtis tanti & tam horrendi fragores crepitusque edebantur, vt omnia totius mundi fundamenta euerti credi poſſet. Gratia tamen diuina eruti, mane circa auroram prodeuntem in Statuum inſula conuenimus.

Samogithij ſclopetorum admiratores.

Crucis ſinus.

Diſſidij angulus.

Statuum inſula.

Die 4. glaciei iniuriis compulſi, anchoras leuauimus, & intra Somogithiam dictamque inſulam conſidentes, à glacie tuti & aliquandiu ſecuri fuimus. Hoc loco ieiuniis & precibus, & binis concionibus audiendis diem confecimus, Deo ſupplices, vt porro curſum noſtrum tueretur. A littore naues hîc noſtræ tam breui ſpacio aberant, vt rudente illi alligari poſſent. Ibidem noſtrum multi

Deuotio nauigantium.

multi excurrentes, lepores, aliquot, quorum ingens copia visebatur, ferierunt. *Leporum copia.*

Die 6. Septembr. è nostris aliquot in Continentem Moscoviæ, (Vrsorum regionem postea dictam) egressi, multum crystalli, vt & genus quoddam adamanti inuenerunt. Cum vero diuisi & distracti oberrantes illi longius progrederentur, vrsus quidam macer & vastus ex improuiso prosiliens vnum eorum corripuit & obtruncauit. Ad cuius clamorem cum exciti aliquot accurrissent, vt socium suum vrso eriperent: ipse deserto primo, alterum quoque vnguibus inuasit, & in conspectu cæterorum dilacerauit. Qua re ad Almirantem à cæteris profugis denunciata, obuiis armis cum sociis multis cõtra vrsum egressus est. Quorum tres audaciores nimirum Cornelius Iacobi, Wilhelmi Barentz nauta, Ioan Nuffeler, ipsius Scriba, & Wilhelmus Gysen gubernator, cum ad vrsum propius adirent, cum irritis aliquot ictibus tentarunt. Tandem Ioan Nuffler, quam potuit proxime, vrso se acclinans, glande caput eius traiecit. Quo tamen ipse ictu non admodum motus, de præda sua voranda nondum abstitit: vsque dum adacto frequentius sclopeto prorsus sterneretur. Cadauera duo direpta & lacerata die 7. Septembr. in dicta Insula post solenni pompa, moreque militari humata sint: & vrso corium detractum est, quod in Hollandiam secum quoque intulerunt. *Crystalli & Adamantum copia.* *Vrsus binos laniat.* *Vrsus sternitur.*

Die 6. Ex statuum insula soluentes, & oram tantum legentes, impellentibus glaciei crustis retrocedere breui coacti sumus. Eo loco nauis prætoria & Roterdamum fundo illidebantur: sed Dei gratia illæsæ se inde rursus eruerunt.

Die 13. Circa meridiem tempestas maxima cum nebularum densa caligine, & niue creberrima oborta est, ita vt sine velis in mari quoquouersum iactaremur.

Die 14. tempestas hæc nonnihil remisit. Eodem ex nostris aliqui iuxta alterũ latus Continentis Samogithiæ canalem quendam ingressi, ad insulam Caudatam casam quandam ligneam, sed vacuam inuenerunt. Deinde cum de continuando nostro cursu iterum laboraremus, mare Tartaricum de nouo tentauimus. Contra quos tamen occurrentes glaciei moles tanto impetu deruerunt, vt leuatis anchoris recta fretũ Weygatz deserere, & versus occasum naues agere cogeremur. Ita ergo in patriam reuersuri, eodem die insulam Matflo & Delgoy attigimus, cum tota nocte cœlo valde niuoso vela fecissemus. *Insula Caudata.* *Matflo & Delgoy.*

Die 30. In Warthuys appulimus: vbi ad 10. vsque octob. substitimus. Inde vero porrò soluentes, die 18. Nouembr. in Hollandia votiue appulimus. *VVarthuysen.*

Finis secundæ nauigationis.

TERTIA

TERTIA NAVIGATIO AB HOLLANDIS SVPRA NORVEGIAM, MOSCOVIAM ET TARTARIAM, VERSVS CATHAY ET CHINAM TENTATA. An. 1596.

VM septem Hollandicæ naues mense Nouembr. An. 1595. ex locis Septentrionalibus rediissent, & Belgij ordinibus rerum gestorumque omnium summam expediuissent: singulis ad exactā amussim pēsitatis placuit vnitis prouinciis, de tertia insuper classe in dictas regiones emittenda cōsilium aut decretum aliquandiu differre. Si quæ tamen priuatim ciuitas, aut confœderati mertatores suo illam periculo & sumptu adornaturi essent: tum se terrarum illarum inuentoribus grandem pecuniæ vim honorariam, haud irrita stipulatione promittere velle. Qua re ergo ciuitatis Amstelredami senatus anni 1596. initio priuato suo sumptu naues binas instruxit, primæque illarum Iacobum Hembskirch nauarchum & bonorum commissarium, Wilhelmum vero Barentz nauclerum summum præstituit. Alterius nauis præfectus & commissarius *Cornelius Ryp* statuebatur. Naues has, mercibus sibi visis onerarunt, quotquot mercatores lucri periculum facere aliquod voluerunt. Nam & à vectigali immunia erant bona, & de naulo quoque secura. Nautæ autem conditione duplici conducebantur: quid nimirum mercedis accepturi essent, si re infecta reuerterentur, & quid iterum, si feliciter continuato cursu terras illas detegerent. Qui scribebantur nautę, pleriq; omnes cælibes seligebantur.

Nauium binarum præfecti.

Pacta nautarum.

An. 1596. 5. Maij. Die 5. Maij. vtriusque nauis nautarum lustratio instituta est.

Die 10. Ex Amstelredamo soluerunt.

Die 13. in *Vlien*, Texeliæ finitimam insulam peruenerunt.

Die 16. *Ex Vlie* soluerunt. Sed defluo mari, & Cæcia seu aquiloeuro flante in stationem recurrere coacti sunt. Nauis Cornelij in fundo sidens, se breui rursus eruit.

IVNIVS.

Die 1. Noctem nullam habuimus.

Die 4. vento commodo intra Septentrionem & orientem promouimus. Hoc die Sol circa meridiem prodigiosus apparebat. Ex vtroque enim latere Sole alio stipatus triplex videbatur, iride duplici succinctus: quarum vna soles ternos vndiquaque ambibat: altera transuersum intersecabat: cuius pars inferior grad. 28. supra Horizontem attollebatur.

Sol triplex prodigiosus.

Die 6. glaciei tanta moles comparuit, vt eam penetrare non liceret.

Die 9. cum prius cursum varie contorsissemus, insulam quandam attigimus, mill. 5. spatiosam, sub grad. 74. min. 30. poli eleuati sitam.

Die 11. in Continentem seu terram egressi, prælto quodam monte, niuibus vndiquaque constrato, Oua Meroarum plurima inuenimus.

Oua Meroarum,

Descensuris propter præcipitium, periculum haud temnendum instabat: quod tam abruptum erat, vt in nates considentibus illud descendendum esset.

Die 12.

Die 12. aurora promicante, album quendam vrsum annatantem conspicati sumus. Quem cum variis armis quatuor fere horarum spatio frustra impetiuissemus: tandem securi dorso impacta tam sæue vulneratus est, vt in profundo corpore securis infixa præstaret. Quam cum sauciatus enatando secum auferret, pone plagis multis eum insectantes, tandem interfecerint. Detrecta cutis 12. pedes lõga erat. Cuius carnes qui gustarunt, certam noxam experti sunt. Regionem hanc Vrsinam vocauimus. *Vrsus grandis.* *Regio seu terra vrsorum.*

Die 21. Cete vastissimum mortuum in mari fluctuare conspeximus, fœtorem tetrum quoquouersum expirans. *Cadauer Cete fœtidum.*

Die 21. postquam 18. orgiis anchoras demisissemus, saburram ad nauem rectius firmandam ingessimus. Ibidem comparentem immanem vrsum scaphis admissis præuertentes, eundem tandem multis frustra confractis gladiis prostrauimus: cuius corium pedes 13. æquabat. Inde scapha impulsa milliare vnum progressi, portum tutum & fundum commodum adiuimus. Quo bolidem demittentes, orgiis 12. & 16. deprehensis primum, post insulam quandam versus ortum conspicati sumus. *Vrsus grãdis.*

Hoc loco anserum rubentium oua magno numero collegimus. Huius generis anseres quotannis magna copia in Hollandia ad Wiringam capiuntur: qui quo loco sua oua excluderent, hactenus nemini adhuc compertum fuit: cum multi eosdem in Scotiæ arboribus nasci frustra contenderint. Quam tamen veritatem nauigatio nostra confirmatiorem reddidit. Siquidem ante nos quenquam ad grad. eleuat. Poli 80. transcendisse, nulla historia testata est. *Anseres rubri, alias Barnicla.*

Sed & hoc obseruatu dignum est, quod hac in regione, (quam Groenlandiam arbitrati sumus) 80. gradibus eleuata, tum herbas tum gramina virentia, cum de pascentibus eadem animalibus, vt Capreolis & similibus inueneri-mus: cum tamen sub grad. 76. in Noua Zembla non herbipastas animantes, sed meros vrsos aut vulpes inuenire licuerit. *Groenlandia situs.*

Die 23. leuatis anchoris intra Septentrionem & occidentem perrexi-mus. Cum vero propter obstantem glaciem cursum continuare non posse-mus, ad modo dictam regionem reflectendum fuit. Noctu poli eleuationem æstimantes, 79. grad. 42. minutias inuenimus. Inde ergo denuo soluentes, cum ad occidentem nauigaremus, quidam è nostris terram egressi sunt, vt pyxidis nauticæ declinationem metirentur. Interea Candidus vrsus ad nauem annatare visus, cum prolatis sclopetis impeteretur, conuersus recta ad illum locum se recepit, quo nostri egressi erant. *Vrsus Candidus.*

Quos cum nullis armis instructos esse recordaremur, scapha in littus expositi, clamore concitato eundem à littore abegimus, & contra insultum eius nostros admonuimus. Hi ad naues reuersi, compassi ligulam à linea Septentrionali 16. gradib. motam confirmarunt.

Die 24. vento austrozephyro spirante, cum insulam egredi statuissemus, aduerso obstante vento coacti, longius retrocessimus. In proximo, portum quendam intrauimus. Ex quo nostrum quidam in terram excendentes, Rosmarorum binos dentes, 6. libras appendentes inuenerunt: quos ad naues apportarunt. *Dentes Rosmarorum.*

Die 25. sublatis anchoris iuxta latus australe oram legimus, vsque dum sub grad. 79. sinum quendam porrectissimum 10. mill. emensi, eum non amplius peruium deprehenderemus. Vnde velorum obliquatione facta nobis regrediendum fuit.

IVLIVS.

Calendis Iulij vrsorum terram iterum conspeximus. Quo tempore, Ioan.

Cornelius cum cæteris officiariis nauem noſtram adierunt deliberaturi, qua meta porro procurrendum eſſet. Cum vero ſententiæ dubiæ nutarent, ſtatutum eſt, vt altera nauis, quoquo vellet, portenderet, & nobis quoque noſtro pronauigare auſpicio liceret. Illa ergo ad terram ſupra dictam, ſub gradu 80. ſitam, vela iterum fecit: quod iuxta vicina littora tranſitum repertum iri præſumpſiſſet. Nos vero contra vitandæ glaciei cauſa auſtrum verſus contendimus.

Nauium duarum diuortium.

Die 14. glacie vndiquaque irruente ita inuoluti ſumus, vt perrumpere nulla via poſſemus. Fundus ibi 90. orgiarum erat: polus vero 74. grad. 10. min. eleuabatur: adeo vt propter glaciem curſus nobis relegendus eſſet.

Vrſus.

Die 16. verſus auſtrozephyrum impellentes, glandiſſimum vrſum glacici cruſtæ inſidentem conſpicati ſumus. Quem cum propius annauigantes confoſſuri eſſemus, ipſe profugit.

Die 19. ad inſulam Crucis rediuimus, ſub poli gradu 79. & min. 10. ſitam.

Die 20. Apud dictam inſulam ſubſtitimus, quod propter glaciem obiectam progredi non liceret. Exiſta cum noſtrum octo lintre in terram exponeremur, duo vrſi grandes contra nos poſticis pedibus erecti incedebant. Quos tamen cum inermes adoriri non auderemus, paſſu conuerſo ad lintrem nos recepimus.

Vrſi 2.

Die 21. Muſcettis & vncatis ad locum priorem redeuntes, cum vrſos nullos inueniſſemus, iuxta Cruces binas tertiam ereximus, & lintea noſtra vſque ad diem 5. Augu. extenſimus. Hoc loco ligulam pyxidis 17. grad. declinaſſe animaduertimus.

AVGVSTVS.

Die 4. ſcapham noſtram, in littore lapidibus oneratam, magno labore ad naues deuexímus.

Die 6. C. de Naſſou attigimus.

Die 17. Sinum Solatij ingreſſi ſumus, qui glacie omnino carebat. Circa veſperam nebula tam denſa inualuit, vt naues noſtras de glaciei monte quodam religare cogeremur.

Huius congelatio inferne 36. orgiarum, & ſuperne 16. org. erat, aqua omni ad fundum vſque, 36. orgias altum, conglaciatum.

Vrſus.

Die 8. & 9. cum adhuc priore loco conſideremus, vrſus ſcaphæ noſtræ tabulam tranſulturus erat. Quem tamen ſclopetis effulminatis abegimus.

Die 10. rupta & confracta vndiquaque glacie, ne omnino illius alluuione obuallaremur, magnis laboribus anniſi ſumus. Cruſtæ enim latiſſimæ interdum nauibus noſtris tanto fragore illidebantur, vt eam fruſtillatim minutum iri crederetur.

Die 12. ad ſinum glacialem minorem perreximus.

Die 13. Pronauigantes, vrſum fudimus.

Orangia inſula.

Die 15. Cum ad Orangiæ inſulam appuliſſemus, ibidem glacici vaſtis cumulis ita vndiquaque obruti fuimus, vt de naui ſeruanda ſpei parum ſupereſſet.

Vento itaque auſtroeuro perflante, in ſtationem tutam naues agere coacti fuimus.

C. Deſiderij.

Die 19. non niſi prægreſſis multis ærumnis ad C. Deſiderij peruenimus. A quo verſus auſtroeurum progreſſi, locum illum glacie vndiquaq; rigentem offendimus. vt nobis hinc ad capitis angulum, & porro ad caput Vliſſingen verſus notozephyrum contendendum eſſet.

Die

Die 21. in portu glaciali pernoctauimus. Postero die inde ad angulum Insulæ promouimus. Quo loco, cum crassæ nebulæ turbinibus mixtæ essent, in ingenti crusta glaciali naues firmauimus. In quam cum postea ex nauibus nos demisissemus, super eo 40. Oua volucrum reperimus.

Die 23. & 24. Cum naues nostræ glaciei procinctum erupturæ essent, inualescentibus cumulis ita oppressi sumus, vt & claui pars magna, & scapha glaciei vi contusa frangerentur: & de ipsis nauibus quoque tuendis spes nulla superesset.

Die 25. Iterum conatu irritu de nauibus eruendis laborauimus. Sole tamen superueniente liquata glacies paulatim defluxit. Qua commoditate cum secundum latus occidentale nouæ Zemblæ in austrum per Weygatz transituri protenderemus, vias omnes obstructas inuenimus. Quibus tot vndiquaque obstantibus malis animum despondentes, iam de reuersione in patriam cogitare occepimus. Quo instituto cum ad *Stromhbaij* venissemus, prægressa nocte tam profunde corriguisse mare intelleximus, vt retro naues agere iterum cogeremur. *Decretus reuersus. Strohmbay*

Die 26. commodo vento spirante ad angulum Desiderij nos denuo comparauimus. Portum tamen glacialem præternauigaturi, occurrente glacie vndiquaq; occupati & obsessi fuimus. Ex qua nos eruere nulla industria licebat. Tres nostrum in crustam desilientes, cum soluenda naue occuparentur, hiatu derepente facto quin vniuersi simul perirent, parum aberat. Quorum vnus, cum rostrum nauis, alter funem veli, tertius funem à puppi pendulum corripuisset, ope nostra mature seruati sunt. Circa vesperam, in partem portus glacialis occidentalem incurrimus: quo loco totam hyemem exegimus.

Die 27. glacies nauem nostram vndiquaque obuallauit: quæ tanta copia sese subinde aggerebat, vt nauis nostræ prora pedum 4. altitudine attolleretur, & puppis non secus ac in fundum subsideret. Quare terrefacti nostri, scapham maiorem iam in mare demittebant. *Prora nauis attollitur.*

Die 28. glaciei pars aliqua iterum paulatim defluere cæpit, ita, vt nauis æqualem positum redipisceretur. Wilhelmus Barentz & gubernatores alij, cum se in glaciẽ emisissent, spectatum an æquali situ nauis tuta staret: tanto fragore glacies repente discrepuit, vt de vita vniuersi periclitarentur.

Die 28. Cum operam omnem naui eruendæ frustra impendi videremus, posterum vni Dei auxilio intendebamus.

Die 30. glacies de nouo tam cõfertim sese accumulauit, vt nauem nostram totam obtectura videretur. Sed & antica parte subeuntibus crebris crustis eadem adeo erecta & eleuata fuit, vt iam stanti fere similis esset.

Die vltimo, nauis nostra 4. pedum altitudine iterum surrecta est. Quo casu, cum iam vita vniuersorum periclitaretur certissime, post 4. horas sese glacies diffundere insperato occepit. De quo euentu quantopere gauisi fuerimus, ij æstiment, qui casibus similibus quondam fors exerciti sunt.

SEPTEMBER.

Cal. Septembr. Die Dominica quadam precibus dictis, subiens confertim glacies, nauem rursus pedes aliquot surrexit. Itaq; ad vitam seruandam lintrem rursus demittentes, nauem horrendo adeo fragore crepare audiuimus, vt iam omnibus consultum videretur, lintre in terram egredi: cuius rei quoque gratia 13. tonnas panis, & 2. dolia vini in omnem euentum illi imponebantur. *Nauis crepat.*

Die 4. Etsi solem lucentem haberemus, gelu tamen in tantum omnia corrigebant, vt promoueri non liceret.

Die 5. tempestas serena & Sol clarus fulgebat. Nihilominus tamen glacies nauem nostram in alterum latus subuertit, omnium opinione iam breui tempore funditus perituram. Periculi ergo instantis ratione inita, naui velum pro extruendo in Continenti tentorio detractum est, vt & sclopeta, & panes, & vinum, & instrumenta cætera extruendæ domui necessaria in scapham illata sunt.

Nauis contorquetur.

Die 6. & 7. Cum tempestas iterum commoda esset, de nauis salute spem nouam nobis faciebamus. Ex nostris terni in Continentem egressi, fluuium aquæ dulcis inuenerunt, ad cuius ripam magna lignorum copia iacebat, aquarum exundatione eo perlatorum.

Die 10. & 11. nostrorum octo armis necessariis probe instructi terram ingressi sunt, vt ligni conspecti rationē certiorem explorarent. Cum enim hyemē præ foribus esse, & nullam nauis seruandæ spem restare præuideremus: eo loco hybernare coacti, de domo contra varias hyemis iniurias extruenda necessarium decretum fecimus. Et licet in omni noua Zembla ne vnica quidem arbor succrescat: nihilominus tamen ad institutum nostrum ea ligna sufficere videbantur, quæ ad fluuij ripam ex Tartaria aut Moscouia illata erant. Quod & ipsum singulari Dei prouidentia ita procuratum iudicabamus, vt non solum ad ædes extruendas, sed & succendendos focos, ligna abunde nobis sufficerent. Quibus destituti, nullo dubio vitam tueri sub illo rigore non potuissemus.

Hybernaturi domus extruendæ consilium ineunt.

Noua Zembla arboribus caret.

Die 12. loco quoque alio ligna quædam inuenimus.

Die 13. propter vicinos vrsos terram ingredi non ausi fuimus, quod densior nebula illorum prospectum nobis adimeret.

Die 14. Cœlum clarum quidem, sed apprime gelidum erat. Eo ergo, priusquam niue obtegerentur, ligna necessaria conueximus.

Die 15. quæ Dominica erat, tres Vrsi se proferebant. Quorum vno ad glaciei crustam restitante, duo scapham nostram recta impetiuerunt.

Vrsus sternitur.

Hi cum in transitu mactram quandam, macerata carne plenam à nobis expositam inuasissent, eorum alter glande caput traiectus, festino concidit. Quo spectaculo alter territus aufugit. Cadauer cæsi vrsi exenteratum, & frigori expositum exiccaturi eramus, vt illud redituri naui nostræ imponeremus.

Die 16. 17. 18. 19. 20. 21. & 22. ad domum extruendam trahis paratis indies ligna adueximus, passuum fere 600. spatium permetientes.

Tignarius obit.

Die 23. Cum nebuloso oborto aere ventus orientalis spirabat. Eodem die tignarius noster, sub vesperam ab operis domum reuersus, subito expirauit. Hic ex Purmerent oriundus erat.

Die 24. eundem fissura seu hiatu montis cuiusdam consepeliuimus, quod propter intensum gelu fodere solum non liceret.

Die 25. aere obscuro existente, ventus Zephyro auster glaciei magnam partem quidem diffauit: nauem tamen nostram non destituit. Hoc die trabes seu fundamenta nostræ domus stabiliuimus, cum hybernationis sententia nobis firma perstaret.

Die 27. vento aquilone spirante, aer intenso frigore ita corriguit, vt, si quis forte more ædificantium clauum ori inderet, eundem extracturis, cutem pertinacissime agglutinatam simul auelleret. Hoc die glacies iterum nonnihil fluctuare cæpit.

Die 28. & 29. vento primum Zephyro, deinde Euro spirante, Sol clarus confulgebat. Et licet glacie mare fere vacuum esset, nihilominus tamen fixa nauis perstabat.

Die 30. Vento orientali & Euronoto spirante, confertim ningebat, adeo, vt ad ligna aduehenda nulla commoditas esset.

Octo-

OCTOBER.

Cal. Octob. tempestate ventis & niue permixta aer ita obumbratus est, vt nulla prospicere liceret.

Die 2. Domum nostram tignis omnibus absoluimus, eius cacumini signum ex niue congelata imponentes.

Die 3. operas continuantes inuicto frigore corriguimus.

Die 4. propter magnam niuis copiam operis vacare ordinariis minime potuimus. Nihilominus tamen anchoras nostras, ad solidius firmandam nauem in glaciem emisimus.

Die 5. Glacies vniuersa è mari dispulsa disparuit: adeo, vt quoquouersum eius nihil residuum videretur. Illa tamen substrata nauis nostra nihilominus firma constabat. Hoc ipso die proræ interioris tabulas detraximus, quas tegendæ nostræ domui accommodaremus. Quæ hoc die eò perducebatur, vt iam contra omnes fere casus munita staret. *Tabulæ nauis detrahuntur.*

Die 6. Venti niue permixti adeo increbuerunt, vt ex naui prospectare nulli tutum esset.

Die 7. aere tranquilliore existente, puppis partem interiorem diruimus, vt tabulis auulsis domus nostræ defectum suppleremus aut sarciremus.

Die 8. Ventorum & niuium tantus fremitus inualuit, vt suffocatione prope omnes extingueremur.

Die 10. aura paulo mitiore & tranquilliore facta, ventoque austrozephyro flante vnda duorum pedum altitudine succreuit.

Die 11. è naui & panes nostros & vina in terram exportauimus. Quibus transferendis cum occuparemur, vrsus occurrens sclopetis elisis fugatus est. *Vrsus.*

Die 12. dimidia pars virorum nostrorum primo in pomo extructa pernoctauit, qua nocte frigoris maxima infestatione percussi sunt: cum nec cubilia accommodate instructa essent, nec propter caminos deficientes ignis succendi necessarius posset.

Die 13. traha cereuisiæ dolium ad domum nouitiam vecturi, oborto ingenti & ventoso frigore, opus deferentes ad nauem nos receperimus. Vbi tamen frigore haud mitiore excepti sumus.

Die 14. ad dolium cereuisiæ relictum remeantes, illud ædibus intulimus: quod tamen frigore rigidum, aquam pro cereuisia deinde ministrabat.

Die 15. aere tranquilliore reddito, vestibulum domus ianuæ præposuimus, vt contra irruentem auram tutiores essemus.

Die 16. asseres aliquot ad vestibulum muniendum à naue diruimus.

Die 17. & 18. mare tam magna glaciei vi iterum perfluctuauit, vt nullius vndæ prospectus esset.

Die 19. cum in naui tres tantum reliquerentur à nostris, inter quos tamen vnus ægrotus, & alter puer erat: vrsus quidem proruens nauem inscendere satagebat. Quem cum arreptis fustibus illi impeterent abigendum, nihilominus tamen tanto robore contranisus est, vt de saluandis se nostri dispicere cogerentur. Cum ergo duo in nauem interiorem se reciperent, & puer dolonem ascenderet: nostrum interea aliqui ad nauem procurrentes: vrsum muscetta traiecerunt, qui se saucium sentiens profugit. *Vrsus.*

Die 20. Sol clarus promicabat, & tamen Oceanus omnis glacie obductus erat. Cereuisiam nostram ex naue in recentem domum transuehentes, illam omnem congelatam, & doliorum insuper ferrea aliquot vincula frigore perfracta inuenimus.

Die 23. Ad socios nostros cæteros abducendos nauem accessimus, qua ægrotum viribus adeo exhaustum & eneruatum offendimus, vt de abducendo eo consilium mutandum esset.

Die 24. Octo reliqui socij nostri ad domum pergentes, ægrum traha secum aduehebant. Sed & scapham magno labore domui admouimus, vt seruata illa futuris necessitatibus seruiret. Quo tempore cum recedens Sol nos plane destituturus videretur, ex naui indies merces & commeatum, & res alias quascunque necessarias trahis domui apportauimus.

Tres vrsi. Die 25. cum instrumenta & armamenta vniuersa scaphæ aut lintri necessaria domui inferremus, traham vltimam admoturos ponè tres vrsi cõsectati sunt. De quibus cauendis cum nauta noster clamore concito nobis signum daret, funiculis tractoriis nos expedientes ego & nauta bipennes arripuimus, vt irruituros perfoderemus. Cæteris interim nostris sociis ad naues iterum profugientibus, vnus in glaciei hiatum impingens cecidit, cui ob id cum de vrsis irruituris valde metueremus: accidit tamen, vt illi deserto aut neglecto hæc cæterorum maiorem numerum consectarentur, quibus ad nauem intromissis, vrsi quoque eandem insulturi erant: qui tamen post variam pugnam obuiis armis à nostris tandem abacti sunt.

Horologiũ. Lampas. Die 27. Aere valde niuoso existente, nostri vulpem candentem glande ferierunt, quem assatum quoque comedimus, leporis vicem supplentem. Eodem & horologium nostrum reparabamus, & lampadem insuper ad lucem nocturnam ministrandam concinnabamus, pro oleo adipem indentes, ex cæsis vrsis extractum.

NOVEMBER.

Cal. Nouemb. cum nocturnæ tenebræ iam prodirent, Lunam ex ortu surgere conspicati sumus, cum Sol adhuc supra Horizontem nonnihil extaret. Hoc die propter rigidissimum gelu domo egredi nulli licuit.

Solis breuissima meta. Die 2. Solis vniuersum corpus Horizontem non ascendebat, sed obliquatione breuissima terram ambiebat. Hoc die rursus vulpem captatum esitauimus, cum Sol nobis adhuc supra horizontem esset, vulpes nullos videramus, sed meros vrsos. Postquam vero iam Sol nobis omnino disparuisset, porro nullos vrsos deprehendimus, solis vulpibus spectatis, vsque dum cum Sole reuerso reuerterentur quoque vrsi.

Vicissitudo mira.

Die 3. Sol apud ortum emergens intra meridiem & occasum rursus occidit: ita, vt cum altissimus esset, vix summam eius faciem videre possemus, etsi malo nauis altiore loco staremus. Eo tẽpore Sol grad. 11. min. 48. scorpionis peragrabat, versus meridiem ab æquatore declinat. 15. grad. 24. min. facta.

Sudarium extemporaneum. Die 4. Aer tranquillus erat. Eodem Solem amplius non vidimus. Chirurgus noster sudarium ex grandiusculo dolio vinario cõstruxerat, quo singuli successiue lauabant & sudabant, cuius vsu plerique oppido reficiebantur & confirmabantur.

Die 5. Ventus spirabat æquilunaris. Hoc quidem die Oceanum patere videbamus: sed nostra tamen nauis glaciei accreta adhuc immota perstabat. Et cum iam apud nos perpetuæ noctes essent, Lunaque supremum signum occupasset, eam totis diebus & noctibus conspicuam habuimus, non minus acantea Solem.

Die 6. etsi tenebræ densæ essent, nihilominus tamen ligna quædam rogo succendendo adueximus.

Horologiũ à frigore immobile fit. Die 7. & 8. cum horologium nostrum frigore obriguisset, & non moueretur, scire non potuimus, quod vel tempus diei vel noctis esset. Sed & præsentis

panis

panis quantitatem supputantes,& cum dierum,quibus nobis eo loco adhuc manendum esset, numero cõferentes, minorem multo copiam inuenimus, quam quæ tempori sufficeret. Nam cum prius singulis diebus quinis vna tonna distribueretur, porro id singulis octonis diebus fieri oportuit. Ergo qualibet septimana cuilibet libræ 4. cum vnciis decem appendebantur. Carnium aut piscium partiendorum nulla adhuc necessitas comparebat: etsi & potus dispensandi consilium ineundum esset. Nam cereuisia frigore conglaciata, insipida & minime alimentosa erat: & aqua iam dum ipsa quoque deficiebat. *Panis partitio.*

Die 10. Quæ nauis nostræ conditio esset, percontatum egressi sumus. Illam ergo aqua adeo adimpletam inuenimus, vt supra grauamenta seu saburram illa promineret, quam tamen congelatam exsentinare non potuimus.

Die 11. Cum aura satis commoda esset, ex funibus & reticulis factas vulpibus decipulas statuimus. *Decipulæ vulpium.*

Die 12. Distributione vini instituta, quilibet indies binos saltem haustus accipere cœpit. Qua mensura qui non contenti esse poterant, hi niuem collectam, & ad rogum liquefactam potare cogebantur. *Vini distributio.*

Die 18. nauarchus inter nos pannum laneum distribuit, vt ex eo vestibus sutis contra gelu tutiores & paratiores essemus.

Die 19. Cista prolata cuilibet panni lintei ad indusia paranda sua portio data est: cum ea præsentis illius temporis ratio esset, vt ad tuendum corpus modi omnes excogitandi essent.

Die 20. Cum tempestas placida esset, linteamina & indusia nostra extersimus. Quæ quamprimum ex feruente aqua extraherentur, strictissimo illico gelu obrigescebant.

Die 22. E caseis Hollandicis superstitibus 17. numeratis, sedecim nostrum quilibet vnum sortitus est, & decimus septimus æquali pondere in commune dissectus.

Die 23. Vulpibus indies maiori numero comparentibus, decipulas alias ex crassioribus asseribus erectis, & desuper lapide aggrauatis, infra vero ligula substructis, extruximus, quibus vulpes captauimus haud paucos.

Die 24. Aliqui ex nostris sanitatis gratia purgabantur pharmacis, & sudabant. Eodem 4. vulpes captauimus, & eosdem esitauimus. Die postero duos iterum cœpimus.

Die 26. Tempestas valida cum vberrima niue ita confremuit, vt eius copia domus nostra vniuersa integeretur, nec cuiquam exitus inde daretur. *Exitus domus intercluſus.*

Die 27. & 28. eadem similiter tempestas continuauit.

Die 29. perfossa & perrupta niuis mole, exitum nobis & egressum ex ædibus moliti sumus. Eodem & decipulas capturæ aptas reparauimus: vt non solum captatis vulpibus victitaremus, sed & eorum pellibus vittas nostras subsueremus, adeoque contra inuictum frigus hoc nos pacto muniremus. *Vulpiũ captorum duplex vſus.*

Die vltimo, tempestate placida & vento zephyro spirante nostrum sex ad peruidendam nauem egressi, in eadem vulpem viuum captarunt.

DECEMBER.

Die 1. 2. & 3. Nunc domus nostra iterum contegebatur, & propter delabentem in conclaue fumum, ignem non succendere licebat: adeo, vt quilibet suo in torulo percubaret. Cocus tamen ad elixandos cibos, quacunque arte poterat, ignem adhibebat. Immenso frigore cum automatarium nostrum horologium perpetuo restitaret: clepsidram arenariam 12. horarum comparauimus, vt eade diei statu doceri possemus.

Die

Die 4. toto in remouenda niue, & exitu foribus parando occupati fuimus, operas succeſſiuas inter nos diſpertientes, nauclero tamen & gubernatore ab hac prouincia liberis.

Dies 5. & 6. frigore ſæuiſſimo iterum rigebant, adeo vt ad focum ardentem vix incaleſcere liceret: & vinum Hiſpanicum, natura calidiſſimum, omne congelaretur. Huius quilibet indies partem mẽſuræ octauam ſortiebatur, qua contentos cum niuali aqua eſſe oportebat. Vinum hoc bibituri, id prius ad focum liquare aut diſſoluere coacti fuimus.

Die 7. Cum frigus intenderetur acerbius, inter nos deliberatum eſt, qua nam arte inuictum & penetrantiſſimum gelu illud ſuſtinere aut temperare liceret. Ex medio vero noſtro cum quidam ſuaderet, vt Lithanthracibus ſubditis ignem foueremus, eius ſuaſui obtemperantes, id tentauimus, & tum rimas quaſlibet conclauis, tum & camini patorem exquiſita diligentia obturauimus. Breui tamen elapſo tempore vertigine & cephalatria ita confertim occupabamur, vt ægroto noſtro, ita concluſum porro iacere impoſſibile videretur. Quare reſerari caminum opus erat. Cum vero & alius quiſpiam fores domus panderet, occurrente aere attonitus illico in terram prouolutus eſt: quem ſuffuſo aceto vix reficere licuit. Per apertam tamen ianuam frigidior aura ingreſſa, animam omnibus reſtituit: quibus porro integre confirmandis nauarchus aliquid vini præminiſtrauit.

Periculum ex Lithanthracum ſuccenſione.

Die 8. & 9. exitum noſtris foribus iterum moliti ſumus.

Die 10. & 11. pedes noſtri frigore ita obrigueruṅt, vt calcei neceſſario exuendi eſſent. Soccos itaque patentiores conficientes, illorum paria tria vel quatuor pedibus induximus, & pellem ouinam inſuper obdidimus, vt hoc remedio rigorem euitaremus.

Die 13. 14. 15. & 16. cum captatis aliquot vulpibus, lignum pro foco ſuperſtes nullum haberemus, magno illud labore è niuis mole eruere coacti ſumus, duobus iunctim ſemper opus hoc agentibus.

Diem 17. 18. tantum vulpibus capiendis exegimus.

Die 19. & 20. Cum Solem iam depreſſiſſimum locum tenere recordaremur, de eo nunc paulatim reconſcenſuro nobis mutuo ſolatium amicum præſtitimus, oppido interim dolentes, nobis iucundiſſimo Solis aſpectu tam diu orbatis in craſſis tenebris viuendum eſſe.

Solſtit. hyemale.

Die 21. 22. 23. & 24. fere ſemper niue foribus amouenda occupati fuimus, cum operæ noſtrę & crebro interrumperentur, & loca purgata, niue nouitia ſubinde conſternerentur.

Die 25. Tempeſtate ventis & niue aſpera continuante, vulpes quoſdam ſupra tectum noſtrũ diſcurrere audiuimus. Quam rem cum mali ominis quidam pronunciaſſent, de cauſa rogati, iocoſe reſponderunt, dexterioris augurij futurum, ſi verubus affixi hærerent, & ita nobis in cibum darentur.

Iocus triſtis.

Die 26. & 27. aere multo grauius rigeſcente, frigus tam immane viguit, vt nulli vel caput foribus proferre immune eſſet. Nam & intus nec ad focum, nec inſtratis tegetibus, nec candefactis ſilicibus frigus ſufficienter amoliri poteramus. Spe tamen & ſolatio iam indies ad nos altius aſcendentes Solis ærumnas iſtas attemperauimus.

Die 28. perſtante rigore quidam è noſtris cum per ædificij foramen quoddam caput extuliſſet, quę rerum foris facies eſſet, prouiſurus, eodem quam celerrime retracto ſignificauit nobis, niuis delapſæ eam altitudinem eſſe, vt ſupra ædes noſtras quam longiſſime emineret.

Die 29. cum per noſtros aliquot, ſcalarum figura niuis cumulos excidiſſemus: iis niuem tranſcendentes, decipulis ſurrigendis operam dedimus.

Die

Die 30. vento & immani turbine niue quoquouersum iactata; tum scalæ tum decipulæ nostræ rursus dirutæ & oppressæ sunt.

Die 31. propter eandem tempestatem, quasi vinculis districti in domo nostra perstitimus.

ANNI 1597.

IANVARIVS.

Postquam vero crebris periculis, ærumnis infinitis, frigoreque asperrimo annum 1596. exuperassemus: annum sequentem 1597. ingressi, eius auspicium nihilo lenius experti fuimus.

Nam 1. illico die rigor aeris ita exasperabatur, vt ne pedem quidem domo efferre latum auderemus. Tum temporis prior vini portio cuilibet quoque minuebatur, quod moræ nostræ id minime suffecturum videretur. *Vinum parcius dispensatur.*

Die 2. 3. & 4. perdurante subinde rigore, nec ad aduehenda ligna quoquam nostrum egredi sustinente, cum ad ignes sufflandos nihil materiæ supereset, ex omnibus angulis fragmenta obuia corrasimus. Truncos quoque tundendis resiccatis piscibus defixos, eruentes, illos foco adhibuimus. Quod si noscendi venti aliquando cupido esset, hastam longiorem, suprema parte linea lacinia religatam, è camino exporreximus, & ex eius motu venti genus captauimus. Quam nisi breui illico tempore retraheremus, vexillum illud in continenti ita obrigescebat, vt instar ligni durum, flecti amplius non posset. *Compendium noscendi venti.*

Die 5. cum frigus nonnihil mitesceret, exitu per effossam niuem facto in aera liberum semel prorupimus, & immunditias captiuitatis nostræ tempore collectas exturbauimus. Sed & lignis cædendis importandisque diem omnem confecimus, vt contra futuros similes casus apparatus nobis aliquis promptus esset. Reiectaneorum quoque gratia vestibuli locum quendam effossum, latrinæ addiximus.

Multis tandem laboribus isto die consumpto, cum vesperam illam tribus Regibus sacram esse recordaremur, patronum nauis compellantes rogauimus, vt aliquam post tot ærumnas nobis recreationem indulgeret, & collegium vini parte quadam muneraret. Quo annuente schedulas pro more patrio, officiis peculiaribus inscriptas, viritim distribuimus: quarum denunciatione Connestablius noster Rex nouæ Zemblæ (quæ terra 200. milliarium ambitum habet, & duobus vtrinque Oceanis clauditur) declaratus erat. Ad huius diei festiuitatem celebrandam binæ nobis purioris farinæ libræ supererant, ex qua placentulas compingentes, easdem in oleo coximus, & biscoctum panem vino intingentes, prandium Regale instruximus, non aliud quam in patria opipare nos victitare persuasum habentes. *Festum triũ Regum celebrant.* *Prandium mendicorum.*

Die 6. tempestate quieta demum egressi decipulas nostras redintegrauimus, & ad condenda ligna foueam latam parauimus.

Die 7. nonnihil ningebat.

Die 8. pacatior tempestas redibat, & cum iam indies Sol altius ascenderet, hoc primum die diei aliquot specimen captauimus, quem à nocte discernere haud obscure potuimus. Quæ res nouo omnibus gaudio obuenerat. *Primum Solis redeuntis documẽtum.*

Die 9. 10. 11. 12. & 13. Diei incrementum expressum notauimus, ita vt iam interdum globo luderemus, cuius antehac cursum obseruare nobis haud licuerat propter crassas tenebras.

Die 14. & 15. ad nauem progressi, sex à nobis rete nauis *Bolckfanger* dictum detractum, & parte quadam dilaceratum inuenimus. Quod factitasse vrsos certis signis existimari poterat.

Die 16. 17. 18. & 19. clariore subinde aura prodeunte, interdum animi gratia prodeambulauimus, circa meridiem aerem rubicundum obseruantes, quod appropinquantis Solis lætum nobis signum erat, maxime cum & dies noctibus nonnihil calidiores essent. Nihilominus tamen lithranthracibus succensis perpetuo opus erat, quorum tamen virus aperto camino moderari cogebamur.

Vulpes disparent, vrsi redeunt. Die 20. & 21. Captura vulpium deficere cœpit, quod iam Sol iterum appropinquaret, vrsi vero denuo comparebant.

Die 22. & 23. cum tempestas tranquilla esset, iactandis globis nos exercebamus, & de prope euicta hyeme nobis gratulabamur, sperantes, desideratissimam patriam nos breui reuisuros.

Die 24. Ego cum Iacobo Hembskerck nauclero nostro & aliquot viris aliis è domo ad littus maris, versus nouæ Zemblæ australem partem sirum progressus, Solis mihi supremam partem videre visus sum, quod nuncium cum ad Wilhelmum Barentz, virum peritissimum deferretur, dictum inficiatus ante 14. dies eum nondum visum iri liquido pronunciauit.

Vrsi bini. Die 25. Binos vrsos, quorum nullos iam longo tempore conspexeramus, conspicati sumus.

Æger obiit. Die 26. æger noster longo ex morbo misere diuexatus, tandem à media nocte expirauit.

Die 27. eundem qua potuimus solemnitate tumulauimus, & psalmis aliquot decantatis, tempori conuenientes preces loco funebris cõcionis diximus. Nauclerus noster cum forte ex camino, quem animi gratia ascenderat, prospiceret, Solis integrum corpus supra Horizontem extare cõspicatus est. Quod & nos ipsi pòst vocati vniuersi, læto spectaculo verum esse comperimus.

Die 28. cum clara tempestas vigeret, currendo & iaculando corpora nostra exercuimus, vt ignaua & torpida membra agiliora redderemus.

Die 29. & 30. propter tempus niuosum domi nos continuimus.

Die 31. niuem rursus demoliti sumus: interim & vrsum glande traijcientes: qui tamen saucius nobis elapsus est.

FEBRVARIVS.

Dies 1. & 2. tempestatibus crebris ita horrebant, vt niuis copia rursus includeremur.

Die 3. 4. 5. 6. & 7. sub nebularum caliginem nix iterum tam profunda diruit, vt reserata ianua intus omnes concluderemur. Quod si quapiam fors ex causa foris quis quicquam acturus esset, hunc per caminum & egredi & regredi necesse fuit.

Die 8. mitescente tempestate, aura clarior refulsit, Solem hoc die apud euronotum surgere, & ad austrozephyrum occumbere obseruauimus.

Die 9. 10. 11. & 12. cœlo sereniore, Solis calorem aliquem iam dum sentire cœpimus. Sub noctem vero cum gannitus vulpium obaudiuissemus, & ob id his captandis decipulas surrigeremus, interea temporis immanis vrsus quidam recta ad domum nostram irruebat. Quem nos anteuertentes, cum in domum festinanter rediissemus, sclopetis & muscettis prolatis eum ianuæ iam vicinum tam parate excepimus, vt glans pectori impulsa parte posteriore elideretur, instar nummi planata & dilatata. Ab ictu ille ergo resiliens, cum triginta circiter pedes profugisset, demum cecidit. Huic excoriato & exenterato adipem 100. librarum quantitate detraximus: quem liquatum lucernis pòst adhibuimus.

Vrsus grandis.

Bacchanalia agunt. Die 15. & 16. horrida tempestas perfremebat. Cum vero Bacchanalia instarent, singulis vini sui dimensum in commune conferentibus, æruminarum nostrarum acorem conuiuatiuncula quadam diluimus.

Die

Die 17. Recluſa domus ianua, quinque è noſtris ad nauem perrexerunt. Quam ſtatu priore adhuc poſitam cum multis vrſorum veſtigiis inuenimus.

Die 18.19.20.21.&22. Lignorum penuria coacti, è noſtris decem armatos emiſimus, qui traha ligni aliquantum adueherent. Quod tamen niue vndiquaque obſeſſum difficulter eruerunt. Circa veſperam aquas multas patentes maritimas diſpexerunt, gaudio perfuſi non modico.

Die 23.24.25.26.27.&28. tum captandis vulpibus, tum aduehendis ſumptibus confecimus.

MARTIVS.

Calend. Mart. aura valde rigida perflante, nihilominus tamen parciſſime ligna impendimus, quod id non niſi magno labore parari poſſet: Aegris interim ſilices calefactos miniſtrantes, & nos ipſos tum ſaltu, tum curſu, tum exercitiis ſimilibus mouentes.

Die 2. altitudo Solis 6. grad. 48. min. erat, vnde poli eleuationem iterum 76. grad. exiſtimauimus.

Die 3. ægri noſtri aliquot è lectis ſurgentes, domi ſe nonnihil mouebant, ſed ſucceſſu non nimium felici.

Die 4. &5. vndam maris detectiorem notauimus. Sed tamen & 6.7. die de camino patulum mare quoquouerſum conſpicati ſumus, vnde nobis metus oboriebatur, vt inſperantibus nobis nauis aliquando glacie eruta abigeretur.

Die 8.9.&10. Ex naui in media glacie adhuc conſidente aut defixa noſtrum nouem ligna auexerunt.

Die 11. Solis ſupra Horizontem eleuationem grad. 10. min. 10. tenuimus. Hæc dies & ipſa nobis propter aduehenda ligna laborioſiſſima fuerat.

Die 18.19. & 20. & copioſe ningebat, & maris glacies violenter rupta latiſſime magno fragore crepabat, ita, vt ad ædes vſque noſtras ſonus perueheretur.

Die 21. Sol 1. grad. arietis ingrediebatur, circa meridiem grad. 14. eleuatus. Ex quo rurſus nos ſub grad. eleuat. poli 76. ſubſiſtere, certò concludebamus. Hoc tempore, cum longiore frigore calcei noſtri cornu duritiem aſciuiſſent, ex villoſis vittis noſtris calceos conſuimus, priorum abiectorum locum ſuppleturos.

Die 22.& ſequentibus ad finem vſque frigus nihil remiſit. Poſtremo tamen ventus præualidus obortus glaciem violenter diduxit & dimouit, adeo vt iam longiſſimo tractu mare pateret: naui tamen noſtra nihilominus perpetuo fixa ſtante, in qua vrſi mira vaſtatione tumultuabantur.

APRILIS.

Die 1.2.3.4.5.&6. clara quidem, ſed rigidiſſima aura erat. Ne qua vero nauis ſoluta glacie ſolueretur, funibus eam delegauimus. Interea vrſo noſtræ domui appropinquante, cum ad traijciendum ipſum pergeremus, puluis pyrius humefactus ignem non concipiebat. Veſtigia ergo noſtra iam vrſus legere incipiebat, & ianuæ patenti ita contente adfeſtinabat, vt nauta, qui poſtremus erat, vix effugere poſſet, poſt ſe tamen ianuam occludens. Quin tamen vrſus vnà cum ipſo irrueret, parum aberat. Poſtea trepidatione noſtrorum fugatus cum breui ſpatio abiiſſet, conuerſus, illico rediit, & domus tectum conſcendens, caminum quaſſando & vellicando tantos motus edidit, vt omnia deſtructum iri trepidi metueremus. Et cum camino extrinſecus velum quoddam pro arcenda pluuia aut niue prætendiſſemus, illud adortus totum in fruſta comminuit, & ſatiato animo tandem diſceſſit. *Vrſi immanes faciunt.*

Die 14. glaciei fragmenta tanta altitudine nauem noſtram ſuccinxerunt, vt congeſtio præaltiſſimam domum æquaret. Quæ res vt nobis terrori fuit haud modico: ſic quoque nauem non fruſtillatim conteri & comminui, oppido admirati ſumus.

Die 15. ſeptem noſtrum ſpectandæ nauis cauſa egreſſi, eandem priore facie adhuc poſitam offendimus. Sed & ipſum littus ſurrectis vbilibet ingentibus cruſtis, turritæ cuidam vrbi ſimile apparebat.

Die 16. 17. 18. variante tempeſtate, ſuper cruſtis glaciei verſus mare incedentes, auem quandam ſe ſubinde vndis mergentem conſpicati ſumus. Quæ res patentis maris nobis indicium promebat. Ibidem ex Solis altitudine poli eleuationem grad. 76. eſſe, rurſus obſeruauimus.

Die 19. balneo noſtro ſudauimus.

Die 20. Lintea noſtra mundaturi lebetem trahæ impoſitum ad locum quendam, ligni copia ditiſſimum deueximus: vbi minore labore beneficio feruentis aquæ ea extergi poterant.

Die 21. 22. 23. 24. 25. & 26. aura plerunque tranquilla fuit.

Sol totis diebus & noctib. viſus.

Die 30. Solem cum verſus Septentrionem preſſiſſimus eſſet, ſupra horizontem tamen eum leuatum totũ vidimus: à quo tempore deinceps totis tum diebus tum noctibus eundem in conſpectu habuimus.

MAIVS.

Cal. Maij aer lucidus, & ventus occidentalis vigebat. Hoc die ſalitæ carnis bouinæ partem vltimam decoximus, quam tamen maioribus vſibus diu præſeruaramus.

Die 2. & 3. vento auſtrozephyro glacies pleraque ita diſiecta eſt, vt mare iam quoquouerſum pateret. Eodem die quoque quicquid carnis ſuillæ ſupererat, inter nos æquis partibus diſtributum eſt, ita, vt diebus ſingulis vnicuique vnciæ 4. tantum cederent. Quod ideo nobis maximæ incommoditati fuerat, quia tum temporis refectione magis, quam eſurie egeremus.

Die 4. è noſtris quinque ad nauem contendentes, eam glacie adhuc obrutiſſimam inuenerunt.

Die 5. 6. & 7. nix iterum tanta mole deruit, vt eius copia rurſus vndiquaq; occluderemur.

VVilh. Barentz cum cõmiſſario de abitu colloquium.

Die 8. & 9. augeſcente noſtris indies in patriam redeundi deſiderio, ſtatuerunt, hanc ſuam ſententiam Wilhemo Barentz, vt gubernatori primario, pandere, eumque rogitare, vt commiſſario de reditu parando tandem autor eſſet. Qui tamen rem aliò dilaturus, placidis nos verbis deliniuit & dimiſit.

Die 11. Societas apud Barentz iterum rogando inſtitit, vt commiſſario æquum ſuum de meditando reditu conſilium detegeret. Id quod die 14. repetiuimus.

Die 15. cum tempeſtas placida eſſet, data opera omnes domo egreſſi ſumus, vt Wilhelmo Barentz commiſſarium compellandi, eidemque ſocietatis deſiderium denunciandi commodior occaſio eſſet. Cui id factitanti reſponſum eſt, commodius hanc meditationem in menſem ſaltem vnicum differri, quo elapſo, niſi nauis glacie eruta eſſet, tum ſe cymbam nulla longiore mora extructurum. De quo reſponſo plerique oppido gauiſi ſunt, cum ſolitudinis illius & miſeriæ omnes pertæſi eſſent.

Die 19. inter nos deliberatum eſt, quo adminiculo ſcapha noſtra in mare referenda eſſet.

Die 20. Socij ipſimet Commiſſario de adornando reditu locuti ſunt, qui poſtquam ſibi ſuam vitam æquè ac aliis charam eſſe prædixiſſet, tamen ſingulis

ad

ad lintea nouanda & farciendas veſtes,& neceſſaria alia curanda mandatum dedit: vt nimirum poſt iſtis leuioribus non impedirentur, ſed ad grauiora parati eſſent.

Die 21.22.23.24.& 25. quolibet ad iter ſeſe inſtruente, cum lignorum penuria eſſet, veſtibulo diruto focum pro neceſſitate fouimus.

Die 26.& 27. Vento aquiloeuro iterum magna glaciei copia congeſta eſt.

Die 28. quicquid funium, velorum, & cæterarum rerum ad cymbam noſtram extruendam neceſſarium videbatur, inde auexímus.

Die 29. Maiorem alteram ſcapham, quam ad littus prope nauem reliqueramus, allatum exiuimus. Illa vero, cum profunda in niue quaſi ſepulta eſſet, magnis & operoſis laboribus à nobis effodienda fuit: nec tamen vlla induſtria ad domum noſtram conuehi potuit, quod nec numerus nec vires noſtræ ſufficerent. Itaque cum operam omnem à nobis ludi vidiſſemus, à meridie decreuimus, vt illam ſcapham, quam quondam iuxta domum reclinaueramus inuerſam, aſſutis agglutinatiſque ad latera aſſeribus maiorem & capaciorem conderemus, vt ad mare ſulcandum illa nobis idonea foret. Probe etenim præſcitum habebamus, quod nō niſi infinitis prius exantlatis periculis & ærumnis patriam noſtram reuiſuri eſſemus, etſi arte & opera ſolidiſſima omnia conderemus. Huic ergo rei curandæ cum intenti eſſemus, Vrſus quidem ſæuus & atrox domui noſtræ tam propinque ſucceſſit, vt quendam è noſtris ſub ianua ſtantem incautum prope corripuiſſet. Quem tamen glandibus aliquot perfoſſum, ſtrauimus. Ventre eius aperto, phocam minorem, pelle piliſque adhuc veſtitam, nuperrimeque deuoratam, extraximus.

Scapha amplíatur.

Phoca in ventre vrſi inuenta.

Die 30. Vento occidentali cum magno frigore ſpirante, noſtrum aliqui in ſcapha amplianda perreximus, tectum domus & aſſeres alios aliunde deſtruentes, vt illis ad præſentem neceſſitatem vteremur. Domi interea nonnulli alij vela & funes conſuebant.

Die 31. cum condenda naui valde occuparemur, vrſus iterum quidam proſiliens, operas noſtras impediuit. Quem tamen tribus prolatis ſclopetis ſimul & ſemel perfeſſum, haud magno labore confecimus. Nihilominus tamen & à mortuo illo periculum nobis impenderat haud ſperatum. Cum enim exemptum eius hepar noſtri elixaſſent, & deuoraſſent, eius eſu tres illorum adeo infirmati & ægroti redditi ſunt, vt vitæ nulla ſpes ſupereſſet.

Vrſus.

Mirum ſymptoma ex vrſi iecore vorato.

His ſaneſcentibus cuticula vniuerſi corporis, à capite ad calcem, miro ſymptomate diſtringebatur aut radebatur.

IVNIVS.

Cal. Iunij pars noſtrum maxima à comeſo vrſi iecore adhuc languebant, vt ad operas inidonei eſſent. Quatuor tamen, qui cæteris robuſtiores erant, ad nauem progreſſi ſunt, ſpectatum an nihil ad iter noſtrum commodum ibi reſtaret. Qui dolium vnum, piſcibus ſalitis refertum, inuenerunt: quos ob id in commune diuiſimus.

Die 2. qua commodiſſime via ſcapha noſtra in mare prouolui poſſet, diſpectum eſt. Nam glacie altum ſurrecta omnia aſperrima & inaceſſa erant.

Die 3. Cum ægri noſtri vtcunque reualeſcerent, ad extruendam ſcapham communes operas contulimus, vt illa die plane conficeretur.

Scapha abſoluitur.

Die 4. Ex noſtris vndecim ad nauem egreſſi ſunt, & lintrem illum quoque maiorem fecerunt. Quod enim poſtica parte anguſtus & compreſſus eſſet, illa præciſa, amplior & capacior alia aſſuta fuit, vt ad mare ſulcandum aliquanto aptior fieret. Hocipſo die binas trahas annona refertas, ad naues traximus, vt mari commeatus vicinior eſſet.

Linter ampliatur.

Die 5. ventus grandine & niue permixtus, mare magna parte patefecit. Per hanc tempestatem cum nobis domo egredi non liceret, intus remos, malos, vela & rudentes, vt etiam sclopeta, hastas, gladios, & alia necessaria adornauimus.

Die 6. Cum binis trahis merces aliquas ad nauem prolaturi essemus, ventus iterum turbine & niue consertus tam violenter increbuit, vt tempestatem similem nos nunquam expertos recordaremur. Deserto ergo instituto domum redeundum nobis erat, qua & ipsa tamen contra aeris has iniurias non satis muniti latebamus, quod prioribus diebus ad scapham condendam asseres aliquot de tecto auulsissemus: quod spacium iam saltem tenui prætenso velo, totum hiabat. Tempestate eadem via quoque seu fundus ita emollitus est, vt liquefacta niue, pelliceos nostros calceos deponere, & abiectos priores resumere cogeremur.

Die 7. pretiosiores merces compegimus aut conuasauimus, vt in aperta naue vehendæ, contra imbres tutæ laterent.

Die 8. Merces easdem lintri, iam absoluto, indidimus. Scapham quoque nostram actuariam, immenso labore funibus equorum more innexi, à domo ad nauem protraximus.

Die 9. Induſia & linteamina alia eluimus.

Die 10. Trahis quatuor merces quoque alias naui adduximus vinũ, quod supererat, doliis minoribus diuisimus seu partiti sumus, vt & cuilibet naui sua portio cederet, & si fors glacie rursus obrueremur, dolia minora promptius efferri possent.

Die 11. Cum turbo immanissimus sæuiret, valde metuimus, vt eius impetu glacie rupta, nauis nostra violenter solueretur, & disiiceretur. Qui casus nostram omnem salutem euersurus fuisset, cum res omnium pretiosissimæ, & ad iter peragendum commodissimæ in illa adhuc supereſſent.

Die 12. Cum securibus, marris & instrumentis aliis ad planandam æquandamque viam vniuersi egressi sumus, vt nimirum via per glaciem in patentem Oceanum commoda esset, qua scapha nostra promoueretur. Cui labori cum vacaremus, vrsus vastus à Tartariæ finibus nos impetens, glande traiectus & obtruncatus est. Cuius excussos dentes asseruauimus.

V Wilh. Barentz ægrotat. *Discessus statuitur.*

Die 13. Rebus plerisque absolutis & expeditis, cum nauclerus apertum mare probe exploraſſet, ventusque spiraret Zephyrus: ille ad Wilhelmum Barentz, iam aliquandiu ægrum, in domum rediens, consultum iam sibi videri, vt tandem in patriam reuersuri, itineri auspicium faceremus, significauit. Vtriusque ergo consensu statutum est, vt scapha in maris vndam impelleretur, & primo quouis tempore ex noua Zembla solueretur. Schedam quandam iam ante Wilhelmus Barentz cortici nucis Indicæ indiderat, eamque ex Camino suspenderat: qua, si fors aliqui alij post nos eo venturi essent, commemoratum descripserat, quod nimirum Hollandi in Chinæ regnum nauigaturi, eo loco glacie impediti domum istam condidissent, & decem continuis mensibus miserias & ærumnas infinitas sustinuissent.

Schedam post se Hollandi relinquunt.

Cum vero duæ hæ nostræ scaphæ longissimo illo reditus tractu pericula varia adituræ essent: patronus nauis binas, sed eas tamen vnius argumenti consignauit epistolas, quas manu sua omnes subscripserunt: quarum quæuis nauis vnam assumpsit, vt si in reditu fors disiungerentur, superstes tamen suæ causæ aut necessitatis quoddam testimonium haberet. Quibus ita confirmatis, scapham in mare extrahentes, lintrem quoque ipsum tandem admouimus, & trahis vltro citroque missis, reliqua quoque necessaria adduximus: studiose hoc operam dantes, vt quantumcunque mercium seruare possemus, tantum nobiscum

Naues Oceano mandant.

cum aucheremus. Scaphis ergo imposuimus, fasces 6. Panni lanei subtilissimi, cistam plenam panni linei, fasces duos panni holoserici, cistas duas pecuniæ, vasa bina armamentis plena vestes nautarum & indusia, tonnas 13. panis, tonnam 1. casei, tergum vnum lardi, duo olei dolia, sex vini dolia, bina dolia aceti, & supellectilem similem aliam quamplurimam. Quam qui vno cumulo congestam vidisset, vniuersam binis istis nauibus capi posse nunquam credidisset. *Quid rerũ imposuerũt.*

Ista omnia cum iam scaphis indita essent, tum & Wilhelmus Barentz, & Nicolaus Andreas ægroti trahis ad mare adducti sunt, quorum quilibet cuilibet naui imponebatur. Prius vero, quam inde solueremus, consignationes supra dictæ, huius fere argumenti ab vniuersis & singulis subscriptæ fuerunt.

POSTQVAM nos infra scripti ad hunc vsque diem in isthac nouæ Zemblæ regione cum infinitis ærumnis & calamitatibus commorati, spem nostram omnem de naue ex glaciei molibus eruenda & eadem redimenda vanam & frustraneam esse cognouimus, ob hanc causam, nauclerus ego & commissarius cum VVilhelmo Barentz supremo Gubernatore, vt & cum cæteris officiariis nautisq; omnibus rerum omnium accuratam deliberationem instituimus: Et cum omnibus videretur impossibile esse, vt nauis ex horrendis illis glaciei congestibus vlla industria aut expectatione redimatur, ideo casibus extremis compulsi, de mediis quibusdam cogitauimus, quibus tum nostram vitam, tum merces quasdam tueri aut redimere possemus. Cum vero commodior via nulla ad hoc impetrandum prostaret, quam vt scapham nostram altius extrueremus: ideo summo id studio annisi sumus, vt eam tum contra frigus, tum pericula & aduersitates quascunque alias obuias quam tutissime muniremus ob hanc potissimum causam, quod & iam tum ex nostris quatuor admodum infirmi essent, & qui sanorum rubustissimus videretur, adeo detritis & exhaustis viribus langueret, vt viri vix dimidium robur habeat, cum tamen interim res indies in peius quoque ruere videantur.

Nam & ad cursum nostrum conficiendum apparatus nullus supereſt, cum panes nostri vix ad vltimum vsque Augusti diem suffecturi videantur, nobisque incertum sit, an interea vllibi locorum reficiendi nostri causa appulsuri simus. His ergo ex causis necessariis nauigationem nostram diutius protrahere non potuimus, cum & naturali lege quilibet ad vitam & salutem suam asserendam obligetur & distringatur. Quod ita decretum, & à singulis subscriptum hoc loco attestari voluimus. Actum 1. Iunij, An. 1597.

Cum itaque infra scripti expeditis omnibus, ventum satis commodum & mare quoq; apertum haberemus, diuinæ gratiæ auspicio inde vela fecimus, cum nauis nostra propter profundam glaciem instar cautis adhuc immota perstaret. Quam ob id rebus omnibus desperatis, deserere coacti fuimus. Dat. 13. Iunij Anno 1597.

Iacobus Hembskirch.
VVilhelmus Barentz.
Petrus Petri Vos.
Leonhardus Heinrichs.
Laurentius VVilhelm.
Iacob Ian Schiedman.
Gerhardus de Veer.
M. Ioan. Vos.
Petrus Cornelius.
Iacobus Ioan Sterenburg.
Ioan. Reyniers.

Die tandem 14. Iunij mane primo, cum Sol oreretur, scapha nostra actuaria & lintre, vento occidentali impulsi versus cæciam ex noua Zembla soluimus. Ad insularum angulum promoti, milliarium 5. interuallo, iam illico primum nauigationis auspicium minime secundum experti fuimus, cũ glaciei immensis molibus vndiquaque intricaremur. *Soluunt.* *C. Insularũ.* *Auspicium malum.*

Quo

Quo loco, cum noſtrum 4. loci conditionem diſpectum egreſſi eſſent, in rupe quadam 4. volucres lapidibus coniectis obtruncarunt.

C. Vliſſingen. C. Deſideratorum. Die 15. Oceano nonnihil rurſus expedito vento auſtrali verſus aquilonem contendimus, C. Vliſſingen permetientes & ad C. Deſideratorum 13. mill. progreſſi.

Orang. inſ. Die 16. ad *Orangie* inſulam 8. mill. proceſſimus: ad quam cum lebete noſtro egreſſi ſumus, vt liquata niue bina dolia aquis impleremus, & aues quaſdam aut oua pro noſtris ægris legeremus. Inde vero auſtroeuro verſus occidentem

Angulus glaciei. nauigantes, cum pluuioſa tempeſtate Angulum Glaciei attigimus, propter apertas naues toti madidi & compluti. Hanc ad metam ſcaphæ noſtræ quam proxime iungebantur, adeo vt mutuo colloqui poſſemus, & de valetudine noſtrorum percontari.

Periculum à glacie. Die 17. Glacies tanto impetu iterum noſtras naues concuſſit, vt minutiſſime illæ confractum iri viderentur, nobisque iam præſentanea mors præ foribus eſſet. Tandem tamen quidam è noſtris in ingentem & latiſſimam cruſtam exilientes, naues funibus in eandem pertraxerunt & ſtatuerunt, bono quidem

Merces & ægri exponuntur. euentu, ſed vitæ alea periculoſiſſima. Ibi tum merces tum ægros noſtros exponentes, naues concuſſationibus validis oppido labefactatas reparauimus & firmauimus.

Die 18. ſingulari Dei prouidentia lignorum copiam inuenimus, tum liquandæ pici, tum nobis calefaciendis idoneam. Poſt in terram egreſſi pro ægris noſtris 4. volucres captauimus.

Die 19. propter obſtantem glaciem progredi non potuimus.

Die 20. tempeſtas tranquilla, & ventus occidentalis erat. Hoc die, cum nunciaretur, Nicolaum Andream, morbo miſere tortum, diu non ſuperuicturum, Wilhelmus Barentz, nec ſe ſuæ vitæ ſpem vel minimam habere reſpon-

VVilh. Barentz & Nic. Andreas diem obeunt. dit. Et poſtquam colloquia quædam cum præſentibus de ſtatu rerum contuliſſet, tandem ſibi vini hauſtum porrigi rogauit. Quod cum datum bibiſſet, varie corpus & oculos contorquens ſubitanea morte obiit. Quem paulo poſt Nicolaus Andreas quoque fato fere ſimili conſecutus eſt. Quorum obitus nos perculſit haud modice.

Die 21. Glacies Oceani, vento auſtrozephyro flante diſpulſa defluxit.

Die 22. naues noſtras magno labore ſupra glaciem in mare reda begimus, ad paſſus fere 300. vnde cum ſolueremus, glacie obuerſa ita iterum obcingebamur, vt fixi ſtarcmus. Qua tamen breui ſua ſponte diſſoluta, curſum ſecundum omnia promouimus.

Die 23. Cum Sol intra auſtrum & orientem mearet, ad Caput Solatij, ab angulo glaciali 25. mill. diſtans appulimus. Vbi glacie rurſus intricabamur. Illo loco ſolis altitudinem per aſtrolabium captaturi, eum grad. 37. eleuatum deprehendimus. Aer quidem lucente Sole illuſtris erat, ſed imbecilliores tamen ra-

Aquæ parandæ compendium. dij, quam vt niuem liquare poſſent. Itaq; vt aquam potabilem compararemus, ſtannea & cuprea vaſa omnia niue plena Soli expoſuimus, vt eius radiis illa liquata, magnæ noſtræ ſiti compeſcendæ aquam colligeremus.

Die 24. Sole in meridie exiſtente, mare rurſus ingreſſi, vento orientali cõmodo quam feliciſſimo promouimus, ita, vt ad veſperam C. de Naſſau intra-

Promontorium de Naſſau. turi videremur. A qua tamen meta glacies tribus milliaribus nos abſtinuit, locum præſumptum videntes quidem, ſed nõ attingentes. Ibi ſex noſtrum egreſſi, lignorum copiam offenderunt. De qua quantum quiſque ſufferre humeris potuit, ſecum apportauit. Ad ſuccenſum ergo ignem pultem aqueam decoximus, vt aliquando tandem cibum calidum ventriculo ingereremus.

Periculum euitans. Die 25. & 26. turbo ex auſtro vehementiſſimus, cruſtam illam, qua nauis

noſtra

noſtra conſidebat, valenter diſrupit, noſq; ea ruina caſibus mille expoſuit. Nam & de vita omniũ iam ſpes nulla ſupererat: & nos niſu omni littus adituri, metam hanc penetrare non poteramus. Inualeſcentibus ergo magno fremitu procellis, & glaciei cumulis ad cœlum vſq; ſeſe prouehentibus, quin iam viui omnes expiraremus parum abfuit: præcipue autem, quod fluctus tumentes iam ſe omnibus locis in nauem confertim ingererent. Efficax tamen in extremis Dei manus nos tandem hoc malo clementer eripuit. Fortuna iſthac ſociam alteram ſcapham diſiectam omnimodo deſiderauimus. Quam tamen, Muſcetta diſploſa, ex reſpõſu dato facile venari potuimus, in mediis nimirum glaciei ſtruibus defixam.

Die 27. promontorium Naſſovlcum vnius milliaris ſpacio tranſmiſimus. In Continente illius, Roſmaros (marinas bellicas) tanto grege collectos obſeruauimus, vt numerari commode nõ poſſent. Sed & auium magnum numerum conſpicati, illarum vndecim glandibus excuſſis proſtrauimus. *Roſmarorum magni greges.*

Die 28. Cum ſcaphæ noſtræ ingenti cruſtarum glacialium fluctuatione iterum miſere quarerentur: vt ſubmerſionis periculum vitare liceret, eas infirmam glaciem rurſus extraximus. Quarum ex velis detractis, & fulcris quibuſdam obtenſis cum tegmentum paraſſemus, quietem ſub eo capturi, quoſdam excubitores in vicinia conſtituimus. Dum ergo propius ad Septentrionem Sol eſſet, excubitorum vnus, tres vrſos approperare, vociferatus eſt. Quos propere, facto clamore exciti, prolatis tormentis adorti ſumus, & vnum eorum glande grandiore conſtrauimus, cæteros in fugam coniecimus. Poſtero die bini iidem vrſi ad cœſum redeuntes, faucibus eum arreptum, & aliquouſque pertractum, iam paulatim admordere viſi ſunt. Quos tamen iterum tormentorum fragore propulſauimus. *Tres Vrſi.*

Die 30. propter nebulas caſſiſſimas dicto loco ſubſtitimus: & præter vrſos aliquot nihil obſeruauimus.

IVLIVS.

Cal. Iul. cum Sol. intra auſtroeurum decurreret, glaciei cumuli ſe tanta cõgeſtione inuicem ſubierunt, vt ſolida illa & fixa cruſta, qua naues noſtræ ſtabant, in partes multas diſcreparet, & naues extremo periculo exponerentur. Cum ergo omni niſu minorem ſcapham verſus terram propius per contiguam fixã glaciem extraheremus, adcoque recurrentes tum ſcapham maiorem quoque, tum ex ea merces quaſdam allaturi eſſemus, hinc inde fruſtillatim dirupta glacie, bonorum pars maxima nobis periit, & Oceano mancipata eſt. Quod acerbiſſimum infortunium, quicquid ſpei & animi iam reliquũ erat, nobis vniuerſum vno prope momento eliſit, nec noſtrimet ipſis conſciis, nec medij porro tentadi per omnia gnaris. Scapha illa, qua ægrorum quidam cum ciſta pecuniaria vehebatur, glaciei cruſtis tota fere obtrita erat. In qua cum ſitum nobis eſſet quamplurimũ, eandem quomodolibet collatis virib. ſemifractam & laceram extraximus. Qui ærumnoſi & periculorum pleniſſimi labores ſex horis integris nos miſerando modo fatigabant & conficiebant. Hac tumultuatione & trepidatione tonnas binas panis, ciſtam vnam panni lintei, vas vnum armorum, annulum aſtrologicũ, faſcem vnum panni coccinei, doliolum olei vnum, & item vini vnum, caſeos aliquot & remos perdidimus, quæ omnia cõfractione iſta glaciei in mare delapſa mergebantur. Die Iulij 2. ſub exortum Solis, vaſtus ſe quidam albus vrſus proferens, mox tamen diſparuit. Sex ergo noſtrum ad redintegrandos ſcaphas nos parantes, ſex alios ligna & lapides, ſuper quibus ſuccenſo igne picem liquaremus, quæſitum & allatum emiſimus: qui vna quoq; diſpicerent, an arborem fors aliquam malo recenti condendo idoneam, reperire poſſent. Nam tumultu iſto & colliſu violento malus noſter confractus erat. Emiſſitij illi res omnes nobis ne- *Notabile periculum.*

Signum, ad C. de Nassau fuisse homines.

cessarias oportune inuenerunt, vt & iam ante cæsa quædam ligna alia, pro rei documento cuneos nimirum illos referētes, quib. illa ante nos fissa erant. Quod signū, iam ante nos ibi homines quosdam fuisse, abunde nobis attestabatur. Sed & Iocij nostri quasdam secum volucres afferebant, quas glandibus feriissent.

Die 3. sociorum quidam ad mare egressi, ibidem remos duos, fascem panni coccinei, cistam linteorum, & cassidem ex dolio armorum inuenerunt. Illarum rerum, quantum baiulare poterant, apportabant, & rem ad nostros enunciabant. Qui & ipsi eo se recipientes, ex vnda in firmam glaciem omnia extraxerunt. Ad occasum solis, quidam nostrorum occurrentem vrsum traiecit. Qui tamen saucius refugit.

Die 4. Dies tam clara & serena fulgebat, vt similem in omni Noua Zembla non viderimus. Holosericum ergo nostrum, ex vnda salsa madefactum extractum, dulci aqua niuali eluimus, & eundem resiccatum compegimus.

Ioan Frätz Harlem. obiit.

Die 5. Ioannes Frantz Harlemensis, Nicolai Andreæ cognatus, diem fatalem obiit. Interim glacies magno iterum insultu aduersus nos confluctuauit: vt nostris pluribus allatis lignis opus esset.

Die 6. admodum nebulosa, ventus tamen ex austro & ortu perflauit, nobis reficiendis haud incommodus.

Die 7. Volucres 13. confiximus.

Die 8. & 9. Vento glaciei moles fere omnis dispulsa est. Scaphas itaque nostras passibus 340. supra glaciem magno labore prouoluentes, soluimus. Cum vero Sol in occasu esset, priorem locum rursus corripere coacti fuimus, quod ibi glacies nondum omnis defluxisset.

Die 10. parum progressi, obuersante glacie iterum retropulsi sumus.

Die 11. cum adhuc supra glaciem moraremur, grandis & obesus vrsus ad nos contendere visus est. Quem cum Musquettis tribus operiremur, in eum 30. passibus adhuc absentem vna vice ita expedite defulminauimus, vt mortuus in continenti caderet. Pinguedo vulneribus eius effluens, instar olei aquæ supernatabat. Huic cum dentes excussissemus, octo pedes eum crassum dimensi sumus. Circa meridiem nostrum tres Continentem ingressi, è longinquo insulam Crucis conspexerunt. Ad quam postquam Russos aliquos quæsitum & aditum excurrissent, nullos inuenerunt. Ibidem tamen & ouorum & montanorum anatum magnum numerum conspicati sunt. Hoc quoque die vini reliquū inter nos diuisum est, quolibet mensuram sesquialteram sortiente.

Vrsus immanis, 8. pedes crassus.

Insul. Crucis. Ouorum & anatum copia.

A Die 12. vsque ad 18. magno omnium tædio supra glaciem, commorati sumus: quod tempus legendis lapillis crystallinis & figendis anatibus fere exegimus. Interea & vrsus, niue ipsa candidior à nobis stratus est, postquam discretis & vicibus & locis quinis sclopetorum glandibus eum traiecissemus. Ex editiore quoque terra despecturi, an alicubi apertum mare esset: illud ad passus 1000. longe à nobis aliqua patere obseruauimus. Indicto ergo labore tum scaphas nostras, tum merces vniuersas supra glaciem è sede nostra promouere illo coacti 18. die leuatis velis, mari nos iterum dedimus, glacie confluctuante tamen breui iterum obsessi: adeo vt in firmam glaciem scaphæ rursus extrahendæ essent. Ex quo loco Insulam crucis ad milliare vnum distantem prospicere potuimus.

Vrsus, vt nix candens.

Die 19. Iulij cum è loco dicto promouere non liceret, è nostris septem insulam Crucis adierunt. Ex qua versus occidentem apertum mare quoquouersum conspicati sunt. Illico ergo ad naues reconuersi, in reditu 100. circiter oua legerunt, nostrisq; de patente & nauigabili viso Oceano indicium fecerunt. Sperātes itaq;, hanc vicem fore postremam, qua scaphas nostras per glaciem tracturi essemus, de postrema ista fortiter tentanda alea nos inuicem cohortati sumus. Et cum festinanter decocta oua deuorassemus, opus aggressi, naues cū mercib. iterum pas-

rum passibus 270. supra glaciem promouimus, validoque cæcia diuinæ gratiæ auspicio vela fecimus. Sub occasum solis iam insulam Crucis transmiseramus, à C. de Nassau 10. milliaribus absitam: quo loco glaciem omnem dispulsam obseruauimus. Velis itaque perniciter impulsis, duodecim quibuslibet horis, nostra opinione octodecim horas promouebamur: qui successus felix iam nobis omnibus votiuus erat.

Angulus Niger. *Inſ. Admiralitatis.* *A Roſmaris 200. periculum.*

Die 20. Constanti felicitate velificantes: cum Sol intra Orientem & meridiem medius esset, angulum Nigrum, à Crucis insula 12. mill. distantē attigimus. Vnde ad occidentem cursum agentes, Solē casuro Insulam *Admiralitatis* prospeximus, 8. mill. à nobis distantem. Infinitimis istis supra crustam quadā glacialem vltra 200. Rosmaros stabulari vidimus. Quos cum præternauigantes terrefaciendo abigeremus, desilientes illi, confertim vnoq; impetu scaphas nostras tanta contentione impetiuerunt, vt nisi prosperiore vento eos anteuertissemus, periculum ab iis experturi haud leue fuerimus.

C. Plancij. *C. de Cant.* *Auium copia mira.*

Die 21. promontorium seu C. Plancij vento secundo transmisimus.

Die 22. C. de Cant tenuimus, & circa meridiem ad scopulum quedā egressi 22. volucres, saxis eiectis interfecimus, ducentas aut trecentas feriturі, nisi vento commodo pergendum fuisset. Sole intra meridiem & occasum medio existente, cum iterum auium ingentem numerum prospexissemus, in continentem egressi, illarum 125. manibus nostris è nidis suis sustulimus, quæ ad nostrum cōspectum ne nidulis se quidem emouebant. Ouorū ibi ingens copia prostabat; quolibet tamen in nido, vno saltem ouo inuento.

Quæ in saxis moris.

Nidi harum auium nullo fœno aut stramine constrati erant, sed in nudos lapides conserti, quod ad miratione digna nos omnes feriit.

His captatis cum scapham repeteremus, commodus noster ventus in aquilozephyrum valde nobis aduersum mutatus est. Contra quem tamen, cum vela obliquaremus. glacie noua obruti sumus. Interim cum versus oram patere vndam conspexissemus, in eam cursum tentauimus. Quod cum alterius scaphæ nauclerus, qui iam profundius in mare procurrerat, vidisset: cursum nostrum sublegens, post binas demum horas, nobis iunctus est. Portum hoc loco commodum, & contra ventos tutissimum nacti sumus. Sed & ouorum, volucrum, lignorumque optata ibidem copia, obuenit. Lignis ad ignem, ouis & auibus ad cibum vsi sumus.

Die 23. propter turbidum & nebulosum aerem, ventumque aquilonarem quieuimus.

Die 24. circa meridiem Solis altitudinem astrolabio metientes, eam 73. grad. 50. min. inuenimus: cuius declinatio 20. grad. 10. minut. fuerat. Qua de inuenta altitudine subtracta, grad. 17. minut. 10. relinquuntur. Hoc loco ex nostris quidam egressi, lapillos quosdam inuentos secum referebant.

Die 25. nebulæ crassissimæ erant.

Die 26. sereniore facto, sole meridiem tenente loco illo soluimus. Qui cum Golfo seu sinus magnus esset, cuius terra penitius in mare porrigeretur, eius terræ angulum seu apicem extremum vix post 12. horas attigeramus. Quo superato, velis positis, secundum terram remis promouimus.

Coſtintſarck. *Ang. Crucis.*

Die 27. durante aura placida cum perpetuo iuxta terram per effractæ glaciei tramitem procurreremus, occidente sole ad *Costintsarck* nos versari arbitrati sumus: quod ibi sinus seu fluuius magnus, opinione nostra in mare Tartaricum excurrens, conspiceretur. Sole Septentrionem tenente Crucis angulum transmisimus. A quo insulam quandam adiuimus, qua nos scapha altera antegressa opperiebatur.

Die 28. aere lucido, & vento cæcia vigente secundum littus vsque ad Pro-

Angul. propugnaculi seu Baij S. Laurentij. pugnaculi angulum, alias Baij S. Laurentij dictum perreximus. Vbi binas *Logdias* seu naues Russicas offendentes, primo oppido gauisi fuimus, quod nunc tandem homines videre liceret, quos 13. mensibus integris non conspicati essemus. Post-ea tamen, cum multitudinem eorum, nempe viros 30. numeraremus, nonnihil iterum subtristati fuimus, cum, qui & quales essent, nobis incompertum foret. Nihilominus tamen magnis laboribus nos ad terram adigebamus. Illi cum nos appellere vidissent, desertis suis operis, nobis sese acclinare cœperunt. Quibus & nostrum aliquot poterant (nam ex Scorbuto seu Stomacace quidam grauiter decumbehant) obuiabant. Congressi, more cuilibet nationi sueto dextras iunximus, nos manus deosculando ipsi ingeniculādo & se demittendo. Cū vero nos tam squalidos & exhaustos auidius contuerentur, nonnulli eorū nos cognouisse visi sunt. Quos eosdē & nos attentius contemplati, illos esse recognouimus, qui ante sesquiannum nobiscum in naui prope Weygatz seu fretum Nassouicum fuissent. Qui gestibus & vultu satis prodebāt, magna se nostri misericordia afficit quod olim tam expeditis & magnifice instructis nauibus euntes, iam tam pannoso habitu, & corpore squalido exiccoque, adeoq; tenui nauium apparatu rediremus. Illorum autem præcipue duo mihi & nauclero valde humaniter loquebantur, manibus humeros nostros pulsantes: eo facto significaturi, nos iam ante hoc tempus pridem familiariter conuersatos fuisse. Et cum de *Crabble* nostra seu naui quærere viderentur, quo loco eam perdidissemus: interpretis defectu tum nutibus, tum signis confictis, eam in glacie periisse innuimus. Ita ergo rogitantibus, *Crabble pro Pal*, id est, periitne vestra nauis *Crabble pro Pal*, id est, periit nauis, respondimus. Et præterhæc paucula cum ipsis colloqui nihil potuimus. Nutibus quoque significare videbantur, quod quondam in naue nostra vinum sibi porrectum bibissent: ideoque quod iam genus potus nobiscum haberemus, sciscitabantur. De quo, vt ipsis responsum daremus, è nostris vnum ad scapham festināter misimus, qui allatam semiputrem aquam, illis gustandam præberet. Quam cum sapuissent, capite vibrato *No dobbre* id est, non est bona, responderunt. Post hæc nauclerus noster propius ad eos se ingerens, digitum in os intendit, significaturus, nos Stomacace misere torqueri: & hac innuitione de remedio ipsos sollicitaturus. Cum vero ipsi illo nos gestu famem indicare præsumerent, ex Logdie sua cursim panem secalinum grandem, & libras appendentem, cum infumatis quibusdam piscibus attulerunt. Quæ cum gratiis accipientes, eosdem vicissim 6. biscoctis remunerauimus. Sed & binos ex illis præcipuos nauclerus noster in scapham secum abduxit: quibus de duabus vini mensuris adhuc superstitibus præministrauit. Sic itaque amica conuersatione aliquandiu commorantes, ipsorum præsentia ærumnas nostras plerasque commode diluebamus.

Rufforum humanitas.

Logdie nauis Russica.

Russi abeūt Hollandi sequuntur. Die 29. cum tempestas satis commoda esset, Russi, vt inde soluerent, se parantes, ex littoris arena defossas aliquot piscium pinguedinis tonnas eruerunt, & Logdiis suis imposuerunt. Quos cum recta cursum in Weygatz tenere videremus, velis incitatis & nosmet eorum vestigia consecuti sumus. In medio autem cursu, nebula crassa oborta è conspectu illos nostro perdidimus, ignari, sinumne quendam ingressi essent, an in mari perrexissent. Nos etiam aquilozephyro versus Euronotum intra duas insulas vela promouebamus, quo loco glacie noua vndiquaque iterum obsepti sumus. Quod nobis augurio erat ab angustiis Weygatz nos non procul abesse. Ibi vero cum ante nos aquam omnem occlusam prospiceremus, conuerso cursu retro in insulas vela fecimus: ad quas Sole intra Septentrionem & Eurum nutante propter tempestatem considere coacti fuimus.

Die 30. eodem loco substitimus.

Die 31 Ad aliam quandam insulam, duabus defixis Crucibus insignem, vela

vela fecimus. In qua cum inuentum iri homines speraremus, terram egressi magno nostro commodo herbam Cochleariam offendimus, contra stomacacen, qua omnes fere macerabantur, medicinam commodissimam. Quam ob id integris manipulis manducauimus, vim aut virtutem eius, antea saltem fama cognitam, opere ipso experientes. *Cochlearia herba contra Scorbutum.*

AVGVSTVS.

Cal. Aug. ad aliam insulam, Cochleariam quæsitum, traiecimus: qua tam prompte stomacace nostra sanescebat, vt prodigij simile quid esset.

Die 2. Nebula densa oborta est. Hoc tempore cõmeatus noster omnis absumptus erat: vt ad reficiendas vires cibum vno omnes desiderio desiderarent. Nam & laboribus simul & fame enecari, durum erat.

Die 3. Vento commodiore Aquilozephyro perflante terram Nouæ Zemblæ deserere, & in alteram maris partem, Russia celebrem, traiicere decreuimus. Ergo intra meridiem & Septentrionem impellentes, Sole oriente glacie obruente iterum irretiti sumus. Quem euentum cum speraſſemus minime, eo de nouo grauiter perculsi sumus: maxime, quod vento nullo flante, solis remis naues per glaciem transadigendæ essent.

Quam tamen diuino auxilio iuti, sole austrozephyrum premente, feliciter perrupimus. Itaq; per patentem porro Oceanum 20. milliar. meantes, Russiã nos breui ingressuros sperabamus. Attamen cum Sol Septentrio zephyrũ tereret, glaciem rursus incurrimus. Qua calamitate iterum perculsi, de perrumpẽdá glacie prope vniuersim desperauimus. Quamuis autem actuaria scapha, cum altera pari passu non procederet: attamen gyris conspectis tutioribus illa obiens, breui cum actuaria eandem metam tenuit.

Die 4. vno comitatu scaphis ambabus versus austrum festinantibus, tãdem Moscoviam seu Russiam ex aduerso nobis obiectam conspicati sumus: quod spectaculum ingenti vniuersis gaudio fuit. Ad hanc cum propius appulissemus, velis demissis, remis ad terram adegimus, à noua Zembla 30. milliarib. distantem, pressam humilemque, &, vt videre erat, exundationibus certis obnoxiam. Ibi vero cum ad commodum nostrum nihil appareret, iuxta Russię littus pronauigantes occurrentem Russicam *Iolen* seu nauem attigimus. Ad quam cum remos impelleremus, ipsi nobis visis in superiorem nauis partem se omnes statuerunt. *Russia apparet.* *Iole nauis Russica.*

Quibus cum *Candinos* acclamaremus (rogantes nimirum, an ad mare candidum seu Candinos propius consisteremus) *Petzora Petzora* ipsi responderunt, nos *Petzoræ* proximos esse, indicantes. Cumq; secundum oram perlegentes, pro *Busolæ* seu compassi nostri indicio, nos ab occasu in Septentrionem cursum facere arbitraremur, vt nimirum Cãdinos angulum attingere possemus: à *Busola* nostra, quæ supra cistam binis ferreis Laminis succinctam statuta erat, duabus integris lineis versus meridiem decepti fuimus: vt iam austro opinione nostra viciniores essemus. Pro nostra siquidem supputatione iam Candinos tenere debebamus: vnde triduo integro tamen nos abfuisse, postea demum comperimus. Ea nocte loco illo substitimus. *Candinos mare.* *Compassi dolus.*

Die 5. ex nostris quidam terram ingressus, eam herbis, & fruticibus quibusdã virentem inuenit. Quare reuersus magno clamore suasit, vt cum sclopetis prosectis quibusdam figendis aliqui egrederentur. Quod cum fecissent, re frustra tentata, consultum visum est, vt nauibus desertis penitius in terram discurremus: cum annona nostra omnis adeo consumpta esset, vt fame & inedia iam omnibus ferme pereundum foret. *Fame macerantur.*

Die 6. mitescente tempestate, remis impulsis ad 3. circiter milliaria versus Euronotum promouimus, vt ex sinu illo nos extricare possemus. Vento tamen

nobis aduersissimo impediti, & viribus omnibus fracti, progredi non potuimus. Qua re cum cibus nullus supereſſet, oppido iterum perculsi fuimus.

Die 7. ventus commodus obortus, ex sinu nos expulit: à quo ad angulum illum, vbi deerraramus prius, progressi, propter recta aduersum ventum, considere coacti sumus, publico omnium planctu & eiulatu, quod tum morbi, tum fames apud nos augescerent, & venti aduersi progressum insuper nostrum inhiberent.

Exemplum famis. Die 8. 9. 10. Ex vtrisque scaphis bini egressi, phocam in littore semiputrem & late fœtentem inuenerunt. Quam nihilominus, vt prædam nobilem, longo tractu ad scaphas allatam, compescendæ funestissimæ famis gratia vocaturi erant. Quod tamen à nobis dissuasum est, dicentibus, huius esum præsentaneam ipsis mortem attracturum. Deo itaque potius fiderent, qui tot periculis & cumnis sua ope nos nunquam destituisset.

Die 11. Nauclerus, vt nos pararemus, admonuit. Inde ergo æquo cursu promouentes, vento austrino flante remos inhibuimus, & scaphas ventis commisimus. Circa vesperam validissimo oborto turbine ad littus concessimus: vbi tontoriolum erecturi, vi pluuiarum tonitrubus permixtarum impediti fuimus.

Die 12. Ex littore, cœlo claro existente, Russicam quandam Logdien plenis velis currentem conspicati, ad eam expeditis scaphis festino cõtendimus. Quam cum attigissemus, nauclerus noster eam conscendens, de Cãdinos distantia eos rogauit. Qui pro responso nihil aliud, quam 5. digitos erexerunt, Candinos quinque cruces habere rati. Cũ ergo nec ipsi nos, nec nos ipsos intelligeremus: nauclerus digitum in dolium quoddam piscibus refertum intendit, & manu altera Regalem octonorum protulit. Quod iam intelligentes illi, pro Regali pisces 102. & placentulas aliquot nobis expenderunt: quæ postea magno gaudio inter nos æquis partibus diuisimus. Inde porro vela facientes austro versus aquilonem perreximus.

Russi & Hollandi nutibus saltem colloquuntur.

Hollandi cibos mercantur.

Die 13. Vento nobis aduersante iuxta littora consedimus. Vbi ex nostris aliqui Candinos angulum dispectum in terrã egressi sunt. His bono nuncio reuertentib. Euro perflante pro eorũ indicio pronauigauimus. Circa meridiẽ conspicati sumus, illã terram versus austrũ exporrigi: vnde certo documẽto concludebamus, illũ Candinos angulũ esse, & iam mare candidũ nobis transmittendum esse. Prægustato itaq; cibo, spe Lappiæ breui tẽpore adeunde animose promouimus. Sub mediã noctem vero ex Septentrione tantus turbo consurrexit, vt nostra nos vela religare, & ea constrictiora facere cogeremur. Quod tamen nostri socij nec sciuerant, nec præ caligine videre poterant. Ipsis ergo scapha expeditiore & incitatiore præfestinantib, hoc sic tempore dirempti & disgregati fuimus.

Candinos angulus apparet.

Binæ scaphæ separantur.

Die 14. socios nostros longo ante nos interuallo prouidimus, sed eos tamẽ assequi minime potuimus. Cursum ergo nostrum tenẽtes, spem nobis fecimus, fore, vt in Septentrionalibus locis certo reconueniremus.

Die 15. Sole in austro versante, iam naue solitaria velificantes terram quandam conspicati sumus, quam Lappiam esse, & mare candidum iam nos exuperasse credebamus. Propius ergo littori appellentes, sex Russicas naues inuenimus, quarum Dominos, quam longe Kilduno in Lappia abessemus percõtati sumus. Etsi vero nostrum sermonem plene non assequerentur, nutibus tamen qualibuscunque, nos inde longissime distare, & vix latus orientale Candinos tenere, responderunt, & manibus porrectis significarunt, mare candidũ nobis primum tranauigandum esse. Quam metam si scaphis nostris paruis emensuri essemus, fore, vt magnis periculis obiectaremur. Panes vero cum ab ipsis rogassemus, vnum saltem porrexerunt: quem digressi, iuxta oram nauigantes, aridum deuorauimus. Hic Logdiam aliam quoque contuiti sumus.

Die 16.

Die 16. circa nos vtrinq; cinctos obseruauimus, sinum occupantes. Ad Russicam ergo nauem contendentes, eos de *Sembla de Col*, siue *Kildyn* percontati sumus. Qui capite nutantes, *Semblam de Candinos* esse, responderunt. Quod tamen credere minime nobis promptum erat. Emptis itaque ab illis quibusdam piscibus, desertis illis vela nostra leuantes, longius promouimus. Cum vero nos non legitima aut monstrata via currere iidem viderent, cum grandi pane binos scapha ad nos amandarunt, qui nutibus certis nos ad nauem suam reuocarent, vt ibi de meta commoda rectius institueremur. Ad quos itaq; reuersi fuimus. Cum vero de *Candinos* multum & crebro sua lingua loquerētur, tandem prolata mappa nostra ostenderunt, quod Cuneum Candinos nondum transmisissemus, sed eius partem orientalem adhuc teneremus. Qua re cognita, mœrore haud leui concussi fuimus: quod iam sciremus, mare album cum certo periculo nobis adhuc transulcandum esse; cum tamen nec quicquam annonæ supereſſet, & insuper socij nostri nos deseruissent. Iubente ergo necessitate à Russis quid annonæ impertiendæ sollicitauimus, qui pecunia numerata, tres farinæ saccos, lardi tergora bina cum dimidio, ollā butyri Russici, doliumq; mellis nobis porrexerunt. Quibus acceptis discedentes, terræ appulimus, & pultem ex farina, lardo & melle coximus, optantes, vt vnà conuiuari nostris liceret sociis absentibus.

Die 17. Ad Russicam nauem quandam è mari albo egressam, admouimus, itineris rationem certius exploraturi. Hi vel non rogati panem illico nobis porrexerunt, qualicunque gestu significantes, quod cum sociis nostris collocuti sint, quorum scilicet septem fuerint, qui iam longa meta nos anteuerterint: & quod nauclerus noster compassum illis donauerit, quem prolatum ostendebant: quod item nostris carnes, panes & pisces vendiderunt. Quibus omnibus cum singulari gaudio perceptis, velis incitatissimis socios nostros assecuturi, sub mediam fere noctem dulcis aquæ fluuium ingressi sumus, vnde scaphas nostras pro necessitate instruximus.

Die 18. Ex hoc fluuio soluentes, paulo post mare album ingressi sumus: quod 40. milliaribus latum, die 20. August. Dei gratia 30. horarum spatio vento & remis secundis feliciter tranauigauimus, cum sub ortum Solis Lappiæ terram versus occidentem sitam prius tenuissemus. *Lappia.*

Die 20. cum in Continentē egrederemur, vento Cæcia subitaneo ingruente, scaphas nostras in portum proximum egimus: in quo Russicam nauem inuenimus, iuxta illum & domum quandam, & eam inhabitantes homines offendimus. Quos cum adiissemus, nos humaniter acceperunt, tum in æstuariis vestes nostras reſiccantes, tum pisces coctos apponentes. Domo dicta 13. Russi habitabant, qui quotidie Sole oriente duabus scaphis piscatum egrediebātur, parce & tenuiter victitantes, & pisces recentes siccatis piscibus panis loco commanducantes. Præterea hos duo quoq; Lappi cum ternis fœminis & infante ibidem habitabāt: qui vitam paupertinam trahentes parcissime & vilissime viuebant, præter piscium capita à Russis porrecta, nihil comedentes. Hi discessuros nos, vt cum ipsis maneremus diutius humaniter obsecrabant. Pro quo tamen officio gratiis actis, ad scaphas nos nostras recepimus. *Russi & Lappi benefici.* *Lapporum pauperies.*

Die 21. post matutinam pluuiam à meridie aer clarior effulsit. Cum vero à Russis nauclerus noster pisces magna copia emisset, iis coctis saturi mœrorem nostrum, & famem diutinam pensauimus. Postea cochleariam quæsitum egressi, in colle quodam viros duos conspicati sumus, qui iam ad Russicam nauem visam descensuri erant. Illi cum nobis propiores fierent, socij nostri, ante 10. dies à nobis disgregati, inuenti & agniti sunt. De qua nostra recōuentione vt valde gauisi fuimus, sic ex mutua gestorum relatione comperimus, eos nobis multo pluribus ærumnis & periculis exercitos fuisse. *Diuisi socij cōueniunt.*

Die 22. scapham suam actuariam nostræ iunxerunt. Cum vero panis nobis deficeret, Russico coco farinam nostram pinsendam dedimus. Cum interea à piscatoribus 4. asellos (pisces sunt, saliti qui tonnis induntur) emptos coqueremus & iunctim esitaremus: ad discumbentes Russorum præfectus adsuentans, cum nos pane defici videret, de suo nobis apporrexit. Quem cum ad epulum inuitaremus, cõsidere propter ieiunium noluit, nec & de poculo nostro gustare. Adeo suæ religionis tenaces erant.

Russorũ abstinentia.

Die 23. pisto pane, & vento meliore flante, loco illo iterum soluimus: postquam petenti Russorum præfecto nõnihil pulueris pyrij, & sociis saccum vnum farinæ cum panibus aliquot impertiuissemus, locum illum *Confort*, id est, refectionem & refocillationem indigetauimus, tum quod amica tractatione ibi vsi essemus, tum quod disiuncti reconuenissemus.

Confort.

1. Insula. Die 24. Euro spirante, mane ad 7. insulas peruenimus: ad quas piscatores multos inuen mus. Hos cum de *Cola* seu *Kilduno* percõtaremur, versus occidentem intenderunt digitum: quo & nos loco illam sitam ante opinabamur. Cum vero ad fines insulæ pertigissemus, piscatores aliquot ad nos remigãtes, vbi *Crabble* nostra relicta esset, quæsiuerunt. Quibus cum *Crabble* pro *Pal*, id est, nauem periisse respõdissemus, ipsi nos excipientes, *Cola Brabanse Crabble*, id est, ad Colam Brabanticas naues esse, reclamauerunt. Quibus tamen nos non multum fidebamus, cum versus Warthausen, Danorum regi subditam, vela facere constituissemus, metu Russorum, qui Magno Duci subiecti cursum nostrum perstringere possent.

Die 25. Sole austrum tenente, prospecto Kilduno intra Septentrionis & occasus medium impulimus: vbi ad fines insulæ occidentales diligenter dispeximus, an forte domus aliquæ aut homines apparerent. Tandem conspectis nauibus aliquot Russicis, & loco ipso alias commodo apparente, littori appulimus. Nauclerus in Continentem egressus, 5. vel 6. casulas, Lappis habitatas inuenit. A quibus comperit, ibi Kildunum esse, & ad Colam tres Brabãticas naues subsistere, quarum duæ eodem die inde soluere cõstituissent. Nihilominus tamen, cum iter nostrum in Warthausen dirigeremus, inde emouimus. Dum vero metam haud longam emensi essemus, oborta tẽpestate fluctus tam portentose inæstuarunt, vt intra duos scopulos securitatis gratia versus terrã concedere cogeremur. Quo loco in casula quadã tres Russos cum cane inuenimus, nos saluere humaniter iubentes. Qui cum cognouissent, nos in Hollandiam pertẽdere, idem cum prioribus, nimirũ tres naues ad Colam morari affirmarunt. Rogati isti, vt de suis vnum nobiscum in Colam pacta mercede emitterent, renuentes officium, sibi illo loco egredi non licere causati sunt. Sed tamen ad montem quendam proximum nautam nostrum cum alio socio deduxerunt, vbi Lappos multos, & inter hos vnum, qui Regalium duorum mercede aliquem è nostris in Colam comitaretur, inuenerunt. Socio ergo nostro itante, nauta retro ad nos perrexit.

Die 26. valde serena lucente, naues littori admotas, mercibus inditis exonerauimus, & easdem ventilando resiccauimus: ad focos interim Russorum cibos nostros elixantes. Bis enim de die iam epulabamur, quod parata pecunia apud homines istos annonæ nulla caritas esset. Sed & incolarum potus, *Quas* dictus, ex pane certo modo confectus, valde nobis sapidus erat: quod ante id tempus mera aqua bibenda fuisset. In ista regione myrtillos quoque & rubi ideæ fraga, scorbuto valde conferentia, legimus.

Quas potus Russorum.

Die 27. Cum nostrum pars maxima apud Russos degeret, oborta sęua tempestate, fluctibus infestis scaphæ nostræ prope submersæ fuerunt, quæ tamen turbine sidente saluæ manserunt.

Die 28. & 29. cum de socio emisso solliciti, reditum eius ex conscenso subinde

inde monte venaremur, sub vesperam Lappum solitarium aduentare conspeximus, qui literas nauclero inscriptas afferebat. Illarum à *Ioanne Cornelio Rypo* subscriptarum hęc fere summa erat: tum se, tum vniuersos comites suos oppido nostrum aduentum mirari, cum pro defunctis iam passim apud omnes dudum habiti essemus. Gaudere se tamen de reditu nostro prospero, & iam prompte cum omnifario commeatu ad nos visendos egredi velle. Etsi vero literæ hæ à Ioanne Cornelio Ryp expresso nomine subscriptæ essent: attamen veri fieri nobis haud potuit simile, cum Ioannem Cornelium illum esse, qui nobiscum altera scapha ex Hollandia soluisset, & mense primum Iulio apud vadum vrsinum à nobis discessisset. Sic ergo de hoc viro omnino ambigui, lætabundi tamen de eius commiseratione & humanitate secure condormiuimus. Iter hoc, quod dierum binorum & totidem noctium erat Lappus reuersus expeditissima celeritate ita confecerat, vt toto cursu cibum semel tantum sumpserit. Quem ob id iusta mercede, & vestibus insuper Hollandicis probe remunerauimus, vt iam Hollandum omni habitu referret. Is perdicem ad nos secum quoq; attulerat, sclopeto in reditu transfossam.

Ioan. Cornel. Ryp literæ.

Lappi cursores expeditissimi.

Die 30. cum de Ioanne Cornelio adhuc dubiis iudiciis ambigeremus Iolseu nauem quandam Russicam aduolare conspeximus, qua Ioannes Cornelius cum socio aduentabant. Quibus iam in terram egressis cum gestientes obuiaremus, iunctis dextris tanto cum gaudio nos saluere inuicē iussimus, quasi ex mortuis in vitam rediissemus. Aduexerat ille secum dolium vnum cereuisiæ Rosuicensis, cum vino tum simplici, tum sublimato haud pauco, vt & panes, carnes, lardum, salmones, saccharum, & quicquid ad refectionem nostram facturum ipsi videbatur. Diem ergo illum, de optata conuentione gratulabundi geniali-ter sumpsimus.

Ioan. Cornelius idem qui antea cum ipsis in eadē nauigatione fuerat.

31. Aeris constitutio satis proba, & ventus orientalis erat. Quo ad Colam adeundam nos parantes, cum de hospitalitate oblatis honorariis dignis Russis gratias egissemus, sub mediam noctem, mari altissimo existente, vela fecimus.

SEPTEMBER.

Calend. Septemb. sub auroram fluuium Colam ingressi sumus, quem renauigantes tandiu penetrauimus, dum mare æstu suo defluere. Quo facto lapidem, qui anchoræ vice nobis erat, in fundum iactauimus, dum mare refluere. Postea à meridie vsque ad noctem mediam iterum promouimus, & tempus reliquum vsque ad diem alterum quieuimus.

Die 2. cursum continuantes, in littore arborem quandam eōspicati sumus, admodum lætabundi, quod integri anni spatio illa nobis prima videda daretur. Ad Salmas vero tribus à Cola milliaribus distantes, peruenientes, aliquandiu illic morati, hilariter epulati sumus, vnde nauem Ioan. Cornelij grandiorem attigimus, eamq; ingressi, sociorum nostrorum, qui priore anno nobiscum ex Hollandia naue Ioan. Cornelij soluerant, quamplurimos inuenimus, quos salute dicta, desideranter amplexi sumus. Hinc soluētes, profunda nocte ad Colam appulimus. Ibi nostrorum aliqui in Continentem egressi sunt. Cæteris vero, qui in nauibus remanserāt, cibaria necessaria & optata omnia apportata sunt, vt communi hilaritate sese serenantes, de tot ærumnis & aduersitatibus superatis, Deo gratias meritas funderent. Licet autem ante hæc tempora nauigatio in Colam suscepta valde longinqua putaretur: nostra tamen cum hac collata, vltra terrarum orbis dimensum suscepta merito videri poterat.

Salmæ ad Colam.

Die 3. mercibus ex nauibus omnibus expositis, ibi nos opipare refecimus, & tum famem, tum labores, tum ærumnas misere exantlatas die lætiore diluimus.

Die

Die 11. Scapham noſtram actuariam, qua cum omnium ingenti admiratione 400. milliaria emenſi ſumus, *Bayarti* ſeu Magni Moſcouiæ Ducis præfecti conſenſu in domum mercatoriam intulimus, inauditæ & diſtantiſſimæ nauigationis noſtræ indicem teſtemque perpetuam futuram.

Scapha in perpetuam memoriam aſſeruatur.

Die 15. Cum mercibus & ſociis omnibus naue Ruſſica, ad Ioan. Cornelij nauem à ciuitate dimidio milliari diſtantem, fluuij per decliue deſcendimus: à meridie tantodem iterum ſpatio porro promouentes, vbi Cornelium & nauclerum noſtrum cum naue aduenturos opperiti ſumus: qui die 17. ad nos tandem peruenerunt ſub veſperam.

Die 18. diuinæ gratiæ auſpicio ex Cola fluuio ſoluimus, oram vento auſtrali verſus aquilozephyrum legentes.

Die 19. apud Warthuyſen appulimus, vbi iactatis anchoris nauibus egreſſi ſumus, vt, quæ ibi Cornelius bona haberet, nauibus imponerentur. Illic ad 6. Octobr. vſque diem morati fuimus, quo tempore nos indies paulatim commoda cura refecimus & confirmauimus.

OCTOBER.

Die 6. circa veſperam ex Warthuyſen ſoluimus: vnde die 29. *Moſæ* ductu in *Masland* Hollandorum appulimus. Quæ nauigatio cum iam trita ſit, locorum mentioni ſuperſedere libuit.

Die 29. ex *Masland per Delfos, Hagam & Harlemum* terreſtri itinere contendentes, Cal. Nouemb. circa meridiem Amſtelredami feliciter appulimus, veſtibus & pileis, pellibus vulpium candidis ſubſutis, & in noua Zembla paratis, conſpiciendi: adeoque in *Petri Haſſelars*, ciuitatis in inſtruendis nauibus commiſſarij ordinarij ædibus diuertimus, quos reduces, quotquot viderunt, cum ſtupore admirati ſunt, cum iam mortui omnibus crederemur.

Amſtelredamum redeunt An. 1597. 29. Octobr.

Ipſo hoc tẽpore *Cancellarius* cum Regiæ Maieſtatis Danicæ Legatis in principis aula conuiuabatur. Ad hos à prætore & binis Senatoribus ſolenniter introducti, coram Legatis & ipſo Conſule, de tota nauigatione noſtra ab ouo ad mala expedire coacti fuimus. Quo facto, domum ſe quiſque ſuam recepit. Cæteri qui domos nõ habebant proprias, in diuerſorium ſibi deſtinatum deducti ſunt, dum honorariorum merita diſpenſatio fieret. Quibus acceptis, quo commodum & volupe fuit, porrò ſe quiſque contulit.

NOMINA EORVM, QVI AMSTELREDAmum redierunt, hæc ſunt:

Iacobus Hembskirch, Nauclerus & Commiſſarius.
Gerhardus de Veer.
Iacobus Ioannes Sternburg.
Laurentius Wilhelmi.
Iacob Ioannis Hochvvout.
Ioan. de Buyſſen.
Petrus Petri.
Ioannes Fuchs, Chirurgus.
Leonhardus Heinrici.
Ioan. Hildebrandi.
Petrus Cornelius.
Iacobus Euerts.

FINIS.

PRJCB

ICONES
SIVE
EXPRESSÆ ET ARTIFITIOSAE DELINEATIONES
QVARVNDAM MAPPARVM, LOCORVM MARITIMORVM, INSVLARVM, VRbium, & populorum: quibus & horundem vitæ, naturæ, morum, habituumque descriptio adiuncta est: Veluti hæc omnia, in Indicâ nauigatione versus Orientem susceptâ, diligenter obseruata, adeoque tribus hisce INDIÆ ORIENTALIS descriptæ libris inserta sunt.

VBI MAPPIS ET ICONIBVS SINGVLIS breuis quædam & necessaria explicatio seorsim subdita est.

OMNIA SCITA ET DILIGENTI INDVSTRIA IN ÆS INCISA, ET OB OCVLOS POSITA à IOAN. THEOD. & IOAN. ISRAELE de BRY fratribus & ciuibus Francofurtensibus ad Mœnum.

FRANCOFVRTI,
EXCVDEBAT MATTHÆVS BECKER.
ANNO
M. DCI.

RPJCB

VICEREX CLASSEM EX GOA AD EDOMANDOS PIRATAS quosdam amandat.

IN historiæ contextu dictum est, piratas quosdam Malabaros ad Indiæ littora grassantes, quoquo versum tum terra tum mari prædando transeuntibus infestos fuisse. Hanc igitur iniuriam vt arceret ViceRex, Goæ classem ex fustis 15. instruens, Insulam Sanguiseo (quo se prædonum magna vis receperat) recta inuadi, & illos excindi mandauit. Classe verò in duas partes, ad vtrumque insulæ latus confertim occupandum diuisa, cum Almirans pro stato consilio alterius lateris oram, spe & de reliquis ita secuturis concepta, feliciter impelleret: orto ex altera parte de prioritate dissidio & dissensu longissimo, mare interim æstu solito defluum, Almirantis nauem arido seu solido defixit. Quod cum Malabari, antea in montes profugi, ex alto prouiderent, defertoque Almiranti restites cæteras naues auxilio venire non posse censerent: turmatim de montibus, & scopulis sese diffundentes, violenta manu nauem Almirantis inuaserunt, & in ea quemcunuis obuium, enatando non elapsum, hostiliter trucidauerunt. Sed & ipsum Almirantem fortiter & animosissime diu contraluctatum appresserunt, præfectumq; illi Caput præpilatæ hastæ defixum, in cæterarum nauium contumeliam clamose iactauerunt, & dein secum abstulerunt.

RPJCB

II.

NAVIS QVAEDAM PRAETORIA EX PORTVGALLIA SOLVENS, ET GOAM in Indiam traiiciens, fracta mergitur.

PRatoria ſeu Almirans nauis hæc, S. Iago dicta, cum An. 1595. ex Luſitania in Indiam Orientalem ſoluiſſet, negligentiâ ſeu potius arrogantia pilotti aut gubernatoris peſſum iuit. Iſte enim cum feliciter Capo Bonæ Spei tranſmiſiſſet, & iam intra S. Laurentij inſulas & terram firmam Mozambique nauigaret, iam de omni periculo imminẽte ludos faciens, mandauit, vt omnia vela attollerentur, comitibus & nauigationis ſociis id præſtinate quidem contra ſuadentibus. Sub mediam itaq; noctem ratus ad Lunæ faculam omnia tutiſſima eſſe: ventorum impetu nauis in Corallinas rupes violenter illiſa, tota crepuit: vt ex 500 hominib. vna vectis non 90 eriperentur: qui tamẽ & ipſi infinitis tũ ærumnis tum errorib. agitati vix tandẽ littus attigerunt. Quod in hiſtoria fuſius denarratur.

RPJCB

III.

LVSITANICA CLASSIS A TVRCIS STRATA.

Classis hæc Lusitanica, quam ViceRex Goa *contra piratas Turcicos emisit, ab iisdem ad ostium maris prope tota fusa est. Quæ deinde rẽdintegrata & reparata, mareque rubrum trauecta, cum milites cõfuse & turbulenter, nullóq; ordine, in littus seu continentem exilirent, prædones prope S. Nicolu aceruatim glomeratos, insperatò oppressum: Turcæ, Lusitanorum confusionem videntes, equis in medium agmen incitatis, passim vniuersos prope confecerunt: vt fusis in planicie illa 800 viris, vix 50 aciei erepti Goam cum pudore reuersi sint.*

RPJCS

IV.

DESIGNATIO HORRENDI CVIVSDAM LATROCINII, IN GOA CIVITATE PAtrati: ad quod obtruncati viri coniux tum opem suam, tum consilium proterua contulit.

HIstoria hac ipso in opere fusius explicata est, Quo lectorem amandamus. Franciscus quidam, Antverpius, Adamantum politor, à cognato suo data grandi pecunia vi ad terras exteras missus est, vt ea quaestum aliquem emendis & vendendis gemmis pararet. Is ergo in Aleppo partem auri dimidiam abliguriens, adeoq; cõspectum cognati veritus, negotiandi causa cum superstite pecunia Goam traiecit. Vbi Indica ex Gallo patre nata fœmina ducta, negotiationi suae operari cœpit. Interim libidinosa eius vxor cum Lusitano quodam Francisci secreto amico & dialisocio irretita, clam viro congressu illicito se longo tempore permiscuit, harum rerum matre puella per omnia conscia, & promotrice. Quodam autem tempore, cum Franciscus collectis quibusdam amiculis epulum in viridario seu horto suo adibus contiguo daret, in cuius parte quadam ruinosa quadam & vndique elisis parietibus aperta casa seu adicula stabat: mulier autem Francisci, q. tudibunda & hospites ignotos nonnihil subtinens, intus in adibus cum ancillis & seruulis remaneret: accidit, vt re Lusitano patefacta, ipse ad eam ingrederetur, & manu correptam ad horti dictam casam, vix passus aliquot ab ingramine fusis conuiuis distantem abduceret. Quo loco eam sub aspectum tum famulorum tum ancillarum astantium exemplo nefario subegit & constuprauit. Ex quare cum ad Franciscum rumusculi haud infrequentes de vxoris (adulteri tamen nomine haud connarrato) libidine & proteruia perualitarent indies: ipse iam hanc rem accuratius obseruaturus, cum Lusitano, adultero ipso, de remedio inueniendo secreto consilium iniuit. Cum vero inter cetera percenseret, cogitare se, inuentum seu deprehensum cum coniuge adulterum, medium ferro traiicere: decretum id adulter, vt sanissimum non saltem approbauit, sed ad occasionem excogitandam facinus q; vrgendum Francisco opem quoque auxiliariam addixit: se interim clam ad Francisci coniuge m recipiens & propositum viri vniuersum denudans. Cum qua ob id deliberationem agens, praeuenire viri factum statuerunt, & ad eum prius conficiendum pri mam quamuis occasionem meditati sunt. Quam etiam maturo inuenerunt. Cum enim Franciscus breui tempore post amicos quosdam cũ socru sua cœnula adhibuisset: hac occasione freta adultera, cum matre scelerata poculum ex Dutroa herba marito cõmiscuit, cuius haustu ipse inexpergiscibili sopore inuasus illico, cum meretrice coniuge q. bene appotus in lectulum diuertit. Cum itaq; expacto & re composita sub noctem adulter adesset, illum bestia per cubiculi fenestras ad mariti lectum pertractum, iam ad constitutum facinus patrandum animose adhortata est Qui ob id ferrum distringens, & punctibus aliquot dormientem alte, medium traiiciens, cum socia adultera conuasatis ingentis pretij gemmis profugit: sclauis interim frustra vicinos ad auxilium clamore excientibus, &c.

RPJCB

V.

Ein grosses Erdbeben / in der Insel S. Michael geschehen.

ANNO 1591. hat sich in der Insel S. Michaelis ein sehr grosses Erdbeben erhaben / hat gewähret vom 26. Iulij, biß auff den 12. Augusti, also daß sich diese gantze Zeit vber niemandt zu Hauß dürffen auffhalten / sondern sie sind sämptlich hinauß auff das Feld geflohen / alda sie mit fasten / beten vnd grossem klagen sich versamleten / deñ es giengen viel Häuser / Klöster / ja eine gantze Statt Villafranca genannt zugrund / darinnen viel Volcks verkahmen vñ verschmachtē mußte / Das Erdrich hat sich an vielen orten auffgethan / die Felsen vnnd Steinklippen sind von einem Ort an das ander verruckt / vnd etliche Berge versuncken. Vide Hist.

From the first German edition 1599

VI.

Ein grosser Sturm in der Insel Tercera.

AVff ein zeit als ich in der Insel Tercera war/vnd wol auff die 140. Schiff zusammen kamen/deren ein theil zu der Spanischen Armada gehorten/ vnnd der Flut auß Indien alda erwarteten/zum theil auch von der Flut selbsten waren/so sich dahin versambleten/erhub sich gählings ein solcher Sturm/vnd Vngewitter/dergleichen bey Menschen gedencken nicht gesehen noch erhört worden/wie solches die Inwohner der Insulen selbsten fürgeben/ Es liesse sich anders nicht ansehen/denn als ob das Meer die Insulen verschlingen wolte/das Wasser spritzete oben auff die Steinfelsen/vnnd auff das Landt/welches doch so hoch ist/daß einem schwindelt/der von oben herunder sihet. Der Sturm wärete fast fünff gantzer Tage/also daß vns auff dem Lande/ich geschweige denen auff den Schiffen die Haar zu Berg stunden/vnd an den Gestatten allein wol 12. Schiff zu grund giengen/ ohne die grosse menge/so sonsten an allen seiten der Insulen verdarbe/vnd zerschmettert wurd/man hörete auff den Schiffen nichts als heulen/weinen vnd klagen/vnd ob man wol vermeynte jnen von obenher von den Klippen mit seilen vnd anderen/Hülffe zuthun/kundte man doch nichts außrichten/Daß also in diesem wärenden Sturm/so viel Schiff vnnd Menschen auff dem Platz blieben/daß nachmals die jenigen in der Insel, wol zehen Tag zuthun hatten/die Todten zufischen vnd zubegraben/welche das Meer ans Landt außwarffe.

RPJCB

VII.

SEQVENTES HAE FIGVRAE HISTORIAM HOLLANDICÆ NAVIGATIONIS, ET primo, in Insulas Iauam & Sumatram susceptæ adprobè designant.

Effigies & habitus earum gentium, quæ ad promontorium seu Capo Bonæ Spei habitant. 1.

GEns isthæc staturæ admodum humilis est, coloris phœnicei, tota nuda, nisi quod pallij loco corium bouinum introrsum villosum appendunt. Cesto lato ex eodem cario facto succingunt sese, cuius quadam portiuncula dependente pudorem velant. Pedes nonnulli tenui quodam ligno ad securitatem supplantant. Ornamenta ipsorum potissima sunt, annuli, armillæ ex cupro aut ebore fabrefactæ. Cum aliquando nostris usibus bouem mactassemus, acclinantes illi ad nos, & viscera execta sollicitantes, data ea cruda & recentia illicò vorarunt. Qui si interdum gulæ blandire volunt, 4. erectis sudibus partem corij bouini pertendunt, vt in medio illud decliuius sit instar Cacabi: cui postquam aquam infudere, lignumq; seu flammã subiicere, cacabo illi intestina & viscera inuergentes, obiter eadem coquunt, & sic amicis epulis adhibent: Sicut ex effigie hac videre est.

(RPJCB)

VIII.

INSVLA MADAGASCAR,

ALIAS S. LAVRENTII DICTA:

& huius conditio. 2.

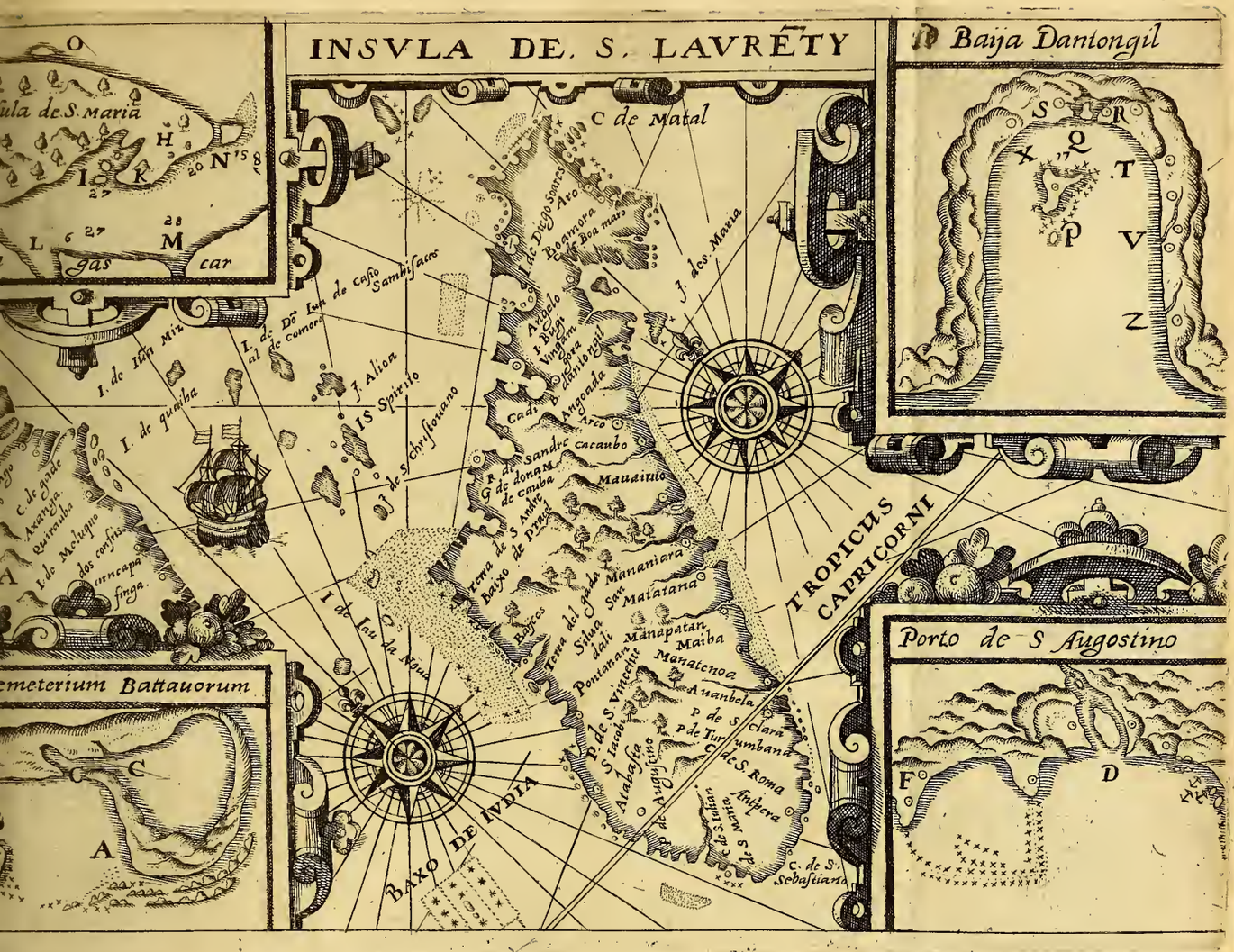

MAdagascar Insulæ vnà cum suis breuiis, vadis, & scopulis, sicut & aliæ similes insulæ, hoc se modo habent, quo hic depictæ sunt. A. *Locus est, quo anchoras misimus.* B. *Insula, seu Battauorum cœmeterium: ita dictum, quod è gente nostra ibi quamplurimi sepulti sunt.* C. *Lacus aquam dulcem præbens.* D. *Riuus aquæ dulcis.* E. *Battauorum castrum.* F. *Angulus anterior de Porto S. Augustin.* G. *Paruæ insulæ, versus Meridiem sparsæ.* H. *Insula S. Maria.* I. *Sinus eiusdem insulæ.* K. *Insulæ dictæ pagus primarius.* L. M. *Duo maris brachia.* N. *Cautes ad faciem insulæ occidentalem.* P. *Insula parua sinus maioris, vnde aqua dulcis aufertur.* Q. *Riuus est.* R. *Vicus S. Angela.* S. *Vicus Spakenburg.* T. *Vicus ad Septentrionem.* V. *Vicus, ad quem primò anchorasimus,* X. *Pagus, quo primo negotiati sumus.* Y. Z. *Pagi duo alij.*

(RPJCB)

IX.

IMAGO INCOLARVM INSVLÆ MADAGASCAR SEV S. Laurentij. 3.

INcolarum Madagaſcar arma ſunt, tela oblonga, Aſſagaïas ſiue Loſſo dicta, quibus tàm expeditè & directè iaculari norunt, vt ſexies continuatis vicibus abſq; omni errore præfixum ſibi Talerum ferire queant: tanto etiam cum impetu & robore, vt, quicquid ſclopeto noſtrate tranſadigi poteſt, eorum quoque iactum nihil remittentius permittat. Horum ſemper tria vel quatuor ſecum geſtant. Nec religionem nec politiam vllam colunt: ſolius naturæ legibus vt bruta viuentes. Hi tres olim Batauos, qui terram illam exploratum venerant, adorti ſunt. Quos contra, cum ſe Batani diſtrictis gladiis tuerentur: Indi collectis lapidibus, tanta frequentia in eos defulminarunt, vt illi ſe victos ſiſtere cogerentur. Quos Indi ob id exermantes & veſtibus denudantes, nudos iterum dimiſſos fecerunt.

(RPJCB)

X.

QVO RITV INCOLAE S. LAVRENTII INSVLÆ choreas agant. 4.

INsulani hi, quod nos vidimus, hoc ferè modo saltare assolent. In locum choreæ destinatum primò viri numero viginti prodibant. Post eodem tot etiam mulieres. Congregatis itaque omnibus, viri seorsim ad vnum latus statuebant, & suis telis muniti, saltus mirabiles cum quodam strepitu edebant, & pedibus, vt indomiti equi, recalcitrabant, adeò, vt poné stantes ab ipsis sat securi non essent. Fœminæ verò ex altero latere contra stantes, viris pro choraulibus erant. Manibus enim artificiosè complaudentes, vocem suauem consonabant, & pedum proportionata prolatione viris q. tactum ministrabant. Quæ res visu mira spectantibus obuenerat. Hi omnium totius Madagascar insulæ pauperrimi sunt, toti nudi incedentes, viris tenui quadam ex arborum corticibus textura pudenda velantibus.

NPJCB

XI.
ICON REGIS INSVLAE MADAGASCAR. 5.

VM in S. Maria insula essem, grandis quædam Canoan siue Galiotta multis hominibus onusta inuehebatur: inter quos & insulæ Madagascar Rex *Pilo conspiciebatur, baculum seu sceptrum eo modo formatum, vt ex pictura videre est, gestans, & restricta Xylnia veste à lumbis amicitus. Caput acuminata ad modum tiaræ Episcopalis vita, pulcherrimè exornata contegebatur: ex cuius vtroque latere cornu, dimidium cubitum altum, & in apice tomētoso nodulo prominulum, exerebatur. Regulus hic, nobilibus ferè 25 stipatus, postquam nauim nostram circumquaque cum admiratione ingenti perlustrasset, vltrò citroque honorariis datis, ad littus rediit. Sed & hac figura Indus alius sinus, siue Baie insulæ Tangil accola exprimitur: cuius arma sunt præmagnus quidam ex ligno clypeus, cuius in editiore loco rima est, per quam aduersos contueri, adeoq́ tuto sub vmbone latere possunt. Hastas ij gerunt octo cubitos longas, extrema parte lato quodam eodemq́ acuto ferro munitas. Fœmina ipsorum tonsæ, curtis ad virorum ritum crinibus incedunt: infantes suas eo modo lactantes, quo in tabula videre est.*

KPJCB

XII.

VERA DVORVM INDI-
CORVM IN INSVLA S. MARIA
oppidorum delineatio. 6.

Vici seu oppida in dicta insula, circumcirca sudibus inclusa, accessum saltem geminum, vnum à terra, alterum à mari habent. Domos quodlibet 200. ferè præfert, palis omnes subnixos, & propendentiis seu subgrundiis promissis contra insecta arrepentia subtectas. In oppidi cuiuslibet medio ampla quædam & cæteris eminentior domus extructa est, qua peruigilia & excubiæ ordinariæ fiunt. Istorum pagorum vnum Spackenburg, *alterum* S. Angela *indigetauimus. In* Spackenburg *permutatio rerum nobis haud infelix obtigit: in quo regem bene potum offendimus, qui & ipse nobis honorarium potum ex oryza & melle coctum, è bouino cornu præbuit. Sed & in isto vico diuersorium publicum aliud inuenimus, quo nautæ nostri socij cum Indianis perpotantes, hilariter genium suum habuerunt.*

REPUCE

XIII.

INDIANORVM, INSVLAE PVGNATAN INCOLARVM, ET item Abexini effigies. 7.

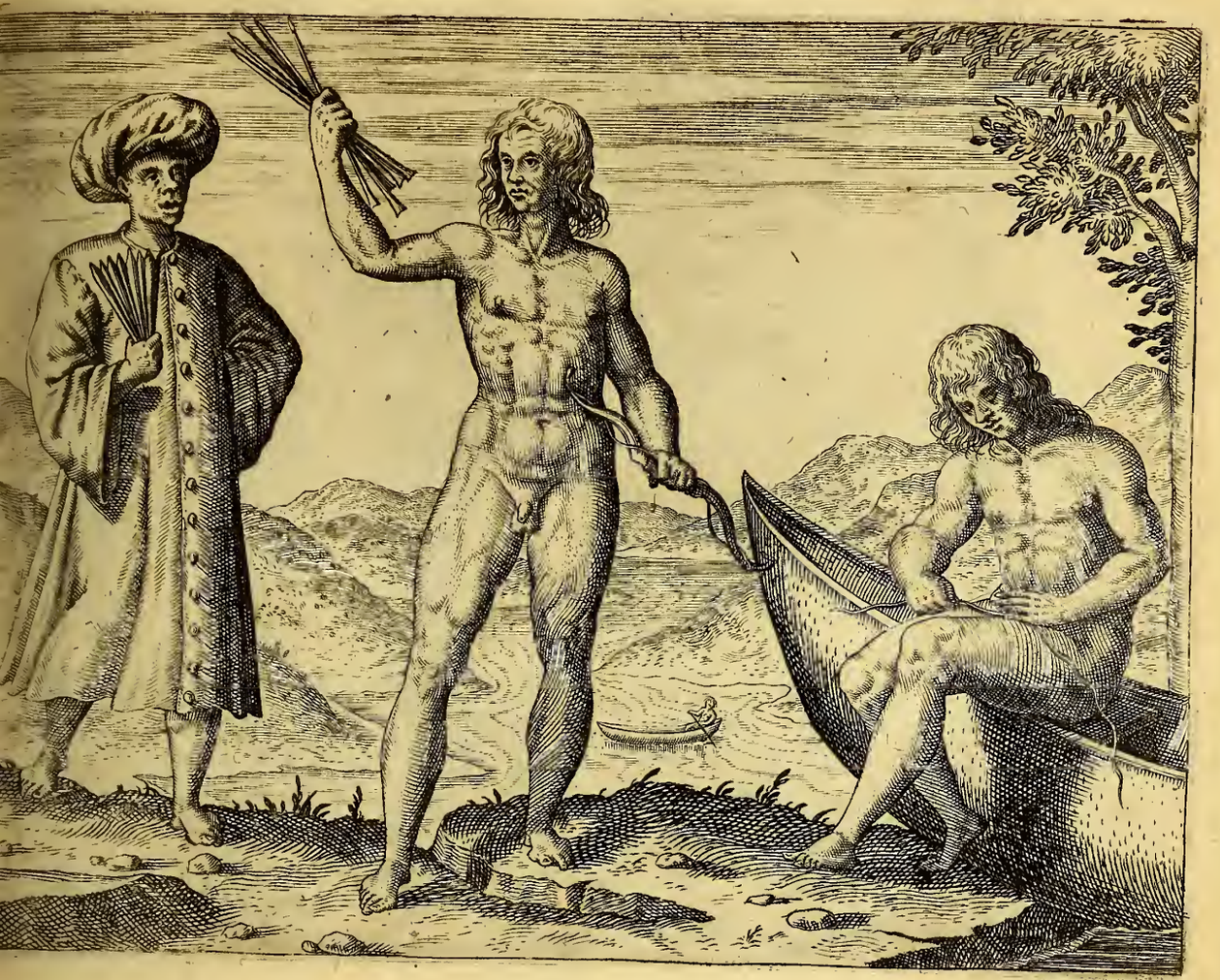

IN Pugnatam insula, nõ procul à Sunda sita, homines toti nudi ambulant ad morem Brasilianorum, quos etiam corporis colore referunt. Crines promissos fouent: & pro armis arcus & tela minuscula habẽt. Piscatu potissimum victitant, & tenui parcaq; dicta vtuntur.

Abexin hic ex presbyteri Ioannis terra aduena est. Gens ea tota nigricat, labra tumida & q. inuersa, oculosq; spatiosos habens. Magna ex parte periti negotiatores, sed nauta tamen meliores sunt.

RPJCB

XIV.

HABITVS MORESQVE INSVLÆ SVMATRA INCOLARVM. 8.

INsula Sumatra rectà ad aditus via Sunda posita est: ad cuius pagum quendam Dampin dictum, cum applicuissemus, Primas pagi nobis occurrens, valde humaniter peregrinos accepit, vt populum illum ingenij liberalis esse iudicaremus. Vestitus eorum magna parte ex panno bono coloris cyanei constat. Primatem loci magnus ministrorum comitatus pro quardia ponè consectatur: in quo & fœminæ quædam, cistulam eius Betelle adimpletam, & res alias ferentes numerabantur. Ponè ad latus ferè è vestigio ipsi minister erat, qui vmbraculum contra Solis & pluuiarum vim ipsius capiti præferebat. Mulierum habitus tunica è lumbis dependens est: superiore parte thoracali ad velandas mammas contecta. Crines religatos obiter ex scapulis demittunt, vt ex figura hac clarius intelligi potest.

APJCB

XV.

QVAE RATIO CONDITIOVE PORTVVM ET NAVIVM STATIONIS ad ciuitatem Bantam, insulasque & flumina cætera finitima sit. 9.

BAntam insulæ Iaua Metropolis, portum tutissimum & commodissimum habet. A. Ciuitas Bantam est. B. Insula Paniam dicta, ad quam emendam Lusitani 200000. cruciatorum spoponderunt. Sed quod venditio ista ad Iauanensium regni detrimentum spectare videretur, illam ab incolis non obtinuere C. Scopulus est, ex media vnda prominens. D. Insulæ quinque, post quas nos anchoras miseramus, ab insulanis Pulo Lima dictæ. E. Insulæ aliæ duæ, Pulo Duo nominatæ, Indianis palmis & arboribus fructiferis aliis valde fœta, ad quam pineas nostra cum 24. fustis conflixerat. F. Angulus extremus est versus occidentem, vbi vicus quidam Anio, & ad hunc parua insula alia consita est. G. Duo scopuli. H. Insulæ duæ paruæ. I. K. Insulæ aliæ duæ altiores, viridariis ornatissimæ. L. Insula est, ad quam noctu naues militares contra omnem euentum excubias agunt. M. N. Duo fluuij exigui.

RPJCB

XVI.

CIVITAS BANTAM TORMENTIS NOSTRIS OPPVGNATA, ET PINEAS cum fustis 24. conflictata. 10.

POstquam intellexissemus, Gubernatorem ciuitatis commercia & negotiationes nostratium inhibere: naues nostras ad ciuitatem tam proxime adegimus, vt displosis contra eam aliquot tormentis ipsum regis palatium contingeremus. Qua re vrbani perculsi, nostrates in liberum pedem statuerunt. Pineas interim nostra, nauem Jauanensem quandam infectata, insperatò in breuia impingens, vix magno labore sese extricare sciebat. Quod è ciuitate prospicientes, desubito 24. cymbas ad illam oppugnandam emiserunt. Contra quas tamen Pineas se tam animose tutata est, vt emissas cymbas non saltem in fugam redigeret, sed etiam multis cæsis, aliquot illarum plane submergeret: de suis interim ne vnico quidem læso.

XVII.

SITVS CIVITATIS BANTAM. II.

BAntam Metropolis Insulæ Jauæ maioris, hoc situ, & modo posita est.

A. Palatium Regis. B. Pacebam siue forum. C. Porta terrestris. D. Porta Palatij. E. Porta ad mare. F. Crates ad flumen noctu intercludendum structa. G. Templum siue Mesquite. H. Chinensium habitatio. I. Aedes Capitanei ciuitatis, quem Payera Guban nominant. K. Riuus ciuitatem perluens. L. Sabandei aula. M. Aula Almirantis. N. Chinensium forum. O. Domus Hollandorum mercatoria. P. Gussarattorum & Bengalorum habitatio. Q. Bazar siue forum, maiori forma cum mercibus suis deinceps priuatim expressum.

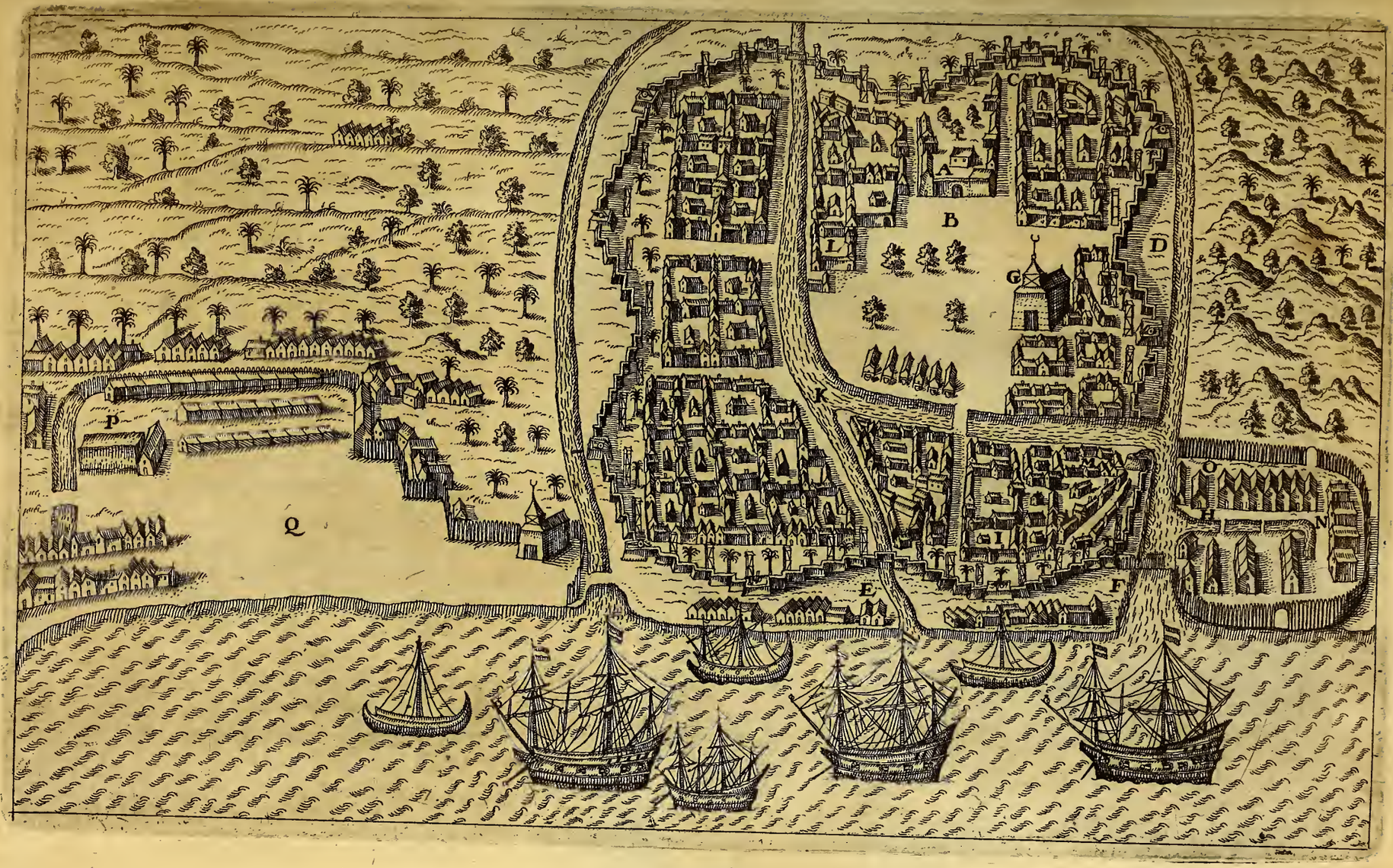
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M
N
O
P
Q

KPJCB

XVIII.

SOLEMNITAS NVPTIALIS BANTAM INCOLARVM. 12.

IN historiæ procinctu fusius declaratum est, quo ritu Bantani liberos suos nuptum dent. Id hic strictim repetere lubet. Igitur præter Sclauos & mancipia, dotis non admodum multum contribuunt. De matrimonio si fors duo conuenerunt vel depacti sunt, ab eo tempore nec sponsus nec sponsa pedem domo efferunt, vsque dum plene exactæ nuptiæ sint. Ad nuptias vero omnes cognati & amici cum seruis & ancillis suis, pulcherrime & delicatissime ornati conueniunt. A sponsi domo vsque ad habitationem sponsæ, vtrinque ex ordine multæ longæ hastæ in terram defiguntur, fasciis seu vexillis ex gossipio vel albo vel rubro desuper religatæ. A. meridie sponso equus commode ornatus & instructus adducitur, quo vniuersam ciuitatem coambit. Eo interim tempore mancipia sponsi dotalia domui se sponsæ sistunt, quolibet donarium suum pro more offerente. Vespere appellente, si pro lubidine sponsus circumspatiatus est, epulum cognatis & amicis primariis datur, quo sumpto domum suam quisque remeat. Velo interim se aliquo sponsus cum sponsa adludendi gratia abripit & occulit, à quo dein tempore sponsa à nullo viro conspicitur.

RPJCB

XIX.

QVO RITV HABITVVE DVCES SEV CAPITANEI PER VIAM publicè incedant. 13.

PEr puplicum procedenti exercitus præfecto seu primati alij hasta vna vel duæ, & gladius pariter vagina ex holoserico vel rubro vel atro conditus præfertur: quem pone ministri sequuntur, quorum vnus cistulam cum Betelle, alter hydriam portat. Supra caput eius vmbraculum illic regionis vsitatum sustinetur. Cui si fors in media via ciuium quispiam occurrat, cum recta pergere nefas sit, tamdiu sese demittere & incuruare coguntur, dum primas iam transierit. Capitanei, succinctorio, filo aureo collecto, contecti ingrediuntur, superne nudi, nisi quod interdum synthesi ex holoserico vel Coccino manicata muniuntur. Caput Cidari Turcica, ex nobili Bengalensi panno voluta teguntur. Pugiones nunc retro, nunc porro, nunc ex lateribus suffigunt, quos Cris *vocitant, quibus multum fidunt. Passu ingrediuntur pompatico & valde ambitioso, pedes tamen nudi: quos tectos ostendere, certo probro habent.*

RPJCB

XX.

MILITES IN BANTAM GREGARII CVM SVIS armis. 14.

Milites in Bantam peltas interdum contractiores, interdum patentiores ex corio consutas gestare solent, & hastas iuxtà ferro flammiformi præpilatas. Thoraces hi ex quadrangularibus laminis, ferreis annulis cõsutos induunt, in cæterum & gladijs insignes. Sed sclopetis tamen vti non possunt. Tempore siquidem aliquo, cum Iauanus quidam, prius à nobis informatus, taurum syluestrem feriturus esset, sclopetum buccæ admotum & disploſum, hominem tam valido illisu prostrauit, vt aliquandiu attonitus, suiq; non bene compos humi iaceret. Qua disploſione taurum quidem ferijt: sed ipsi sibi tamen binis excussis dentibus, postmodum ad audendum idem persuaderi nullo modo potuit.

XXI.

EXTRANEORVM MERCATORVM IN BANTAM PRAEfiguratio. 15.

IN *Bantam variarum nationum mercatores se continent, litera* A. B. C. *signati.* A. *Mercator Persicus ex Caracone. Hi gemmis emendis & vendendis negotiantur.* B. *Ex Arabia mercator. Hi mari potissimum circa insulas negotiantur.* C. *Peguinus est, mercatoriam apprime edoctus. Designatæ hæ nationes Bantam omnes incolunt, quod negotiationis suæ ibi fructum vberem sentiunt. Qui tamen, pro figura huius facie, habitu vestituque inter se aliquatenus differunt.*

XXII.

MERCATORVM EXTRANEORVM IN BANTAM ALIA effigiatio. 16.

IN Bantam mercatores etiam alij conſederunt: vt qui ex Malacca veniunt, litera D. notati. Hi quæſtum faciunt elocata pecunia, hac ratione ſeu conditione, vt ſi negotiaturi aliquô, iter & propoſitum ſuum feliciter confectum dederint, pecuniæ duplum creditori refundant. E. Quillinus eſt, qui negotiationi ſimili modo cum iam dictis fere ſtudet. Qua in re ad lucrum ſuum aſſerendum valde induſtrij ſunt. Chinenſium inuectas merces compendioſe redimunt: quas his iterum profectis pro ſuo arbitratu cenſent & vendunt. F. Horum mulierum ſeu coniugum habitus eſt.

PJCB

XXIII.

MERCATORVM EX CHINA IN BANTAM NEGOTIANTIVM SCHEMA.

IN Bantam ſuas mercaturas Chinenſes quoque vrgent, iis mercibus venumdandis, quas ex China conuehunt. Habitus eorũ hic depictus eſt. In Bantam fœminas mercantur, quas ſuis officiis, quamdiu ibi commorantur, adhibent. In Chinam redeuntes illaſdem reuendunt: aut ſi liberos ex illis fors ſuſceperunt, ſecum eas abducunt. Sunt Chinenſes, qui ibidem perpetuas ſuas ſedes habent: quorum habitacula à Iauenenſibus nonnihil remota ſunt. Hi à pago vno ad alium commeant, & à ruſticis certo pretio piper colligunt. In quo emendo ne dolum ſentiant, ſtateram ſecum circumgerunt, ex qua pendulo ſacco piper induñt. Quod ſi ſatis ponderoſum inuenitur, cum ruſticis de eo paciſcuntur. Veſtes coloris fere ſubciianei geſtant, caput texta pulchra vitta exornati.

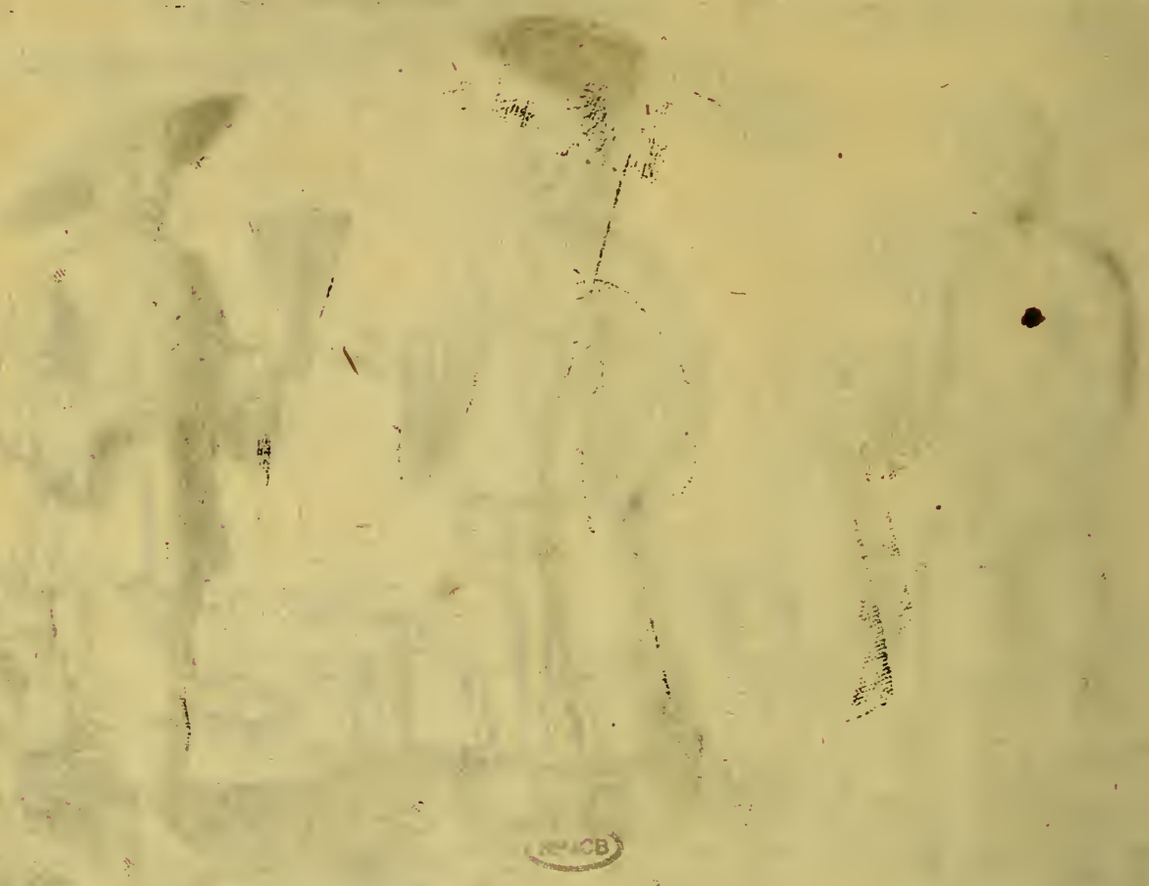

XXIV.

CHINENSIVM IN BANTAM SVPERSTITIO ET idololatria. 18.

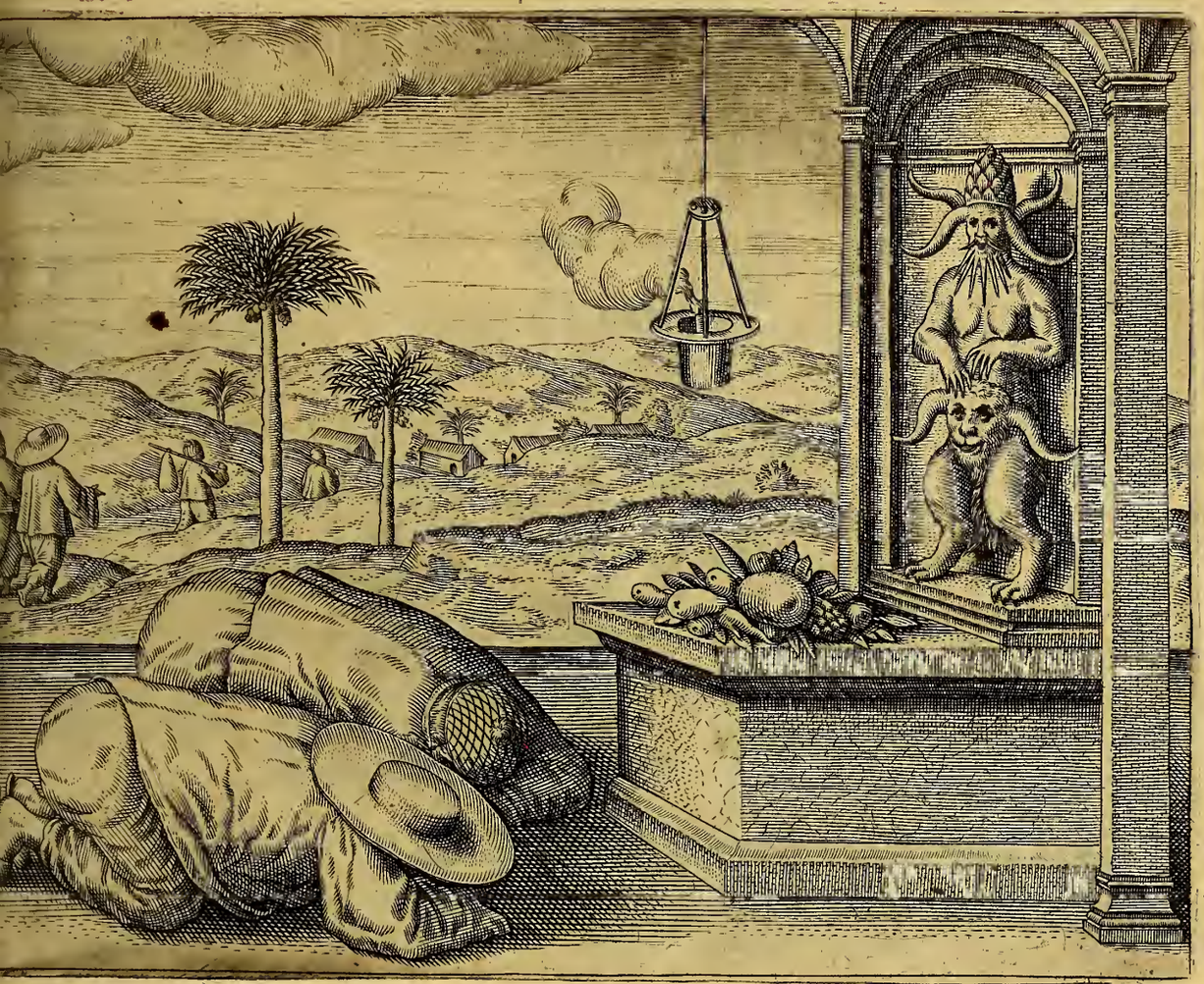

Chinenſes in Bantam peculiare quoddam Idolum venerantur, ſub ſpecie Cacodæmonis, hac figura expreſſi. Huic offerunt omnis generis fructus, quos eius altari deponunt: iuxta quod in faciem proni deuoluti, humo tam diu incubant, dum oblatis ſatiatum Idolum, & eadem ab ipſo ſatis conſecrata putant aut imaginantur. Tum ſe ergo humo iterum attollentes, fructus ſacros domum aſportant, & illos cum gaudio quodam eſitant, ratum habentes, Idolum porro ipſis nihil incommodi, verum ſalutaria & votiua omnia præſtiturum.

JCB

XXV.

QVO RITV BANTANI CONCILIA MILITARIA AGANT. 19.

CErtos & discretos hi dies habent, quibus Senatus iste coit. controuersiæ ergo forenses à meridie audiuntur, quouis causam suam asserente. Quod si vero vel Bellicæ res, vel aliæ grauiores tractãdæ sunt, tum eæ sub noctem ad Lunæ facẽ transiguntur, vbi in secreto omnia decernuntur. Omnes hæ conuentiones in foro publico seu Pacebam propalam fiunt, hoc ordine. A. Gubernator cum primariis Capitaneis. B. Episcopus cum Senioribus. C. Almirans, cum præfectis nauium aliquot. D. Nobilitas ex rure. E. Malayos. F. Turcæ & Arabes. G. Nobiles iuuenes. H. Ministri seu mancipia, suis dominis ad officia parata.

RPJCB

XXVI.

RVSTICORVM, QVI PRIDEM IVXTA CIVITATEM BANTAM CONfederunt, & Sclauorum aliorum idea. 20.

RVstici hi, homines simplices & agrestes, Regis permissu iam pridem iuxta Bantam habitandi gratia consederunt: quo loco vrbem, Sura *dictam, ad radices montis* Gonon Bezar, *piperis prouentu & Reguli sui sede celebrem extruxerunt. Ad legem viuunt Pythagoræ, nullo, cuius vita in sanguine est, vescentes. Cibis vtuntur, oryza, fructibus & herbis natis. Extra omne coniugium castos & temperantes se gerunt. Vitam plane philosophicam agentes. Vestiuntur panno quodam candido, ex cortice, albicante arboris papyri industriè contexto: cuius vno corpus succingunt, altero caput obuelant.*

Hac figura & Sclaui sistuntur, quo illi modo nauiculas suas, & res alias construunt. Hi toti nudi, & corpore, & capite ingrediuntur, nisi quod pro pudore velando perizonio xylino vtuntur.

RPJCB

XXVII.

TRIREMES SEV GALIOTTÆ, ET FVSTAE IAVEnenſium. 21.

NAuibus ſuis, Cathurs dictis, tempore belli vſurariis, quatuor vel ſex tormenta minora vehunt. Inferius in ventre quaſi nauis Sclaui ſedentes, remos impellunt: Supra hos milites ſuis armis inſtructi conſiſtunt. Præfecti nauis primates fere ciuitatis Bantam ſunt. Naues hæ vnum tantum malum & vnum velum habent: Claues noſtrarum triremium fere conſimiles habent, qui in Laſſaon Jauæ, ex inſtructione Turcarum Bantam incolentium, extruuntur.

RPJCB

XXIIX.

NAVIVM, QVIBVS BANTANI VTVNTVR, GENERA quatuor. 22.

PRæter dictas naues Iauani adhuc genera quatuor in vsu habent. Vnum grandius, duobus malis & totidem velis insigne. Secundum minus, quo ferè oram legere, & merces ex loco in locum traijcere solent. Tertium, scaphæ piscatoriæ simile: quo tanta concitatione & celeritate vehuntur, vt volitare propè videantur. Vnde & volitantes naues dicuntur. Harum carbasa magno numero in Bantam, aliæ ex arborum foliis, aliæ ex alga conficiuntur. Ad puppim gubernaculum nullum annectunt, sed vtrinque præfixis remis nauem pro lubitu agunt.

RPJCB

XXIX.

CHOREA SEV TRIPVDIVM IAVANORVM. 23.

SAltandi libidine Iauanis inceſſente, mares latus alterum fœminæ oppoſitum occupant, eo fere modo, qui de incolis Madagaſcar præſcriptus eſt. Corporis tamen geſtibus diuerſis ſe mouent. Iam enim in hoc, iam illud ſe latus incuruantes bracchia tum exporrigunt, tum reſumunt, & eadem mox pectori applicant, motusq; alios addunt. Inſtrumenta, ad quorum impulſum ſaltitant, cannæ ſaccharinæ ſunt, ex ordine gradatim ad fiſtularum organicarum modum ſcamno iuxta ſeſe poſitæ. Cuiuslibet orificium lamina ſeu orbiculo ex ære tenuato obditur, qui poſtea ſtilo æneo ex ordine pro cantus natura pulſati, ſuauiſſimum iucundiſſimumq; concentum edunt.

RPJCB

XXX.

CHARAGMA PELVIVM SIVE CYMBALORVM, QVIBVS IAVANI CAMPANARUM & Muſicorum inſtrumentorum aliorum loco vtuntur. 24.

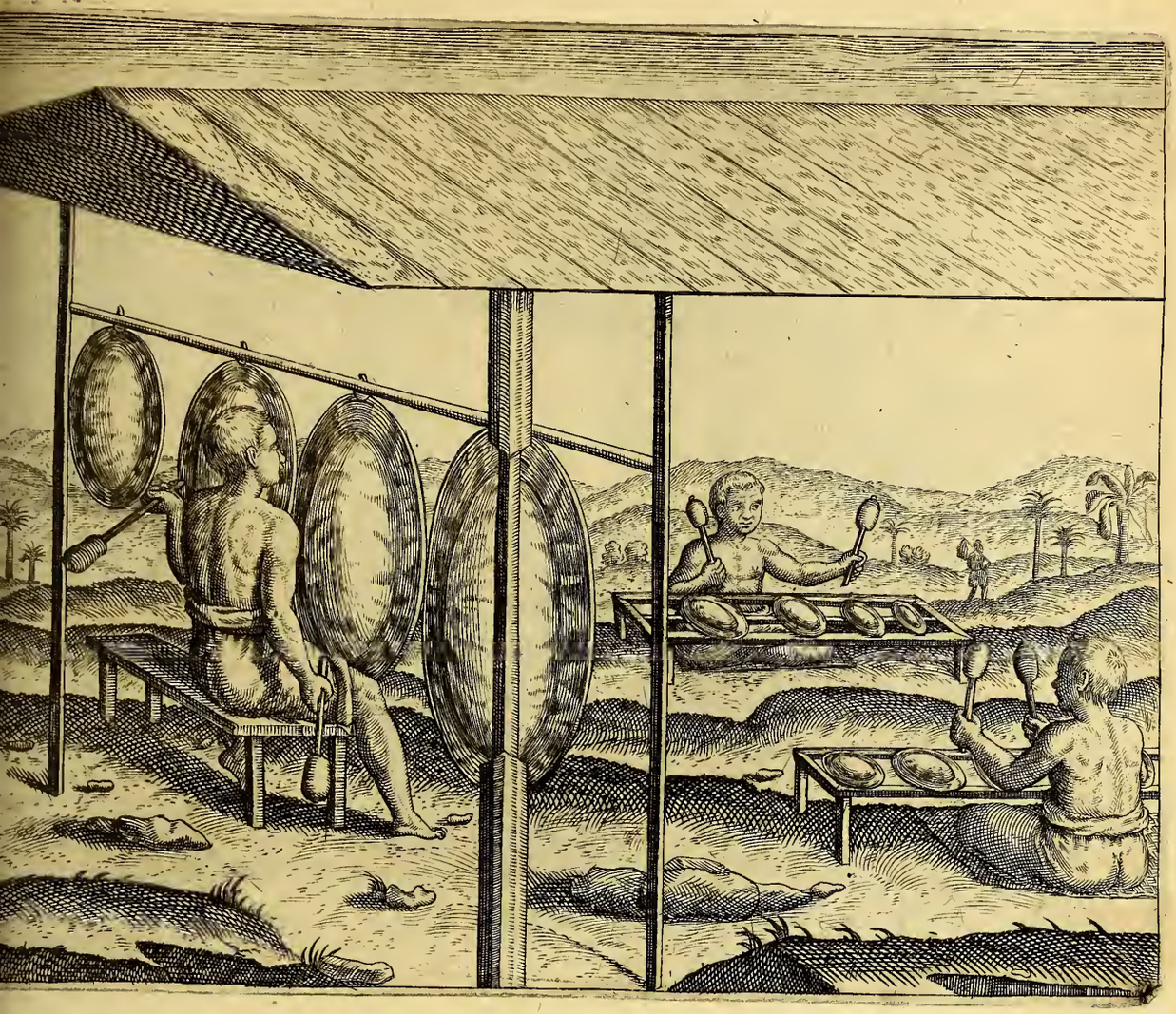

INſtrumenta hæc ita ſe habent. Sub porticu ſeu tecto quodam fuſas grandes pelues, alias alias magnitudine exuperantes, ſuſpendunt, & ex ordine quidem, vt toni tum aſcendendo tum deſcendendo euarient. Sonitum ergo ſi remiſsiorem expetunt, tum pelues minores eligunt, quas tranſuerſis lignis ceu cratibus imponunt, & malleolis, Vitriariorum clauiculis ſimilibus compulſant, cantumque tam exquiſita proportione moderantur, vt audientibus certæ iucunditati ſit. His inſtrumentis etiam vti ſolent, ſi regis nomine populo quid ſignificandum aut demandandum eſt: ſicut noſtro tempore factum erat, cum Iauanis regis nomine denunciaretur, libera nobis noſtra commercia dari.

RP JCB

XXXI.

NEFARIA OBTRVNCATIO QVORVNDAM IN NAVI HOLlandia dicta, à Iauanensibus instituta. 25.

EX Bantam cum soluissemus de omni tractatione penitus desperantes, ad quatuor ciuitates alias à se inuicem non procul distantes appulimus: quarum nomina sunt Tubaou, Cydayo, Brandaon & Surubaia: quo loco rex cum aulicis suis nos valde humaniter exceperant quidem, sed specie falsa & cum malo dolo. Postquam enim rex ad nos significari curasset, venturum sese & nostram nauem visitaturum: & nos ob id illam singulari studio excoleremus ornaremusque: nauarchusque insuper in triremi Amsterdam vna cum officiariis cæteris in supremam nauem scenderet, ibi Regem præstolatum & cum submissione exceptum: tum proditores homines Iauani, qui cum tribus Paraos (naues ipsorum peculiares sunt) ad nos vehebantur, nauem Amsterdam dictam occupantes, districtis pugionibus quoscunque obuios inuaserunt & obtruncarunt. Quo in tumultu Capitaneus ipse cum Nauarcho & 10. viris aliis, supremam nauem tenentibus, cecidit, huius proditionis parum metuens. Quam concitationem cum aliqui ex parte nauis infima exaudirent, & quid rerum geretur, iam planius viderent: arreptis verubus, hastis, acinacibus tanto feruore in grassatores irruere, vt in fugam versorum pars in mare se turbaret, pars alia in subditam scapham desiliret, quæ tamen & ipsa tormentis emissis post submersa est. Quo conflictu nostrorum duodecim, sed Iauanensium 150. cecidere.

JCB

X

ACCVRATA DESIGNA

BANTAM, CVM

FOrum in Bantam ita constitutum est. A. Locus, quo Melones, cucu
barum forum. D. Statio Bambi, seu cannarum sacchararum exponen
neos pannos viri. G. eosdem fœminæ vendunt. H. Officinæ aromatariæ
næ. M. Forum piscatorium. N. Forum pomarium. O. Forum olitorium
torum. T. Gemmariorum tabernæ. V. Naviculæ, aliunde victualia co

XII.

TIO BAZAR SIVE FORI IN
SVIS MERCIBVS, 26.

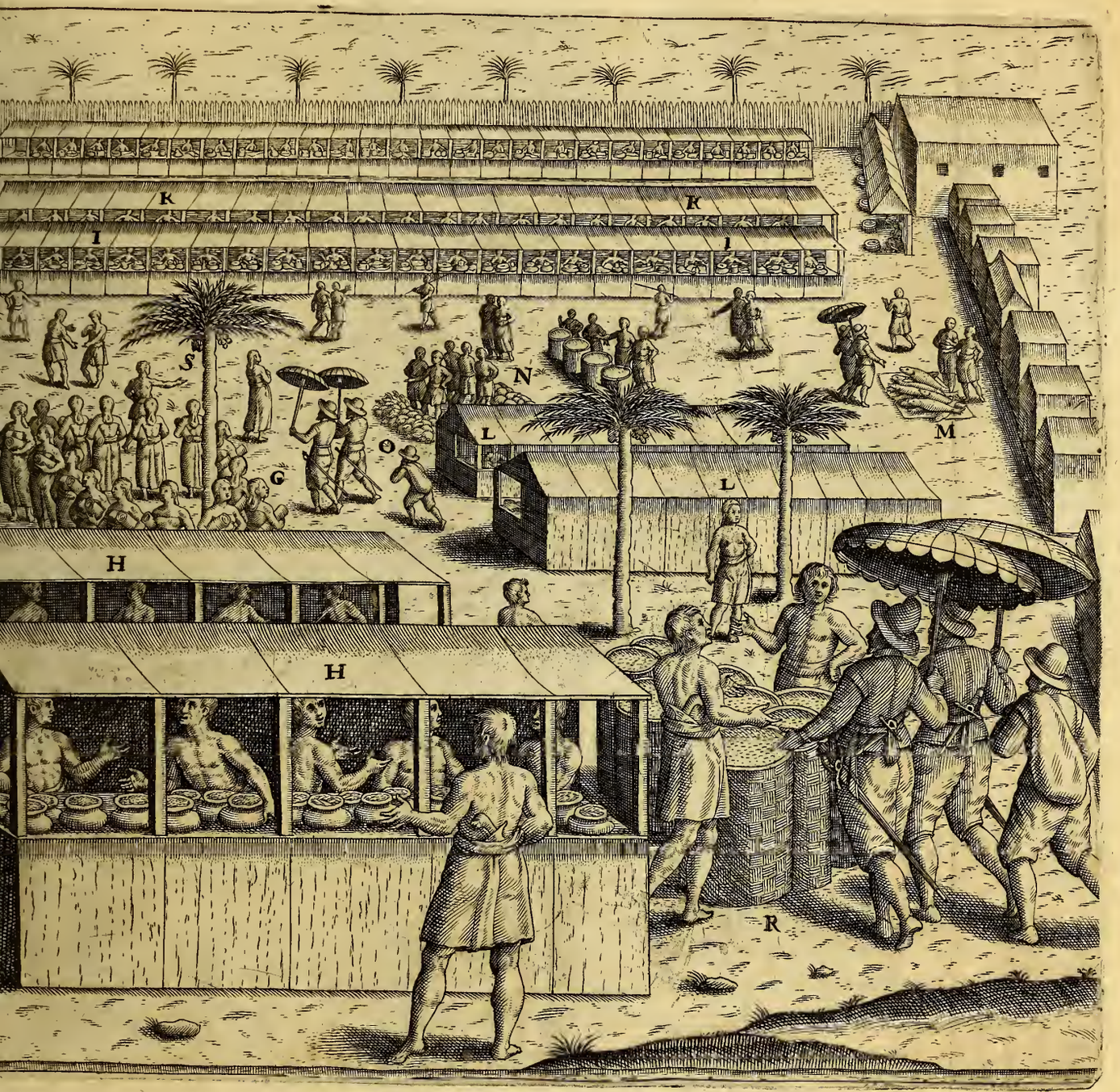

res, & cocus venduntur. B. *Locus vendendo saccharo, & melli destinatus.* C. *Fa-*
rum. E. *Locus, quo pugiones, Cris, Acinaces, hasta, & arma cætera emuntur.* F. *Li-*
Bengalorum, siue Gussaratarum tabernæ ferramentariæ. K. *Chinensium taber-*
Forum piperis. Q. *Forum caparum.* R. *Forum oryzæ.* S. *Ambulacrum merca-*
hentes. X. *Forum gallinarium.*

XXXIII.
INSVLAE BALY CONTRAFACTVRA. 27.

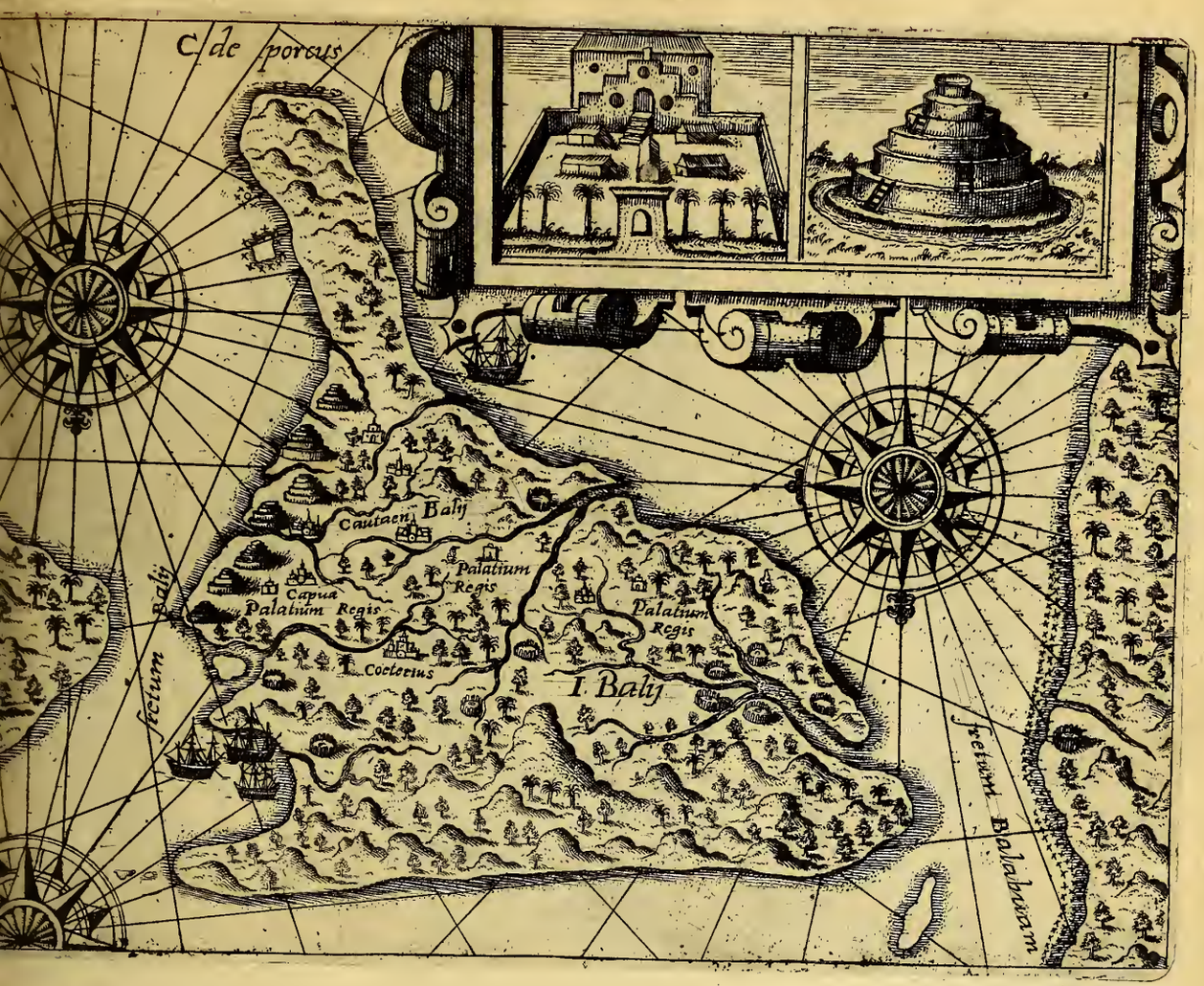

INsula hæc versus Orientem ad magnam insulam Java sita est, ambitum 12. circiter milliarium Germanicorum habens. Huius angulus Septentrionalis ad gradus $S^{\frac{1}{2}}$ exporrigitur, valde asper & montosus. Meridiem versus insula in profundum fretum aliquousq; protensa excurrit. Hæc valde populosa est, cum cuilibet tot ducere vxores liberum sit, quot animo lubet. Qua occasione indies numero magno crescunt: taceo, quod subinde mancipiorum seu Sclauorum magnum numerum emptione comparent. Negotiantur vt maxime pannis zylinis, quas probe textos postmodum insulanis vendunt. Sed & agricolationi student, cum terra ista omnium rerum, pecorum, frumenti & fructuum, aliorum valde ferax sit. Aedes & palatia habent, arte optima ornata & extructa.

XXXIV.

QVOMODO REGES INSVLAE BALY CVRRV VEHANTVR. 28.

INsula hæc multos equos promit: sed tamen breues & ignauiores, ideoq; haud tanti æstimatos. Iis soli vulgares homines equitare solent. Superiores se à Sclauis portari sinunt: aut curribus à bubalis tractis vehi. Huius exemplum nobis præbuit Rex dictæ insulæ, qui pulcherrimè exsculpto & cælato curru ad nos in littus expatiabatur. Currum hũc Bubali gemini nitidissimi traxerant, ipsi ornamentis & tapetibus preciosis constrati. Ponè regem in curru mancipium quoddam sederat, qui vmbraculum Regis ferebat. Ante & post currum regis stipatores seu apparitores, longis iisq; flammiformiter acuminatis hastis & telis alijs armati incedebant. Cum ad huius Regis petitum aliquot tormenta disploderemus, ipse suæ gratiæ delatione officiosa facta à nobis recessit.

RPJCB

XXXV.

QVOMODO PRIMATES INSVLÆ BALY GESTENTVR. 29.

PRæfecti & nobiles Baly insulæ, vel ad aulam vel aliorsum ituri, sella artificiose exsculpta, leui tamen portantur: quæ superne contecta pro vectibus Cannas saccharinas habet. Baiulorum duo ordines sequuntur, vt vno lassefacto, alter recens in eius locum subeat: vt sic expeditius iter præsumptũ confici queat. Circumcirca & hi suã quardiam habent, hastis, telis & armis aliis instructam: quos pone & fœminæ capsulas Betelle & hydrias ferentes sequuntur, eadem & cæteris officiis optabiles.

RPJCB

XXXVI.

SEQVVNTVR IAM ELEGANTISSIMÆ QVÆDAM FIGVRÆ ET HISTORIÆ memorabiles triplicis Hollandorum nauigationis per Norvvegiam, Russiam & Lappiam versus Septentrionem per glacialem Oceanum susceptæ: expressissime & integerrime ex ipso Originali assertæ.

Vrsus cymbam nostram inuadit, & quid ei euenerit. 1.

Vm naues nostræ apud Bernfurtum anchoris firmarentur, vrsum insperato album immanem animaduertimus. Illico ergo in cymbam nos deiicientes, ex illa sclopeto eliso vrsum transfiximus. Quo ictu bestia truculenta infuriata, saltu rapidissimo in aquam desiliens nos adoritura videbatur. Contra quem, cum qui in naui essent, remos impellerent, laqueo eius collo iniecto viuum in nauem pertracturi erant. Vrsus autem expedite nauem adsiliens, nullo negotio vniuersos oppressisset, nisi singulari Dei consilio laqueus claui vnco circumuolutus, eius insultum prohibuisset. Quem tamen tandem confectum excoriauerunt, & pellem in Hollandiam importarunt.

JCB

XXXVII.

VERA EFFIGIES MONSTRORVM MARINORVM ROSMARORVM, seu VVallreussen dictorum. 2.

CVm ad insulam Oraniam commoraremur, in continente genus quoddam monstrorum marinorum Rosmarorum seu Wallreussen, dictorum offendimus, animalia equis grandiora, crinibus hispida ad lævorem fere canis marini. Pedes quatuor habent, & dentes ex maxilla superiore geminos ad dimidij cubiti longitudinem prominentes, quibus ad iniurias declinandas industriè vti norunt. Hos læsi nauiculis tanto robore impingunt, vt quasi vncis eas euertere leui opere possint. Id quod & nobis accidisset, nisi valido clamore concitato paue factos eos aspulissemus. Monstrorum horum ad 200. iuxta littus quoddam in arenarum cumulo sese circumuolutantes conspeximus. Quæ cum dentium auferendorum gratia adoriremur, eorum tamen nullum interficere potuimus, etsi arma nostra omnia comminueremus. Hoc tamen loco & alium vrsum candidum confecimus, de quibus in historia prolixius.

JCB

XXXVIII.

EFFIGIES SINVS, SEV ANGVSTIÆ NASSAV, CVM ADiunctis cæteris. 3.

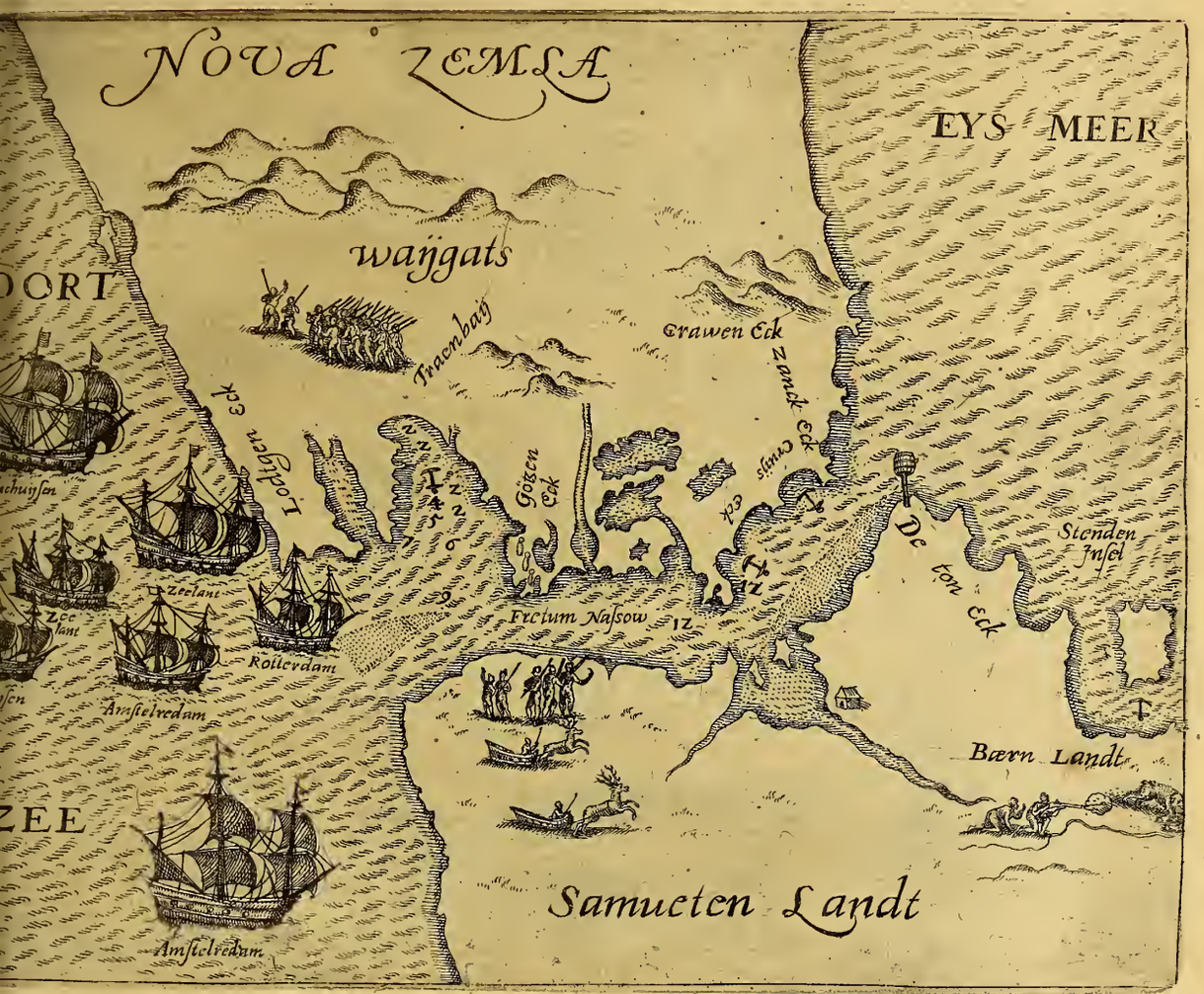

TAbula hac, via seu Isthmus freti Nassau exprimitur: vbi ad Traen Bay littus tenentes, nostrum 54. circiter in Cõtinentem egressi sumus, quæsitum, si quos fortè peruestigare homines possemus. Sed præter trahas quasdam velleribus vulpium, damarum, vrsorum, adipe item piscium, & mercibus alijs onustas nihil reperimus. Vestigia tamen quædam hominum ceruorumq; attigimus. Aliquandiu itaque incassum oberrantes, ad naues tandem nostras rediuimus.

NPJCB

XXXIX.

HORRENDAE ET INVSITATÆ VASTITATIS VRSVS SOCIORVM nostrorum duos dilaniat. 4.

CVm in Insula quadam, nostris Insula Statuum dicta, applicaremus, lapillos quosdam Adamantibus haud dissimiles nautæ nostri inibi inuenerunt: quos ob id magna diligentia colligebant. Binis vero eorum quadam in fouea istos quærentibus derepente prægrandis & vastus Vrsus occurrens, alterum collo prehensum, confecit. Quod alter in proximo videns, aufugiens, ad vrsum impetendum sociorum 20. excitat. Quibus accurrentibus, & telis bestiam adorientibus, è medio illorum adhuc vnus ab ea correptus, frustillatim discerptus est. Vrso tandem strato & deiecto corium detractum Amstelrodamum importatum est.

RPJCB

XL.

PHOENOMENON IN COELO.

VRSVS IMMANIS CAPTVS. 5.

CVm nauigatione tertia Septentrionali iam menſem circiter vnum exigeremus, in cœlo oſtentum apparuit, Tres nimirum ſoles, aliquot Iridibus circumducti. Paucis diebus poſt, cum ad glaciei fines propelleremur, vaſtus vrſus quidam naui noſtræ appropinquabat. Quod obſeruantes nos arreptis proximis armis in cymbam quãdam conceſſimus, vt ad eum propius conuecti collo eius laqueũ obſtringeremus, monſtrũ interea geminatis ictib. punctibusq́, vndelibet inſectantes. Etſi vero noſtrum quiſpiã ſecurim eius dorſo tam valido ictu impingeret, vt ea profunda in carne defixa hæreret: nihilominus tamẽ primore pede nauiculam noſtrã tam forti percuſſu feriit, vt eius veſtigiũm in ligno relinqueretur. Vt quin nauis mergeretur, parum abeſſet. Sed & hæc tandem beſtia confecta & à nobis obtruncata eſt.

RPJCB

XLI.

VIVA SAMOGITHIORVM SPECIES. 6.

Samogithios hos offendimus in Continente quadam, VVaygat dicta. Externa ſpecie quidem feri, ſed illicò tamen ad colloquium noſtrum humani, & bene morati inuenti ſunt. Staturæ ſunt breuis, vultus lati & depreſſi, oculorum paruorum. Genua ipſis extrorſum prominent. Crines alunt promiſſos, quos intortos ab occipite religant. Veſtitum gerunt ex pellibus hiſpidis ſartum, quo à vertice ad pedes vſque conteguntur. Hi trahis neceſſaria conuehunt: quarum ſingulis duas damas præfigentes curſum tam concitatum agunt, vt celeritatem eam nec expeditus equus æquare queat.

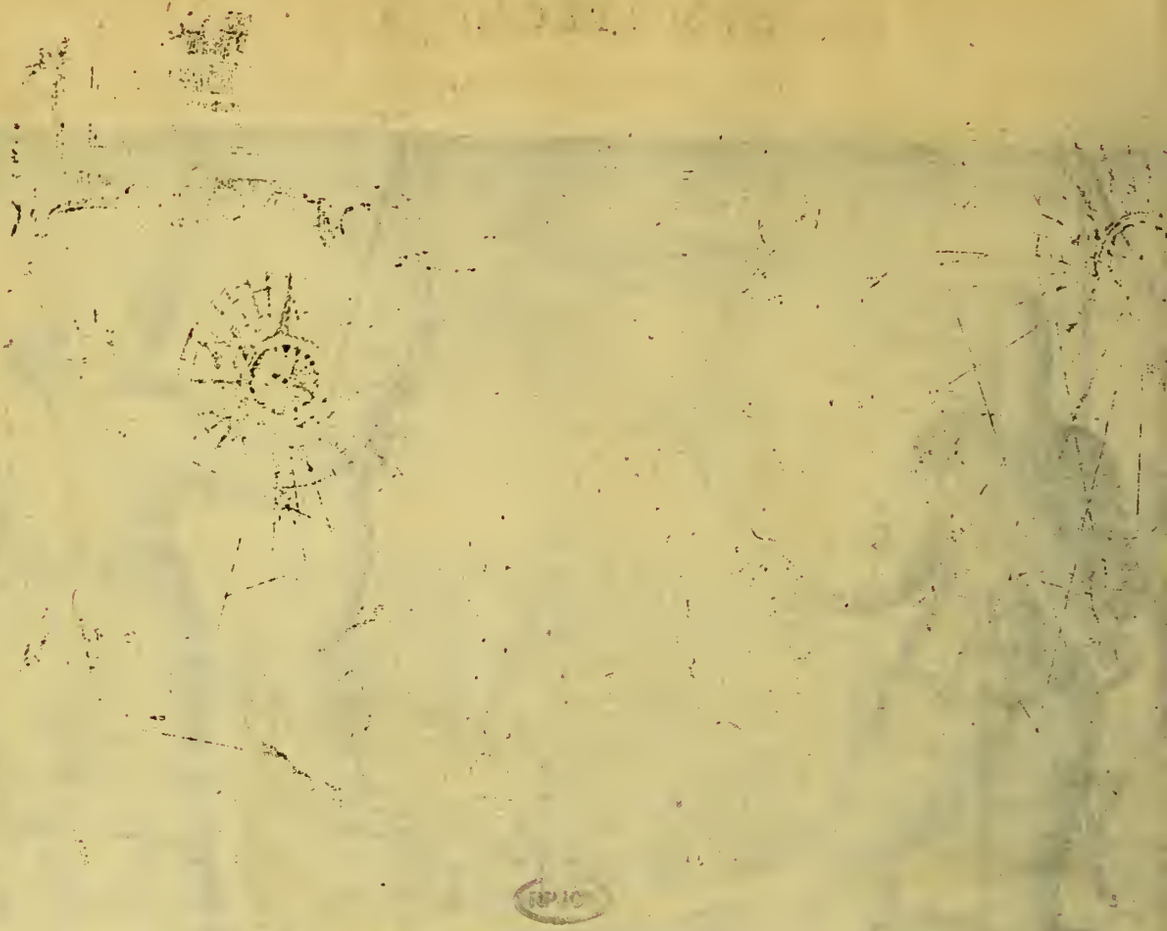

XLII.

NAVI NOSTRA GLACIEI CVMVLIS DEFIXA, NOSTRVM tres propè mersi. 7.

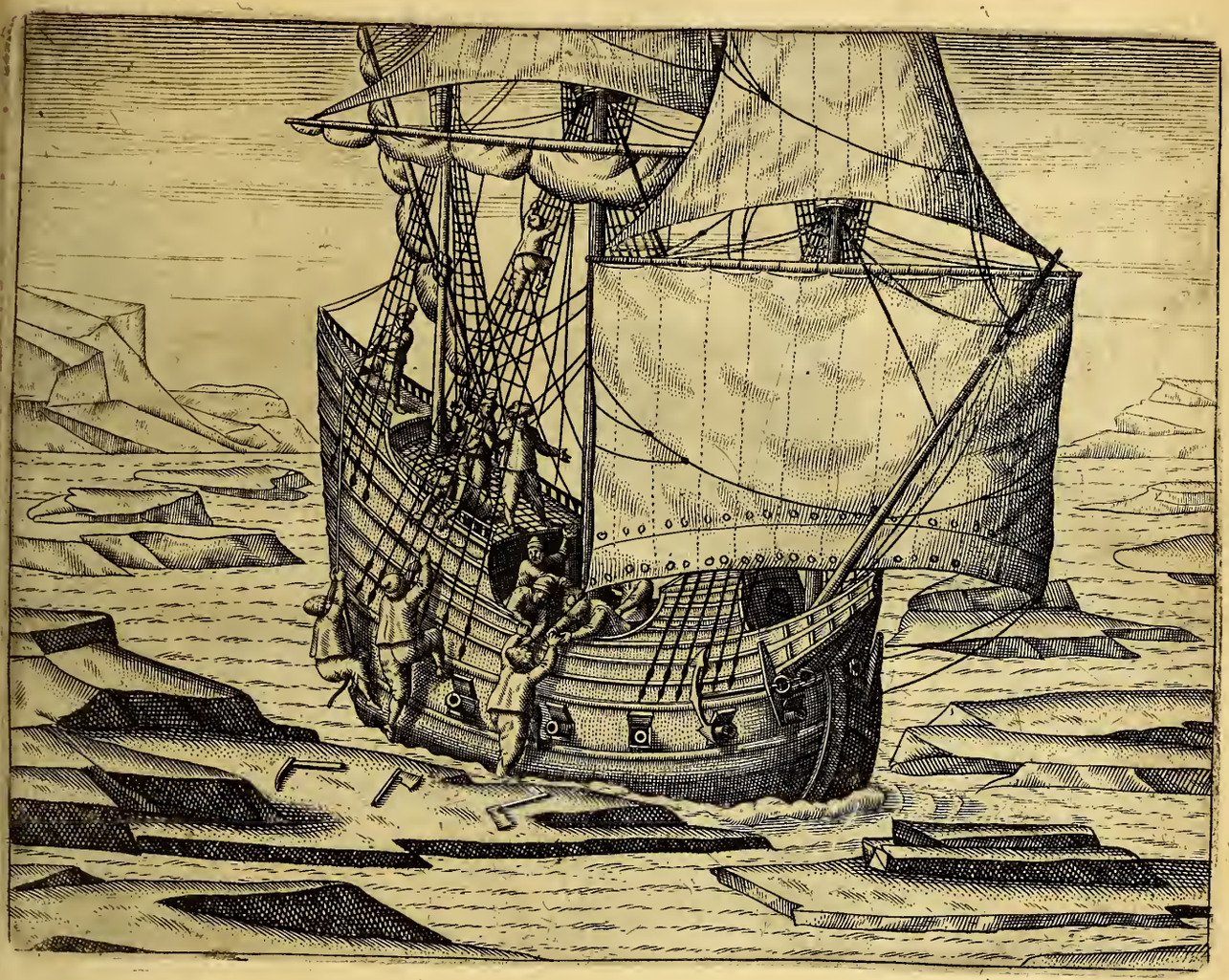

POstquam glaciei obiectu perpetuo nostrum cursum prædiri intelleximus, vnanimi consensu retrò in Hollandiam reuerti statuentes, iam primùm circumquaque congelato mari nos obseptos animaduertimus, ita vt nec porro, nec retrò cursus nobis pateſceret. Nautarum ergo tribus ad rescindendam glaciem, adeoque nobis eruptum parandum è naui demissis, accidit, vt glacie sua sponte diruta & soluta, illi periclitarentur haud leuiter. Qui tamen mutuo caterorum auxilio nauis retinaculis acceptis, ita erepti & seruati sunt.

RPJCB

XLIII.

DVORVM VRSORVM, NOS IMPETENTIVM HISTORIA. 8.

QVodam tempore labrum quoddam ſalita carnis aqua eluendæ longius à naui expoſueramus. Quam ſubolfacientes duo vrſi, prædatum accurrerant. Eorum vero alter, qui caput in vas immiſerat, cum à naut a glande emiſſa caput traiiceretur, in terram prouolutus illico expirauit. Cuius caſum cum attonitus nonnihil vrſus ſpectaret ſocius, aliquo profugiens, iter breui relegit, & ad noſtros inſultum fecit. Cui obid cum ſclopetis & bipennibus noſtri occurrerent, ipſe ſe erigens & pedib. ſurrectus à quodam glande feruida traiectus, denuo aufugit.

RPJCB

XLIV.

RVPTA ET SVCCVMVLATA GLACIES NAVIS NOSTRÆ PRORAM surrigit. 9.

POstquam media glacie nauis noſtra tota confixa ſtaret, propediem eam reſolutum, nobisq; egreſſum datũ iri, ſubinde ſperaueramus. Nihilominus tamẽ interim accumulata glacies nauem noſtram ſubiens tanto impetu ſuſtulit, vt prora vltra pedes quinque eleuata ſtaret, nosq; omnes iam iam perituros perſuaſum eſſet. Sociis ergo reliquis, qui in Continentem ex cauſa egreſſi fuerant, vexillo nauis maiore ſuffixo ſignum dantes, cymbamque in glaciem extrahentes illam doliis aliquot pane confertis onerauimus, vt, ſi omnino nauis peſſum iret, vitæ tamen noſtræ conſultum eſſet.

RPJCB

XLV.

DOMVS A NOBIS EXTRVCTA ET ERECTA, QVA PER HYEMEM commodè lateremus. 10.

REbus omnibus desperatis cum animaduerteremus, ante æstatem futuram nos Oceano glaciati haudquaquam ereptum iri: collectis votis decreuimus, loco quodam commodo dispecto, domicilium quoddam, mansioni hybernæ aptum, extruere. Cui instituto mira quoque gratia Deus nobis fauere visus est. Etsi enim tota illa insula, nec ligna, nec stramen, nec folia, aut gramen ferret: ripam tamen quandam ad littus illud indagauimus, tot arboribus, ramis & radicibus, alluuione fortuita, eò illatis obsitam, vt & ad ædes parandas, & hyemis iniurias foco mitigandas ligna abundè sufficerent. Quæ fortuna nisi singulariter nobis alluxisset, propter intensissimum frigus operis cœptis peruacare nullo modo potuissemus. Et quod mirum erat, acerbissimum gelu ita iam inualuerat, vt forte clauo occasione aliqua ori indito cutis tam pertinaciter adhæreret, vt extractum ea expeditè cum certa hæmorrhagia sequeretur.

XLVI.

QVID TRAHAM VLTIMAM IN TERRAM EXTRAHENTIBVS euenerit. II.

VM domo noſtra iam ad ſumma euecta, trahã vltimam mercibus oneratam illi admoturi eſſemus, tres nobis vno incurſu vrſi obuenerunt. Fuga ergo ad nauem arrepta, medio curſu ſociorum vnus fracta glaciei illapſus beſtijs indubitata præda futurus fuiſſet, niſi illis partem maiorem noſtrum inſequentibus ipſe neglectus iacuiſſet. Sed & duo approperantes, bipennibus prætentis illum tutati ſunt. Conuerſi ergo vrſi nauem noſtram vno animo impetentes, fuſtibus tandem è naue confertim excuſsis retro acti ſunt.

XLVII.

EXPRESSA DOMVS NOSTRAE HYBERNÆ FORMA SEV SPECIES. 12.

DOmus extructa hæc fere figura erat. In medio focus erat, supra quem caminus ex asseribus extructus tectum excedebat. Ad latera suffixa scamna erant, ita separata & interstincta, vt discretus cuilibet locus ad lectum ponendum daretur. Parte vna dolium quoddam grandius stabat, quod nobis pro balneo faciebat, aut sudario. Ad huius angulum proximum automatum appendebat: quod tamen immensi frigoris vi tandem immotum factum est. Ideoq; in eius locum horologium arenarium sufficere coacti sumus, quod singulis horis 12. inaniebatur. Superne è mediæ domus tabulato lampas propendebat noctes atq; dies lucida: ad cuius lumen temporis tædium, canendo, legendoq; & exercitijs alijs fallebamus.

RPJCB

XLVIII.

EX STRATO VRSO ADIPIS PONDO 100. COLLECTA. 13.

HOc ergo pacto priuatam & ſolitariam vitam viuentes, cum aliquoties ad decipulas, vulpibus captandis ſtructas, redintegrãdas domo egrederemur, de improuiſo immanis vrſus occurrens, pleroſque ad ædes retrò fugauit. Quem tamen arrepto ſclopeto quodam tam expeditè per medium iectus transfixit, vt glans cor medium peruadens poſtica parte prorumperet. A quo ictu, cum adhuc paſſus 30. procederet, cecidit, & nobis præda manſit. Excoriati pellis pedes nouem longa & ſeptem lata fuerat. Adeps inde ad 100. pondo exemptus, noſtris magno commodo venit ad fouendas lucernas.

NJCB

XLIX.

QVO PACTO NOS AD REVERSIOMEM IN HOLLANDIAM præparauimus. 14.

INgenti rigore, varijs ærumnis & periculis infinitis hyeme tandem hoc loco euicta, Maio mense maris glacies deinceps soluta, nauigationem nobis tutam pollicita est. Quod verò nauis nostra ad iter tam longinquum inepta esset, cymbam nostram firmare & sarcire, adeoq; altius erigere statuimus, vt ea iter commodius exequi liceret: cùm ad loca hominibus habitata milliaria 300. nobis exuperanda præstarent, vnicè ergo operis intentos tribus diebus continuis tres nos adorti vrsi sunt; quos tamen sclopetorum glandibus tandem strauimus.

L.

QVA ARTE ET OPERA NOBIS VIAM STRVXIMVS, AD NAuem noſtram cum mercibus mari nuncupandam. 15.

ABſoluta nauicula noſtra, & ad curſum parata, viam ad mare obtinendum tam aſperam & præruptam offendimus, vt eandem paſtinis, rutris & ligonibus magno labore æquare cogeremur. Quibus ſic iterum operis intentis vrſus prægrandis occurrit: quem tamen ſclopeto confecimus, & ſemiſpirantem effractis dentibus reliquimus.

LI.

NAVIGATIONIS NOSTRAE PRINCIPIVM. 16.

VIa iam ad apertum mare nobis ſtructa, nauiq; noſtra cum omni commeatu & mercibus, aquis data, agrisque binis VVilhelmo Bernhardt & Nicolao Andreas adductis, poſtquam geminis nauibus nos æquali numero partiti eſſemus, diuinæ gratiæ auſpicio, magno patriæ deſiderio, & loci hyemalis certo faſtidio ſoluentes, ventis nos dedimus.

LII.

QVO PACTO VIX MAGNA AGILITATE NAVFRAgium euitauimus. 17.

VIx triduo nauigauimus, cum aliquoties orã repetentes nouis periculis affligebamur. Glacies enim vtramque ratis noſtræ partem tanta mole & vi illiſerat, vt vitæ noſtræ omnes dubij eſſemus. Nec ſalutis ſpes vlla alia ſuperſtes fuiſſet, niſi è medio noſtro quidam certo periculo è naui in fruſtum continenter aliud ab alio inſiliiſſet, nauemque noſtram funefirmatæ adhuc glaciei illigaſſet. Quo loco mercibus noſtris iterum expoſitis, & ægris binis ſupra glaciem reclinatis, nauem reſarciuimus, & nouum periculum adituri, ventos iterum admiſimus.

LIII.

GLACIEI IMMODERATO INSVLTV COACTI, NAVEM RVRSVS in solidum extraximus. 18.

IMpetu fragmentorum glacialium porro iterum aliquoties sollicitati, naues in solidam glaciem eduximus. Velis ergo eas integentes, & sub ijs quietem capturientes, vnum in excubias agendas foras amandauimus. Cui cum sub noctem mediam tres vrsi appropinquarent, eius clamore è somno exciti, contra vrsos glandes aliquot effulminauimus, vnumq; ex tribus constrauimus. Qua re duo reliqui in fugam acti, paulo post tamen remeantes, cadauer alterius frustillatim concerpserunt, & magnam eius partem vorauerunt.

LIV.

QVALENAM NAVI NOSTRAE A ROSMARIS SEV VVALLREVSSEN periculum impenderit. 19.

EXpressa hæc cymbarum nostrarum præfiguratio est, quas ex lacera altera naui extruximus. Illis ergo cum milliaria conficienda 380. fere essent, nosq; glaciei periculum iam exantlatum arbitraremur, accidit, vt Admiralitatis insulam præteruectis supra grande quoddam glaciei fragmentum 200. circiter Rosmari conspicerentur, penes quos cum prope traueheremur, nostrumq; quidam ludi gratia eos terrendo abigerent, illi confertim in mare desilientes, ronchisq; & fremitu horrendo nauem nostram impetentes, procul dubio illam subuertissent, nisi vento secundo eos anteuertissemus, & sic periculum declinassemus.

LV.

QVO LOCO TANDEM HOMINES ITERVM IN CONSPECTVM nobis dati sint. 20.

LOngis & anfractuosis maris erroribus acti, cùm eius tandem quendam Angulum teneremus, visis duabus Russicis nauibus, de terra iam attingenda, oppido gaudebamus, Sed cum in occursu nostro vltra 30. Russi starent, iam animo iterum contractiore, littus occupauimus. Qui tamen nobis obuiam procedentes, humanitatis omnia officia præstiterunt. Digitis vero cum ora nostra designaremus, nos scorbuto affectos indicaturi: rati illi nos famem prodere, è naui sua panem 8. librarum cum siccatis quibusdam auibus obtulerunt. Quæ cum gratia accipientes, biscoctos panes ipsis vicissim insinuauimus. Illi vero cum postero die vasa aliquot, quæ terra obdiderant, resodissent, nobis valedicentes inde soluerunt.

LVI.

QVO PACTO NOCTVRNA TEMPESTATE QVADAM NAVES NOSTRAE diſiectæ & ſeparatæ fuerint, & quæ deinceps ſecuta ſint. 21.

MEdia nocte quadam tempeſtate aduerſa ingruente ſocia noſtra nauis maior ventorum vi diſiecta, & à nobis diuulſa eſt. Quem caſum, quod exiguum ſecum commeatum haberent, animo tulimus agerrimo. Paulò poſt Ruſſica quædam nauis nobis in occurſum data eſt, ex qua pretio dato commeatu nos neceſſario inſtruximus. Porro vero exiguo interuallo progreſſis, nauis Ruſſica alia obuiauit, quæ ſignis & indicijs quibuſdam datis nobis ſpem & opinionem fecit, nauem noſtram commeatum ab illa impetraſſe, & via longa iam nos anteuertiſſe.

LVII.

QVO PACTO MARE ALBVM TRAIICIENTES, IN LAPPIAM APPVlerimus: vbi ſub caſis ſuis quoſdam Ruſſos Lapposque offendimus. 22.

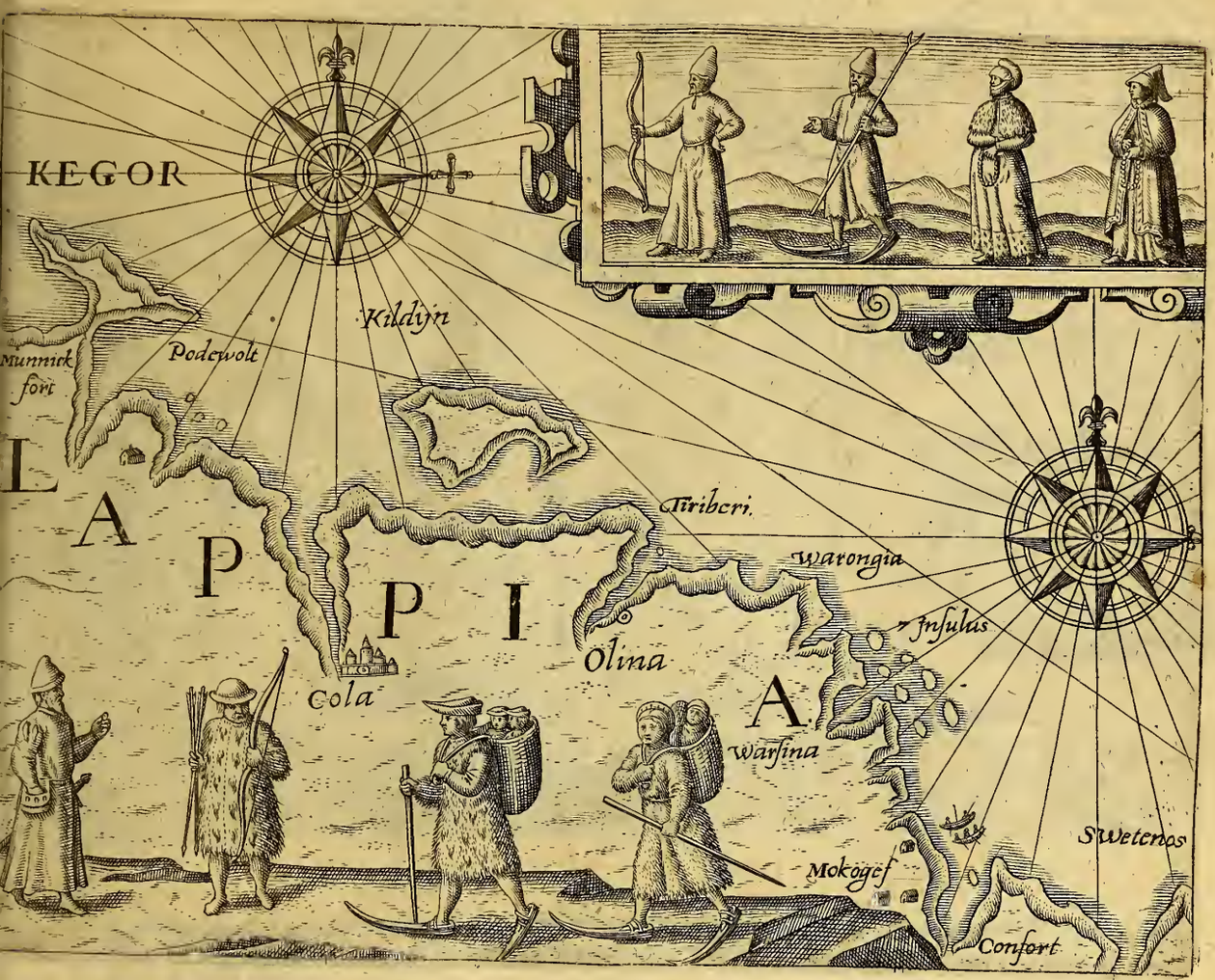

VElis tandem noſtris per mare candidum ſeu album actis, cum iam Lappiam teneremus, propter continuorum imbrium vim flumen quoddam ſecus ſcopulos ingredi coacti, grandem nauem Ruſsicam attigimus, cum caſula ſeu ædicula proxime adſita, quaſe 13. viri continebant, piſcatum duabus cymbis quotidie in mare excurrentes. Hi tenuiter & parce victitabant, ſolius piſcibus ſaturi. Panis, quē adhibebant, piſces erant reſiccati & indurati. Sed & Lappos binos cum ternis vxoribus & liberis ſecum habebant, quibus valde tenuiter habitis, ſolas caudas extremitatesque piſcium, alias eſui ineptas, obiiciebant. Horum Lapporum veſtitum habitumque, & quo fere modo ſuos liberos geſtare ſoleant, quo item Ruſsicæ mulieres amiciminis genere vtantur, hac figura expreſsimus.

Hoc ipſo quoque loco ſociæ naui, prius perditæ habitæ, rurſus coniuncti ſumus.

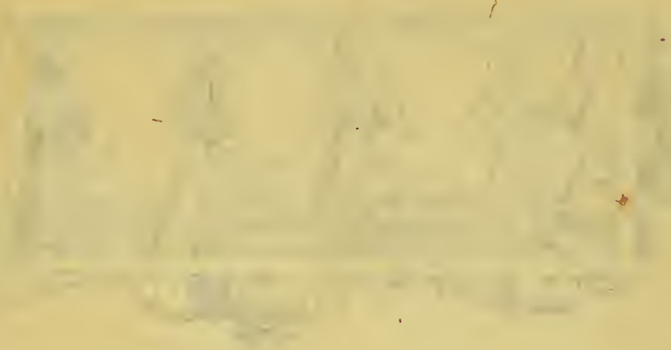

LVIII.

QVOMODO CVRSVM NOSTRVM IN COLAM PORRO PROMOVERIMVS. 23.

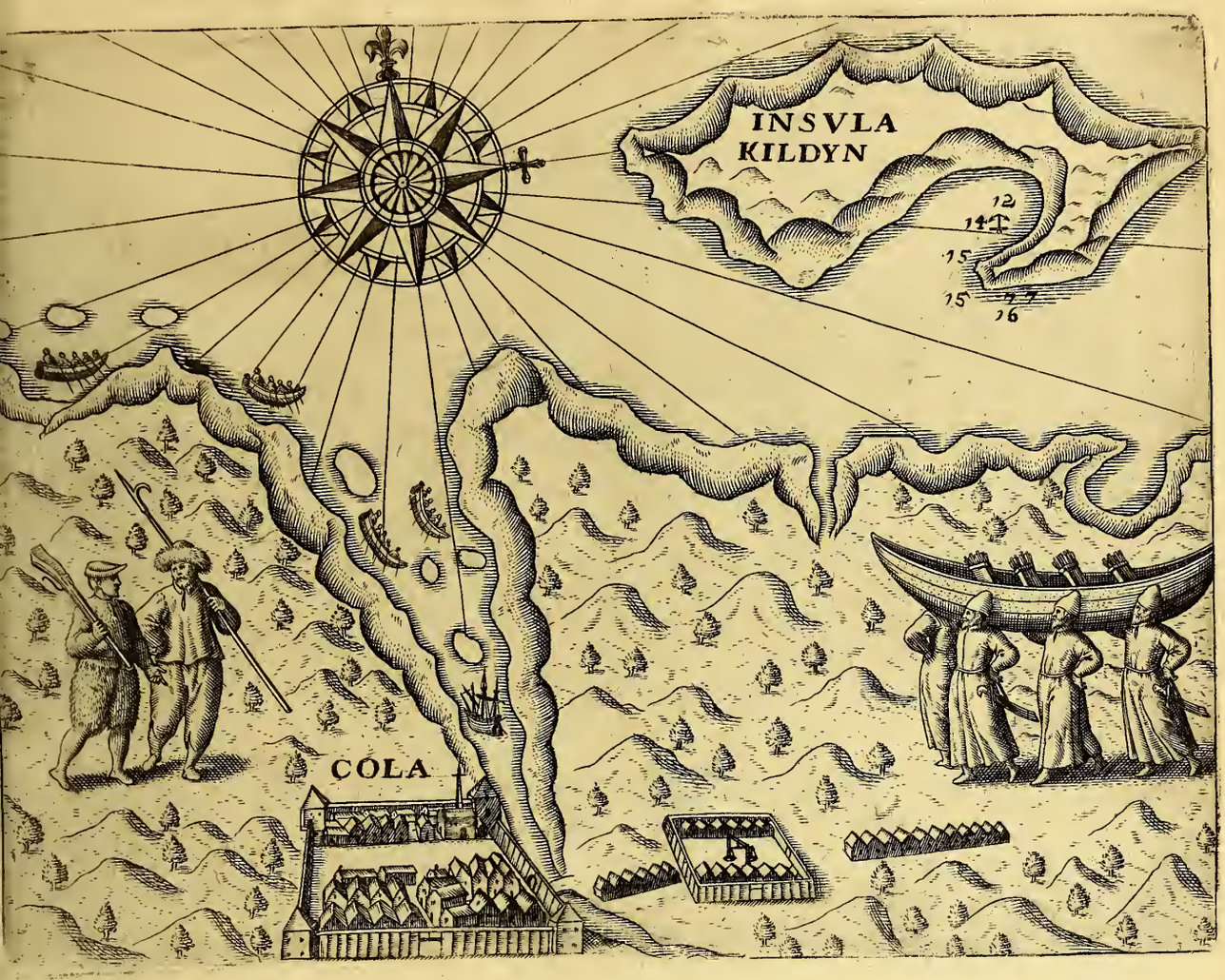

POstquam propter continentem turbinum vim vt & procellarum effrenem insultum, iam pro voto nostro iter porro continuare non possemus, intra Kildin *& continentem prope binos scopulos impulimus, & anchoras misimus. Quo loco casa quadam tres viros cum vasto quodam cane habitare inuenimus. Hi officiis suis delatis, indicauere nobis, ad* Colam *tres Brabanticas naues iam hærere, quarum duæ hoc eodem die adhuc inde soluturæ essent. Quos obidrogauimus, vt suorum quendam eo nobiscum emitterent. Quod etsi quidem denegarent, eorũ tamen vnus ad montem vsque quendam nos comitatus, Lappis aliquot adduxit, qui è medio sui quendam nobis in* Colam *ductorem pollicebantur. Quo accepto cum in Colam peruenissemus, Ioannem Cornelis, quondam nostrum priuata naui comitem offendimus: qui nos cum gaudio salutatos omni rerum necessariarum genere impertiuit. Sic ergo de notis familiaribusque redimpetratis, adeoque de itinere post ærumnas & miserias infinitas exuperatas, tandem feliciter confecto Deo æterno gratias maximas egimus.*

Figura hac quadamtenus vrbs Cola *expressa est, quomodo nimirum sita & Russis habitata sit: quo item pacto hi scaphas suas ab vno flumine humeris ad alium proferre soleant.*

RP.JCL

Plate LVIII -

Tabula sexta Novae Zemblae (in qua fretum Sennique) Waigatis

PRAEMISSA TABVLA SEV MAPPA INSVLA NOVA ZEMBLA, VT ET FRETVM VVEYGAT, LITTVS ITEM TARTARICVM ATQVE Russicum ad Kildein vsq; protensum describitur & designatur.

Quam deinde ex ordine consequitur

BREVIS TOTIVS NAVIGATIONIS SEPTENtrionalis secundum milliaria descriptio, vt eam cymbis nostris patentibus in reditu confecerimus.

PRincipio à domo nostra, qua hyeme latuimus, vsque ad ostium Bay *numerantur* 4.mill.
Ab ostio Bay *ad portus glacialis angulum* O.Z.N. 3.mill.
A portu hoc ad angulum Insulæ O.N.O. 5.mill.
Ab Insulæ angulo ad caput Vlissingen N.O.Z O. 3.mill.
A Capite Vlissingen ad Capitis angulum N.O. 4.mill.
A Capitis angulo ad angulum Desiderij S.N. 6.mill.
A Desiderij angulo ad insulam Oranien N.W. 8.mill.
Ab insula Oranien *ad angulum glacialem* W.& W.Z.S. 5.mill.
Ab angulo glaciali vsque ad Caput Solatij W.& W.Z.S. 25.mill.
A Capite Solatij ad Caput Nassau W.Z.N. 10.mill.
A Capite Nassau *ad Insulam Crucis* W.Z N. 8.mill.
A Crucis insula ad insulam VVilhelmi W.Z.S. 3.mill.
Ab insula VVilhelmi ad Sinum Nigrum W.S.W. 6.mill.
A Sinu nigro ad Orientalem insulam Almirantis W.S.W. 7.mill.
Ab orientali parte ad occidentalem huius insulæ W.S.W. 5.mill.
Ab occidentali parte Almirantis insulæ ad Capo Plancio S.W.Z.W. 10.mill.
A Capo Plancio *ad* Loms Bay W.S.W. 8.mill.
A Lombs Bay *ad Statuum sinum* W.S.W. 10.mill.
A Sinu Statuum ad Capo de Prior *siue* Langhenes S.W.& S. 14.mill.
A Capo de Prior *siue* Langhenes *ad* Capo de Cant S.W.Z.S. 6.mill.
A Capo de Cant *ad sinum nigræ rupis* S.Z.W. 4.mill.
A Sinu nigræ rupis ad nigram insulam S.S.O. 3.mill.
A nigra insula ad Costintsarck O.& W. 2.mill.
A Costintsarck *ad Sinum Crucis* S.S.O. 5.mill.
A Sinu Crucis ad S.Laurentij Bay S.O. 6.mill.
A S.Laurentij Bay *ad* Farniæ *Portum* S.S.O. 6.mill.
A Portu Farniæ *ad duas insulas* S.S.O. 16.mill.
A duabus insulis, vbi ad littus Russicum traiecimus, ad Matflo *&* Delgoij S.W. 30.mill.
A Matflo *&* Delgoij *ad sinum, circumcirca nobis lectum, & denuo occupatum* 22.mill.
A Sinu dicto ad Colgoij W.N.W. 18.mill.
A Colgoij *ad sinum Orient.* Candenas W. N.W. 20.mill.
A Candenas *ad latus occident. albi maris* W.N.W. 40.mill.
Ab occident. latere maris albi ad septem insulas N.W. 14.mill.
A septem insulis ad latus Occident. Kildein N. W. 20.mill.

A Kildein *ad locum quo* Ioan Cornelis *nos conuenit* N.W.Z.W. 7. *mill.*
A loco hoc in Colam S. 18. *mill.*

Summa milliarium 381.

Tot ergo milliaria naui nostra patente emensi sumus. A quo itinere exacto sospites nos & saluos rediisse in patriam, Deo aterno laus & gratia in seculum sit.

FINIS.

FRANCOFVRTI IMPRIMEBAT
MATTHÆVS BECKER SVMPTIBVS
IOAN. THEODOR. ET IOAN. ISRAEL.
deBry, fratrum.

ANNO
M. DCI.

36925

J
De Bry
SV
pt. 3
1601
2
Lat